Eugen Simion

O FABULĂ SWIFTIANĂ

Cimitirul Buna-Vestire a apărut în 1936 și, din motive probabil comerciale, autorul a acceptat sugestia editorului de a-l subintitula „roman". Mai târziu, în ediția de ***Scrieri*** (vol. 10, 1965), mai aproape de stilul și substanța operei, „poem". De un poem nu poate fi, totuși, vorba decât în sens general. Sensul că orice creație, indiferent de clasificările stabilite de estetică, este o proiecție individuală, un act liric, o confesiune directă sau indirectă, deci un poem. Pornind de la această înțelegere a genurilor literare, E. Lovinescu folosea terminologia retoricii clasice, vorbind, între altele, de „poezia epică urbană", „poezia epică rurală" etc.

Realitatea este că ***Cimitirul Buna-Vestire*** nu-i un veritabil *poem*, nu-i nici un *roman*, cum l-au socotit mai toți criticii vremii. G. Călinescu își dă seama de această inadvertență și numește cartea (în ***Istoria literaturii române***) un *basm* „în parte satiric, în parte serios vizionar". Mai înainte, în cronica din „Adevărul literar și artistic" (31 mai 1936), vorbise și el de „un roman satiric". Alți comentatori nu se arată preocupați de identitatea retorică a scrierii. Vladimir Streinu examinează lirismul fundamental, înfrățit cu „satira de îndoită derivație" și prelungirea ei în fantastic, ceea ce este exact. Pompiliu Constantinescu, atent ca întotdeauna la subtilitățile creației, îl socotește „cel mai frumos roman fantastic din literatura română" („Vremea", 21 iunie 1936) și remarcă șarja grandioasă și apocaliptică, „frenezia aproape carnală" a limbajului, „sarcasmul swiftian"… În fine, Eugen Ionescu, demolator constant al poeziei argheziene, își schimbă părerea când este vorba de proză și laudă romanul de atmosferă fantastică, numindu-l, cu o intuiție sigură, „un pamflet spiritual și apocaliptic".

Cronica tânărului rebel al criticii este, în epocă, printre cele mai aproape de substanța acestei epoci vizionare. Dacă până acum Arghezi nu întruchipa decât mitul (negativ) al versificatorului retoric, autoritar și antipatic, Arghezi zic, devine, acum, pentru tânărul iconoclast, un autor „extrem de actual spiritualicește, extrem de viu, de sensibil și participant […] la marea transformare a lumii, la marele ei cataclism" („Facla", 29 iunie 1936). Criticul nu pune în discuție formula epică ambiguă a cărții, o ia așa cum i se oferă („noul roman al domnului Arghezi") și se arată interesat, cum s-a văzut mai sus, de substanța ei, remarcând sensurile creștine și sublimarea viziunii mistice în pamflet. Mai exact ar fi fost, poate, sublimarea pamfletului în simboluri mistice, dar, oricum i-ar zice, intuiția critică este bună. E. Lovinescu este mai reținut. „Satira macabră, cu sens obscur: rămân doar prețioasele pagini de felul vechilor „tablete", apă tare de ironie și de umor forțat, în gen Swift" – scrie el în ***Istoria literaturii române contemporane*** (1937). Satira alege, într-adevăr, zonele macabrului, dar se topește, în cele din urmă, într-o viziune generală în care, așa cum s-a observat, fantasticul se unește cu liricul și metafizicul. Sensul acestei satire swiftiene nu-i, apoi, atât de îmbrobodit în fraze încât să nu fie înțeles la lectură. Dacă i-am putea reproșa ceva autorului ar fi, dimpotrivă, excesul în caricatură, acumularea de cruzimi verbale, îngroșarea liniilor în portret. Este limpede, E. Lovinescu nu folosește, în acest caz, instrumentul critic cel mai potrivit pentru a judeca o proză care încalcă regulamentele și modelele…

* * *

Revenind la structura „poemului", trebuie precizat că este vorba de 68 de tablete, în bună parte autonome, opera unui caligraf impecabil și vizionar. Fiecare tabletă este, în sine, o mică, admirabilă capodoperă de limbă și de fantezie neagră. Când le citești la rând, observi că tema naratorului trece de la o tabletă la alta, asociind imaginația pamfletarului, inspirat și necruțător, cu subtilitățile caligrafului desăvârșit. Din acest punct de vedere, cartea este o capodoperă de stil, în sensul pe care Flaubert îl dădea termenului: „Stilul este atât *sub* cuvinte, cât și în cuvinte; este atât sufletul cât și carnea unei opere". Deosebirea dintre cei doi scriitori este, totuși, esențială. Flaubert este de părere că un prozator nu are dreptul de a-și da părerea despre lucruri, el trebuie să imite vocația lui Dumnezeu, adică aceea *de a face și de a tăcea*. Arghezi, dimpotrivă, *nu tace* în frază și nu-și ignoră, nici un moment, personajele. Se năpustește pur și simplu asupra lor cu un potop de cuvinte trecute, cum va spune el în alt loc, prin sticlă pisată îmbibată cu otrăvuri fine. Aleg la întâmplare o scenă pe care, de regulă, prozatorii o înfățișează în nuanțe tragice: scena incinerării unui cadavru. Cadavrul unui dregător care cântărește „o tonă de slănini împletite". Ce urmează este un coșmar transcris în maniera unui sarcasm într-adevăr swiftian: „Violența și înjurătura sunt rugăciunile din urmă, pe care nu le-a citit preotul, rezervate hingherilor cremațiunii. Arderea se face primitiv și sălbatec, ca și cum familia și-ar lua mortul de picioare și l-ar împinge în vatra cu jar. Ochii pleznesc numaidecât, pielea se umflă și crapă ca un cojoc prea strâmt, uleiurile fiziologice ard cu flacără mare. Am scoborât în această bucătărie în care cadavrul, înainte de a face explozie s-a sculat în șezut. Carbonizat numai pe trei sferturi, mortul rezista la oase. Nu voiau să ardă fluierele picioarelor, brațele și coloana vertebrală. Ca să ușureze combustiunea și să scoată la iveală ultima grăsime, măduvele, preoții ritului cenușei aduseră barele de fier, rângile, tăbărând cu ele pe oase, ca să le sfărâme. O luptă blestemată se încinse între pârghii și nefericitul schelet, care trebuia neapărat să-și dea toată spuza înainte de a fi scoborât cadavrul al doilea, al unui liber-cugetător."

În acest stil sunt înfățișate toate scenele de existență

și celelalte, scenele din cimitir. *Un poem al dezmădulării*, cum ar zice Heliade Rădulescu, un vast poem al descompunerii materiei, un poem al grotescului enorm și înfricoșător, combinat cu imaginea sălbăticiei acestor hingheri ai morții, complet dezumanizați. Peste aceste fraze usturătoare, iuțite, bate vântul aspru al ideii de zădărnicie. Întreaga carte este scrisă în trei registre: o viziune, întâi, enorm caricaturală a lumii sociale (cu portretele remarcabile și pamflete ce se pierd într-o proză de un fantastic întunecat), un lirism, apoi, al negativităților grele, masive din univers, și în al treilea rând, notele citate se convertesc, printr-un limbaj lucrat dumnezeiește (vreau să spun: cu finețe și exactitate), într-o viziune metafizică nedeslușită a resuscitării; o viziune care se inspiră din Apocalipsă, dar transcede elementele biblice. Nota păgână, arghezian, este copleșitoare. Ea ține mereu metafizicul în apropierea derizoriului și absurdului existențial. O „pâclă totalizatoare", cum îi zice naratorul, acoperă scenele de coșmar și portretele care acumulează întortocheate complicități.

Cele 68 de tablete sunt distribuite în trei părți în funcție de obiectul (mediu) predilect: lumea din afară (socială, politică, morală), lumea tăcută a cimitirului (cu morții și vii care-i vizitează) și, la urmă, într-o zonă indecisă, lumea comună peste care năvălesc, ca o imensă oaste de strigoi, cei ridicați din morminte. Arghezi este în toate situațiile inspirat, limbajul este strâns și atingător, satira bate spre absurd și, din loc în loc, satira cedează locul unui poem luminos și profund (lumina cimitirului sau portretul adolescentelor!). Există un fir epic în acest poem vizionar, dar el nu este esențial și nu determină creația din interior. Rolul epicii este să adune, ca firul de ață, mărgelele acestor tablete excepționale, înrămate, fiecare în parte, ca niște gravuri și expuse pe perete. Intriga este simplă și, de la un punct, previzibilă: Unanian, zis Gulică, este un tânăr intelectual care, după lungi amânări, își trece doctoratul într-o disciplină umanistă și așteaptă ca nașul său, Ministru, să-i ofere un post corespunzător. Nașul îi aduce însă de două ori pe an câte o cutie de bomboane și-l duce, în privința postului, cu vorba. Unanian este însurat cu Matilda, femeie aprigă și frumoasă, are mai mulți copii și mai așteaptă altul, în fine, tânărul doctor scrie cărțile Ministrului și solicită nu răsplata jertfei patriotice, ci un sprijin minim pentru a căpăta o slujbă. Ministrul îi oferă, în cele din urmă, postul de intendent la Cimitirul Buna-Vestire. Doctorul în umanioare acceptă pentru că nu are încotro, spre disperarea nevestei care visa, evident, altă carieră intelectuală de la cel cu care se însoțise…

Unanian observă atent noul mediu în care intră și notează (în fine, nu el, personajul, ci naratorul din spatele lui) modelul în care, în preajma morții, continuă nebuniile, zădărniciile și comediile lumii din afară. Avocatul Doda vrea pentru soția lui, moartă de mult, „flori mai potrivite", ulei de măsline pentru candelă (ulei „numai franțuzesc"), și, în genere, vrea numai lucruri scumpe. „Nu mă uit la preț – spune el intendentului Unanian – vreau ca soția mea să aibă ce-i trebuie". A avea ce-i trebuie pentru un mort este un lucru absurd. Dar absurdul este elementul pe care îl speculează prozatorul. Același avocat Doda dorește ca lumânările să fie de ceară curată, fără parafină,

Eugen Simion. Foto: Ion Cucu

iar colivele să fie făcute din grâu arnăut, cu nuci și multe confeturi dulci. Ca să fie sigur că uleiul franțuzesc nu va fi substituit, avocatul aduce două bidoane, unul pentru intendent, altul pentru candela de la mormântul soției. Un medic își conduce fostul pacient spre cimitir și se plânge că i-a rămas dator cu o sută optzeci de mii de lei. Deviza lui este „să ceri mult, să perii bolnavul, să înspăimânți familia". O doamnă vizitează des cimitirul și aspiră să devină spălătoare de cadavre. Bucuria ei e să participe la înmormântări. Are ochii „imposibil de verzi", este elegantă, vine la cimitir în limuzină și, după cât se pare, este pianistă. Acest personaj straniu a mai intrat în literatură (în romanul, de nu mă înșel, al lui Ion Vinea). Memorialiștii vorbesc de o celebră Mica (?), soția sau țiitoarea lui Bogdan-Pitești, o frumusețe celebră ce ispitise și pe tânărul Mateiu Caragiale, o femeie fatală căzută la bătrânețe în această manie macabră. Arghezi o prezintă, de va fi pornit de la același prototip, în altă fază a existenței. Palida, eleganta spălătoare de cadavre pare un frumos demon romantic feminin rătăcit prin cimitirele bucureștene: „Nu mai văzusem din apropiere pe strania vizitatoare, și detaliile luxului ei ales m-au izbit. Totul era pe ea scump și căutat, și palidității obrazului ei, tăiat de o șuviță de păr, aruncată din mijlocul frunții, pe subt pălăria de catifea cărămizie, peste un ochi, îi corespundeau licăririle unui șal de blană bogată, cu spicul zbârlit. Mânușile de piele mată se împărecheau cu pantofii din aceeași calitate, de căprioară, și piciorul ei cu mâna. Ochii erau excepțional de verzi, de verdele frunzei noi de popușoi,

și lumina lor umplea pleoapele cu vastă pată rotundă de smarald. Dacă n-ar fi trăit evident și nu s-ar fi mișcat și sucit între genele îmbelșugate, aș fi crezut că sunt ochii unei divinități naive budiste, de aur și zmalț. Nu mă puteam uita decât pe furiș înlăuntrul lor cu admirație și paradoxal și spaimă."

Demonul frumos și paradoxal este, totuși, un accident în tabloul arghezian plin de figuri de spaimă. Spaima se întovărășește, uneori, cu mila. O bătrână crește acasă flori pe care le aduce periodic fiului ei, mort de multă vreme. Ea face cu mare grijă toaleta mormântului și își chestionează fiul în acești termeni: „Ia spune, Iancule mamă, ce-ai mai făcut?… Ai fost cuminte, n-ai supărat pe Maica Domnului?… Cum să supere el pe Sfânta?". Lumea de dincolo este pentru ea organizată după legi stricte, ca acelea de pe pământ. Și-a trimis înainte soțul și băiatul și este sigură că va fi întâmpinată de ei la poarta Raiului… Prozatorul respectă această superstiție, n-o ia în râs, portretul este lucrat în culori îngăduitoare. Mărgărita, servitoarea familiei Unanian, este cam slabă de minte, superstițioasă și, în privința terapeuticii, ea urmează o farmacopee primitivă. O farmacopee „de dihor și scroafă" – zice autorul. Și, ca să fie convingător, dă exemple: „Fumul de cârpă arsă e bun de gingii, cerneala violetă vindecă de crampe, măslinele pisate cu sâmburi cu tot, dezumflă. Cine vrea să se împlinească, să bea untdelemn, și oricine slăbește dacă ia oțet. Mărgărita are geniul medical și intuiția răului ascuns. De câte ori te doare ceva, ea dă un sfat, documentat cu un popă care suferea de picioare, cu o verișoară care trăgea să moară, cu un nepot care uitase să vorbească din pricina uimelor, ajunse, din umflătură în umflătură, de la beregată până la gură. Dacă mijloacele ei științifice nu prind, însemnează că bolnavul e vătămat mai adânc decât priceperile omenești, și anume rămâne numai maslul la biserică; ori scapă îndată, ori, Doamne ferește, te ia Dumnezeu. Cel care moare nu mai are zile. Știe o femeie de la Obor, care descântă de brâncă și scrântitură, și la Cuțitul de Argint e o armeancă: asta vindecă de surpare și de sfrințe cu același medicament: noroi de tocilă, frământat în rachiu de drojdie sau ridichi plămădite cu buruieni. Simptomele Mărgăritii sunt: bubele dulci, lipsa de poftă de mâncare, încuiarea, zăprala, ameșelile de-a-n picioare, lipsa de chief, apucarea cu căscatul și somnul, moțăiala, țiuitul urechilor și veninul, care trebuia dat afară. Dacă poftește să mănânce tencuială, femeia în patru luni face băiat. Și nici bolile, afară de cele boierești, nu sunt prea numeroase: aplecăciunea, apa la picioare, la plămâni și la cap, și apa neagră, precum și buba de aceeaș culoare, o bubă foarte rea. Aprinderea e după mădular, deochiul poate să ducă până la deces, abuba, ulciorul, sperietura și negul. Poate că a mai uitat ceva, însă fără multă însemnătate. Puroiului îi zice materie, ca mătăsii, și, din știința acceptată de ea, Mărgărita n-a putut să adopte decât sarea amară, foarte bună de trânji, și un dezinfectant puturos, căruia îi zice aținfelnic: mai bine lipsă. Copiii se vindecă de orice cu un cărbune stins într-un pahar cu apă. Mare loc ține în sănătate scuipatul, dacă te-ai putea linge ca un câine. Dar nu poți ajunge peste tot, ca el. Cel mai puțin calificat să caute de bolnav e doftorul: nu te dai pe mâna lui. Doctorul nu știe nimic și se preface că știe toate. Dă-l în… Acu era să mai zic ceva! E un spițer pe Calea Moșilor, mai bun decât o sută de doctori, și care știe să te puie pe picioare cu alifii, cu picături și prafuri. De hapuri și buline să te ferești. Spițerul din Calea Moșilor, dacă te duci la el, cere-i să-ți dea doctorii în hârtie albastră: numai alea sunt bune".

Nu se poate închipui o medicină mai bună și o strategie terapeutică mai fantezistă. Mărgărita crede cu ardoare în aceste leacuri și, pentru orice împotrivire, are răspuns. Când îi apare un buboi pe nas, femeia se unge cu ceva ce pute groaznic. Alarmat, intendentul cercetează cauzele și descoperă sursele. Întrebată cu ce s-a uns, Mărgărita răspunde inocentă: „cu ce mănâncă câinii". Și, ca să amelioreze impresia dezastruoasă, adaugă: „n-a fost de la mine, a fost de la cucoana"… Mărgărita are și gusturi estetice. Ea adoră solemnitățile, costumele de gală, nasturii lucitori, ceremoniile de orice fel. Când se anunță o ceremonie funebră cu ciocli îmbrăcați în costume pompoase, terapeuta naturistă lasă totul baltă și aleargă în calea ei. Când cioclii se deghizează, dezbrăcând veșmintele cu tinichele lucitoare, Mărgărita este profund decepționată.

Sunt în mitologia negativă arghezian și personaje mai bine sincronizate cu spiritul vremii. Un individ bun de gură, dl Niculeț, vrea să-și vândă mormântul și, pentru a fi mai elocvent, laudă calitatea pietrei, a literelor în aur de 14 carate, plasamentul în zona centrală etc. Cumpărătorul, dl Petcu, este reticent, nu-i place piatra (prea veche), nu admite coroana de piatră (este dintr-o singură bucată), nu admite sensul filosofic al inscripției pe mormânt… Dl Niculeț nu se lasă, repornește motoarele retoricii funerare, aduce argumente noi, în fine, repune pe tapet problema situării mormântului într-o societate aleasă de defuncți: „Nu există mormânt – zice el – mai bine situat ca al meu, orice mi-ați spune dumneavoastră, zise domnul Niculeț. Am vecinătățile cele mai alese. Sunt între un director de bancă, un senator, un profesor de logică. Al patrulea mormânt din dreapta este al unei actrițe… Nu se poate societate mai bună. De fapt este ceea ce m-a atras. Persoane cunoscute și cu reputație bună. M-am interesat. La litera O aveți vecin un escroc. Nu face! Poate că asta ar mai merge. La nord ați fi vecin cu un mare fabricant de conserve… L-am cunoscut. Nu era mai mare fabricant decât mincinos! Un fanfaron… Și asta e altfel de afacere. Mormântul e al unui speculant, pe când al meu e un mormânt sincer și cinstit. Eu nu sunt samsar de gropi, ca proprietarul de acolo… Cunosc… Lucrează cu o societate și ia mormintele pe nume fictive… De ce credeți că s-au urcat prețurile?" În cele din urmă, afacerea se încheie și dl Petcu, noul proprietar, este satisfăcut. „E cea mai frumoasă zi din viața mea", mărturisește el intendentului.

Acesta din urmă înregistrează și alte strategii și alte personaje în regatul tăcerii. Doamna Doancea și-a îngropat în zece ani cinci bărbați. Este scundă, voinică și vioaie, are carnea tare și este bine spălată. Înainte de a se căsători, face cercetări amănunțite (leafa, pensia, beteșugurile bărbatului, stadiul bolii), calculează, și apoi, trece la acțiune. Reciclează costumele, papucii bărbatului

decedat, alternează voalul de văduvă cu voalul de mireasă. Azi sosește la cimitir cu al șaselea bărbat la braț pentru a vizita cinci morminte. „Asta comportă sens“, observă șiret naratorul.

Peste acest tărâm al dezolării agresat de moravurile extravagante ale vizitatorilor coboară lumina lăptoasă a toamnei. Cimitirul pare, atunci, o anticameră a Raiului. Arghezi prinde nuanțele acestei culori sublime și triste. Reveria lirică ia locul, acum, caricaturii și desenului apocaliptic: „Lumina e astăzi atât de frumoasă, încât vasta-i sonoritate torențială târăște și cimitirul într-un peizaj nou, care nu mai seamănă cu realitatea. Țara morților capătă consistența abstractă a unei priveliști prin telescop. Crucile, statuile, templele mici, închinate unei făpturi care mai există mai mult în nedumerire decât în aducerea-aminte, se zăresc prin vaporozitatea dulce a toamnei ca printr-o apă lină, dezvelite de nămolul de azur al unei mări, pitită într-un golf. Frunzele galbene alunecă rare din arbori, ca niște pești de aur șovăitori în plutire. Le prinzi cu mâna întinsă în scoborârea lor înceată, ca un dar trimis de aceeaș lumină, care le-a crescut din muguri până la cădere, și moartea frunzelor se întâlnește cu moartea oamenilor ascunși dedesubtul plăcilor de piatră, risipite pe câteva sute de hectare; cărți cu cheotori încă nedesfăcute și răsfoite numai cu degetul, tot de piatră, al singurului lor cititor, Diavolul Sfinxul. Ca o pasăre adormită-ntr-un picior, crizantema străjuiește fiecare mormânt, și floarea ei de pene și fulgi se repetă în culorile palide ale mătăsii. Toate flori târzii ale lanului sunt de față, amestecate cu plantele care și-au pierdut și mireasma de mult.“

Aceste treceri bruște de la o viziune la alta eliberează energiile negative ale discursului și oferă o pauză (o pauză de respirație) cititorului încântat și, totodată, înfricoșat de această excepțională pictură. O pictură în care găsim toate nuanțele negrului. În partea întâi, aceea care prinde tipologia și moravurile societății, seria pamfletelor, a scenelor coșmardești și a momentelor unei corupții generalizate este impresionantă. Aici geniul verbal al lui Arghezi se arată a fi foarte productiv. Și, ca totdeauna, inspirat. Caligraful lucrează, cum am precizat deja, bucată cu bucată, portret după alt portret, cu râvnă și temeinicie, gospodărește. Introduce în tabletă, când trebuie, cuvinte și vocabule „cu tocul înalt“ și trage linii scurte și dure când e să schițeze un personaj satiric. Personajul simbolizează, de regulă, o cădere a spiritului, un beteșug corporal, un viciu detestabil. O doamnă din lumea bună, soție de amploaiat superior, trăiește pe rând cu toate autoritățile ministeriale, rolul ei este să întrețină slujba bărbatului, să mijlocească funcții grase în administrația guvernamentală. Se supune, pentru aceasta, unui exercițiu odios de prostituare: „A făcut să-i tremure în brațe ființele scheletice, cuprinse de voluptăți de morgă și de mormânt, fără scârbă evidentă, oferindu-se pasiunilor cadaverice și babalâcilor refuzați de toate femeile, cu un entuziasm calculat. Și-a dat tinerețea fierbinte moșnegilor răscoliți de un medicament și îmbătați de potențe fictive; a participat la abjectele lor cotrobăiri, i-a asistat căzând în pat, cuprinși de un sughiț de agonie și horcăind lângă oala de noapte, cu limba băloasă, pe un covor. Le-a scos din înghițitoare gingiile de cauciuc cu dinți și măsele false, cu care se înecau în momentul spasmului artificial ce le scutura mădularele. I-a simțit urinând, în loc de alt rezultat, la finalurile care confundau o funcțiune cu alta, substituite. Tinerele-i înmuguriri au fost rumegate și morfolite de buzele bătrâne și de fălcile dezarticulate. Au pipăit-o toate stricăciunile, și ea le-a acceptat pe toate, supusă capriciului dement și febrei extravagante, plătită în autorizații și exclusivități.“

Ca să capeți un post bun, trebuie să te recomande doamna în chestiune. Competența ei se întinde de la parlament la universitate. Deputatul Pilaf este zgârcit și pentru a nu cheltui, poartă de șase ierni aceiași șoșoni de damă încheiați, cochet, cu panglici și fundă. Îi plac femeile și, când vede una frumoasă, intră în stare de agitație. Vânează văduvele bogate și se mulțumește cu damele permisive de mahala. Prozatorul prinde un subiect generos și-l exploatează cum trebuie: „Avar ca o găină, el e erotic ca iepurele de casă și ca broasca, și ar fugi prin lume împărechiat, ca mușteleș care zboară lipite câte două pe la nasul lui ascuțit de șobolan delicat. Mintea lui poluează femeile cu un ochi lipitor, bolnav de obsesia punctului dinăuntru, dar lichelismul sufletesc împiedicându-l să poată da mai mult unei femei decât formula hotelului, cuceririle lui sunt limitate la femeia de condiție servilă, pornind de la o slujnică până la dactilografa provenită dintre fetele de bombonerie. Demagogia lui sexuală se satisface relativ ieftin, pe cale de combinații, în care intră două curse de tramvai, o prăjitură și o baie de clasa a II-a la un local, unde se fac două lucruri odată, pe un singur preț, făgăduiala evoluției către fix lunar rămânând în cont deschis. În speranța unui supliment de leafă, sau a unei schimbări de situație, Pilaf se bucură de grațiile Evei, în serie, și dă tot ce are în testicul, ca un cotoi pasional. Seara mănâncă la una din mătuși, cu poftă, și mai cere o dată din fiece fel de bucate, – și bea și vin, un articol obișnuit în familie numai cu eticheta «de vânzare», în sticle.“

Remarcabilă este, aici și mai în toate tabletele, invenția verbală. Arghezi are o uriașă capacitate de a numi, de o sută de ori, în nuanțe diferite, aceeași meteahnă a trupului sau aceeași patimă neînfrânată. Nu evită scenele delicate. Un profesor are o nepoată pe care nu reușește să o mărite. Candidații, recrutați dintre studenții profesorului, sunt introduși în casă, ademeniți, puși să rămână în compania nepoatei, dar tinerii savanți rămân inerți și, în cele din urmă, fug. Nepoata în discuție este urâtă și toate tertipurile ei dau greș. Mai experimentat și mai puțin politicos, un latinist se împreună cu servitoarea casei, o olteancă neagră cu gura „ca o pecete de ceară roșie“. Vigilentă, nepoata cultă asistă înfiorată la această „secundă de junglă“, cum notează autorul. Ce urmează este o scenă de streche colectivă. O acuplare în trei, cu sugestii pe care poetul le formulase, deja, în ***Rada*** și ***Tinca***. Ce-i curios este faptul că, întocmai ca în poemele citate, prozatorul evită accentele de vulgaritate și de satiră distrugătoare. Uluit, ușor rușinat (nu atât de tare încât să evite însă amănuntele specifice; delicatețea prozatorului este să le transfere în metafore sugestive și aburoase!), pamfletarul se resemnează în fața exploziei simțurilor

tinere. O notă îngăduitoare de lirism se strecoară și în frazele care înfățișează isteria sexuală a fetei bătrâne. „Voyeuristă“, ea se supune cu ardoare unui exercițiu de bestialitate sexuală. O rază de lumină coboară la urmă pe fața ei inestetică și pofticioasă.

Pamfletarul își revine însă repede din această stare de înțelegere a bucuriilor trupești elementare. Ce urmează este un infern. Un infern al injustiției, păcatului și demagogiei. Arghezi scrie un vast poem hucolian, cu accente – cum s-a precizat – swiftiene, al răului social. O viziune grotescă nemaipomenită a unei lumi putrede în toate compartimentele ei, de la amor la biserică. Comparația cu Leon Bloy, făcută de Pompiliu Constantinescu, este numai în parte acceptabilă. Viziunea răului generalizat este la Arghezi subminată de o imensă ipocrizie socială. Un rău corupt, de putem spune astfel, un rău dublat, în toate aspectele, de o joasă impostură. Nimic nu-i pur în această viziune, nici frenezia sexuală, nici remușcarea. Avocatul Doda care cumpără flori scumpe și ulei franțuzesc de cea mai bună calitate pentru a omagia soția dispărută o bătea, o bătea pe când era vie, în fiecare zi. Profesorii care acordă doctoratul lui Unanian, într-o ceremonie lugubră, sunt niște impostori cu titluri superioare. Ei lucrează cu negri și-și recrutează asistenții în funcție de interesele familiei. Doi directori din minister (***Principiul Uscat*** și ***Principiul Durduliu***) se urăsc sincer și se răzbună reciproc. Ce recomandă unul sapă celălalt, cum zice prozatorul, „unul urmărește săritura tigrului din spate, celălalt drumul întortocheat al nevăstuicii“…

Un magistrat caricaturist concurează cu un latinist caricaturist. Ei se detestă, bineînțeles, cu cordialitate și caută, umăr la umăr, să intre în grația ministrului. Ministrul este, prin definiție, prost și corupt, putem spune: un fanatic corupt. Arma lui de atac este demagogia. Demagogia, înainte de orice, a promisiunii… Cele două valori în care crede neclintit ministrul lui Gulică sunt „portofoliul și autoritatea“.

Se profilează, astfel, în ***Cimitirul Buna-Vestire***, o țară imaginară, o țară în care toate sunt bălțate și impure. O lume pe dos, instalată în viciu și murdărie. Nu-i lumea lui Mitică (afabilă, petrecăreață, trăncănitoare, cu o notă de filosofie în fața ideii de zădărnicie a existenței, suportabilă în cele din urmă), ci o lume *à rebours*, o lume în care toate valorile sunt falsificate și toate destinele se împlinesc sau eșuează într-un grotesc absolut…

Când a apărut cartea, criticii literari au semnalat faptul că Arghezi pleacă, în această mitologie răsturnată, preponderent negativă, de la unele prototipuri contemporane. Azi, asemenea trimiteri, aluzii, analogii și-au pierdut completamente urma. N-au rămas decât desenele care, repet, au o pronunțată notă fantastică. Un fantastic, violent polemic, specific arghezian. Specific prin aglomerarea de negativități și prin caracterul lui, aș zice, superior artistic, lucrat la rece, cu maximă migală și desăvârșită pricepere.

* * *

Viziunii pamfletare îi este substituită în partea a treia a acestei fabule vitriolante o viziune, dacă nu explicit metafizică, o viziune, oricum, în care pătrunde, destabilizator, miracolul biblic. Polițiștii arestează într-o zi doi indivizi suspecți care pretind că au murit cu două secole în urmă. Cazurile de înviere se înmulțesc și, speriate, autoritățile creează un consiliu care să judece pe inculpați. Prezent în acest conclav, Unanian asistă la dezbateri aprinse între procurori și reprezentanții bisericii și la procesul unor indivizi care se cheamă Eminescu, Cantemir, Alexandru cel Bun etc… Ipoteză absurdă urmărită în implicațiile ei cotidiene. Biserica respinge vehement miracolul învierii, zicând că nu-i timpul, n-au apărut semnele prevestitoare divine, procurorul încearcă să aplice reglementar codul penal, „înviații“ – tot mai numeroși – încep să ocupe țara viilor, în fine, armata trage în umbrele ieșite din cimitirele patriei și gloanțele n-au efect. Arghezi înfățișează, repet, cu minuție acest mic apocalips, atent la reacțiile autorităților lumești. G. Călinescu crede că poetul a fost inspirat de cazul de la Maglavit (revelațiile ciobanului Petrache Lupu), poate, nu suntem siguri. Sigur este faptul că ficțiunea arghezian atacă o mare, copleșitoare temă (tema „lumii de apoi“, tema învierii morților) cu foarte puține argumente livrești. Într-un loc autorul trimite la ***Biblie*** și la Apocalips, dar tot el spune că temele sale sunt „de peste ***Biblie*** și Apocalips“… Prozatorul schimbă, aici, accentele scriiturii. În locul „harului scârbei“, cum zice într-un rând, se exprimă, acum, un har mai complex în care intră și o nuanță de spaimă și sfințenie.

Miracolul învierii naște, la început, neîncredere, apoi provoacă o explozie a superstițiilor, pentru ca, după o vreme, o boală generală să cuprindă pe toți. Un fel de moarte a sufletului asociată cu un sentiment de inconsistență și zădărnicie a lumii. Fabula se încheie într-un poem formidabil al morții cosmice, poem din sfera

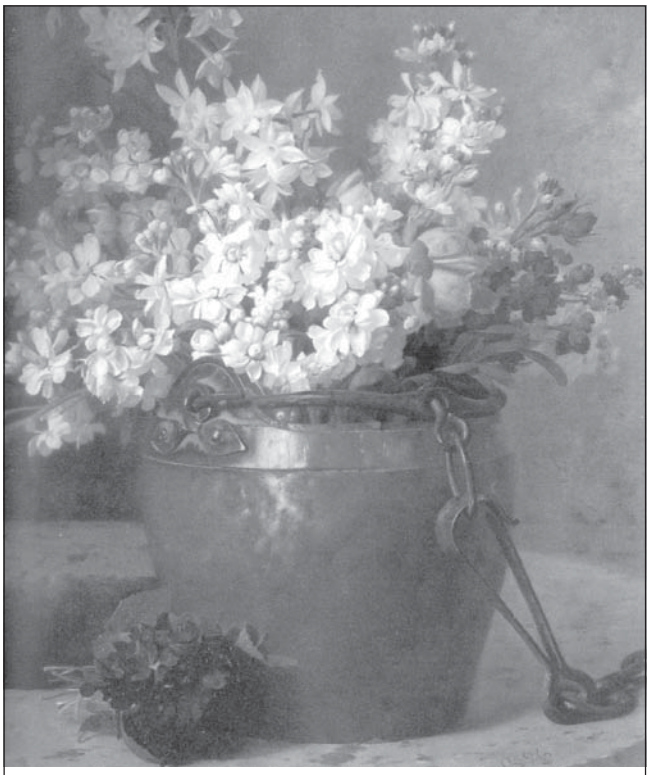

Alexandre-Jules Gamba de Preydour –
Flowers on Curbstone of a Well

Henry Matisse – ***Vase of Sunflowers***

psalmilor, transcris aici într-o pagină epică memorabilă: „La învierea morților adevărul este că nimeni nu mai are încredere în chemarea și nici în drepturile lui. Judecătorul se îndoiește de judecata ce-o face, gânditorul de gândul ce-l gândește, temnicerul nu știe ce ține închis în temnița lui. Mai marii dau porunci pe care le iau înapoi, și porunca, începută cu glasul plin, sfârșește șoptită. Stăpânii nu mai țin la stăpânirea lor, și slugile și-au pierdut ascultarea. Jură un om legiuit și tremură; mâna nu mai ajută jurământului să se reazime pe cruce, alunecă pe rănile răstignitului: i se pare că rănile ea i le-a făcut. Îi pare fiecăruia rău de hotărârea pe care abia o ia, și ducerea la capăt a unui lucru hotărât e o suferință. Pedeapsa e o remușcare. Judecățile osândesc după legi pe care le-au făcut oamenii tari și pe care ele nu mai știu să le înțeleagă. Și-a prins bărbatul nevasta cu prietenul: îl iartă; cu stăpânul: primește; cu simbriașul: nu vede. S-a știrbit marginea tuturor paharelor vieții, s-a pitit trestia și s-a chircit, se-nconvoaie sulița, ruginită, din părete. Adevărul leapădă sabia, dreptatea o refuză. Unde sunt războinicii? Șșșt! Sufletul a murit, umblați în vârful picioarelor; trecem prin camera lui de mort, prin cimitirul lui. Ai auzit cum se desfac și gândurile și cum se răscoace și miezul cuvintelor? Uite-le cum fug și gândurile și cuvintele și credințele, împleticite și val vârtej, ca o gloată de gângănii. Unde-i gândul meu, unde-i credința mea, unde-i bărbăția mea? Au murit. Aruncă-ți cârjile și umblă! Nu cred că se va putea. Îmi trebuie un om să mă scoale. Scoală-mă tu. Aș fi bucuros să fiu sculat de jos cu biciul. Dați-ne bice!“

Fabula argheziană are și o încheiere mai lumească: procurorul care judecă pe inculpați (înviații), suspicios prin natura profesiunii lui, descoperă că trebuie să judece toată istoria țării și să-i bage pe toți viii și pe toți morții la pușcărie. De pe crucea de pe masa judecății, Iisus confirmă miracolul și, după această revelație, procurorul fuge în mulțimea cuprinsă de delir… Discursul apocaliptic se termină, astfel, într-o nedeterminare calculată, ca de altfel toate poemele religioase ale lui Arghezi. Și, la drept vorbind, cum s-ar putea încheia o carte în care este vorba de învierea morților și de judecata de apoi realizată, atenție, nu de o instanță divină, ci de niște indivizi neîncrezători în miracolele promise de cărțile sfinte?

* * *

Pornit, repet, ca o colecție de pamflete (rod bogat, strălucit al „harului scârbei“), poemul ***Cimitirul Buna-Vestire*** cuprinde, din loc în loc, fragmente în care tema zădărniciei și a nimicului e tratată de Arghezi nu ca un moralist, ci dintr-o perspectivă mai degrabă poetică și biblică. Unanian nu este un filosof, este doar un intelectual refractar care nu acceptă ca toți demagogii lumii „să facă baie din picioare în sufletul său“. Vecinătatea morții îi dă o lecție de viață și-i întărește o filosofie de existență. Ea se bazează pe ideea că omul trebuie să se lepede de trufie și să se bizuie pe bunătate și iubire. Este morala creștină tradusă de Arghezi în termenii scriiturii sale: „Râvna să-ți fie măsurată, îndată ce trece peste datoriile tale în drepturile vecinului tău; leapădă mândria rușinoasă ca pe un șarpe pe care l-ai înghițit. Scapă-te de limbricul sufletesc al trufiei. Și învață-te să nu ai nici un drept care să-ți dea îndrăzneală să-ți muți îngrădirea dincolo de insul tău. Și învață și pe alții să știe lucrul mic și neînvățat, că omul e mai puțin decât o frunză și că numai putregaiul lui e mai mare și mai greu. Dacă gingășia e fără urmare, dacă inteligența nu poate să ajute, dacă dragostea și bunătatea nu sunt în stare să îmbrățișeze și să mântuiască, egale în puterea lor cu slăbiciunea păcatului; în schimb, emanațiile unui singur cadavru simțit numai cu mirosul poate să impresioneze mai mult decât o sută de mari înțelepți, urmăriți cu mintea și cu însuflețirea. Și cutremurul să-ți aducă aminte, ori de câte ori ostenești și-ți pierzi răbdarea, că atunci când nu mai poți răbda, că atunci când nu mai poți ierta să fii mâna altuia ca o nuia de trestie și ca un număr nesocotit, că și tu poți face cutremure după voie.“ Morala sugerează, de fapt, un mic, strălucitor poem pascalian despre frunza care trebuie să domine fragilitatea și putregaiul ei.

* * *

N-aș vrea să închei aceste scurte comentarii fără a spune un cuvânt despre scriitura argheziană. Ea este, în fond, esențială în această fabulă satirică, roman fantastic, adițiune de tablete swiftiene, poem vizionar, cum vrem să-i spunem. O scriitură strânsă, armonioasă, cu cruzimi, iuțeli verbale bine documentate și impecabil montate în fraza care curge după un ritm specific. Nimic nu s-a învechit în aceste propoziții în care metafora gingașă se unește cu metafora coșmardescă. Este geniul lui Arghezi de a pune în armonie aceste incompatibilități. Nu-i o proză ușoară, nu se citește repede și, lipită de o intrigă senzațională, produce lectorului superficial un sentiment de sațietate după un anumit număr de pagini. Reacție de om necultivat, incapabil să înțeleagă subtilitățile acestei parabole complexe în care tema apocalipsului este tratată, cum am zis, de un caligraf care cunoaște toate viclețugurile limbajului. Se produce, astfel, o paradoxală tensiune între materiile explozive din interiorul propoziției și strălucirea și perfecțiunea maiestoasă de la suprafața ei. Lava capătă, astfel, forme estetice seducătoare.

D.R. Popescu

PRINȚUL PROSTIEI

Bănuit că e nebun din dragoste, Hamlet încearcă să le fie pe plac celor ce-l considerau scos din țâțâni. În cheie comică, prințul joacă tragedia nebuniei. Nu putea fi doar lumea scoasă din țâțâni, trebuiau și oamenii să fie scoși din țâțâni! Măcar unii! Cum să poată prințul să îndrepte această lume degradată, acest regat cu mintea și cu simțurile degradate, scoase din țâțâni? Ca să pară cum i se părea lui Polonius că este, sărit din minți, prințul îi arată șambelanului că avea dreptate să-l pună în rândul celor cu glagoria turtită: îi spune că vede cămile pe cer, ceea ce tatăl Ofeliei, adânc înșurubat în realismul danez cel mai pământesc, nu putea să vadă! Demonstrația prințului, că e sărit din balamale, nu putea fi pentru Polonius decât confirmarea unui adevăr indubitabil, care-i procura o mare plăcere și fiindcă nebunii, după el, nu pot să joace teatru! Polonius jucase teatru, în tinerețea sa, pe scenă! El nu poate sesiza și admite translarea scenei în viața cotidiană și nici amestecul de adevăruri teatrale, eterne, cumva chiar sacre, cu adevărurile cotidiene, daneze… Așa că nici în spectacolul pregătit de Hamlet cu trupa de actori profesioniști nu va distinge unghiul din care arta provoacă și întruchipează imediatul!... Polonius este un mare sforar, păpușar, un excelent șambelan de culise regale, ascuns după perdele – care perdele pot fi și fatale, neicușorule! – dar un foarte prost spectator de teatru!

Învățăturile lui Polonius către fiul său Laertes constituie o cartă de înțelegere a lumii și de luare în cătare a firii oamenilor, de cercetare a realităților franceze și – de ce nu? – de spionare discretă a spiritului galic! Pentru o mai bună adaptare și chiar integrare în realitatea franceză!

Învățăturile lui Polonius către spionul Reynaldo sunt o altă cartă de înțelepciune polițienească: te poți infiltra într-o comunitate jucând teatru, prefăcându-te străin de acea lume, ca prin această mimată naivitate să poți pătrunde mai ușor și mai adânc în măruntaiele acelei realități!

În ce-l privește pe Hamlet… Pentru a descâlci tainele Fantomei și pentru a descifra enigmele din palatul regal, ce modalitate de a face spionaj spiritual – poftim de vezi! – poate fi mai eficientă decât aceea de a îmbrăca hlamida inocentă a nebuniei?

În alt plan, al teatrului absurdului popular, inocent în punctul de pornire și atroce în comicul ce duce la tăierea nasurilor supărăcioșilor, primul nostru personaj absurd, Păcală, este un prost pe care absurda realitate îl scoate întotdeauna învingător?! Sau – în hlamida căzutului din hârzob! – joacă el mereu inocenta comedie a prostiei? Cum tot ne-am folosit de năzdrăvănia de a-l pune alături de Prințul Îndoielii pre zăpăcitul frate al lui Tândală, de ce să nu mergem mai departe și să ne încumetăm a spune că numitul Păcală posedă excelente predispoziții și cunoștințe de psihologie și de sociologie rurală (ca să-i zicem cumva!). Ca să nu mergem cu năzdrăvănia mai departe și să spunem că junele sărit din țâțâni, care vorbește în cimilituri și proverbe, este un măscărici zăltat ce-și maschează în bâlciul absurd al realității calitățile sale incontestabile de vrăjitor-vraci-psihiatru fără simbrie! Dar, boieri dumneavoastră, revenind la unele vechi receptări ce fac din Păcală Prințul Prostiei – întotdeauna învingătoare! – nu ne putem întreba în ce măsură prostia se apropie sau se poate confunda cu absurdul, și, mai ales, nu ne putem întreba dacă prostia este, la urma urmei, o retardare genetică, un reflux social, o boală?… Dacă nebunia este o boală, și este, prostia de ce n-ar putea fi o boală mai micuță, o bolicică inocentă, desigur, o alienare comică, absurdă, o ieșire din țâțânile sacrosante ale normalității? Ei, de-i așa, o afecțiune patologică, o lipsă de energie psihică, ea poate fi și decodată, descâlcită, învățată, pusă în scenă, regizată!… Numai marele psihiatru și teatrolog danez Hamlet să facă din Nebunie o creație artistică, țărănoiul coios danubiano-pontic, Păcală, nu poate face din Prostie un spectacol popular cu intenții didactice, terapeutice? Da, putem vorbi – nu ne oprește nimeni când e vorba de tainițele absurdului! – și despre niscaiva intenții didactice și terapeutice absurde? Oare nu cumva chiar înainte ca Tudor Arghezi să întemeieze teatrul absurdului – recitiți-i piesele, cântăriți cu atenție frazările, limbajul paradoxal, destructurarea structurilor tradiționale! – creatorul anonim să fi simțit că era absolut necesar – și complementar! – să-l fi trimis în lume și pe apostolul Prostiei, Păcală, alături de Păcurărașul vizionar și de meșterul meșterilor zidari, Manole, ce se împlinește jertfindu-se?… Ei, nici pentru Păcală nu este întreaga realitate o păcăleală descreierată, fiindcă Domnia Sa știe să se bucure de ajustările năsucurilor nasolilor ticăloșiți și mai ales știe să aprecieze nețărmuritele oferte feminine și nurii frăgeziți în nopți albe… În asemenea situațiuni Păcală nu e prost deloc!

Claude Monet – ***Pink Water Lilies***

Eugen Barbu

PAGINI DE JURNAL

1974

3 noiembrie. Zvonurile de scumpire (iscate de manevrele economice) vădite: scumpirea pantofilor, a mătăsii și a altor produse, sunt combătute cu articole despre stabilitatea prețurilor, deși în vitrină sumele sporite au fost deja afișate. Iată și un așa-zis zahăr rafinat de 13 lei kg, care înseamnă tot stabilitate, adică scumpite (ce vremuri, zahărul la 13 lei kg! ’85). Ulei nu se mai găsește, zahăr puțin. Sunt fotografiați cei ce cumpără mai mult decât le trebuie. De ce? Oamenii nu mai au încredere, de-aia fac stocuri.

A apărut Legea Patrimoniului Național. Raportor, Mitică Popescu. Despre ce este vorba? Tot ce e operă de artă îl declari în 60 de zile. Comisii MAI vin și fac evaluarea, le iau eventual (dacă nu au acte în regulă, dar cine are?). Dacă sunt opere de Muzeu, sunt cumpărate (ciordite) pe un preț simbolic. Ei bine, suntem deci cu toții săraci, totul aparține Patriei! Întrebare: le luăm de la toți cei care le-au luat din Muzee și le-au dus la ei acasă, fără nici măcar o semnătură?

Bocancea e fiert. El e colecționar, vorbă să fie, ca doctor și-a investit tot ce a luat de la pacienți în bijuterii, tablouri și icoane pe sticlă, din care mi-a vândut și mie ce-a crezut el că e mai ciuruc. Oricum, e un atentat la cei cumpătați. Mie, dacă mi se ia biblioteca, care numără până acum vreo 18.000 de cărți, cu ce mai rămân? Că vine vârsta când te scot la pensie și pensiile știm câtă valoare de cumpărare au… Unde-i economia noastră atât de înfloritoare? Nu e vorba mai curând de un faliment? (eram pesimist, nimeni până în ’85 nu s-a atins de tablourile mele, de pildă. A venit o comisie care a fotografiat tot ce era pe pereți, ceea ce era un atentat la libertatea personală, și s-a dus, dar nu m-aș mira dacă s-ar trece și la alte fapte mărețe demne de epoca noastră, n.a.).

Norocul meu e că sunt antrenat cu sărăcia pe care dacă o suporți până la 30 de ani, nu știu cum îți mai cade când se repetă.

* * *

Mi se dă Premiul Asociației de București. Autor, Fănuș Neagu, care vrea să răscumpere chestia cu plagiatul ***Principelui***. E o replică la refuzul U.S. de a-mi da cu prilejul celor 50 de ani, măcar o coroniță. Apelul lui Fănel de a nu-l refuza m-a convins să nu fac una mare. La recepția de la Casa Scriitorilor am amintit urechilor din sală că nu suntem persoane de rangul doi, noi, scriitorii, ca să se audă! Cred că nu a plăcut chestia, dar cineva trebuie să le-o mai zică din când în când.

* * *

Masă la Mignon, cu Statul major al lui Fane (Mircea Micu, Băieșu, Laurențiu Fulga, Traian Iancu). Băieții recunosc că m-au lucrat cinstit. Le spun că am ajuns totuși la un faliment cu politica lui Stancu. E vremea unirii. Fac apel la o împăcare și cu Păunescu, care e tot o balenă Fănuș e de acord, dar Mastodontul se lasă greu. E un orgoliu cumplit. Țipă la cenaclu la actorul Pitiș: „Ești un tâmpit, nu așa se recită o poezie de-a mea! Și se apucă să-i arate. Totul e trist și pute. Chiar tratativele mele cu acești oameni, dar când aud că cineva se duce la cineva și spune: „Dacă facem Legea drepturilor de autor să-i consultăm și pe scriitori“ și se răspunde: „Când am făcut Codul penal, i-am consultat pe borfași?“ apreciez că replica e genială, dar au aflat-o și scriitorii, care pot să dea și ei replici geniale.

* * *

La Iași, la Festivalul Eminescu, nu se acordă nici o sumă pentru invitați din partea județenei. Celor sosiți la alte manifestări, ca doctori, ingineri etc. li se acordă tot sprijinul.

Nu mai suntem la modă, copii!

* * *

Se vorbește că Virgil Teodorescu, Geo Dumitrescu, un ungur și un neamț (Breeenhofer), Pop Simion și poate Adrian Păunescu vor fi noii reprezentanți ai scriitorilor în CC. Despre cei dinainte numai Mihnea are șanse de supraviețuire.

* * *

Tot despre Păunescu se spune că n-ar fi ieșit la vopsea (tatăl legionar). Pe mine mă întreabă Bucuroiu: Dacă am 12 ani în partid?

– Am, n-am Ștefan Gheorghiu!

– Asta-i!

Altfel nici un semn de la cei ce pretind că-mi sunt aproape (adică A și B). Nu țin la ranguri, dar la atâția dușmani, un titlu contează.

* * *

La Iași, Traian dixit că Dan Deșliu făcea o curte în draci reprezentantului sovietic. Foarte activ, Beniuc. Scrie de toate; a devenit și patriot.

* * *

Două reviste mă calcă pe nervi la ora asta: „Contemporanul“ și „Cinema“. Sunt cele mai bățoase. Catrinel, care snoba în draci, trage lozinci pe bandă. O secondează Mihnea Gheorghiu, Everac și Sălcudeanu. Până și Baranga se abține.

* * *

Preda bea și mănâncă pe gratis la Mogoșoaia, la mesele celor săraci, crezând că i se cuvine totul. Au vrut să-l bată Mircea Micu și cu Radu Dumitru. I-a oprit Fănuș. E rău, nesimțitor, îl urăște toată lumea, domnu Barbu, îmi zice Micu.

Eu ce să le fac? Omul e genul lor, ei l-au împins peste tot, el i-a plătit, când nu le mai dă, vin la mine.

* * *

Al. Ștefănescu, plus N. Manolescu l-au propus pe Al. Paleologu și pe Breban la premiile U.S. Cu mare greutate, Romul Munteanu și cu Fănuș au împiedicat reabilitarea canaliei brebaniene.

* * *

Stabilit cu Fănuș luarea „României literare“ de la Ivașcu.

– Am biroul aici, face Fănel, arătând buzunarul lui cel mic.

Aștept! (nici azi nu l-a clintit nimeni pe mafiot de-acolo).

* * *

A murit nevasta lui Piru. El era plecat la Paris, să nu asiste. S-a întors cu un avion repede. Era o femeie stimabilă.

* * *

La discuțiile despre premii la U.S. Aly Ștefănescu l-a propus la premiile pentru traduceri, pur și simplu pe socru-său: Cassian Mătăsaru, de profesie negustor pe vremuri, acum, de, traducător, că și știe limba, stă nemaipomenit de bine. A fost luat cu huo! Ce lume, ce lume…

* * *

Cei 250.000 de ei luați de Marin Preda ca avans nu i-au fost imputați. De ce? Nu mai avem organe fiscale? Gogulică să trăiască, el a motivat că maestrul își va onora cărțile promise…

* * *

La Fond: Pucă, Pâcă, Dimov, George Tudor cerșesc, pur și simplu, pe la uși. Leu le-a aruncat 200 de lei din premiul câștigat, pe scări, ca la orbeți. Credeți că s-au rușinat, nu s-au aruncat să-i înhațe, hămăind ca niște câini?

* * *

Fănuș îmi amintește că mama lui Păunescu (basarabeanca) este ovreică. La nunta lui Păunescu cu Constanța Buzea (pe care piratul i-a furat-o lui Crânguleanu), femeia nu a fost invitată, ca să nu se vadă chestia, el dând-o pe maică-sa pe cea de-a doua nevastă a lui Păunescu senior, o țărancă din Bârca. După câteva luni, femeia îl întreba pe Fănuș cum a fost la nuntă…

* * *

N. Ciobanu povestește lui Lotreanu că atât cât a stat la Luceafărul adică două luni, Păunescu lua câte 15.000 pe lună, cu Buzea cu tot pe materialele publicate. Îi restrângea pe ceilalți colaboratori pentru a ocupa cât mai mult spațiu.

Ăsta scriitor: 60.000 de la Preda, a cumpărat un Mercedes, chipurile dezafectat cu 78.000 lei și câte alte chestii ('85: anul acesta a venit scadența. Suntem în plin proces cu escrocheriile poetului, așteptăm răspunsul).

* * *

Băieșu:

– Casa în care locuiesc am luat-o de la Iliescu, amenințându-l că va răspunde pentru că m-a dat afară de la „Amfiteatru".

– Și el a primit?

– Dacă am strigat la el…

* * *

De cinci zile, Iliescu e secretar la Iași pe locul lui Potop, adus la TV (citește Cimitirul elefanților) pe locul lui Năstase, pe care Păunescu l-a făcut poet la Argeș, când era prim-secretar, și care, ajuns în București, s-a luat serios ca poet și, din poem în poem, s-a nebunit la cap. Acum Năstase se află în Pitești, unde, desculț și cu mințile aiurea, cară apă cu un urcior de la un izvor pe care-l crede mântuitor. În județul lui, cât l-a condus, se transferau toate procesele mai importante. Pe toate pancardele era scrisă deviza: „Cinste, onoare", și se fura ca-n codru! Caragiale îl bate pe Eminescu la ora asta…

* * *

Păunescu se laudă cum îi ia el tare pe cei mai mari. Cineva îl întreabă la telefon (nomina odiosa):

– Câți bani câștigi pe lună?

– Dar dumneata? Și tronc cu telefonul. Se pare că sunt masochiști și că le place să-i sictirești.

Paul Gauguin – ***The Flowers of France***

Să vedem ce se va întâmpla cu tablourile, dacă le dăm cu toții la Muzeu, începând cu Dali. Poate ne mai amintim și de vilele în construcție pentru fețe mari, împărătești.

* * *

Anunțarea romanului ***Nero***, lui Iancu i-a umplut acestuia curul de gânduri. Are ce raporta. Îmi văd de treabă. Găsit excelenta lucrare a lui Eugen Cikek în franceză, la Ioana. E o bază bună. Are cam tot ce trebuie. O să încerc să-l croiesc iarna aceasta că tot n-am ce face (mă înșelam: nici astăzi nu am găsit formula care oricum trebuie să fie nouă, 85).

* * *

10 noiembrie. Lotreanu povestește că și acum M-me Gogu îl blestemă pe Păunescu:

– Să fi știut ce zace-n el! I-am luat fii-sii un ceas de aur de 12.000 lei, cadou de botez…

* * *

Complot la „Ramuri", al doilea. Vor să publice un interviu al lui Petringenaru pe care l-am ras într-un interviu în care canalia asta spune că scenariul la ***Tatăl risipitor*** era o mizerie, că sunt un fel de dictator și el, geniul, a făcut tot ce se putea. Vasile Niculescu oprește insanitățile. Aici e mâna lui Purcaru, Anghel, Bănulescu, țiganii crescuți la curtea mea. O să mă ocup puțin de ei.

* * *

Săraru îmi spune că C. l-a rugat să-mi spună că la masă cu mine stau cântăreți. E ori Mutașcu, ori Lotreanu, fost ofițer de contrainformații, oltean și el, crezându-se un geniu, suferind că-l laud mai mult pe primul. Dar mai sigur sunt amândoi. Ce tipi, îi faci oameni și vor peste noapte premii. Amândoi vizau premiile „Săptămânii", dar anul acesta le dau lui Păunescu și lui Săraru. După vechime, copii! Altul care suferă și așteaptă ciolanul, Beldeanu.

* * *

La Craiova, sunt propus ca membru al CC-ului! Două zile între oameni plăcuți. Totuși Nr. 1 știe că-i iubesc ideile, chiar dacă exagerează câteodată. Nu vor fi mulți scriitori anul acesta în CC. Pe bună dreptate! Sunt însă doar candidat. Nu se lăuda nevasta lui Petringenaru (și ea ovreică) că-mi încheie cariera politică, și asta numai pentru că i-am spus soțului că este un tip improvizat?

O bună impresie mi-au făcut, la Craiova, Ștefan Voitec și Gh. Petrescu, acesta, om dinamic, cu umor, primul de o rară distincție. Cei mai fericiți au fost acoliții mei de realegere. Grup ostil la Primărie: Petre Gheorghe, plus Cioară, pe care l-am înjurat într-o emisiune TV. Ieri aveau amândoi ideea de a trimite întreaga revistă la cules sfeclă! Sfecla mamii lor!

* * *

Cu trei zile în urmă, scene tragice la Ministerul Culturii, relatate de Săraru, care a fost la o plenară a Consiliului. Vorbește Fulga, anunțând rece câte titluri de cărți au dispărut din planurile editoriale, an de an. În felul acesta peste cinci ani nu vom mai publica nici o carte! S-au tăiat colecțiile de ***Opere***, căci de ce ne mai trebuie clasici! Au fost desființate serii importante, totul trădând un faliment cultural fără precedent. După Fulga vorbește directorul Casei Scânteii, care declară că va fi lințat de muncitori, întrucât nu are ce să le dea de lucru. Îi trimit pe rând în concedii fără plată, dar cât mai pot rezista ei în felul acesta? Au copii, au neveste, trebuie să îi întrețină. De ce s-a ajuns aici? Și de ce să fie pedepsiți scriitorii pentru niște golani, fără patrie, fără conștiință?

Omul termină patetic: „Frați scriitori, scrieți cărți! Ajutați clasa muncitoare…“

Bine am ajuns. Totul sub privirea lui Bălan și Ghișe, nu ale lui Popescu, prudent ca totdeauna. Vor înțelege că s-a întins coarda prea mult?

Final de circ: Ghișe e chemat să stingă focul la ruși. Ar fi fost retrase niște cărți dușmănoase din expoziția de carte rusească de la Dalles, parcă. Asta ne mai trebuia.

* * *

Sentimente tulburi. Sunt cumpărat? Mi se cere disciplină prin onoruri? Nu știu. Tragic că mi-e silă să mai scriu! Ceva s-a ars în interior. Nici eșecurile repetate nu fac bine. Apar mereu voci tinere, entuziaste. Nimeni nu e de neînlocuit. Uitarea vine repede, gloria trece repede, praful se așterne.

* * *

Lectură forțată a ***Repetabilei poveri*** de Păunescu. Ceva dilatat, lung, dar tragic, obsesiv. Nu e un poet mare, e un tribun mai curând un agitator de talent, obsedat de moartea prin ștreang. Totul iese dintr-o conștiință greu încercată care iscă versuri teribile pe alocuri.

* * *

13 noiembrie. Beldeanu povestește că la Uniunea Artiștilor Plastici a venit cineva de la CC și le-a spus limpede că Statul nu va mai cumpăra tablouri (chiar cele dedicate Congresului au fost înapoiate autorilor cu mulțumiri). Pictorii vor deveni zugravi. Dacă au studii – profesori de desen, care nu, la uzinele textile sau la scris lozinci agitatorice. Unde sunt timpurile când se achiziționau orbește toate cretinătățile și depuneau în pivnițele de la Casa Scânteii, unde zac miliarde aruncate la modul rusesc pe opere tot de stil rusesc. La gunoi cu ele, dar banii s-au dus pe apa sâmbetei, asta e. Acum, nouă, ca și pictorilor, ni se opune mișcarea de amatori, care s-a constatat, zice Cineva, că a dat destule talente (altă idee chinezească!). De altfel e o idee mai veche, proletcultistă: arta amatoare! Teatru, cinema, literatură, de plăcere, poftiți, domnilor și doamnelor…

* * *

Vine la mine Chiuzbaian, poet, magistrat care-mi spune că Petringenaru amenință cu deschiderea unui proces de calomnie împotriva mea, tocmai în aceste zile, tocmai pentru a zădărnici alegerea mea în CC. Mafia joacă dur. Deocamdată l-am chemat eu la ACIN, în fața comisiei de onoare.

* * *

Glumă? Ceva adevărat? Cică Păunescu lasă la mese bogate să se înțeleagă că ar fi fiul natural al lui Sadoveanu! Făcut la 70 de ani! Se cunoaște…

* * *

Au început epurările la Edituri. O furie domnește în lume. Vine la mine Buzinski, după el alt turnător notoriu – Nedic Lemnaru. Vor să-i ajut. Dau din umeri.

* * *

Ileana spune că la reciclare au apărut ridicări de ton, amenințări. Horia Lovinescu a fost făcut praf de Cumpănașu, șeful Cenzurii, care vorbește în limbajul anilor ’48 - ’52, cu amenințări și dări la gioale. Lovinescu i-a răspuns demn. Păcat că nu eram și eu pe-acolo. Alte distracții: cursanții sunt trimiși la țară ca să culeagă recolta, trei zile. Bilete de tren a II-a și mâncarea vă privește! Pe urmă o fabrică și de ce nu, ceva mai bun, o pușcărie! Dacă oamenii înghit, ce să le faci.

* * *

Totuși la alegerea mea în CC am avut o opoziție: Mizil (nevastă evreică). Nr. 1 a fost foarte binevoitor, după spusele lui Mitaș, a răspuns acuzației că aș avea un curaj care ar fi folosit rău de alții. (Vezi, Doamne, dușmanii!). Că ar fi bine, a mai spus Crețul, dacă acuzatorii mei ar avea curajul meu un compliment, oricum.

* * *

Emisiunea de luni de la TV ne-a plăcut pentru că făcea prea mult caz de cultură în loc să se ocupe de bumbăcării sau de piroane! Am un talent de a da ca vaca în scăldătoare, dar și răbdarea omenească are o limită. Oricum să dai cu piciorul culturii repetat, nici asta nu se mai poate!

* * *

Săraru confirmă spusele lui Mitache.

– Da, se spune, Șeful a fost cam nervos și că n-ar fi bine să mai fiu în CC.

– E bine să mai fie și d’ăștia nervoși, a răspuns Nr. 1. Vechea lui încredere în mine nu va fi dezmințită.

De fapt, Legea patrimoniului e făcută mai mult pentru recuperarea tablourilor luate cu japca de cine a vrut sau n-a vrut pe vremea lui Dej, adică fețele bogate. Se spune că fostul ministru Drăghici, cel cu ranga și cu glonțul, are 30 de Luchieni veritabili. Fostul ministru al culturii, Macovei are o casă plină cu minuni, tot din brambureala care a domnit în patrimoniu la începutul revoluției. M-me Maurer și ea – o argintărie rară și așa mai departe. De data asta îmi spun că Șeful e încă o dată providențial.

* * *

Tot Săraru: Nu numai Mizil s-a opus (el știe de la Roșianu) l-a susținut și Răutu, cel care e autorul căderii ***Augustului în flăcări***. Ciudat e că nici Răutu, nici Berghianu nu au căzut. Sunt candidați, deși au rude în străinătate. Politichie.

* * *

Săraru spune lucruri diformate, dar reale. Cineva din redacție, mai sigur Georgescu sau Lotreanu vinde tot. Bine de știut! Totul se confirmă, vezi Jurnalul acestuia din urmă care a fost trimis Procuraturii de către sinucigaș, unde probabil că sunt defăimat, după tot ce am făcut pentru el și curistul de Mutașcu.

Irina Mavrodin

TRADUCÂNDU-L PE STENDHAL

Traducerea romanului ***Roşu şi negru*** de Stendhal, pe care am făcut-o – am încercat să o fac – cu cea mai mare acribie, supunându-mă, aşa cum mi s-a întâmplat ori de câte ori am tradus un mare clasic, intrând într-o voluptuoasă asceză, mi-a actualizat două mai vechi idei, sau, aş putea mai bine spune, m-a silit să redescopăr, să învăţ mai bine două lecţii, care, prin banalizare (căci vorbim adeseori despre ele), şi-au pierdut orice substanţă, au devenit două scorburi putrede şi găunoase.

Prima lecţie: traducerea *in actu* este o serie deschisă, teoretic infinit deschisă, căci ea se reproduce, sau ar trebui să se reproducă, la un interval de timp, poate o jumătate de secol, poate mai mult, poate mai puţin. (Ceea ce nu vrea să spună că nu pot exista mai multe traduceri şi în sincronie, densitatea, valoarea unei culturi măsurându-se şi prin numărul de traduceri, sincronice sau diacronice, ale unor mari autori). De ce o serie deschisă? Pentru că, operând cu limba, care este totdeauna în mai rapidă sau mai înceată evoluţie, traducerea trebuie ea însăşi să intre în acord cu această evoluţie. În cazul limbii române, evoluţia a fost rapidă, atât de rapidă încât o traducere din poezia lui Lamartine făcută la sfârşitul secolului al XIX-lea sau la începutul secolului al XX-lea este, pur şi simplu, grotescă, un obiect amuzant bun de utilizat într-un joc de societate, prin conotaţiile pe care le are pentru noi, astăzi, o limbă absolut acceptată în registrul poetic de către contemporanii traducerii (traducerilor) lui Lamartine la care ne referim. Exemplele pot fi multiplicate, şi un asemenea studiu ar fi cu totul revelator.

Editura „Corint“ a avut deci o bună intuiţie când nu a procedat la o reeditare, ci a preferat o nouă traducere, făcută *astăzi*, de către un traducător şi pentru un public *de astăzi*. Dar a fi, cu o traducere, conectat la un public de astăzi nu înseamnă numai a fi conectat la româna de astăzi, ci şi la un mod de a concepe traducerea *astăzi*. Dacă, cu ani în urmă, textul tradus era adus către cititor, printr-un fel de adaptare mai mult sau mai puţin discretă (care avea loc şi la nivelul limbajului), astăzi tendinţa este mai curând ca mişcarea să aibă loc în sens invers, aşadar ca bunul cititor să se ducă spre text, să-şi remodeleze mentalitatea după cea pe care i-o propune textul de origine trecut în limba sa, cu alte cuvinte să intre într-o nouă mentalitate, care presupune adeseori mari diferenţe faţă de mentalitatea sa. Implicit, tot ce spun presupune şi intrarea într-o nouă realitate, cum ar fi, în cazul romanului lui Stendhal în jurul căruia ne-am adunat, cea a altor instituţii, a altui tip de relaţii, personale sau instituţionale etc. Acesta ar fi un aspect, foarte important, pe care am încercat să-l construiesc în traducerea mea, recurgând chiar şi la calcuri, de câte ori a fost nevoie, pentru a menţine o straneitate, o specifică straneitate, pe care o compar cu vehiculul miraculos care-l transportă pe cititor dintr-un spaţiu într-alt spaţiu, depeizându-l. Căci ce altceva facem când intrăm într-un spaţiu cultural (şi de civilizaţie) străin decât să renunţăm la confortul unui mintal familiar, pentru a ne iniţia şi, până la urmă, a asimila, un nou confort mintal, care la început e perceput de noi ca un disconfort, dar care, îmbogăţindu-ne sufleteşte şi intelectual, ajutându-ne să adăugăm un nou teritoriu cunoaşterii noastre despre lume, ne proiectează într-un fel de euforie.

A doua lecţie: traducerea nu trebuie „înfrumuseţată“ – frumuseţea fiind, de altfel, un concept care variază o dată cu schimbarea de paradigmă pe care o suferă din când în când, dar şi în funcţie de educaţia şi gustul receptorului. Lucrurile se complică astfel până la a nu mai putea fi controlate. Aşadar: ideea de a scrie „mai frumos“ decât autorul textului de origine (idee pe care am întâlnit-o la unii comentatori, care-l lăudau pe traducător pentru că a făcut un text „mai frumos“ chiar decât al autorului) este o dovadă de gravă incultură şi lipsă de gust. În cazul textelor stendhaliene, este cea mai mare gafă pe care traducătorul poate să o facă. Stendhal îşi teoretizează din când în când demersul, şi chiar dacă teoria lui nu-i foarte elaborată, ea merge direct la ţintă, arzând etapele: Stendhal îşi propune să scrie romane care să rivalizeze, în ceea ce priveşte limpiditatea, claritatea, simplitatea scriiturii, cu Codul napoleonian.

Drept care, arareori întâlneşti în ***Roşu şi negru*** epitete ornante, metafore bogate în sensuri, un vocabular care să poarte marca aşa-numitei „culori locale“, cuvinte rare, bizare sau, dimpotrivă, ca la Balzac, aparţinând unui limbaj de specialitate cunoscut de autor până în ultimele lui nuanţe. *La Stendhal totul pare atât de simplu!* Iar economia de mijloace, eterna litotă în care se instalează, îi pare traducătorului, înainte de a trece la treabă, atât de uşor de înfruntat, atât de uşor de construit printr-un izomorfism de structură! Or, tocmai acest stil, care în unele locuri tinde a fi ceea ce modernii din secolul al XX-lea au numit o scriitură de gradul zero, „le degré zéro de l'écriture“, trebuie cu cea mai mare grijă menţinut de către traducător în formele acestei simplităţi şi economii de mijloace. Şi, vă asigur că e lucrul cel mai greu de realizat, experienţa realizării *simplului* fiind una superioară experienţei realizării *complicatului*, în sensul că, pentru a realiza simplitatea, trebuie să fi trecut mai întâi prin construirea şi deconstruirea a ceva complicat. Există în Stendhal racursiuri (favorizate şi de structura limbii franceze) care sunt aproape de neredat în limba română. Sensurile sunt clare, dicţionarele aproape inutile, şi totuşi, poţi, ca traducător, să stai în faţa unei sintagme minute întregi, să nu o poţi rezolva, să revii la ea după ore sau zile.

S-a spus adeseori că munca traducătorului de literatură este una de benedictin, făcută în răbdare şi umilinţă. Dar aş spune că este şi o muncă făcută cu dublul sentiment al duratei şi al provizoriului. Durata este în clipă, în clipă traducerea trebuie să fie, ca şi opera originală, un monument. Provizoriul este în desfăşurarea clipelor. Şi revin astfel la prima lecţie, la traducere ca operă scrisă pe nisipurile mişcătoare ale evoluţiei limbilor, culturilor şi civilizaţiilor.

Traducerea mai este şi o hermeneutică, pentru că tot ceea ce am spus mai sus se referă şi la un mod – printre nenumărate alte moduri – de a-l citi pe Stendhal. Citindu-l – prin traducerea pe care i-o făceam – pe Stendhal, l-am descoperit iarăşi, era ca şi cum aş fi citit o nouă carte. Şi, o dată cu fiecare rând citit, îmi spuneam, eu, care întreaga-mi viaţă am iubit, am studiat, am tradus scriitori francezi din secolul al XX-lea: nici unul nu-l poate egala pe Stendhal, toţi au ieşit, într-un fel sau altul, din el; întoarce-te la clasici, la marii clasici, întoarce-te la Stendhal!

Magda Ursache

PRUTEANU, COOL HAND

Scriam, cu ceva vreme în urmă, când proiectul de Lege a limbii încinsese alt război româno-român, că George Pruteanu nu-i de fel un August Treboniu Laurian, dornic să înlocuiască neologismele cu neaoșisme; că nu vrea să se spună nas-suflau în loc de hendcăcif, de perete-frecătoriu pentru chibrit ori de sine mișcătoare pentru mașina Dacia. Etnoloaga de serviciu de la *Europetice* (Realitatea TV, 11 august 2005) era spăimită, în episodul despre cravata la români, cum că Pruteanu ar fi cerut interzicerea vocabulei franceze, cerând revenirea la gât-legău. Hai, zău!

Tocșoiști și gazetari la întrecere (cei mai indignați erau și cei în defect de exprimare ori stăpânind prost înțelesul cuvintelor) jurau pe Sfântul Hotdog că senatorul (pe-atunci PSD) nu le-ar mai permite accesul în Fast-Food, la chiftele americane-n pâine, impunând tirania balcanică a murăturilor și-a zacuscăi. Numai trăitorii în comunism ca el ar agrea o hrană murdară ca micii. Mititeii sunt necorespunzători etapei, ne atenționa Mândruță. Da, cel care recomanda în finalul știrilor Antenei 1 (de joi, 13 aprilie, 2006) un „film român“ și care greșește curent accentele: trafíc pentru trafic, butelíe; ba, pe 1 august 2005, știruia „la lume“ despre „cele doisprezece măicuțe de la Tanacu.“

Glumele cele mai proaste le-a făcut un producăreț de divertismente, Dan Negru: „O să spun Sică în loc de *mouse*, că altfel am prutenit-o.“ „Fratele“ Gheorghe l-a făcut pe George (frust) idiot.

I s-a dat peste pix(eli) cu cazierul sau cu (s)exegezele, a devenit inamicul public al europeismului și-al românglezei. Pruteanu? Un *bookworm* care nu vrea să citească în vitrină de *shop* (ca la Ieș, de vale, pe strada Sărărie), *BEANS*, 30 lei kilogramul, când există strămoșescul și prea utilizatul fasole; că n-are nevoie de *underwear* (Botezatu), când (mai) avem lenjerie, chiloți, izmene.

Pruteanu a insistat, a protestat, a acuzat de rea credință și de rea înțelegere, găsind cu cale, *à rebours*, să apere „creșterea limbii românești“, a tot explicat că nu se face vinovat de purism lingvistic dacă ține la normele exprimării corecte și nu agreează formele lingvistice fără fond, că n-o să calce în ridicol împotrivindu-se folosirii de *mouse* sau *copywriter* sau *staff* sau *board*. Adepții plutonierului Tusgureanu l-au etichetat retardatar, închis în etnos și-n românească veche, deși G.P. se exprimă fluent, ca filolog de elită, în câteva limbi, traduce lejer ***Divina Comedia*** și ar putea fi uns ***Le chevalier du subjonctif*** (mulțumesc, Erik Orsena!). I s-a reproșat că pisălogește populația cu gramatica aia de babalâci (Moș Virgulă era poreclit și I.L. Caragiale!) și s-a decis să fie zvârlit de pe sticlă. Parlamentarii adevărați nu-și pierd vremea prin librării și prin biblioteci (Anca Constantinescu – PD, v-o amintiți?, „Ciocu mic la ei, că suntem la Putere“, nu deschide gura până nu produce un dezacord, acolo; „Unii parlamentari nu suntem pregătiți“, dar își dă cu presupusul despre „slugi ai aparaturii comuniste“; „că comunitatea dacă vine lustrația, gata cu inundația“. Simt nevoia să spun că nu exagerez: s-a întâmplat în 6 aprilie, la Știrea Firea). Premierii nu vorbesc foarte gramat, nici miniștrii. Cât despre primari ai capitalei, ca Adrieanu Videanu ori Vanghelie-conjugare, ce să mai spunem?

Pruteanu a tot pledat pentru un ambient mai milos cu nevorbitorii de engleză, agresați într-o limbă necunoscută. A dorit să se scrie măcar pe ambalaje românește. Că tot citim, marea majoritate, ambalaje, nu cărți.

Vorbiți, scrieți românește, pentru Dumnezeu!, se agita Pruteanu, înnebunit de păsărească spot-urilor publicitare, de guvernanții duși „în teritoriu“ (nu pe teren) să facă un briefing sătenilor despre molima aviară, de fătucile stupizele dându-se drept actrițe, gata să le povestească telefanilor că, după ce le-a ieșit nasol castingul din cauză de look, și-au pus airbagul și au plecat să facă shopping pentru niște kestii fitze stretch, ca să aibă ce arăta la eventul de sâmbătă, când vor face planning cu Mișu despre noul job.

De ce în Polonia, de-o pildă, să existe o lege pentru protecția limbii culte și la noi nu? Din păcate, înșiși colegii lingviști i-au spus *pas* lui Pruteanu, văzând în legea senatorului „o pseudo-soluție pentru o pseudo-problemă“, limba fiind un organism viu care n-are nevoie de legi, se auto-reglează, au decretat că e o practică nesănătoasă să te opui tendințelor ei. Legea gramaticală se observă (adică se respectă) singură.

E de necrezut (ca tot ce ni se-ntâmplă) că specialiștii nu vor să înregistreze regresia limbii române, limbă grav avariată de „subdialecte“: „*tocșoistă* incultă, *politicheză* (diaconeasca și vasilelupa n-au ținut decât două-trei mandate, dar vanghelia, becalia piperată și prigoana sunt tari), *semesizată* fără diacritice, ca și cum am fi o populație de sâsâiți. Și „Oglinda literară“ pune ștampila DEBUT pe un text scris ca-n SMS-urile de 0,42 dolari bucata („catzelus cu paru cret / fura rata din cotet“), autoarea vrând să iasă din *Anonimat* prin grafie simplificată: „Si-atunci mi-am zis «Am sa iau un inger cu imprumut»“.

În 1866 s-a legiferat scrierea cu alfabet latin; va ține de noul mileniu legiferarea alfabetului fără diacritice? Posibil, dacă *interne(to)tic* (mulțumesc, Anișoara Pițu!) se simplifică după cum urmează: *DC nu vb. cu mine?*

Acest masacru contemporan al limbii (început cu faza *deci*) nu-i prea sperie pe lingviști. Treaba cu româna n-ar sta așa de *nashpa*. E și concluzia „Dilemei“ (nr. 108, 17-23 februarie 2006), prin Cristina Foarfa. Altora „li se rupe“ de limba română, mică și necunoscută, cu o gramatică aberantă (cf. prof. univ. Mihai Zamfir), pe care ne străduim s-o facem și mai mică, și mai necunoscută. Aici trebuie citat Alex Ștefănescu: „Dacă nu suntem în stare să

extindem românofonia în lume, măcar să nu permitem ca harta limbii române să ajungă mai mică decât harta României.“ Ca un ordinator vorbește și diriguitorul culturii, Marko Bela, fără î și fără ă; iar Gyorgy Frunda recomandă (vezi și faimoasa Recomandare 1735) o în loc de a, deținând și dreptul (minoritar) de-a se exprima în *limbo romono*: „d*o*că-mi d*o*ți voie“.

Oare grămăticii n-or avea insomnii după ce citesc limba care trece în josul ecranelor Tv, mesajele agramate curgând pe bandă, ca (aleg un exemplu cules de pe Național TV): Tota lume al plânge pe Ceucescu“? Și, cu o spusă necugetată a Cristinei Liberis: „Ce-a fost mai rău de abia urmează“ (vineri, 14 aprilie, 2006). Fostul ministru al Educației nu avea insomnii (cel îndrăgostit de un cireș). Îl corectam mental pe Miclea de câte ori declara câte ceva: nu *a* tuturor profesorilor, ci *ale*, că-s salariile. De altfel, la intrarea în Liceul „G. Ibrăileanu“ din Iași a stat luni de zile un afiș pe care se putea citi de trei ori ca la brigada UTC: *Accesul profesorilor, elevilor și a tuturor persoanelor e interzis* și nici un dascăl nu părea deranjat de infracțiunea gramaticală.

Șuvoiul de cotidiane revarsă peste noi știri alarmante și povești, scandaluri și armaghedoane, dar și greșeli gramaticale cu nemiluita. În top se menține mass-media, care apare cu liniuță, în fundal, la Pruteanu. Auzim ce se mai întâmplă… în *media românească* și-n *toată media străină*, deși cuvântul este la plural, iar exprimarea corectă nu poate fi decât: *mass media românești*, respectiv toate *mass media străine*. De tot râsul sunt pleonasme ca *mijloacele mass media* ori *mediile de informare*, de vreme ce *mass media* înseamnă *mijloace de comunicare în masă. Les media sont*… , zice francezul, care a moștenit cuvântul, ca și noi, de la pluralul latin media (singular: medium).

Grafierile incorecte, umflate ca șuvoaiele Dunării la vreme de talk-șoc-uri (pe care nu le corectează nimeni) au ca pandant inepțiile invitaților în platou: „Vreau să fac lucruri cărora Dumnezeu i-ar place“, zice Gigi, patronul „Stelei“, necorijat de moderator, în timp ce în josul ecranului citim: „*Traiask Becali… Tare… Iiiesss!* Doar Dan Iosif îl biruie în formulări inculte: „un miliția*n* al cărui fată“, că-ți vine să le spui ca senatorul Mădălin Voicu: „Mucles!“

Aflăm că există o regină Nefertati, un pictor Corneliu Babá (și cei 40 de hoți), un… Gheorghe Guevara. Doar n-or să citească speakeriț*e*le noastre știrile în prealabil: văd pe prompter Che Guevara și, deținătoare de cultură digitală cum sunt, rostesc Gheorghe Guevara. O știristă vorbește despre brânză cu muc*i*gai. N-o fi auzit la școală de unu' care a scris ***Flori de mucegai***? O reporteră comunică faptul că are loc o luptă „în stil drac*u*nic cu apele“ (Observator, 15 aprilie), după ce ni s-a tot arătat imobilul din Zambaccian. Carmen Moise, tot de la Antenă, a încercat să ne dovedească generalizarea pluralului în *-uri*: telefonuri mobile, ceea ce mă face să presupun că o fi absolvit Facultatea de Litere la Iași, unde conf. dr. Noemi Bomher folosește, într-un subtitlu de carte, pluralul blazonuri, ***Embleme și blazonuri***, iar Valentin Ciucă, în „Ziarul de Iași“, nostalgizează: „unde sunt Venusurile de altădată?“.

Emblematice sunt anacolutul și tautologia; viitura de pe Dunăre e nimica toată față de viitura greșelilor de limbă de pe Antena 1 și ne paște alta și mai mare, istorică de-a dreptul, *dînspre* (cum zice teleasta Teo pentru *dinspre*) Pro TV: „Bună seara, România, bună seara, București, Pro Tv te salută!“ Corect în *românește*, pesemne, că-n românește era musai un *vă*. Sau bucureștenii *ie incluși*?

Cum încerc și eu să activez în PLRC (Partidul Limbii Române Corecte) m-a bucurat revenirea emisiunii ***Doar o vorbă s-ăți (sic!) mai spun***, pe TVR1 (pentru cât timp?). Iată un semn bun, după ce atâta vreme s-a ignorat responsabilitatea mass media privind vorbirea (cât de cât) corectă. Cine s-ar fi gândit că libertatea poate fi atât de urâtă lingvistic? Singurii care îi amendau prin ironizare pe stricătorii de limbă erau Cârcotașii. Cârteau contra suveranului Poncif, a daco-rrominei, a „chiftelelor“ (bâlbe, dezacorduri, pronunții greșite și câte și mai câte). Li s-a alăturat Pruteanu, neprididing să ne repete: „cine vorbește prost, se exprimă prost; cine vorbește greșit gândește greșit. Subiecte are în exces: de la debandada ortografică (jumătate de Românie merge pe î din i, cealaltă pe î din a) la normarea precară a anglicismelor. Scriem/vorbim barbarizând, barbarizând… De ce-am scrie, de pildă, *site*, când cuvântul are deja haină românească, dar și plural: sait, saituri. Și ce ne facem cu *e-mail*. Ne imailăm sau nu ne imeilăm? Când haina românească e croită anapoda, putem citi un anunț ca *Avem nagît*, bizară autohtonizare a eng. *nugget*.

Foarte audibil și deloc conservator (s-a re-brenduit nițel, ca să zic așa; a devenit, cu vocabula lui Dan Hăulică, mai pacificant), Pruteanu demonstrează – materialul ilustrativ e pe masă – că una-i cleștele, alta-i penseta. Ce poți apuca folosind penseta (neologismul necesar) n-o poți face cu cleștele.

Bunul simț (al limbii) va avea câștig de cauză, cum cred lingviștii? Mă rog, sper să nu asist la impunerea unor verbe ca *a lincui* și *a cetui*. Preferă Pruteanu să se spună am chat-uit toată noaptea ori cetuiesc când am chef? Om trăi și ș-om auzi.

Excelent e G.P. când indică standarde nu pentru mediu, ci pentru media.

Pruteanu, *cool hand* (parafrază la cunoscutul uestern) ține cu mână rece, țac-pac, erorile gramaticale, fiind convins că limbajul se alterează repede și ireversibil. Nu s-a generalizat sub ochii noștri forma unică de singular-plural doisprezece, mai exact doispe (vaci, organizații, județe, ore, violuri)? Nemaivorbind de acel agasant *mersi mult* al blondei din telenovela ***Lacrimi de iubire***, care face un duș*i* și merge la Cluj*i*.

A vorbi corect e un avantaj în societate, o diferențiere în sens bun. Sau spunem *adio, diferenței!* pentru a deveni *in corpore* mai săraci în spirit și-n limbaj? Să nu uităm: cine își brutalizează propria limbă e sigur că nu se poartă bine nici cu celelalte.

De la Homer cetire (***Iliada***), *barbarofonii* (mulțumesc, Jean-François Mattei!) – vorbind aspru, pocit și de neînțeles – au pierdut războiul Troiei.

N.B. George, pls., zăbovește o țâră pe verbul a *lustra*. Pariez că va face carieră mai ceva decât *a implementa*. Așadar: îi lustrăm sau nu-i lustrăm? Cine poate lustra și cine-i lustrabil? Să fie lustrat pentru sângele vărsat!; CNSAS e lustriț*i*abil? Lustrat ori nelustrat, asta-i întrebarea!

Vasile Andru

EMOȚIILE DISTRUCTIVE ȘI TRATAREA LOR DIN PERSPECTIVĂ FILOCALICĂ

Un psiholog zicea că: emoția parcurge o traiectorie asemănătoare cu cea a unei rachete, care este lansată dintr-un punct și cade în altul, producând un anume efect: explozie/distrugere sau potențare/reglaj.

Am numit astfel și cele două feluri de efecte: emoțiile distructive, sau negative: explozie – distrugere.

Și emoțiile pozitive: potențare – reglaj. Folositoare sănătății sporind capacitatea de adaptare, prilejuind montaje pozitive care propulsează acțiuni bune și ridică tonusul afectiv.

Ce sunt emoțiile distructive? Sunt reacții afective imediate sau persistente, care îți perturbă personalitatea și care dăunează și celui ce le are, și celor din jur.

Filocalia le include în categoria: obstacole în calea mântuirii.

Henri Matisse – ***Goldfish***

Parabola porților la iad și la rai

Un războinic de profesie s-a dus la un maestru spiritual să-l întrebe care-i poarta iadului și cea a raiului, căci era la amurgul vieții și se gândea la lumea de apoi.

Ajunge la un maestru și-l întreabă taina.

Maestrul l-a cercetat, a văzut că-i un războinic cu gândire de războinic, și chibzuiește cum să-i explice unui asemenea om noțiuni subtile de metafizică și de mântuire. Și-l întreabă:

– Dar cine ești dumneata?

Acela răspunde:

– Sunt războinic strălucit, mă cunoaște și regele!

Maestrul zice:

– Tu, războinic strălucit? Ai o mutră de pungaș pocit.

Atunci războinicul, înfuriat clocot, scoate sabia din teacă, să-l taie pentru asemenea ofensă.

Maestrul, văzându-l cu sabia ridicată, zice:

– Aceasta-i poarta spre iad.

Războinicul a înțeles pe loc lecția, s-a rușinat, a băgat sabia în teacă, a cerut iertare. Maestrul, văzând gestul ascunderii săbiei și al căinței, i-a zis:

– Aceasta-i poarta spre rai.

* * *

Așadar, emoțiile distructive sunt: ura, mânia, disprețul. Sursa lor este orgoliul, egoul bolnav, *agresivitatea.*

Alte emoții distructive sunt: tristețea morbidă, deznădejdea, indignarea. Sursa lor este: *auto-agresivitatea,* pierderea stimei de sine, atimia.

Mai există emoții distructive care au sursa *în atașarea* de lucruri; și altele au sursa în *amăgire*, ignoranță.

Psihologia orientală vorbește despre cele trei *otrăvuri:* invidie, dorință, iluzie.

Îngustarea conștiinței

Emoțiile distructive produc efecte imediate sau îndepărtate.

Efect imediat: *pierderea autocontrolului* și *îngustarea conștiinței.*

Orice emoție negativă îngustează conștiința.

Un om care are în mod normal QI = 120, la mânie se comportă ca un retardat mental.

Conștiința este precum o diafragmă, care se îngustează brusc la mânie, invidie, delir de persecuție, blestem, blasfemie. Și are deschidere maximă în stare de calm, de mulțumire duhovnicească (numită *agalia*) sau de liniște duhovnicească (numită *isihia*).

Reiese din această constatare și posibilitatea contracarării, a modelării unei naturi colerice, prin practica *noera proseuche*, îndrumată. Este de mare ajutor și procedeul *training autogen,* mod de a produce liniștea „medicală".

De reținut – ca premisă profilactică – faptul că primul efect nefast al emoției distructive este îngustarea conștiinței până la un nivel asemănător cu al handicapaților psihic.

Inteligența și reacția de primaritate

Românii au o inteligență bună, media Q.I. la noi fiind peste 115 (pe scala Raven). Au o inteligență, dar n-o folosesc. Din pricini afective. Unii sunt visători. Alții sunt mânioși, iritabili.

Încă o trăsătură valahă specifică: mintea de pe urmă. Adică gândesc după ce au făptuit. Regretând sau reparând.

„Mintea de pe urmă" se datorează unui blocaj mental la surpriză, urmat de luarea unei decizii greșite. Deblocarea minții survine la un timp după trecerea surprizei, când decizia este deja luată.

Remediul unor asemenea situații ar fi: amânarea judicioasă a deciziei: amânarea răspunsului, a reacției, căci orice amânare îmbunătățește răspunsul. Această amânare specifică se cheamă: trecerea de la *reacția de primaritate* la *reacția de secundaritate*.

Când ești lovit, să întorci celălalt obraz: în psihoterapie, aceasta se numește modelarea reacției de primaritate. Și recursul la reacția de secundaritate: adică să nu răspunzi la un stimul agresiv prin gest agresiv, ci să amâni reacția, până ce-ți îmbunătățești răspunsul și-ți însănătoșești eul.

Inteligența țării crește la sărbători?

Revenim la constatarea că inteligența românească este bună, dar trebuie valorizată mai bine.

Vindecarea eului valorizează inteligența.

Ai noștri tineri, când pleacă la olimpiade școlare în străinătate, sunt testați și se clasează pe locuri de frunte. Ei se fac remarcați iute; unii sunt determinați să rămână în Occident.

Cineva constată că, de sărbători, QI-ul României crește, pentru că se întorc în țară, în vacanță, bursierii noștri de prin America, de prin Occident. Ei se întorc de sărbători în țară, și QI-ul țării crește deodată, pentru două săptămâni.

După aceea, ei pleacă iarăși, și nu mai vin. De regulă, tinerii care primesc bursă în Statele Unite rămân acolo acolo și după terminarea studiilor. Rămân acolo, majoritatea.

Microleziunile

În timp îndelungat, emoțiile distructive, dacă nu sunt

Mikhail Larinov – ***A Spray in a Jug***

tratate, produc efecte și mai redutabile. „Toxinele" psihice, au o acțiune erozivă asupra creierului: ele produc microleziuni pe creier. Este o constatare mai recentă a cercetării creierului.

La început, aceste microleziuni, infinitezimale, sunt neglijabile: ele nu dor, căci masa cerebrală nu doare.

În timp îndelungat, în ani, prin acumulare, dacă emoțiile distructive n-au fost corectate, microleziunile acestea pe creier se amplifică și își arată efectul: fie o îmbolnăvire somatică, fie demență senilă precoce.

Multe din cauzele demenței senile precoce stau în emoțiile distructive.

De aici, o dată în plus, importanța contracarării emoțiilor negative, cât mai de timpuriu, când se mai poate efectiv face ceva.

Hormonul vieții

În acord cu cele de mai sus, notăm o constatare științifică: hormonul vieții a fost reperat, identificat.

Producerea hormonului vieții este reglată de glanda pineală.

Hormonul vieții se distruge la mânie, agitație, grijă, stres.

El se reface la liniște.

Prin practica liniștii regenerative. Aceasta conduce la starea *hesychia*: liniștea sănătății și a bunătății.

Dan Berindei

„VIAŢA MEA A FOST O LUPTĂ STĂRUITOARE, NEÎNCETATĂ“ (I)

Convorbire realizată de **Alexandru Deşliu**

Om de ştiinţă, academicianul Dan Berindei, coborâtor al unei familii ilustre, drept susţinător şi apărător al marilor valori naţionale, s-a născut la 3 noiembrie 1923, în Bucureşti. Urmează şcoala primară în particular şi la Şcoala „Clemenţa“. A absolvit Liceul „Spiru Haret“ din Bucureşti şi a urmat cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie, Secţia Istorie a Universităţii Bucureşti. Membru corespondent (9 martie 1991) şi membru titular (10 noiembrie 1992) al Academiei Române; vicepreşedinte al Academiei Române (din 18 mai 2006); preşedinte al Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologice a Academiei Române (din 1993). A fost cercetător şi secretar ştiinţific la Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice (1946 – 1948), asistent la Institutul de Istorie şi Filosofie al Academiei Române (1948 – 1952). După îndepărtarea sa abuzivă din cercetarea ştiinţifică, din motive politice (1952 – 1955), este rechemat la Institutul de Istorie „N. Iorga“ (1955 – mai 1990) din Bucureşti, fiind succesiv: cercetător, cercetător principal (1956), secretar ştiinţific (1968 – 1970), vicepreşedinte al Consiliului ştiinţific (1970 – 1975, 1978 – martie 1989). Profesor universitar consultant la Facultatea de Filosofie, Istorie şi Ziaristică a Universităţii „Hyperion“ Bucureşti, Dan Berindei este un adevărat combatant pentru apărarea identităţii naţionale şi a valorilor româneşti, îndeosebi când ele sunt ignorate sau denigrate. Publicaţii: 550 de studii ştiinţifice, peste 700 de articole publicate în presă, peste 600 de conferinţe, 60 de studii publicate în străinătate, peste 50 de cărţi în care abordează aspecte referitoare la istoria politică şi socială a secolului al XIX-lea, la istoria economică, istoria culturii, a oraşului Bucureşti, istoria diplomaţiei şi relaţiilor internaţionale: ***Revoluţia română din 1821*** (1991), ***Societatea românească în vremea lui Carol I – 1866 – 1876*** (1992), ***Diplomaţia românească modernă*** (1995), ***Revoluţia română din 1848, consideraţii şi reflecţii*** (1997), ***Revoluţia română din 1948 – 1949***, ediţie publicată şi în limba franceză (1998). Greutăţile abătute de-a lungul vieţii nu l-au descurajat niciodată pe Dan Berindei, „incontestabil un specialist de mare clasă ale cărui contribuţii au asigurat un progres considerabil în cunoaşterea perioadei moderne a României […]“, „prezenţă vie, permanenţă, competenţă, care a dat strălucire istoriografiei româneşti şi i-a adus stima personalităţilor străine […]“ (Florin Constantiniu).

Membru în numeroase organisme naţionale şi internaţionale de profil dintre care menţionăm: Societatea Sud-Est Europeană din München (din 1988), Academia Europeană de Ştiinţe, Arte şi Litere (membru titular din 1994), Academia Polonă de Ştiinţe şi Litere din Cracovia (membru titular din 1996 – primul român ales după moartea în 1940 a lui N. Iorga), Societatea de ştiinţe Istorice (membru de onoare, membru în Biroul de Conducere, anii 1960 – 2000), Fundaţia Europeană „N. Titulescu“ (membru fondator şi director de studii al cursurilor de vară, din 1991), Comisia Internaţională de Studii Istorice Slave (vicepreşedinte din 1985), Biroul Asociaţiei Internaţionale de Istorie Contemporană a Europei (din 1990), Societatea de Genealogie şi Heraldică din Grecia (membru de onoare), Societatea de Istorie a Franţei, Societatea Austriacă pentru studiul istoriei secolului al XVIII-lea, Societatea de Istorie a Revoluţiei de la 1848 şi a revoluţiilor din secolul al XIX-lea din Paris.

Doctor Honoris Causa al Universităţii din Craiova (2001). A fost distins cu Premiul „N. Bălcescu“ al Academiei Române (1977) şi cu Ordinul „Steaua României“ în grad de cavaler (2002).

Dan Berindei este un autentic cărturar de viţă veche şi trainică, un apostol al spiritualităţii, al artei şi al culturii naţionale şi europene, în persoana sa istoriografia românească găsind un pilon de rezistenţă pentru eternitate.

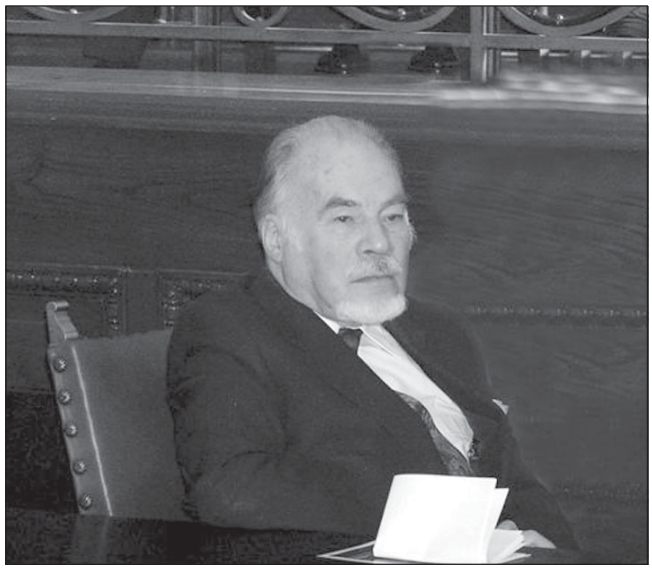

– Ce mai faceţi, domnule profesor? Interviul nostru vă prinde într-o perioadă fastă?

– Muncesc! Fac ceea ce am făcut o întreagă viaţă sau mai bine zis, începând cu momentul intrării în Facultate! Ca să vă dau şi o cifră, fac ceea ce m-am obişnuit de 65 de ani. Până în toamna anului 1941, nu pot să spun că am stat degeaba. Am învăţat, am citit mult, dar într-un ritm moderat. Mi-am trăit şi tinereţea. Tata nu mă controla nici la învăţătură şi nici la şcoală şi nici meditator nu aveam. La rândul meu, dacă n-am fost premiantul clasei, m-am numărat totuşi în plutonul fruntaş. Nu am avut nici repetenţii şi nici corigenţe, chiar dacă – prin clasa IV-a de liceu, dacă nu mă înşel – am trecut prin emoţiile fizicii, cu care nu mă prea împăcam ori mai exact cu profesorul Voitinovici. Scotea câte zece la tablă şi maximum dădea câte un cinci sau un şase, pentru ceilalţi neieşind din 3! Cu toate acestea, prin silinţă, nu uşoară, am reuşit să trec anul! Despre Voitinovici se spunea că fiind într-o comisie de bacalaureat într-un oraş dunărean şi nenorocind, în stilul lui, câteva zeci de tineri, aceştia l-au prins seara şi l-au băgat într-un butoi, dându-i drumul, apoi la vale spre port! Dar, răspunzând la cea de-a doua parte a întrebării Dvs, mă consider într-o perioadă fastă, nu doar pentru că am fost ales de colegii mei vicepreşedinte al Academiei Române, ci deoarece, la cei 82 de ani trecuţi ai mei, îmi simt încă mintea limpede şi mai am puterea de a lucra! Cât timp încă? Este un lucru care-l va hotărî Cel de Sus!

– Vorbiţi-ne despre familia Dvs. De unde începe ea? Autoritatea cărora dintre părinţi a însemnat totul pentru formarea Dvs?

– Am purtat timp de o viaţă o grea sarcină! Aparţin unei vechi familii boiereşti cu origini îndepărtate cumane. Cumanii au fost printre migratori cei care au demonstrat o capacitate excepţională de adaptare. Ei se regăsesc, prin urme toponimice în primul rând, pe o vastă arie geografică, în Pannonia, în spaţiul vechii Dacii, la nordul Mării Negre şi în Bulgaria de astăzi. Cu românii, la începuturile lor ca popor de sine stătător, rezultat din simbioza daco-romană, au conlocuit. Istoricul Ion Donat, care ar merita multă preţuire pentru deosebita sa înzestrare, a cercetat, între altele, şi aria de răspândire a cumanilor în Ţara Românească. A stabilit această arie, urmărind toponimele, de exemplu numirile de ape în *ui* - Desnăţui, Călmăţui etc. – sau Teleormanul (pădurea nebună). Neamul înaintaşilor mei cerţi, urmăriţi genealogic din secolul al XVII-lea, a fiinţat tocmai în această arie, în apropiere de Caracal, la Dăneasa şi Berindei. Mai înainte, încă de la sfârşitul veacului al XIV-lea şi începutul celui de-al XV-lea, apar în documentele domniei lui Mircea cel Bătrân dar şi în cele ale domniei lui Alexandru cel Bun câte un sluger Berindei. A existat şi un candidat la domnie adversar al marelui Ştefan, pierit în lupta de la Baia în 1467, care purta acelaşi nume. Deşi de decenii mi-am propus să las deoparte alte preocupări şi să mă ocup de eventualele legături genealogice ale purtătorilor acestui nume în veacurile dinainte de secolul XVII, n-am avut răgazul de a o face şi probabil, nici nu-l voi mai avea!

Aş vrea să vă spun însă câteva lucruri. De când aveam 20 de ani, numele mi-a fost o grea povară, timp de aproape o jumătate de secol, dar, ca şi alte lucruri din viaţa mea foarte încercată, nu l-am regretat. Înaintaşii mei purtători ai numelui meu, ca şi înrudirile cu marile neamuri ale ţării, descendenţa mea din vechii domnitori, între alţii coborârea directă – la a 11-a generaţie – din Constantin Brâncoveanu, au însemnat pentru mine foarte mult. Evident şi un motiv de mândrie, dar mai ales sentimentul datoriei de a onora, chiar şi în condiţiile foarte neprielnice pe care le-am trăit pe acest plan, cea mai mare parte a vieţii, originea mea, de a demonstra că realizez ceva, că pot dărui ţării mele rodul muncii mele. M-am simţit şi mă simt totdeauna foarte legat mai ales de străbunicii mei, care s-au numărat printre ziditorii României moderne. Nu întâmplător, poate, doi din străbunicii mei s-au numărat printre deputaţii care au votat la 9 mai 1877 independenţa ţării, iar ceilalţi doi se vor afla pe câmpul de luptă la sudul Dunării în lunile următoare.

M-aţi întrebat autoritatea cărui părinte „a însemnat totul" pentru mine. Poate o să vă dezamăgesc. Autoritatea părinţilor mei n-a însemnat prea mult pentru mine. Neîndoielnic cât eram mic, până la 8-9 ani, ei au fost aceia care mi-au transmis cei „şapte ani" de bună creştere. De la tatăl meu am deprins şi în perioada următoare lucruri esenţiale, datoria omului de a munci, de a fi cinstit şi corect, de a se feri de datorii, de a nu cheltui mai mult decât îi îngăduie plapuma, de a trăi pentru patria sa şi de a i se dărui (el însuşi, fiind student la Paris, când România a intrat în Primul Război Mondial, deşi abia împlinise 18 ani, s-a reîntors, ca voluntar, după o complicată călătorie pe la Arhanghelsk şi la Mărăşeşti avea să fie îngropat de o bombă şi dezgropat de alta rămânând surd). Mama avea o fire expansivă, ţineam mult la ea, dar când am avut nouă ani, l-a părăsit pe tata şi pe mine şi s-a recăsătorit. Trebuie să mărturisesc că n-am iertat-o, deşi am înţeles-o! În afară de aceasta, tatăl meu vitreg, inginerul Alexandru Balş a fost un om excepţional şi lui îi datorez mult, ca mod de comportament. Alături de tata, a fost neîndoielnic un model pentru anii mei cei tineri.

Datorez însă mult, înainte de toate, bunicii mele dinspre mamă. Era fiica lui Emil Costinescu, o personalitate fascinantă. Printre străbunicii mei, este cel care s-a afirmat cel mai puternic. Ziarist secundant al lui C.A. Rosetti, a fost creator de industrie în anii de început ai regatului României – întreprinderile de la Sinaia –, latifundiar în Dobrogea, într-o vreme când Dobrogea nu era privită cu interes şi mai ales fruntaş al Partidului liberal şi unul dintre miniştrii de Finanţe care au exercitat lungă vreme această funcţie, eficient, în binele ţării şi nu pentru a-şi umple propriile buzunare. Paradoxal, Emil Costinescu era un autodidact. Tatăl său, arhitectul Alexandru Costinescu, unul din bursierii trimişi la studii la Viena de domnitorul Mihail Sturdza, a avut şi unele ciudăţenii, între care şi cea de a refuza să-şi trimită la şcoală cei doi fii. I-a învăţat el şi i-a lăsat să se formeze singuri. Cu tot acest handicap, deosebit de inteligent şi sârguitor, Emil Costinescu, a reuşit pe toate planurile!

Dar, tocmai din această cauză, el a ţinut mult să-şi educe temeinic urmaşii şi nu numai fii, ci şi fiicele. Bunica mea Ioana a fost trimisă la pension, doi ani la München şi vreo trei în Anglia. Moştenise şi deşteptăciunea tatălui, dar mai ales beneficia de o cultură deosebită, dobândită la învăţătură peste hotare, dar şi prin lectura zilnica. A citit până la sfârşitul vieţii şi cărţile cele mai serioase – literatură în deosebite limbi (vorbea la perfecţie franceza, engleza şi germana), dar şi filozofie, lucrări de ştiinţă şi istorie –, a fost preţuită între alţii şi de Titu Maiorescu şi era un interlocutor dintre cei mai apreciaţi. Acestei bunici îi datorez foarte mult. Ea mi-a transmis, cu metodă şi delicateţe, dragostea de lectură şi de lectură serioasă, ea mi-a deschis orizonturile istoriei, ale universalului, ea mi-a povestit cum s-au comportat fruntaşii generaţiei ei şi ai părinţilor ei faţă de ţară, cum s-a ridicat România printre statele acceptate de Europa sfârşitului veacului al XIX-lea, cum a apărut „micul Paris", astăzi atât de primejduit! Cred că printre membrii familiei mele a avut cea mai mare autoritate, de mine acceptată benevol, în timpul copilăriei mele şi mai ales după divorţul părinţilor mei.

– Aţi putea povesti o întâmplare din copilărie sau din adolescenţă care v-a marcat?

– Îmi amintesc, ca un exemplu al acestor amintiri de departe, momentul căderii de la putere a guvernului Iorga. Aveam încă de atunci, transmisă cred de bunica mea, o deosebită admiraţie pentru această personalitate excepţională. Deşi n-aveam decât opt ani în acea vreme, citeam ziarele şi eram interesat de ceea ce se întâmpla. Când am aflat că se aştepta căderea guvernului, nu am vrut să mă culc şi n-am făcut-o decât după ce mi s-a făgăduit că mi se va pune lângă pernă ediţia specială în care urma să se anunţe prelungirea guvernării sau încetarea ei. Când m-am trezit şi am citit vestea încetării mandatului istoricului, am izbucnit în plâns! Deşi au trecut de atunci peste 70 de ani, am încă în faţa ochilor imaginea odăii mele din acea vreme!

– Rememoraţi locurile copilăriei.

– M-am născut pe strada Antim, la nr. 4, dacă nu mă înşel, în apropierea mănăstirii şi am locuit acolo până la cinci-şase ani. Stăteam la etajul patru şi trebuie să mărturisesc că amintirile îmi sunt confuze privind acea vreme pentru mine foarte îndepărtată.

Ne-am mutat apoi pe Bulevardul Carol 28, într-un bloc situat cam vis-à-vis de biserica Armenească din București. Era un apartament de patru camere, la etajul cinci. Acolo mi-am câștigat „neatârnarea". Mi s-a îngăduit să plec singur pe stradă câteva numere mai departe, până la un debit, unde se vindeau plicuri filatelice. Treptat, supravegheat din balcon, au început să mi se dea și alte „misiuni" și astfel am putut descoperi străzile! Primii trei ani de școală primară i-am făcut acasă cu un bătrân profesor Ștefănescu, mama susținând că eram prea plăpând să mă trimită la școală! La sfârșitul anului, dădeam examen în școala de lângă biserica Mavrogheni, lângă actualul Muzeu al Țăranului Român.

În clasa a IV-a am fost trimis de tata, după divorț, la Școala Clemența, unde m-am simțit minunat. Era pentru întâia oară când aveam colegi, copii din diferite medii sociale, când în recreații aveau loc jocurile și hârjonelile noastre nesfârșite, când trăiam o parte a zilei într-o colectivitate. Eu trăiam în general foarte singur, doar cu tata, care era surd. Într-un fel, această situație m-a ajutat să am liniștea cititului, dar, firesc, ceva îmi lipsea și în această privință colegii de la Școala Clemența și apoi cei de la Liceul „Spiru Haret" mi-au oferit o împlinire.

În vara când am intrat la liceu, ne-am mutat în strada Xenopol 3, în fața Bisericii Anglicane și lângă Parcul Ioanid, unde tata a cumpărat un apartament, la etajul șase, într-un bloc în formă de potcoavă construit de fratele său arhitectul. Ion I. Berindei. Timp de mai bine de un deceniu aveam să trăiesc în această nouă locuință. Acolo mi-am petrecut sfârșitul copilăriei, adolescența și prima tinerețe.

Dar în afara acestor locuri statornice erau locurile unde mergeam vara. În primul rând era „țara", moșia aflată în stăpânirea neamului meu de la mijlocul veacului al XVIII-lea între două comune teleormănene Dobrotești sau Doage și Beuca. Această stăpânire s-a tot redus de la o generație la alta, prin divizările moștenirii ca și prin exproprieri. Dar ceea ce a fost caracteristic înaintașilor mei a fost faptul că deși de la străbunici a fost vorba de intelectuali, care-și găseau sursele de venit în ocupațiile pentru care se pregătiseră, ei au rămas constant legați de acea „țară" mică, care pentru înaintașii lor însemnase locul unde se născuseră și muriseră.

Trebuie să fac o paranteză ca să spun că eu mă aflu într-o situație deosebită. Tata și mama au fost veri de-al doilea, deci am avut doi străbunici frați, arhitectul Dimitrie Berindei și generalul Anton Berindei, amândoi născuți, de altfel, la Roșiori de Vede. Sunt deci un dublu-Berindei!

Prin împărțirea moștenirii părintești, Dimitrie moștenise Dobroteștii, iar Anton Beuca, fiecare câte 3000 de hectare. Risipirea a început de la urmașii lor. Părțile de zestre mai ales au fost mai întâi arendate și apoi treptat vândute. În generația bunicilor mei, cel care, cu toată firea sa artistică, a ținut pământul în mâinile sale, lucrându-l în regie, cu utilaj modern, a fost bunicul meu dinspre tată, arhitectul Ion D. Berindei. Cele două surori ale sale și-au risipit, în schimb, zestrea pe care o primiseră. Celălalt bunic al meu, generalul Grigore A. Berindei, deși atașat acelor locuri, n-a rămas decât cu o mică fermă de vreo șapte-opt hectare. Același lucru l-au făcut un frate al său și surorile sale. Doar fratele său Nicu, deși avocat și deci cu propria sa profesiune, și-a păstrat până la sfârșitul anilor 40 moștenirea părintească și conacul tatălui său, generalul Anton Berindei. Oricum însă, chiar și cei sau cele care-și pierduseră stăpânirile aveau nostalgia locurilor acelora teleormănene și le vizitau de câte ori aveau prilejul.

Henri Matisse – ***Vase with Iris***

În timpul copilăriei mele, fratele mai mic al tatei stătea în mod constant la conacul său „Cuibușorul din luncă", pe care ca mezin îl moștenise de la tatăl său și de asemenea, tata și fratele său mai mare lucrau pământul în regie și se duceau acolo în timpul anului, săptămânal câteva zile, iar vara cu lunile. În vremea copilăriei mele, mai veneau acolo, bunicul meu dinspre mamă, generalul Grigore Berindei și fratele său Nicu. Acolo, „la țară", era minunat pentru mine și verii mei. Găseam câmpuri și poieni, râul Burdea și o pădure de stejari și frasini, cu bătrânul *Cinci frasini*, care reprezintă înmănuncherea a cinci arbori alăturați. Prin alăturare, ei au format o cavitate în care se strânge constant apa de ploaie, ceea ce a făcut ca bătrânul să dăinuie de secole. Străbunicul meu Dimitrie Berindei se așeza, în timpul iernii în acea cavitate, oarecum la adăpost, vânând de acolo lupii. Mai erau animalele, pe care le-am iubit întreaga viață, mai ales caii și câinii. Dar mai era și alt mediu, eu, micul orășean, eram acolo lângă țărani, mă jucam cu cei de vârsta mea și astfel am luat cunoștința unei *alte* realități.

Tatăl meu ținea la lumea aceea ca la familia sa, se socotea într-un fel, ereditar, responsabil de soarta lor. Trăind în lumea foarte mică a surdității sale, el regăsea „la țară" amintirile copilăriei, când era întreg! Dar, cum spuneam, se socotea

răspunzător de viaţa lor. Era chiar departe de tipul unui moşier exploatator. Le dădea lemne din pădure şi-i împrumuta fără a le percepe o dobândă, iar mama s-a îngrijit de soarta câtorva tbc-işti ososi, izbutind să-i trimită în sanatorii. Am un document din 1945, care mi s-a dat de către o doctorandă teleormăneană, prin care tatăl meu cerea autorităţilor, după ultima expropriere din primăvara acelui an, ca pământul ce-i fusese luat să fie distribuit ţăranilor *săi*, cei care lucraseră pe acel pământ şi care, considera el, erau cei dintâi care ar fi avut dreptul la el. De altfel, această legătură cu pământul am păstrat-o şi eu, chiar şi în anii cei mai grei, când săteni de la Dobroteşti şi Beuca veneau la mine cu diferite probleme, unele, mai ales atunci, insolubile! Când am putut, i-am ajutat.

După 1989, am hotărât să donez Academiei Române - mica mea patrie - moştenirea mea teleormăneană, ca astfel ceea ce a mai rămas din marea moşie a înaintaşilor mei să rămână, în această nouă întruchipare, pentru vecia omenească, ca zestre de mine dăruită celei mai înalte instituţii culturale ale ţării.

Un alt loc al copilăriei şi tinereţii mele a fost Sinaia. Bunica mea cea înţeleaptă avea o casă pe strada I.C. Brătianu – pe vremea aceea – astăzi strada Kogălniceanu, unde îşi petrecea cu bunicul meu o jumătate de an. O lună pe vară mă chema la dânsa, ceea ce îmi făcea şi o deosebită plăcere. Mă împăcam foarte bine şi cu bunicul meu. Aveam, la etaj, o cameră a mea cu o terasă în lemn. Am iubit totdeauna muntele, unde m-am simţit şi mă simt până astăzi, când din păcate nu mai am răgazul şi nici locul unde să mă duc, nespus de bine, ca într-un mediu firesc. Buncia mea era în vârstă , suferind şi de inimă şi nu mă putea însoţi în excursiile mele, dar îmi găsea tovarăşi sau tovarăşe de drum, care să mă însoţească şi să mă privegheze. Piscul Câinelui, Stâna din Vale, Cota 1400, drumul spre Poiana Ţapului prin pădure, cursul Peleşului erau locurile preferate. După amiază mă lua bunicul şi mă ducea, „clandestin" la câte o cofetărie, el având diabet, unde amândoi mâncam câte o prăjitură, păstrând secretul faţă de bunică! Când eram mic, mulţi ani, o rugam pe bunică să mă ducă la gară, unde urmăream cu pasiune trenurile. Un câine mare, lăţos, purtând numele de Biti, păzea casa şi-l iubeam. Când un motan îndrăzneţ l-a atacat, m-am interpus şi ghearele moarnului s-au oprit în genunchiul meu şi cicatricea o am şi astăzi, mărturie a dragostei mele pentru câini, care m-a însufleţit toată viaţa. Într-o vară am avut şi un pui de găină, pe care l-am crescut şi care venea după mine până în centrul oraşului şi în parc.

Dar timpul pe care-l petreceam la Sinaia nu era numai unul de plăceri ale copilăriei, deoarece bunica mea era necontenit preocupată să mă „ridice" intelectual. Avea arta de a vorbi cu mine „serios" şi interesant, comunicându-mi lecturile ei şi apoi, treptat, punându-mi şi cărţile în mână. Îmi povestea amintiri de ale ei, îmi descria oamenii „mari" pe care-i cunoscuse, deseori se avânta în discuţii istorice. M-a ajutat mult să mă maturizez intelectual şi totodată ştiind să-mi trezească interesul pentru tot felul de probleme, multe dintre ele fiind dincolo de „hotarele" vârstei mele. Uneori avea invitaţi la masă şi atunci mă aşeza şi pe mine între oaspeţi, chiar când eram mic. M-a învăţat să mănânc frumos la masă şi să ascult. Dar, odată, n-am mai rezistat – îmi amintesc că era şi I.Gh. Duca invitat – după ce ascultasem conversaţia celor mari lungă vreme şi am exclamat : „Dar cu mine cine bobeşte?". Cu bunicul făceam micile noastre escapade la dulciuri, iar el, uneori, nu rezista tentaţiei şi fără ştiinţa bunicii se duce la Cazino să joace. Revenea, spăşit, spunând ca o scuză „astăzi, ruleta a mers halandala!" Bunica îl certa, deoarece starea lor materială, deşi bună, nu le îngăduia irosiri de acest fel. El făgăduia că se va abţine, dar peste câteva zile recidiva...

Un alt loc al copilăriei mele au fost Costineştii. Pe vremea aceea se numea Mangea Punar. Fusese un sat turcesc, dar turcii plecaseră în cea mai mare parte şi străbunicul meu Emil Costinescu, care, ca şi Kogălniceanu, avusese „îndrăzneala" de a achiziţiona un domeniu în Dobrogea. Ca să împlinească lipsa de mână de lucru a invitat colonişti germani. Aceştia au locuit la Mangea Punar peste o jumătate de veac. Lucrau pământul în dijmă şi abia în 1936 bunica mea le-a vândut vatra satului. Tot atunci avea să se înfiinţeze staţia de cale ferată, iar comunei i s-a dat numele de Costineşti. Din păcate, aceşti colonişti destoinici şi harnici, care-şi aveau biserica luterană şi şcoala au fost chemaţi în Germania la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial şi au plecat cu toţii. Unul singur, cu numele Weber, îndrăgostit de o româncă, a sărit din tren şi s-a întors. Familia lui trăieşte şi astăzi în Costineşti.

În vremea copilăriei şi tinereţii mele, Costineştii aveau o frumoasă plajă aproape goală. Stăteam la unchiul meu, fratele mamei, la o distanţă de 100 de metri de Mare. În afara plajei, străbăteam câmpurile, împreună cu micii germani, tovarăşi de joacă. Ne înţelegeam destul de greu, eu ştiind germana, dar ei vorbind în dialectul lor, până când mergând la şcoală deprindeau mai bine limba literară a poporului lor. Îmi aduc aminte, peştii dar şi racii – care se pescuiau cred la Tatlageac – şi mai ales pepenii galbeni, cultivaţi de tătari şi un iaurt de calitate deosebită.

– Vorbiţi-ne despre cărţile copilăriei.

– Mi-a plăcut totdeauna să citesc. Citeam pe scriitorii noştri clasici, Creangă în primul rând, dar, sub influenţa bunicii, de la 7-8 ani, am început să citesc şi cărţi din alt spectru. Evident, n-au lipsit nici ***Aventurile submarinului Dox*** şi mai ales povestirile lui Karl May despre indienii americani. Bunica mi-a strecurat în mână şi romanele istorice ale lui Alexandre Dumas şi în primul rând ***Cei trei muşchetari***. După ce am citit şi ***Douăzeci de ani după***, am rămas în suspensie, deoarece ***Vicontele de Bragelonne*** nu l-am găsit tradus în limba română! Îmi bănuiesc bunica că m-a provocat intenţionat la lectura celebrului roman al lui Dumas, deoarece soluţia pe care mi-a oferit-o a avut urmări decisive în formarea mea intelectuală. Mi-a dăruit cele cinci volume ale cărţii, evident în franţuzeşte şi... un dicţionar franco-român! N-am avut ce face şi m-am pus pe citit şi învăţat limba franceză. La capătul celor cinci volume, îmi dobândisem „o brăţară de aur"!

– La ce vârstă aţi devenit un pasionat al istoriei?

– La începutul claselor de şcoală primară am citit cartea lui Cristescu ***Povestea neamului nostru***; a fost primul contact „sistematizat" cu istoria naţională. Dar mai înainte, bunica îmi strecurase în conversaţiile noastre „mature" morbul care-mi va marca întreaga existenţă şi o făcuse într-un cadru larg, de istorie universală, reînsufleţindu-mi personalităţi de talia lui Alexandru cel Mare, Cezar şi mai ales Napoleon Bonaparte. N-a uitat nici istoria naţională, în care m-a împins prin evocarea trecutului familiei mele şi a ei de adopţie, dar aşezat în cadrul istoric general. M-a cucerit mai ales prin evocarea celor din veacul al XIX-lea, veacul naşterii ei şi al afirmării bunicului şi tatălui ei, dar şi a străbunicilor mei. Şi aşa s-a trezit în mine

această pasiune, aproape maladivă, care m-a însufleţit pot spune aproape de copil şi care nu m-a părăsit nici astăzi, la o vârstă tare înaintată.

– Ce profesori purtaţi în memorie cu recunoştinţă din vremea liceului?

– Am, învăţat mult de la profesorii mei. N-aş vrea să fiu părtinitor şi să nedreptăţesc, dar am impresia că am beneficiat de un mănunchi de profesori foarte buni şi că astăzi cu excepţii lăudabile, în general, acest nivel nu mai este atins. Era poate şi o altă situaţie a profesorului în societate, nu numai din punct de vedere material, dar şi al aprecierii publice şi aceasta se datora însă, neîndoielnic, unor calităţi certe, dar şi a unei selectări severe. Recunoştinţă port tuturor, chiar şi celor cu defecte, căci şi din lipsurile lor am avut de învăţat! Voi vorbi de cei de la liceu, de profesorul Dimitrie Focşa, director al liceului, un *domn* bine echilibrat, distins, calm, care impunea respect prin ţinuta lui. La istorie l-am avut pe Petre Popescu, un profesor onest şi serios, dar mai ales pe Constantin Moisil, care m-a marcat şi care prin personalitatea şi ştiinţa lui a fost pentru mine un nou îndemn către istorie. L-am mai amintit pe profesorul de fizică Voitinovici, dar trebuie să-l amintesc, pozitiv, pe tânărul profesor Hangea. La română l-am avut pe succesorul lui Focşa ca director, pe profesorul Nicolae Şerban, un ardelean aprig şi pe Vasile V.Haneş. La franceză pe Frolo, iar la geografie pe Teofănescu, inteligent şi interesant. Aş mai menţiona seriozitatea pregătirii umanistice de care am beneficiat, opt ani de latină şi opt ani de franceză, patru ani de germană şi doi de greacă veche.

– În facultate aţi avut norocul de a da peste nişte profesori de excepţie. Cine dintre profesorii de la care aţi primit învăţătură v-au rămas în minte?

– Aveţi dreptate, am avut marele noroc al unor profesori de excepţie, dar din nou ca şi în privinţa profesorilor din liceu, a fost şi consecinţa statutului deosebit pe care îl avea în acea vreme profesorul universitar, ca şi al sitei dese care nu îngăduia impostura şi nici mediocritatea. Ei erau într-adevăr elita societăţii, în timp ce astăzi asistăm la o fundamentală şi foarte gravă răsturnare de valori. Societatea îi crea profesorului universitar toate condiţiile de afirmare. Obligaţiile profesionale erau restrânse, chiar prea restrânse: două ore de curs pe săptămână, dacă voia făcea seminarul, dacă nu îl lăsa pe seama asistenţilor, se mai adăugau examenele şi consiliul profesoral! Salariul era din cele mai mari, iar vacanţa de trei luni, în afara celor de Sărbători. În mod firesc, profesorul se realiza, în paralel, în cercetare. În cele mai multe cazuri era o personalitate publică. Cursurile erau cursuri, uneori adevărate spectacole unice. Îmi amintesc cursurile lui Gheorghe Brătianu, lui Ion Petrovici, lui George Călinescu, lui Victor Papacostea. Sala de curs era plină, deşi în vremea aceea numărul studenţilor era relativ mic; mulţi stăteau în picioare.

Eu nu l-am mai apucat pe Nicolae Iorga. Destinul nemilos a vrut altfel. Mi-l amintesc însă vorbind la radio – *sfaturile sale pe întuneric* – şi odată l-am urmărit de pe hol la sala Dalles, neputând intra în sala de conferinţe din cauza mulţimii ascultătorilor. Am strâns cu grijă cât am putut din cărţile lui şi am fost toată viaţa fascinat de acest titan. Pe succesorul său, Gheorghe Brătianu am avut însă norocul să-l am ca dascăl. Cursurile sale erau înaripate. Neîndoielnic nu folosea istoria pentru a se afirma politic. Ea nu era pentru el un „pretext", dar era o armă pentru a apăra marile interese ale ţării şi naţiunii. Ştia să-şi aleagă subiectele de curs în aşa fel încât să răspundă timpului său şi necesităţilor sale În timpul studenţiei mele, în anii războiului, cursurile sale au fost consacrate Mării Negre şi organizării păcii. La seminar era apropiat şi atent, la examene drept. El mi-a deschis orizonturile şi m-a făcut să înţeleg că istoria ţării mele este un fragment al unui proces uriaş.

De la Constantin C. Giurescu am învăţat mult. Înainte de toate, el era întruchiparea muncii sistematizate şi neîntrerupte. Metoda, rigoarea ştiinţifică, calmul, erudiţia se îmbinau. Profesa de la catedră, dar se manifesta şi apropiat de tânărul ce-i stătea în faţă. Cărţile sale au avut meritul unei largi accesibilităţi. A fost istoricul cel mai citit în perioada interbelică, deoarece ştia să construiască o carte cu rigoare, dar şi atractiv, dând, de exemplu, toată însemnătatea ilustraţiei. Pe Victor Papacostea, la chemarea şi în preajma căruia mi-am început cariera ştiinţifică, nu-l pot uita. Cursurile sale erau o încântare. Erau pline de idei şi rostite cu o voce de bas, care-mi răsună şi astăzi în urechi. Nicolae Bănescu, care se suia pe scări în fugă la etajul II, unde-şi ţinea cursul, nu-l pot, de asemenea, uita. Începea să vorbească din mers, de la uşă, şi exact de unde rămăsese cu o săptămână mai înainte. Ne uimea, dându-ne indicaţii bibliografice cu o exactitate uluitoare, pe de rost, pe care le controlam! Viitorul meu socru, Ioan Hudiţă ţinea un curs de istoria diplomaţiei, foarte atractiv, la care veneau studenţi şi de la alte facultăţi, datorită şi însuşirilor sale de vorbitor. Mă opresc aici, deşi aş mai putea adăuga multe, galeria foştilor mei dascăli fiind bogată!

– Domnule academician, cum v-au rămas în memorie anii facultăţii?

– Ca nişte ani foarte frumoşi! Era poate şi efectul tinereţii! Neîndoielnic, erau ani de război, dar operaţiile militare erau departe şi în primii ani cel puţin nu se profila încă cumplitul dezastru. Pentru mine apoi, facultatea am considerat-o ca un loc predestinat, unde mi-am putut desfăşura activitatea în parametri maximi. Nu trăiam în bună măsură decât acolo, uitând de ceea ce era în jur. Desigur, o dată cu Stalingrad, lucrurile s-au schimbat, dar prăbuşirea a început pe deplin abia în 1944. Deci primii doi ani de facultate au fost nişte ani foarte frumoşi, dar de la mijlocul anului III viaţa mea, ca şi cea a colegilor mei, s-a răsturnat. Anul al III-lea, l-am încheiat totuşi cu bine, dând toate examenele câteva zile după cumplitul bombardament din 4 aprilie 1944, iar anul al IV-lea de fapt nu l-am mai urmat. Am dat doar cele trei examene ale anului, cu aprobarea consiliului profesoral, în temeiul rezultatelor obţinute până atunci, în ianuarie şi februarie 1945 şi tot atunci am susţinut şi licenţa.

– Când aţi ştiut că aveţi destin de istoric?

– Am dorit acest lucru de la 12-13 ani, dar certitudinea am căpătat-o la capătul primului an de studii, în temeiul examenelor atunci obţinute.

– Cui purtaţi recunoştinţă pentru ceea ce sunteţi astăzi?

– Datorez foarte mult multora. I-am amintit mai înainte, dar, fără falsă modestie, îmi datorez foarte mult mie însumi! Viaţa mea a fost o luptă stăruitoare, neîncetată. Mulţi în situaţia mea, au abandonat. Eu n-am făcut-o. Trebuie să adaug şi voia Celui de Sus, care m-a ajutat, deşi eu nu sunt un credincios practicant şi fervent. Poate a contribuit şi felul în care m-am comportat cu semenii mei, cu măsură şi respect şi pe cât se poate nepătimaş.

– În ce măsură cariera Dvs a fost influenţată de respectul

pentru cunoaştere, de seriozitatea cu care aţi abordat învăţătura?

– Neîndoielnic că aceşti factori au contribuit în mare măsură la devenirea mea.

– Cum se vede istoria dintr-o bibliotecă, domnule profesor?

– Am trăit o viaţă printre cărţi şi din cărţi, dar cu gândul neîncetat de a înţelege mersul trecutului. O bibliotecă nu trebuie să fie un turn de fildeş izolat, ci o largă fereastră către cunoaştere. O bibliotecă este aproape o fiinţă vie! Eu am poate cea mai mare bibliotecă personală din domeniul istoriei din această ţară, strânsă cu sacrificii timp de aproape şapte decenii, dar pot să afirm că fiecărei cărţi îi vine vremea, că la un moment dat ea îţi va fi de folos.

– Sunt cărţi care v-au marcat existenţa sau mai bine zis devenirea ca istoric?

– Nenumărate cărţi mi-au marcat existenţa şi m-au ajutat. De la fiecare am înţeles câte ceva. Multe m-au impresionat, multe m-au învăţat, fiecare în felul ei. Numai dacă m-aş gândi la sintezele de istoria românilor, realizate de A.D. Xenopol, de N. Iorga şi de C.C. Giurescu! De altfel şi dintr-o carte proastă ai ce învăţa!

– O întrebare standard: dacă aţi fi expediat pe o insulă pustie, care ar fi cele zece cărţi pe care le-aţi lua cu Dvs?

– E o întrebare aparent uşoară, dar în fapt dificilă. Aş lua Biblia şi un dicţionar Larousse, aş mai lua o sinteză de istorie universală, aş lua Poeziile lui Eminescu, poate sinteza lui Iorga: ***Istoria poporului român***, deoarece ultima sa sinteză în zece volume mi-ar anihila alte posibilităţi; aş mai lua şi un roman bun; n-aş uita măcar un volum din ***Memorialul de la Sf. Elena*** al lui Napoleon şi nici ***Principele*** lui Machiaveli; ultimele două cărţi, le-aş lua pe ale mele, ezitând între ele, cred că până la urmă aş lua monografia consacrată lui ***Bălcescu*** şi ***Societatea românească în vremea lui Carol I***.

– Ce înseamnă „a merita" întâlnirea cu o carte de istorie?

– Evident că nu orice carte de istorie te poate satisface, după cum lectura oricărei cărţi nu-ţi oferă neapărat o satisfacţie. O carte te poate satisface când afli noutăţi din ea, când este agreabil scrisă, nu îmbâcsit, când o citeşti fără s-o poţi lăsa din mână şi rămâi, la sfârşitul ei, cu sentimentul unei împliniri.

– Care e cartea care v-a marcat viaţa?

– Multe cărţi mi-au plăcut, dar n-aş putea să facă o nominalizare *exclusivă*. Ar fi nedrept faţă de multe lecturi şi poate n-ar fi nici o manifestare de echilibru!

– Când aţi început să publicaţi? Când v-a apărut prima carte?

– Am început să public în 1945, când mi-a apărut în „Revista Istorică Română" teza mea e licenţă consacrată participării tinerilor români aflaţi atunci la Paris la Revoluţia din februarie 1848. Am mai publicat diverse studii până în 1947, în „Revista Istorică Română", în „Arhiva Românească" şi în „Hrisovul". A urmat apoi o lungă pauză, impusă de era rolleriană, când nu se putea publica nimic. În 1951 am spart „embargoul" printr-un studiu care mi-a apărut în „Buletinul ştiinţific" din acea vreme al Secţiei Istorice a Academiei, numai că, în ultimul moment, am fost constrâns să accept apariţia sa sub pseudonimul B. Dan! A urmat altă pauză de patru ani, timp în care am fost şi alungat din Institut, în care fost rechemat la 1 octombrie 1955. Din acel moment, şirul tipăriturilor mele a fost neîntrerupt şi crescând. Cea dintâi carte mi-a apărut în 1959, volumul II din seria ***Documente privind Unirea Principatelor***, care conţine rapoartele Consulatului Austriei din Iaşi între 1856 şi 1859. Cea dintâi carte de autor a fost volumul scos împreună cu regretatul colonel Traian Mutaşcu intitulat ***Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*** şi apoi un an mai târziu volumul ***Oraşul Bucureşti, reşedinţă şi capitală a Ţării Româneşti, 1459-1861***.

– Care e textul / textele din bibliografia dumneavoastră care vă sintetizează cel mai bine relaţia cu istoria?

– Sentimental ţin mult la monografia mai înainte evocată consacrată lui Nicolae Bălcescu, dar cel mai bine îmi sintetizează relaţia mea cu istoria cele câteva sute de pagini scrise de mine, circa jumătate din tomul I al volumului VII din tratatul ***Istoria românilor***, pe care l-am coordonat.

– Cărei generaţii de istorici aparţineţi şi cum vă definiţi în raport cu ea?

– Aparţin ultimului eşalon al istoricilor formaţi la sfârşitul perioadei interbelice şi mai ales în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, poate sunt chiar unul dintre puţinii supravieţuitori ai acestora. M-am format, ca tot românul, sub semnul existenţei noastre istorice: cel al tranziţiei... fără de sfârşit... N-am putut beneficia de ceea ce au putut beneficia vârstnicii mei doar cu câţiva ani, care au mai putut apuca drumul către Paris şi Roma, unde aveam cele două instituţii formative ale elitelor umaniste româneşti: Şcoala de la Fontenay aux Roses şi Şcoala de la Roma (actuala Accademia di Romania). M-am format doar în România, dar având marele noroc al unei echipe de profesori de excepţie. În acest proces am trecut prin regimuri totalitare succesive, de la dictatura regală a lui Carol II la cea a lui Antonescu, exercitată iniţial cu mişcarea legionară. Trebuie să mărturisesc că în perioada respectivă eram mai ales integrat procesului de devenire a istoricului profesionist şi că până în momentele grele când ţara a fost invadată şi când bombele au început să curgă peste Capitală, preocuparea mea dominantă, exclusivă pot zice, a fost doar amintitul proces. A urmat apoi o perioadă şi mai complicată, o nouă tranziţie, inexorabilă, spre sistemul comunist, în care necontenit se punea problema dacă mai puteam să rămân pe puntea corabiei istoriografiei sau valurile aveau să mă smulgă. Mă găseam într-o situaţie specială. Cariera profesională o începusem în decembrie 1946, deci nu eram considerat ca unul „vechi" care trebuia „reşapat", dar nici „nou" nu eram. Oricum, am rezistat până în toamna anului 1952, când am fost alungat din Institut. Nu eram însă dispus să mă dau bătut. Am continuat să lucrez, când aveam răgazul, în profesiunea mea şi lucrul acesta mi-a oferit posibilitatea de a mă sui din nou pe corabie, după trei ani. Despre această revenire poate vă voi vorbi în cursul convorbirii noastre, dacă vă interesează.

– Ce sinteze istorice credeţi că ar fi necesare şi cum ar trebui ele realizate?

– Sintezele istorice sunt extrem de necesare, mai ales în condiţiile actuale ale dezvoltării umanităţii. Prin intermediul lor pot fi apărate „poziţiile umaniste", astăzi grav primejduite prin impetuoasa dezvoltare a ştiinţelor exacte şi a tehnicii. Totodată prin intermediul lor putem menţine conştiinţa tinerelor generaţii, căci o rupere de „rădăcini" ar duce la dezumanizare. Printre lucrurile bune pe care le-am reuşit în viaţă este şi coordonarea tratatului ***Istoria românilor***. Cele

Grégoire Chapoton– ***Flowers***

opt volume realizate, în nouă tomuri, acoperă istoria acestor locuri din preistorie şi până în toamna anului 1940. Nădăjduesc ca în acest an volumul IX, coordonat de colegul şi prietenul Dinu Giurescu, să vadă lumina tiparului. La volumul X, atât de gingaş, se lucrează. Oricum, nădăjduiesc ca întreaga serie, precum şi o ediţie a doua să le apuc. Neîndoielnic, într-o perspectivă ar trebui să ne gândim şi la o sinteză de istorie universală, scrisă de istorici români din care să nu lipsească, la proporţiile cuvenite – fără exagerări dar nici ignorate – componentele care ne privesc direct. Pentru acest lucru, ar trebui, în prealabil, să ne putem completa bibliotecile noastre publice, ceea ce nu este chiar aşa uşor. În egală măsură trebuie să realizăm sinteze în limbi de circulaţie internaţională, evident în proporţii mai reduse, în cel mult două volume, privind istoria naţională aşezată neîndoielnic în contextul celei universale. *Istoria românilor* am realizat-o făcând apel la un larg colectiv. Neîndoielnic că nu este uşor să realizezi ceva în astfel de condiţii, munca coordonatorului şi – practic – unificatorului nu este uşoară. În viitor, pentru alte sinteze ar trebui să se poată ajunge la formule în care realizatorii să fie unul sau cel mult doi de volum.

– Spuneţi-ne câteva nume de mari istorici pe care îi consideraţi cei mai sau printre cei mai valoroşi.

– Întrebarea Dvs este prea cuprinzătoare! Evident, mă gândesc în primul rând la Herodot, „părintele istoriei”, dar şi alţi istorici ai Antichităţii merită întreaga atenţie, de la Plutarh la Cezar! Sunt apoi cronicarii bizantini, cei ai Evului mediu occidental, cei ai spaţiului rus, cronicarii şi istoricii poloni care au jucat un rol formativ şi cronicarii noştri moldoveni Grigore Ureche şi mai ales eruditul Miron Costin. De la sfârşitul secolului al XVII-lea, am intrat în competiţia universală prin cărturari de talia stolnicului Constantin Cantacuzino şi a lui Dimitrie Cantemir. Corifeii Şcolii Ardelene şi-au avut şi ei rostul, nu numai de a încerca o „aliniere” la istoriografia generală, dar şi c a trezitorii ai naţiei! Importanţi au fost apoi istoricii primei jumătăţi şi mijlocului veacului al XIX-lea, de la Michelet la Ranke, fiecare acţionând în felul său, dar având un profund ecou în rândul conaţionalilor lor. Kogălniceanu şi Bălcescu, ca şi Bariţ şi Papiu Ilarian, au inaugurat istoriografia modernă românească. Xenopol nu a fost doar autorul primei sinteze în mai multe volume a istoriei naţionale, dar şi un gânditor profund, ocupând un loc de seamă printre slujitorii filozofiei istoriei. Iorga şi Pârvan au ilustrat apoi istoriografia română prin puternicele lor personalităţi şi opera loc. Fără să ezit îl aşez pe Nicolae Iorga alături de un Toynbee ori de un Fernand Braudel. Toată preţuirea o mai am pentru cei ce au fost dascălii mei şi dintre cei care i-au urmat şi au fost contemporanii mei, chiar mai vârstnici şi care nu mai sunt printre noi, trebuie neapărat să-l amintesc pe cel ce a fost David Prodan.

– Admiteţi sau negaţi rolul personalităţii în istorie?

– Personalităţile au evident un rol decisiv în istorie, dar totodată ele nu se pot afirma *decât* în măsura în care corespund cerinţelor epocii lor, sunt purtătoarele de cuvânt ale popoarelor şi sunt acceptate şi urmate ca atare. Ce ar fi fost Alexandru cel Mare sau Napoleon dacă n-ar fi ştiut să strângă în jurul lor, cel dintâi pe macedenoneni şi apoi pe cei cuceriţi şi cel de-al doilea pe francezi?

– Există vreo personalitate din istoria României pe care o iubiţi?

– N-aş putea spune că iubesc o astfel de personalitate, dar că o admir şi o preţuiesc, neîndoielnic. Şi nu pot vorbi de o singură personalitate, ci de un şir, care au binemeritat! De la Burebista şi Decebal, la adversarul său Traian, de la fondatorul Basarab, de la vajnicii şi înţelepţii luptători şi conducători ai Evului de mijloc – Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare –, la Mihai Viteazul, la Brâncovenau şi la mai înainte amintitul Cantemir. Cele mai apropiate personalităţi sunt cele din veacul al XIX-lea, de care m-am ocupat în cercetările mele cu întâietate, Bălcescu, dar şi C.A. Rosetti şi I.C. Brătianu. Cuza şi Carol I îşi au şi ei locul în mintea, dar şi în inima mea şi nu într-o relaţie de adversitate, ci de succesiune. Mă opresc în prima jumătate a veacului al XX-lea, la regele Ferdinand şi la Ionel Brătianu. Nu pot fi uitate nici marile personalităţi culturale şi în primul rând m-aş gândi la Eminescu, la nemuritorul Caragiale şi neîndoielnic – din nou – la Nicolae Iorga.

– Dacă ar fi să alegeţi un model ideal din rândul personalităţilor istorice, la care v-aţi opri?

– Greu să te opreşti la una singură, de fapt aş dori *o sinteză* la temeiul căreia să stea cele mai bune trăsături culese de la una sau alta dintre aceste personalităţi!

– Există şi personalităţi negative. Cum trec ele prin istorie?

– Neîndoielnic există şi din belşug! Ele trec prin istorie ca şi cele pozitive! Nu rareori în aceiaşi personalitate putem întâlni trăsături negative, dar şi trăsături pozitive. Carol II, ca un exemplu, a putut fi mai crud decât un rege asirian, cum l-am caracterizat o dată, dar tot el a fost un prinţ al culturii, care i-a înţeles rosturile fundamentale şi i-a sprijinit dezvoltarea ca nimeni altul!

Marius Sala

ISTORIA CUVINTELOR

IX. Numele lunilor în România

Spre deosebire de numele zilelor care sunt toate moștenite din latină, numele lunilor din română nu s-au păstrat din latină, în contrast cu situația din celelalte limbi romanice. Situația se explică prin faptul că în sec. VI și VII, viața bisericească s-a dezorganizat total pe teritoriul de „formare" a poporului român. Mulți termeni creștini referitori la organizația bisericească (superioară sau accesorie) și la monahi au dispărut, în timp ce s-au păstrat în toate celelalte limbi romanice. În legătură cu această dezorganizare stă și pierderea numelor de luni importante pentru calendarul creștin.

Calendarul a avut un rol important în viața religioasă. Numele oficiale ale lunilor au fost împrumutate pe cale literară din greacă prin slavonă, limba bisericii ortodoxe. Astfel sunt *ianuarie, februarie* – până la *noiembrie, decembrie.* Originea slavonă a numelor de luni este mai evidentă în formele vechi a unor nume: *fevruarie, septemvrie, noiemvrie, dechemvrie,* la care se poate adăuga și *ghenarie* pentru *ianuarie.* Formele actuale de felul lui *februarie, septembrie, noiembrie, decembrie* sunt recente din sec. XIX modelate după latină; *ianuarie* este și el împrumutat recent din latină.

Pe lângă aceste nume greco-slavone în popor s-a păstrat o nomenclatură româno-latină.

Pentru „ianuarie" avem *cărindar* ce continuă direct lat. *calendarium* „care se ține la calende" (calendele lui *ianuarie* au fost confundate cu serbările Crăciunului, care se țineau în luna ianuarie. Colindele la romani erau întâia zi a lunii, împrumutat din lat. *calendae* Expresia *la calendele grecești* „la Paștele calului", a apărut pentru că grecii nu aveau „calende") s-a restrâns la prima lună a anului. Termenul literar *calendar* a ajuns la noi prin gr. *kalendari* pătruns prin biserică și devenit popular. Termenul sinonim al lui *cărindar, gerar* „luna gerului", este o etimologie populară din *genar* care are la origine gr. *ghenari.*

Pentru „februarie" s-a moștenit *făurar* din lat. *februarius.*

Marț sau *mărțișor* <lat. *martius.*

Prier este și el moștenit din lat. *aprilis* (prezintă rotacismul, adică schimbarea lui -*l* - în -*r,* ca în toate elementele moștenite).

Florar sau *luna lui prătar* "luna livezilor" (*prat*< lat. *pratum)* sunt termeni pentru „mai" (prima zi de mai se numește *arminden*< v.sl. *Jeremiinu dini* „ziua Sfântului Ieremia").

Pentru „iunie" avem *cireșar* sau *cireșel,* iar pentru „iulie" se folosește *luna lui cuptor.*

Mai multe sinonime pentru „august": *gustar,* formă populară din lat. *augustus* (este numit și *gustea), măsălar* "luna secerișului", derivat de la lat. *messis* „recoltă" (în aromână i se spune *alunar* „luna când se culeg alunele").

Este cunoscut termenul *răpciune* „septembrie" despre care cei mai mulți cred că este un cuvânt moștenit din latină și anume din *raptio, -onem* „șterpeleală, jaf" interpretat ca „luna culesului viei". Aceeași lună mai are și numirea populară de *vinicer* „luna vinațurilor (< lat. *vinaceum),* la fel ca la aromâni care îi spun *yinar* < *yin* „vin" sau *aăizmăèium,* adică luna *aiazmei* „culesul viei". Observ că în franceză avem *vendémiaire* „luna septembrie", în calendarul republican, derivat de la *vendange* < lat. *vindemia* „culesul viei".

Brumar mic sau *brumărel* „octombrie" este un derivat românesc de la *brumă* < lat. *bruma* „timp de iarnă"! Forma *brumar* înseamnă „noiembrie".

În sfârșit, pentru „decembrie" avem *undrea* sau *andrea;* se pare că are la origine numele Sfântului Andrei care se sărbătorește la 30 noiembrie. Numele Andrei pentru „decembrie" este folosit și în alte limbi (slovenă, maghiară, albaneză).

Numirile populare au fost uneori întrebuințate chiar și în scrierile religioase, așa cum este ***Omiliarul lui Coresi*** (1580), în care apar *marț, prier și răpciuni.*

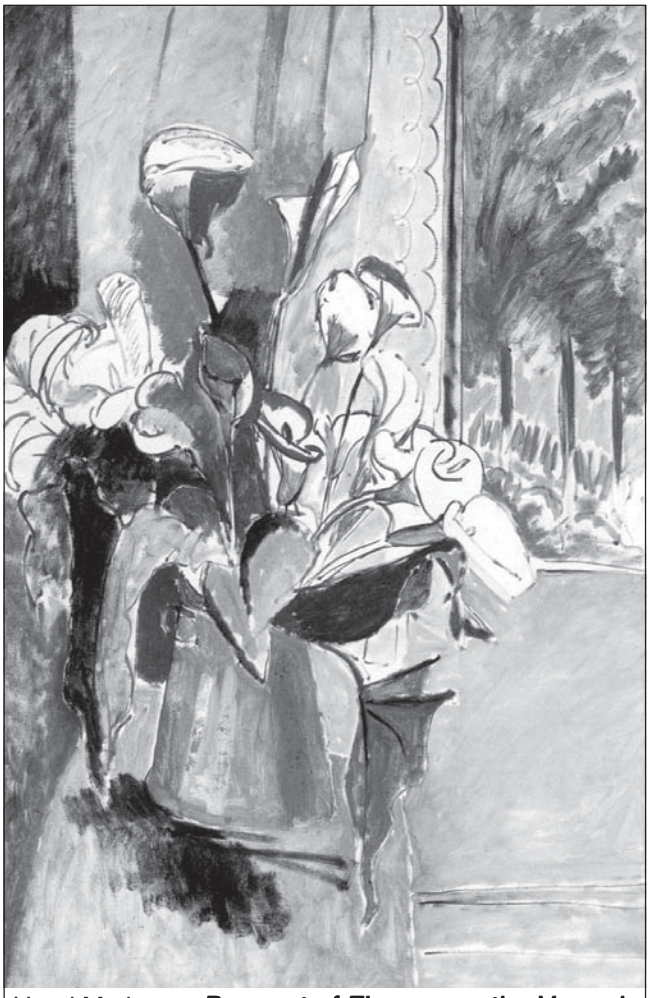

Henri Matisse – ***Bouquet of Flowers on the Veranda***

Marcel Ferrand

ETIMOLOGIILE MELE ROMÂNEȘTI (IV)

Bucura

Alb. *i bukur* „frumos” (definiția uzuală) / rom. *a (se) bucura* „a produce, a simți bucurie”; *bucurie* „sentiment de satisfacție, de mulțumire” (DEX): diferența semantică e atât de mare încât s-a propus o etimologie separată pentru partea română [1].

Cu deosebire de alb. *i bukur*, care funcționează ca termen autonom, *bucur-* din *bucura* apare numai ca radical. A fost însă, în mod necesar, altădată autonom; dovada stă în însăși formația în care *bucura* se încadrează: verb în *-a*, derivat de la un adjectiv sau nume. Multe verbe de acest tip sunt cu *în-* adăugat; așa e cazul și al lui *bucura*, care posedă o variantă *îmbucura*, considerată ca populară. *(Îm)bucura* arată sensul primitivului *bucur*: „vesel”[2].

Cum se face că *i bukur* înseamnă „frumos” iar **bucur*, „vesel”? Explicația este că amândouă coboară dintr-un cuvânt comun cuprinzând pe cele două sensuri.

1. Exemplul vechiului cuvânt francez *jolif* ne poate ajuta să înțelegem procesul. *Jolif* a dat în franceza modernă *joli* „frumușel”, iar în engleza modernă *jolly* „vesel”, pentru că sensul lui era complex: „vesel, amabil, frumușel”. Între franceză și engleză la stadiul lor modern avem de-a face cu o repartizare: franceza a păstrat „frumușel”, iar engleza „vesel”[3]:

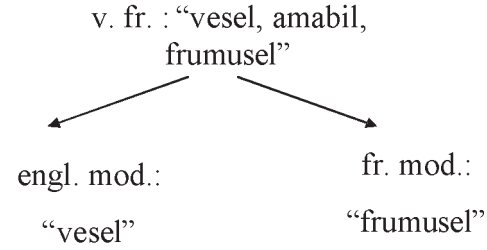

2. Definiția lui *i bukur* prin „frumos” e probabil sumară. Un dicționar albanez-francez recent propune „joli, beau, agréable, charmant, gracieux” („frumușel, frumos, plăcut, simpatic, drăguț”). Un dicționar francez-albanez traduce pe *joli* (frumușel) prin „i bukur”. Caracterul imprecis al noțiunii de „frumusețe”, în care întotdeauna se amestecă o oarecare participare subiectivă din partea observatorului, poate justifica divergența între definiții, însă mi se pare că poate fi în cauză și însăși definiția lui *i bukur*, probabil mai aproape de „joli” (frumușel) decât de „beau” (frumos) *stricto sensu*. „Joli” combină două noțiuni: „frumos” plus „vesel”; spunem „joli” (frumușel) de ceva sau cineva „frumos” și „plăcut”, care ne produce o senzație de „frumusețe” și în același timp ne înveselește[4].

Sensul complex care stă, probabil, la baza celor două cuvinte *i bukur* și **bucur* trebuie să fi fost foarte apropiat de sensul actual al lui *i bukur*, care, deci, ar fi evoluat foarte puțin (cu o accentuare posibilă a sensului „frumos”), pe când româna ar fi păstrat numai partea „sentimentală”: „vesel”, ca și englezul *jolly* de la fr. *jolif*.

Henri Rousseau – ***Victory of the Panther on the Horse***

[1] Ciorănescu propune o etimologie independentă pentru *bucura*: „*Bucura* < latín *voculare* ’gritar’ < *vocŭla* ’voz’, cf. Varron: *Iubilare* est rustica voce *inclamare”*.

[2] Verbe în *-a* < adj. sau nume, cf. *(în)gheboșa*, *(îm)prospăta*, *înfricoșa*, *(în)datora*, *vuieta* etc.
Pentru Pușcariu a existat în trecut un cuvânt autonom *bucur* cu sensul „frumos” ca în albaneză: „Deosebiri de sens [între română și albaneză, M.F.] avem în *mă bucur* și *bucurie* față de alb. *bukurë* ’frumos’ (sens care trebuie să fi existat și la noi, precum arată numele de *Bucur*, același ca și *Mușat* = arom. *mușat* ’frumos’) (LR, p. 179).”
E clar că nu e *atestat* decât sensul „vesel”, care reiese din *bucura*. În numele de familie *Bucur* nu se poate ști de care sens e vorba; comparația cu ar. *Mușat* nu dovedește nimic.
Rosetti, ILR I, p. 144: „*-ie*, substantive sau adjective: *bucurie*” (Rosetti, deci, postulează un adjectiv *bucur* „vesel”).
Rosetti, ILR II, p. 110: „alb. *bukurë* ’schön’; *bukëjë* ’gentille petite’. Dificultățile semantice nu sunt suficiente pentru a separa formele românești de cele albaneze.”

[3] „*Joli*: d’abord ’gai, aimable’ (Dauzat, *Dict. étymologique*, P., 1938)”; „*Jolif* ’gai, aimable, agréable à voir’” (D’Hauterive, *Dict. d’ancien français*, P., 1947); „*Jolly* ’gai, joyeux, charmant’ ” (Petit, *Dict. anglais-français*, P., 1934).

[4] *Fjalor shqip-frengjisht*, Tiranë, 1977.
Dicționarul albanez unilingv *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, T., 1980, pentru a defini pe *i bukur* încearcă să teoretizeze noțiunea de „frumos” și deci mi s-a părut inexploatabil.

Cotigă

Dicționarele raportează pe *cotigă* la ucraineanul *kotyha*, cu același sens. Însă e mai probabil drumul invers, în ucraineană din română, căci, după cum indică E. Vrabie, *h* ucrainean nu dă pe *g* în românește; în schimb *g* românesc dă pe *h* în ucraineană. De altfel, *kotyha* nu are decât unul din sensurile lui *cotigă.* În sfârșit *kotyha*, cunoscut de asemenea în poloneza dialectală, este perfect susceptibil de a fi fost vehiculat de către ciobanii români. Definiția denunță clar un termen pastoral: „cărucior cu care se transportă proviziile necesare ciobanilor". Dar aceasta nu e totul: nu numai *kotyha* vine de la *cotigă*, pentru că în română, după cum intenționez s-o arăt, cuvântul e de origine slavă, mai precis ruso-ucraineană. Ar fi vorba, deci, de un „dus și întors" lexical, un fenomen bine cunoscut în relațiile franco-engleze, cf. vechiul francez *estiquet*, devenit *ticket* în engleză, iar reîmprumutat din engleză în franceza modernă sub această din urmă formă [6].

Fișa *cotigă*: variante *cătigă* (Mold., Buc.); *cotiugă* (Mold.); sens: „1. cele două roți pe care se sprijină grindeiul plugului (sin. *rotilă* sau *teleagă*); 2. căruță rudimentară mică (sin. *teleagă*) sau alungită, servind la transportul lemnelor din pădure"(DA). O altă variantă *cărtige*, pl., e semnalată în glosarul lui Viciu, cu sensul „rotițele plugului". Singularul desemnează pe cele două roți de la plug după DA, Candrea (dicț.), DLRLC, iar fiecare dintre cele două după DEX. Pl. *cotigi* sau (vechi) *cotige*. Verb din aceeași familie: *cotigí* „a schimba direcția"[7].

Skok a propus odinioară să se explice *cotigă* ca format în română, pornind de la un verb de tip sc. *kotati*, *kotrljati*, *koturati* „a rostogoli", combinat cu sufixul *-igă* extras din *taljige*, pl., „teleagă", și el sârbo-croat. Româna ar fi creat astfel un cuvânt constituit în totalitate din elemente care nu dovedesc prin nimic că ar fi fost împrumutate în prealabil, cu atât mai mult asimilate. Cu alte cuvinte, ipoteza lui Skok e extrem de șubredă[8].

E adevărat însă că, Skok a pus în evidență buna rădăcină slavă: *kot-*/*kat-* „a face să se învârtească". Numai că orientarea geografică a cuvântului înclină spre est. În această parte, pe unde, de altfel, a intrat alt termen desemnând o unealtă agricolă ca *boroană*, trebuie să și căutăm mai degrabă[9]. Un cuvânt din dicționarul rus al lui Dal', derivat din rădăcina *kot-*/*kat-* (un cuvânt atestat și nu unul reconstruit) cere în mod frapant comparația cu *cotigă*:

„*Katok* (genitiv *katka*) 'Bucată tăiată dintr-un trunchi de copac, care se bagă sub greutăți pentru a le deplasa rostogolindu-le, obiect rotund de același tip, legat de o osie, înlocuind roțile, platformă; se pune de asemenea un *katok* sub furca de fier numită *uxvat*, cu care se scot din cuptor vasele grele de pământ sau de tuci; plug cu roți, *saban* pe roți [...]'; *katki* (pl. lui *katok*) 'roți pline, cercuri tăiate din scânduri groase; roți fără jante, cărucior, teleagă' [...]."

Cf. același cuvânt în ucraineană:

„*Kotok* '3. *katok*; 4. cilindru de lemn, pus sub *uxvat* pentru a scoate mai ușor vasele din cuptor'".[10]

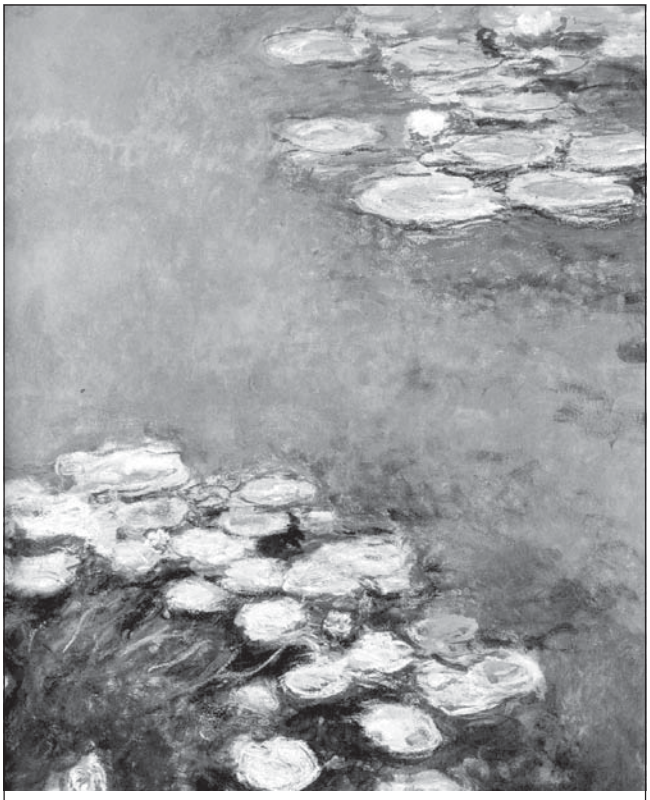

Claude Monet – ***Water Lilies***

[6] E: Vrabie, „Influența limbii române asupra limbii ucrainene" *Romanoslavica*, XIV, 1967, p. 155, 156. Sensul indicat aici este cel al ucraineanului *kotyha*, după B. Hrynčenko, *Slovar' ukrainskogo jazyka*, Kiev, 1908. În polona dialectală se citează *kotygi*, pl. tantum, „chariot", „cărucior jos pentru transportul marilor greutăți", J. Karlowicz*, Slownik gwar polskich*, Kraków, 1900.

[7] DA; DLRLC; DEX; Viciu; pentru *cărtige* există varianta *cărtigi* (DA, Maram.).

[8] P. Skok, *Slavia* IV, p. 328. În al său *Etimologijski Rječnik*, 1972, la cuvântul *kotać*, el menționează etimologia sa a rom. *cotigă*. Skok e de părere că în sc. *taljige* (sg. **taljiga*) *-igă* este sufix, ceea ce rămâne de demonstrat, deoarece, ca să fie „sufix", trebuie și o rădăcină, identificată ca atare, adică existând ca termen independent sau ca rădăcină într-un alt cuvânt. Or, *taljige*, rus. *telega*, este un cuvânt slav nedeconstructibil (de origine orientală probabilă). Metoda, pentru a identifica rădăcina într-un derivat, e bine expusă de N. M. Šanskij în *Očerki po russkomu slovoobrazovaniju*, M., 1968, p. 49. În următorul citat din ILR I, p. 72, termenul folosit de Rosetti, „radical explicit", mi se pare foarte pertinent: „(în legătură cu *cu-*). Acolo unde radicalul era explicit, cuvântul a fost simțit ca fiind compus și prefixul a fost modificat: *cuprind* [...]".

[9] *Cotigă* nu e dat ca regional (în afară de variantele *cotiugă*, *cătig*ă, M. Și Buc., DA); dar harta 237 a MALR consacrată lui *cotigă* (pe cât se pare cu sensul de „căruță") indică o implantare netă spre est, în afară de două puncte în Oltenia. *Boroană*: „din ucr. *borona*" (DEX). Toate atestările de pe harta 28 din MALR sunt la est, în afară de una în Oltenia. Ungurescul *borona*, cu același sens, nu poate fi invocat.

[10] V. Dal', *Tolkovyj slovar' živogo velikorusskogo jazyka*, SPb.-

Cuvântul citat se impune ca etimon al lui *cotigă*. Apropiat ca formă, el are două sensuri: „roți" sau „cărucior". Mai cu seamă, el aparține în special câmpului semantic al plugului. Ucraineana fiind o trecere obligatorie din rusă în română, forma dominantă a cuvântului în românește, pe de altă parte, inclusiv verbul *cotigi*, fiind cu *co-*, pare a fi fost introdusă în românește cel mai probabil forma ucraineană (*kotok)*. Etapele pentru a se ajunge de la *kotok* la *cotigă* au putut fi următoarele:

Comentariu:

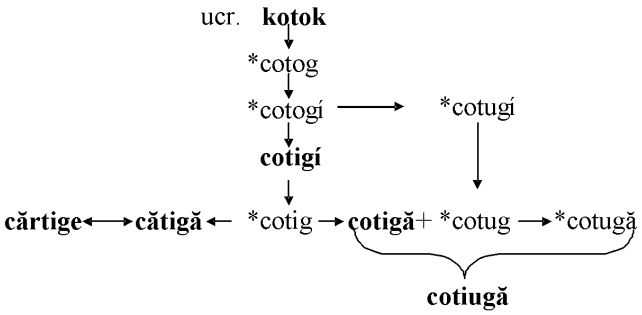

a) *Kotok* > **cotog*: *-k* final slav dă în mod obișnuit pe *g* în română, cf. *kysljak* > *chișleag*, *borčak* > *borceag*, *počinok* > *pocinog* etc.;

b) din **cotog* a ieșit verbul **cotogí*, forma inițială a lui *cotigí*; **cotogí* a devenit, pe de o parte, **cotugí*, în virtutea alternanței *o* accentuat/*u* neaccentuat, pe de altă parte *cotigí* prin contaminarea cu *coti*. *Cotigí*, dat fiind sensul său actual, care nu reproduce pur și simplu pe cel al lui *cotigă*, este simțit, fără îndoială, ca un pseudoderivat al lui *coti* „*a cotigi*, a schimba direcția, *a coti*";

c) *cotigi*, **cotugi* au produs postverbalele **cotig*, **cotug*, devenite *cotigă*, **cotugă*, prin pluralul în *-e*: *cotigă* este un cuvânt des folosit la plural; a intervenit aici, poate, influența lui *teleagă*;

d) *cotiugă* apare ca un compromis între *cotigă* și **cotugă*; *cotiugă*, atestat, tinde astfel să confirme existența formei prealabile **cotug*ă;

e) *Cotigă* > *cătigă* > *cărtig*e. Pentru *cotigă* > *cătigă* se poate cita o serie de ezitări *co-*/*că-*: *cătușă-cotușă*; *cătun-cotun*; *cătrință-cotrință*; *coprină-căprină*: *cămănac-comonac* etc. Nu prea este verosomil ca opoziția *cătigă-cotigă* să reproducă pe cea a lui *katok* (var. rusă) față de *kotok* (var. ucraineană). O dată creată varianta *cătigă*, ea a fost atrasă de rădăcina *car-*, apărând în cuvinte cu sens foarte apropiat: *căroaie*, sinonim al lui *cotigă-cătigă* cu referire la plug; *căruță*, sinonim cu sensul „cărucior". Așa se explică în mod evident varianta rară *cărtige*[11].

Câteva remarci extralingvistice: a) Se poate ca *cotigă* să fi fost împrumutat împreună cu procedeul tehnic pe care îl semnifică. Plugul cu două roți este cunoscut, desigur, în Rusia de mult timp. Dal' califică *sabanul*, una din desemnările plugului cu două roți cu *katok*, drept „plug rusesc"[12]. Roțile din față ale plugului permit reglarea fără efort a paralelismului brazdelor și de a face ușor semiturul ridicând coarnele plugului. În ce măsură această a doua funcție a putut părea nouă în ținutul românesc se vede în schimbarea evidentă a formei, când cuvântul e raportat la *a coti* „a vira"; b) ca și *katok*, *cotigă* poate fi o „căruță"; acest dublu sens s-a extins la *teleagă*[13]. Cele două roți ale unei *cotigi* fixată la un plug, ne spune DA, sunt de mărime inegală. Dar se poate să fie vorba de o perfecționare ulterioară. În ce privește originea, scheletul fiind același, *cotiga de plug* sau *căruța* era totuna. Se putea face chiar o *cotigă de plug* cu o *căruță veche*. În tot cazul, *cotiga* în calitate de „căruță" există în atestările din DA, „căruța săracului"[14].

Post- scriptum

În articol (*Comentariu b*) propuneam să se explice *cotigă* ca un postverbal masculin al verbului *cotigi*: *cotig*, trecând pe urmă la feminine (*cotigă*) prin pluralul frecvent *cotigi*, plus influența sinonimului *teleagă*. Dat fiind că postverbalul unui verb în *-i* e mai degrabă în *-ă*, așa propune acum, direct: *cotigi* > *cotigă*.

M., ed. din 1903; B. Hryncenko, op. cit. (acest dicționar, cel mai important pentru limba ucr., definește cuvintele în rusește, sau se mulțumește să dea echivalentul rusesc).

Un alt cuvânt din aceeași familie: rus. *katilka* „cerc de lemn", de la *katilo* = *katiť* „a face să se rostogolească" + sufixul de agent *-lo*, este mai puțin satisfăcător decât *katok* ca etimon al lui *cotigă*, în virtutea sensului său, fiind de altfel, evident, de o vitalitate inferioară. Se pot cita ca formații vecine slovacul *kotúl'ka* „cerculeț" (M. Kálal, *Slovenský slovník*, 1924); polonezul *kaczałka*, *kociołka* „cerc de lemn (pentru joc)"; „cilindru de lemn" (*Słovnik języka polskiego*, W., 1900-1927). În ce privește alternanța *kot-*/*kat-* în rădăcina slavă citată, trebuie precizat că forma inițială pare a fi *kot-*. Ea apare chiar și în rusește, cf. Vasmer, op. cit., I, p. 540. Pentru *saban*, v. nota de mai jos.

[11] Despre sinonimia lui *cotigă* cu *căroaie*, cf. DA, la cele două cuvinte.

(În versiunea franceză a articolului, comparam pe *cătigă* cu vechiul cuvânt, de origine maghiară, *cărică* (var. *cărigă*, *gărigă*), desemnând diferite feluri de roți, și, deci, oferind o analogie semantică cu *cătigă*, plus introducerea elementului inițial *car-*. Această apropiere îmi pare acum inutilă).

[12] *Saban* „plug rusesc, cu două roți" (Dal', op. cit.). Cuvânt de origine tătară.

[13] *Teliga*, corespondent ucr. al lui *teleagă*, are, de asemenea, o accepție cu privire la plug: „1. *telega* (r.); 2. triunghi de lemn sub plug" (Hryncenko, op. cit.).

[14] Definița lui *cotigă* dată de DA în calitate de car: „un car mic [...], sărăcăcios [...], cu coșul foarte stricat". E adevărat totuși că în domeniul transportului *cotigă* pare a putea desemna un vehicul mai evoluat (?): „car lungit spre a se putea aduce lemne (DA); tip de tomberon cu coș metalic (DLRLC)." Cât despre posibilitatea de a face o *cotigă* de plug dintr-o căruță veche, cf. definiția lui *saban* în *Bol'šaja sovetskaja enciklopedija*, 1944, t. 50, p. 83: „Plug de concepție primitivă [...]. Partea dinainte a sabanului era făcută de obicei dintr-un căruț vechi [...]".

După același autor, *sabanul* a fost introdus în Ucraina de sud abia la mijlocul sec. al XIX-lea, în perioada defrișării intense a stepelor. Evident, această filieră nu are nimic de a face cu cea care este postulată în prezentul articol, unde termenul rusesc e oarecum diferit. Să reamintim între altele, a) că plugul cu două roți în Rusia e vechi (Dal'); b) că *cotigă* e atestat din sec. al XVII-lea (DA).

Gh. Buzatu

AUGUST 1916: ROMÂNIA ÎN RĂZBOI (PRELIMINARII DIPLOMATICE, DIN SURSE STRĂINE)

Faptele sunt prea bine cunoscute pentru a mai reveni asupra lor. Mai cu seamă că ne-am propus, în cele ce urmează, să surprindem și să prezentăm, în anexă, în viziunea unui publicist rus (S. Litovțev), o serie de detalii semnificative privind preliminariile diplomatice și atmosfera bucureșteană din august 1916, când s-a programat și consumat efectiv intrarea României în conflagrația mondială din 1914-1918. Ceea ce, netăgăduit, a coincis unei date memorabile din istoria românilor. Nimeni altul decât N. Iorga, strălucitul nostru polihistor, prins el însuși în desfășurarea evenimentelor, a consemnat, imediat și fără umbră de reticență, că survenise *„un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri"*[1]; pentru ca, spre sfârșitul acțiunii militare a României, în decembrie 1918, tot el să-i descifreze consecința fundamentală – predeterminarea triumfului Marii Uniri a tuturor românilor, cea mai însemnată dată din întreaga evoluție a poporului nostru[2]. Deducem, în acest fel, că nu întâmplător preludiile intervenției militare a României și, apoi, înseși desfășurările războiul au stăruit consecvent în atenția istoricilor români și străini, care au valorificat extrem de numeroase și relevante sinteze[3] și monografii speciale[4], studii, volume de documente[5], bibliografii[6] și cronologii[7], eseuri istoriografice[8] etc. Nu putem neglija, în context, bogata literatură memorialistică consacrată evenimentelor de referință, printre autori impunându-se mulți dintre „actorii" de pe prima scenă a dramei (Al. Averescu, Ion Antonescu, Regina Maria, Saint Aulaire, Ottokar von Czernin, H. Berthelot, V. Pétin, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, C. Stere, N. Iorga, I. G. Duca, Take Ionescu, C. Argetoianu, V. Th. Cancicov, Sabina Cantacuzino, V. N. Drăghiceanu, Constantin Kirițescu, Pia Alimănișteanu ș.a.).

Iată de ce, după cum am precizat, preludiile nemijlocite ale implicării României în primul război mondial, investigate temeinic de-a lungul anilor de către specialiști, au ajuns binecunoscute, iar, dintre momentele de referință, s-au impus mai ales:

- Perioada neutralității României în conflict (1914-1916) în general;

- Episoadele decisive care au marcat însuși ajunul războiului României, iar în chip precis:

- 4/17 august 1916: Parafarea tratatului de alianță[9] între România, pe de o parte, și Puterile Antantei, pe de altă parte, întărit concomitent de o convenție militară (17 articole). Tratatul de alianță (7 articole), semnat de premierul I. I. C. Brătianu și de cei patru miniștri aliați la București, respectiv contele de Saint Aulaire (Franța), Sir G. Barclay (Marea Britanie), baronul Carlo

---

[1] N. Iorga, ***Războiul nostru în note zilnice***, II, Craiova, f.a., p. 83.

[2] Cf. „Neamul Românesc", Iași, 2.XII.1918, p. 1.

[3] Vezi, îndeosebi, Constantin Kirițescu, ***Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919***, ediția a II-a, 3 vol., București, 1925-1927 (inclusiv o ediție în limba franceză – Paris, 1934); ediția a III-a, 2 vols., cu prefața din 1959 a autorului, de prof. M. Popa, București, 1989; N. Iorga, ***Războiul nostru în note zilnice***, 3 vol., Craiova, f.a.; idem, ***Istoria Românilor, X, Întregitorii***, București, 1939; G. I. Brătianu, ***Origines et formation de l'unité roumaine***, Bucarest, 1943 (cf. și varianta germană – ***Rumänische Einheit***, Bukarest, 1944; Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, coordonatori, ***Istoria României. Compendiu***, București, 1969; Andrei Oțetea, coordonator, ***Istoria poporului român***, București, 1970; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, ***Istoria României din cele mai vechi timpuri și până astăzi***, București, 1971; Ștefan Pascu, Ilie Ceaușescu și colaboratori, ***Istoria militară a poporului român***, V, București, 1988; ***A History of Romania***, edited by Kurt Treptow, Iași, 1996; Keith Hitchins, ***România. 1866-1948***, ediția a III-a, București, 2003; Gh. Platon, coordonator, ***Istoria Românilor***, vol. VII/II, București, 2003.

[4] Vezi C. Stere, ***Marele Război și politica României***, București, 1918; N. Basilesco, ***La Roumanie dans la guerre et dans la paix***, Paris, 1919; M. Djuvara, ***La guerre roumaine (1916-1918)***, Paris, 1919; I. Rusu-Abrudeanu, ***România și războiul mondial***, București, 1921; general C. Găvănescul, general Ion Manolescu, ***Războiul cel Mare. 1914-1918***, 3 vol., București, 1924; general G. A. Dabija, ***Armata Română în războiul mondial (1916-1918)***, 4 vol., București, 1928-1936; Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, coordonatori, ***Desăvârșirea unificării statului român. Unirea Transilvaniei cu Vechea României***, București, 1968; general Victor Atanasiu și colaboratori, ***România în primul război mondial***, București, 1979; M. N. Popa, ***Primul război mondial***, București, 1979; ***România în anii primului război mondial***, 2 vol., București, 1987; Constantin Bacalbașa, ***Capitala sub ocupația dușmanului. 1916-1918***, Brăila, 1921; Ion Bulei, ***Arcul așteptării***, București, 1981; idem, *1916. **Zile de vară***, București, 1983; Gh. Buzatu și colaboratori, ***Aspecte ale luptei pentru unitate națională: Iași 1600 – 1859 – 1918***, Iași, 1983; Gh. Buzatu și colaboratori, ***România și primul război mondial***, Focșani, 1998; Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, ***Bucureștii în anii primului război mondial. 1914-1918***, București, 1993; Constantin I. Stan, ***Regele Ferdinand I „Întregitorul" (1914-1927)***, București, 2003.

[5] Ministerul Apărării Naționale. Marele Stat Major. Serviciul Istoric, ***România și războiul mondial. 1916-1919***, 8 vol. (istoric și anexe), București, 1934-1946; ***1918 la români. Desăvârșirea unității statale a poporului român. Documente externe (1879-1918)***, I-II, București, 1983; ***La lotta secolare del popolo romeno per l'indipendenza, la liberta e l'unita nazionale. Documenti***, vol. VI, Roma, Editori Riuniti, 1980; Gh. Buzatu, ed., ***Discursuri parlamentare. 1864-2004***, București, 2004.

[6] Cf., mai ales, Ștefan Pascu, Gh. Hristodol și colaboratori, editori, ***Bibliografia istorică a României***, vol. I, IV-X, București - Cluj-Napoca, 1970-2005.

[7] Constantin C. Giurescu, coordonator, ***Istoria României în date***, București, 1971; Dinu C. Giurescu, coordonator, ***Istoria României în date***, București, 2003; Ion Calafeteanu, ***Istoria politicii externe românești în date***, București, 2003.

[8] Cf. Gh. Tudor, ***Romanian Historiography Concerning Romania's Participation in the First World War***, în „Neue Forschungen zum Ersten Weltkrieg", Koblenz, 1985.

[9] Vezi relatarea unui martor ocular (I. G. Duca, ***Amintiri politice***, vol. I, München, 1981, p. 257).

Fasciotti (Italia) și Stanislas Poklewsky-Koziel (Rusia), stipula în prima ordine garantarea de către Marile Puteri ale Antantei a integrității teritoriale a statului român și recunoștea pretențiile României în privința provinciilor sale istorice (Transilvania, Bucovina și Banatul) subjugate de Imperiul Dualist.

- 14/27 august 1916: Cel de al doilea Consiliul de Coroană, întrunit sub autoritatea Regelui Ferdinand I, a optat pentru calea războiului împotriva Austro-Ungariei, care – potrivit convenției militare menționate – trebuia să se producă, cel mai târziu, la 15/28 august 1916.

- În seara aceleiași zile, România a declarat război Austro-Ungariei, iar, la orele 24,00, au fost chemate sub drapel toate forțele armate ale țării, potrivit planului de mobilizare întocmit pentru anii 1916-1917.

- 15/28 august 1916: Întrucât sosise, după expresia fericită a lui N. Iorga, **ceasul**, trupele române au trecut Carpații, declanșând operațiunile pentru eliberarea Transilvaniei străbune. Reținem din memorabilul editorial *Ceasul...*, apărut în paginile „Neamului Românesc" la 21 august 1916 (stil vechi): *„A sosit un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii, cinstit, cu arma în mână, cu jertfa a tot ce avem, ceea ce alte neamuri, mai fericite, au de atâta vreme, unele fără să fi vărsat o picătură de sânge pentru aceasta:* dreptul de a trăi pentru noi, *dreptul de a nu da nimănui ca robi rodul ostenelilor noastre"*[10].

- În zilele imediat următoare a intervenit, prin jocul alianțelor, starea de război dintre România și Puterile Centrale, în urma declarațiilor oficiale de ostilitate ale Germaniei (15/28 august 1916), Turciei (17/30 august 1916) și Bulgariei (19 august/1 septembrie 1916).

Evenimentele din august 1916, cum era și natural, au aflat la București pe numeroși corespondenți de presă străini, între ei și pe rusul **S. Litovțev**, trimis special al cotidianului moscovit „Russkoe slovo". Relatările sale, adunate sub titlul ***Ultimele două săptămâni***, au văzut lumina tiparului, ca foileton, la scurt timp după intrarea României în război, mai precis la 30 august/ 12 septembrie 1916. Deși corespondentul s-a dovedit un observator atent și avizat și un fidel interpret al scenei politico-diplomatice românești, materialul său din „Russkoe slovo" nu s-a instalat în atenția factorilor de la București. Abia în ianuarie 1941, fiind în misiune la Moscova, **P. Nemoianu**[11], trimis al Ministerului Afacerilor Străine al României, a ... redescoperit corespondența lui S. Litovțev din 1916, a tradus textul, iar, la reîntoarcerea sa în București, l-a transmis la 18 martie 1941 personal generalului Ion Antonescu, Conducătorul Statului, pentru arhiva lui personală. A mizat, desigur, și nu s-a înșelat, dacă avem în vedere faptele care s-au succedat, înainte de orice declararea **Războiului Sfânt** în 22 iunie, pe similitudinea desfășurărilor istorice din anii 1916 și 1941[12].

[10] N. Iorga, ***Războiul nostru în note zilnice***, II, p. 83-84.

[11] Acesta, în perioada 24 aprilie – 23 august 1944, va îndeplini funcția de ministru al Agriculturii și Domeniilor (cf. Stelian Neagoe, ***Istoria guvernelor României. 1859-1995***, București, 1995, p. 149).

[12] În perioada respectivă, P. Nemoianu a transmis și alte materiale lui I. Antonescu (vezi Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar, dosar 425/1941, *passim*).

- ANEXĂ[13] -

București, 18 martie 1941

Domnule General,

Cu onoare Vă înaintez, aci alăturat, un articol apărut în ziarul „Russkoe slovo" din Moscova în anul 1916, despre Ionel Brătianu, tradus de mine cu ocazia recentei mele misiuni la Moscova și care în momentul de față nu se poate da publicității, rugându-vă a lua cunoștință de cuprinsul lui.

În același timp, Vă mai aduc la cunoștință că același text l-am depus și la Fundația Ionel Brătianu din Capitală.

Primiți, Domnule General, expresia întregului meu devotament.

P. Nemoianu

D-Sale Domnului
General Ion Antonescu
Conducătorul Statului
- București -

oo00oo

„Russkoe slovo", Nr. 200 din 20 august 1916 stil vechi
pag. 2 – Foileton

Ultimele două săptămâni

(de la corespondentul nostru special)
de S. LITOVȚEV

– I –

Succesele rapide la granița ungară ale armatei române se datoresc în măsură apreciabilă iscusinței diplomatice a lui Ion Brătianu și inducerii în eroare a diplomaților austro-germani din București. Cu toată neliniștea de care au dat dovadă din timp [Baronul Hilmar von dem] Bussche și Contele [Ottokar von] Czernin, acești diplomați au fost stăpâniți de o idee preconceptă și până la momentul din urmă nu au crezut în intrarea României în război. Ei au fost convinși că, după oarecari oscilări, România se va întoarce la calea veche și bătătorită, calea neutralității liniștite și profitabile,. Ei au judecat în felul următor:

Porumbul este în câmp, necules. Cumpărătorii nemți cu sacii de aur nu așteaptă decât un semn, ca cu acest aur să umble hambarele în schimbul produselor din noua recoltă. Domnește o căldură tropicală, lenea se întinde, îți vine greu să ridici mâna și cum de ar putea românul răsfățat și îndrăgostit de plăceri să ia greaua armă în mână și să plece într-o campanie istovitoare! Legende. Un nou bluf. Brătianu, probabil, este pus în fața unei noi dileme, aceia de a vinde scump grâul și porumbul. România se pregătește de război. Aceasta este clar.

[13] ANR, fond PCM – CM, dosar 425/1941, filele 319-327.

Dar în 1915 n-au fost oare concentrări de trupe? El duce tratative cu Rusia. Dar în anul trecut nu a purtat oare tratative care nu au dus la nimic? Firește, dacă succesele aliaților s-ar desfășura mai puternic, românii nu ar refuza fără tentare să primească fără jertfe trei provincii, dar a sosit oare acest moment psihologic? Puțin probabil. Pe fronturile principale este liniște. Pe frontul de la Salonic s-a mișcat bulgarii și pare cu întrucâtva au și înaintat.

În temeiul acestor închipuiri ei au hotărât:

– Tărăgănarea diplomatică se va întinde până în martie 1917.

Este adevărat că nemții au pierdut încrederea în Brătianu încă din anul trecut, de pe vremea când a dus tratative cu Rusia, după intrarea Italiei în război. Dar acest motiv de neliniște ei l-au înlăturat din judecata lor cu alte raționamente liniștitoare:

– Brătianu nu dispune singur de soarta României. Regele nu este dispus pentru aventuri. Regele va semna decretul de mobilizare când nu va putea fi contestată de nimeni. În sfârșit, Germania are în România nu numai dușmani, dar și prieteni. Carp, Titu Maiorescu, Marghiloman nu vor renunța la situație fără luptă, aceștia au acces și la Tron și o influență tradițională.

În judecare situației, diplomații germani nu au atribuit nici o importanță factorilor spirituali și psihologici. Ei nu au admis, de pildă, ideea că din orgoliu național Brătianu ar dori să intre în război ceva mai devreme decât ar fi putut de fapt, că în interesul național și mândriei personale ar fi dorit să paradeze și cu o leacă de risc și că, prin urmare, el nu va așetep ca pe câmpul de luptă să fie condițiuni cu totul ideale. Ei nu au luat în considerare că există un câmp pentru orice viclenie diplomatică și că o întârziere și pe mai departe din partea lui Brătianu psihologicește nu era posibilă nici din motivul că prea de multe ori a dat dovadă de tărăgăneli în trecut. Cu un cuvânt, austro-germanii prea mult îi disprețuiau pe români pentru a putea crede serios într-o intrare a lor în război.

Paul Cézanne – ***Flowers***

Dar uneori este foarte păgubitor să disprețuiești pe oameni. De astădată, aroganța a denaturat perspectiva diplomaților germani. Marele lor număr de spioni și de informatori de toate gradele s-au încurcat în sita deasă a faptelor contradictorii.

În oraș se vorbea de război, iar Guvernul român a încheiat cu un consorțiu german un contract pentru vânzarea de mazăre din noua recoltă.

În oraș se rechiziționeaază cai, iar guvernul român, în dimineața zilei de 12 august [1916], cu două zile înainte de declararea războiului, la cererea nemților, a dat dispoziție să se procure vagoane pentru transportarea în aceiași zi în Germania a unei părți din mazărea vândută. În oraș se vorbea că totul este definitiv aranjat, că Brătianu este formal legat cu Antanta, iar din sursă germană pornești zvonul că zilele cabinetului Brătianu sunt numărate și că la putere va fi chemat Titu Maiorescu, care este partizan al unei neutralități prietenești față de Germania.

Cetățenii germani fără legături, conduși numai de propriul lor instinct, au simțit apropierea războiului, părăsind Bucureștiul pe propriul lor risc, iar nemții cunoscători cu aceia de la Legație și apropiați de von Bussche, jurnaliștii berlinezi, cu două zile înainte de catastrofă, afirmau că criza s-a micșorat și că se pregătesc să petreacă iarna în București.

Autoritățile românești evacuează rapid orașul Giurgiu, iar consulul austrica din Giurgiu vorbește nemților de acolo:

– Nu vă neliniștiți, nu vă alarmați!

În ziua de 14 august, la orele 9 dimineața, până în preajma ședinței Consiliului de Coroană, diplomații germani mai nadajduiau încă în victorie, iar în ziua de 14 august, orele 9 seara, România declara război Austriei și, peste 5 minute, la orele 9,05 seara, au trecut granița ungurească cufundată în somn și în liniște.

Ultimele două săptămâni ale neutralității românești constituie o curioasă pagină din istoria diplomatică.

București – revanșă pentru Sofia...

- II -

Curios este că nemții s-au neliniștit în acele momente când în cursul tratativelor reprezentanții Antantei aveau motive să fie neliniștiți și dintr-o dată s-au liniștit în zilele când diplomații Antantei ședeau deja pe lauri, păstrând în sertare secrete textul convenției, semnată de Brătianu și de cei patru reprezentanți ai Antantei. Aceasta se poate controla cu gazetele germane. Amenințări grosolane la adresa României și a Regelui ei apăreau în coloanele gazetelor germane chiar în perioada când între București și Petrograd existau diferende destul de serioase asupra unor anumite punct din tratat și când pesimiștii credeau că aceste deosebiri de vederi vor servi ca pretext pentru ruperea tratativelor. Presa germană credea atunci că înțelegerea s-a și făcut, aruncând anatema asupra României. Trece cam o săptămână. După un schimb de vederi dintre Aliați, deosebirile dintre România și Rusia sunt înlăturate. Tratatul a fost semnat în primele zile ale lunii august. A fost fixat termenul începerii acțiunii militare, iar în cercurile diplomatice germane și austriece s-a instalat o beatitudine trandafirie și nădejdi de mai bine. Numai cu două zile înainte de deznodământ reapare din nou neliniștea, adormită după câteva vizite la Carp și Maiorescu și de perspectiv că, la Consiliul de Coroană, lucrurile vor lua o

întorsătură favorabilă.

Motivul acestei confuzii, în cazul de față, zace în secretul neobișnuit al tuturor acțiunilor în legătură cu momentul subscrierii tratatului. Dacă nemții ar fi reușit să stabilească faptul material al semnării tratatului, nici un fel de rătăcire teoretică și nici un fel de aroganță nu ar fi putut masca trista realitate pentru ei.

Eu sunt în măsură să stabilesc câteva detalii din această încă proaspătă istorie și din care vă puteți face o idee asupra condițiilor în care s-a desfășurat activitatea diplomatică în București printre mulțimea de spioni și observatori. A fost absolut necesar a se ascunde față de nemți terminarea tratativelor diplomatice, a le sugera convingerea că problema este încă deschisă și că tratativele continuă în ritmul lor vechi, negrăbit. Pentru aceasta a trebuit să se recurgă la o manieră obișnuită în creațiunile lui Conan Doyle. Textul tratatului a fost elaborat. Trebuiau puse numai semnăturile. Închipuirea Dv. normală îi duce pe cei patru reprezentanți în trăsură la intrarea Ministerului de Externe. Importanții vizitii stând pe capră schimbă păreri pe tema că, de data asta, Domnii multă vreme au stat acolo. Apoi, prinși într-o vie conversație, apar cu fața îmbujorată cei patru gentlemeni cu pălărie înaltă, mai pălăvrăgesc câtva timp pe trotoarul înfierbântat și se despart imortalizați de către cinematograf. Vai! Nimic din toate acestea. Realitatea este cu totul alta. La ministrul Rusiei S. Poklewsky-Koziel, la oră diferită, au venit pe rând colegii aliați și au semnat. Fiecare a semnat mai întâi acel exemplar din tratat pe care urma să-l primească în posesie. Au plecat iarăși unul câte unul. Au trecut câteva ceasuri. Ministrul Rusiei în jachetă stă în automobilul deschis și nu se îndreaptă spre Ministerul de Externe sau spre vreo altă instituție guvernamentală, ci spre casa izolată a lui Vintilă Brătianu, fratele primului-ministru, care nu avea pe această vreme nici un rol în afacerile de stat. Acolo așteată de mult Brătianu, primul ministru. Nici cel mai experimentat detectiv nu ar fi putut descoperi la ministru vreun document oarecare,

Claude Monet – ***White Water Lilies***

Nici servietă, nici buzunare încărcate. Pe perina automobilului este aruncată la întâmplare ultimul număr din Illustration, printre foile căreia erau așezate și exemplarele din tratat.

În același chip tratatul face drumul și înapoi la Legație, dar cu semnătura lui Brătianu.

S-a sfârșit. Sforțările a doi ani au fost încununate de succes. Peste o săptămână cercul țările inamice Germaniei se strânge mai puternic, încă un berbece de fier va contribui cu lovituri surde la dărâmarea Triplei Alianțe. Dar cu cât e mai puternică bucuria, cu atât mai sîrguitor trebuie să fie înăbușită în tine, pentru a nu fi exprimată în gesturi sau cuvintge scăpate. În cercurile diplomatice ale Aliaților își face loc o eră de un întunecat pesimism. Vorbiți cu vreunul dintre miniștri despre Brătianu!

Este un adevărat neom, iar nu om. Ne-a chinuit cu tărăgănelile. Dar, ce este mai chinuitor dintre toate, mâine, vineri, 5 august, el pleacă pentru patru zile la Florica la moșia sa. Pe vremea asta! Precum vedeți, el este încă acolo, și poate mai ia un guturai și aceasta va întârzia încă cu câteva zile răspunsul la ultima propunere. După aceea i se va năzări că tratatul scris cu cerneală obișnuită va trebui transcris cu una colorată...

Niciodată Brătianu nu a fost așa de tare și așa de mult îmjurat ca în zilele acestea.

Situația ziariștilor, acești veșnici căutători de adevăr, sau de informații, ceea ce este tot una, a fost din cele mai grele. Unde să afli adevărul?

Ministrul italian, un om foarte cult, causeur inteligent și fin diplomat, spunea în chipul cel mai sincer ziariștilor:

– Desigur, Dv. nu așteptați de la mine o cronică. Ce interes ar reprezenta aceasta? Fapte – simpla evidență. Numai acestea pot interesa mințile superioare. Importante sunt problemele. Și eu aici rămân la vechea mea părere. Problema României nu este o problemă diplomatică, ci una de război...

– Nu e subscris tratatul, Domnule Baron?

– Vă spun, cu toată seriozitatea, că pentru înțelegerea problemei este cu mult mai important de știut pentru ce poate fi semnat tratatul. Sau pentru ce el nu poate fi semnat, decât a se ști dacă a fost semnat sau nu. Noi avem de-a face cu o problemă pur militară. Dacă și Dv. sunteți de părerea mea, atunci sunteți pe calea cea bună...

Și, pentru ca să te abată definitiv de la lumea faptelor reale, în care te cufunzi cu tot sufletul, amabilul Baron Fasciotti, arheolog și colecționar, îți arată ediția în manuscris a Bibliei, prima ediție „Ada" de Dante, o monedă rară cu chipul femeii lui Lot și fiicele lui și mii de alte lucruri foarte remarcabile și care nu te apropie cu nici o iotă de rezolvarea „problemei" tale fundamentale:

– E subscris tratatul sau nu?

– Primul secretar al Legației ruse, Prințul M. A. Gagazin, cu o amabilitate foarte simpatică din care nu se desprinde un pesimism ci mai curând șiretlic, la întrebarea curioșilor, răspunde:

– Să nu le dați crezare. Nu va fi nimic. Scuip. Vă rog să mă iertați. Niște mincinoși! Și, acum, dați-mi voie să plec.

Dar S. Poklewsky, care de obicei îmi împărtășea impresiile sale optimiste, m-a prevenit oarecum spunând:

– A sosit momentul când eu nu-ți pot spune nimic. Nu vei fi departe de adevăr dacă vei lua aceasta ca semn bun.

Această amabilă tăcere m-a ajutat îngtrucâtva să mă orientez.

- III -

Henri Matisse – ***Bouquet of Flowers in a White Vase***

Sinaia, cel mai fermecător colț din Carpați, se găsește la trei ceasuri de mers din București. Acolo este reședința regală de vară. Acolo trăiește aproape toată aristocrația de curte. Acolo se odihnesc oamenii politici și diplomații. De aceea, pentru a fi în curs cu afacerile de toate soiurile, este absolut necesar să faci cât mai des câte o săritură la Sinaia. Când au început să vorbească de război ca de un eveniment iminent și apropiat, Sinaia s-a transformat într-un fel de observator diplomatic. Își împachetează oare X. Bagajele sau nu? Copiii Z. Au fost trimiși cu bona la țară. Ministrul Germaniei a fost la Casino arătând cea mai bună dispoziție sufletească. Ministrul Rusiei a vorbit timp îndelungat cu Take Ionescu. Corespondentul lui „Berliner Tageblatt" a primit prin telefon o comunicare care l-a determinat să plece imediat la București. Aghiotantul Regelui a spus unei doamne cutare și cutare lucru. La Sinaia se elaborează buletinele politice care influențau dispoziția Bucureștilor.

La două zile după semnarea tratatului, sau a doua zi după plecarea lui Brătianu la Florica, au sosit în Sinaia aproape toți miniștrii străini. Era în preajma a două sărbători. Întreg publicul, așteptând cu înfrigurare deznodământul, urmărea fiecare pas și fiecare gest al diplomaților. A doua zi în stațiune s-a generalizat părerea că războiul a fost din nou amânat. Brătianu a șters-o la Florica, iar ministrul Rusiei este mai întunecat decât norii. Voioșia lui von Busche se răsfrânge și asupra lui Radef, ministrul Bulgariei, care îl însoțește pretutindeni.

Oricum ar fi, eu eram pregătit pentru ideea că în această comedie rolurile erau încâlcite, că buna dispoziție a nemților este un fruct al confuziei, – eu totuși m-am intimidat. Numai în ajun am trimis gazetei o telegramă foarte optimistă. Nu cumva am făcut o greșeală?

Mă adresez ministrului nostru:

– Nu vreau să impietez asupra secretului diplomatic, dar eu, mi se pare, am indus în eroare opinia publică. Lămuriți-mă, pentru Dumnezeu. Nu cumva sunt prea optimist?

– Dar ce, D-ta ai primit vești rele?

– Nemții sunt prea liniștiți.

– Dacă ar fi numai atâta. Brătianu a fugit la Florica în chiar toiul tratativelor. El ne poartă de nas. E timpul suprem ca nemții să se bucure.

Din tonul prin care aceste cuvinte au fost rostite, nu mi-a fost greu să ghicesc că ministrul are motive puternice să fie liniștit.

În ziua de 8 august dimineața, adică luni, miniștrii străini și, cu ei, ziariștii s-a întors la București. În public, în temeiul întrevederilor de la Sinaia, s-a generalizat părerea că înainte de 1 decembrie nu se poate întâmpla nimic decisiv.

Totuși, ultimele audiențe ale germanofililor la Rege, întâmplate înainte de semnarea convenției, au provocat în cercurile germanofile o oarecare neliniște. Precis Regele nu a spus nimic nici lui Carp, nici lui Maiorescu, nici lui Marghiloman. Dar și îndeclarațiile cu totul imprecise ale Regelui, din izolarea sa de Brătianu, din arătările lui asupra situației foarte avantajoasă militară a Puterilor Antantei, ei, nu fără motiv, au bănuit primejdia. Marți, 9 august, von Busche a cerut audiență Regelui. Convorbirea cu Regele l-a liniștit în mare măsură pe ministrul Germaniei. În această audiență, întâi de toate, Regele i-a spus că are de gând să convoace Consiliul de Coroană din care se va desprinde opinia Țării. Credința că, în urma convorbirii cu Regele, hotărârea va scăpa dictaturii lui Brătianu și va face obiectul unei discuțiuni și lupte, a inspirat lui von Busche noi nădejdi. Au înflorit iluziile și în sufletele românilor germanofili.

Consiliului de Coroană – contra convocării căruia, după cum v-am comunicat la timpul său, Brătianu s-a opus – i-a revenit rolul de paravan binefăcător care l-a ferit de minciuna directă. Când, în preajma Consiliului, ministrul Austriei l-a întrebat pe Brătianu ce însemnează convocarea Consiliului de Coroană, Brătianu i-a răspuns:

- Colegul Dv. von Bussche a fost la Rege. După aceasta am primit dispoziția să convoc Consiliul...

Consiliul de Coroană a scăpat și pe Rege de lipsa de modestie a Contelui Czernin, când acesta, cu o zi înainte de război, în cursul zilei de sâmbătă [13 august 1916, stil vechi], fiind în audiență la Rege, a primit răspunsul naiv asupra intențiilor României:

– Am convocat Consiliul de Coroană și voi asculta părerea Țării.

Sâmbătă seara, prin Mareșalul Curții, Maiorescu a cerut Regelui să-i acorde o audiență extraordinară într-o chestiune care nu suferă nici o amânare. După cum se spune, Regele avea de gând să-l pună în cunoștință pe Maiorescu despre hotărârea sa, dar acesta, din primul moment, a început să apere cu atâta pasiune necesitatea păstrării neutralității, încât Regele n-a mai vrut să discute, referindu-se la Consiliul de Coroană de a doua zi.

Titu Maiorescu, neînțelegând sensul acestei trimiteri, s-a culcat cu nădejdea imprudentă că a doua zi o să-l doboare pe Brătianu, iar a treia zi o se se facă Prim-Ministru al Țării. Prietenul său politic, fostul ministru Arion, candidat la toate posturile de miniștri devenite libere, și-a deschis cu plăcere brațele pentru a primi un portofoliu în ministerul veșnicei neutralități...

În acest timp, Brătianu dădea următoarea dispoziție:

– De dimineață se suspendă în toată țara orice comunicație de cale ferată și telegrafică.

București – S. Litovțev

Pentru exactitatea traducerii:
P. Nemoianu
Moscova, ianuarie 1941

Calea Floreasca, 110

Petru Ursache

IMAGINAR MIORITIC ÎN *BALTAGUL* LUI SADOVEANU

Adesea se face apropiere între „epopeea păstorească“ ***Mioriţa***, şi opera sadoveniană, ***Baltagul***, înrudite cel puţin tematic şi inspirate din acelaşi mediu de viaţă păstorească. Romanul este o variantă în proză a cântecului folcloric; iar lucrurile nu stau departe de adevăr. Se pare că în această privinţă s-a şi ajuns la un consens unanim. Dacă cineva arată oarecare îndoială, se îndată se citează ca argument decisiv, în contra-replică, moto-ul de pe prima pagină: „Stăpâne, stăpâne, / Mai cheamă ş-un câne“. Dincolo de acest citat folcloric nu se încearcă să se releve şi alte elemente de compoziţie şi de înţeles, în fapt mult mai reprezentative, dar situate pe planuri mai „de adâncime“, cum ar spune N. Hartmann cu privire la specificul reprezentărilor artistice de autentică valoare. Ni se narează un asasinat petrecut printre proprietari de turme de oi, dar în chip de reconstituire „poliţienească“ şi cu un personaj feminin în acţiune, ca şi cum mama, soţia ori sora, obişnuite în balade păstoreşti sau de curte feudală, nu pot fi imaginate decât schematic, peregrinând cu furca în brâu, înlăcrimate şi interogând stihiile; ca şi cum viaţa păstorească s-ar reduce, în multimilenara ei existenţă, la trei turme de oi şi la un asasinat; ca şi cum familiei păgubite îi este dat doar să rămână în umbră şi să verse lacrimi de durere şi de neputinţă. De altfel Mihail Sadoveanu s-a arătat aproape indiferent la comparaţiile de formă pe care criticii le propuneau în legătură cu ***Mioriţa*** şi cu ***Baltagul***. Dat fiind că stăpânea o informaţie etnografică extrem de bogată, la concurenţă cu folcloriştii cei mai redutabili, cu Ovid Densusianu ori Adrian Fochi, de pildă, mi se pare mai mult ca sigur că autorul avea perspective mult mai largi în înţelegerea problematicii mioritice. Se bucura şi de avantajul, aproape unic, de a fi trăit multă vreme printre oieri, în sate şi la stâni, ca simplu muritor, într-o vreme când păstoritul conserva încă forme de organizare şi de viaţă moştenite din străvechime. De aceea Sadoveanu gândea, simţea şi se exprima exact ca unul „de-al lor“. Din acest punct de vedere poate fi considerat, sigur şi necesar, drept un reper. Nouă, cei de după dânsul, nu ne rămâne decât documentaţia de bibliotecă şi frânturile de informaţie pe care reuşim încă, de bine de rău, să le obţinem de la urmaşii păstorilor de odinioară.

Şansa în care cred că putem spera nu este alta decât să facem distincţie între „viaţa păstorească“ în general, sub aspectele ei etnografice diversificate, şi „mioritismul ca mod de existenţă“, ca esenţializare a unei anume experienţe umane, majore, de cea mai acută tensiune dramatică. Într-un caz câmpul de observaţie se multiplică tematologic, atâta cât permite realitatea concretă şi imediată, demnă de memorie ori de uitare, de admiraţie, după împrejurări, sau de persiflare. În celălalt caz, al „mioritismului“, diversitatea formelor de vieţuire ruralistă intră în dialog, cu toată aparenţa lor jucăuşă, pentru a preîn-chipui o direcţie de conduită şi de meditaţie la care se cuvine să adere orice fiinţă răspunzătoare de sine. Jocul de-a transhumanţa, de-a petrecerea prin sate, de-a iernatecul, de-a lauda şi de-a fala ortomănească se schimbă deodată într-o grozavă joacă cu moartea. Aici nu mai putem vorbi de schiţe de decor, după dispoziţii de moment, ca în prima serie tematică, cea etnografică, ci de un scenariu unic pe care orice muritor se vede nevoit să-l pună în act pe cont propriu, mai bine sau mai rău. În acest joc de unul singur, sub presiunea destinului şi a morţii, nu-şi au rost semeţia şi bâta, ci tăria sufletească a jucătorului de cursă *scurtă*, mai bine zis, „pregătirea pentru moarte“, pe care ţi-o asiguri după propriul ambient şi după propriile puteri. Este vorba de un transfer atitudinal, de la simple ocupaţii sezoniere la confruntarea *eu*-lui experimentat cu cea mai grea încercare din totalul existenţei, moartea. Nu-i este dat omului alt prilej posibil de comparaţie, cu care să se ilustreze la o asemenea cotă de vitejie, încordată şi eroică. Tocmai de aceea moartea ca formă de meditaţie şi punere în act pe cont propriu vizează numai spiritele alese şi exemplare.

Se poate spune că mioritismul, în intenţia de abstractizare şi universalizare, se întemeiază pe ceea ce se numea, cu decenii în urmă, înălţarea impersonală a individului, până la acel nivel purificat al gândului, de unde devine conştient de superioritatea eroismului etic faţă de brutalitatea faptelor fizice. Contemplarea estetică a acestui orizont fiinţial i se pare mai profitabilă pentru a se păstra nealterată demnitatea morală a insului, ca şi a seriei socio-umane pe care o reprezintă. În acelaşi sens gândea şi Eugen Lovinescu atunci când analiza cu o rară fineţe momentul de grea cumpănă în care se afla între viaţă şi moarte baciul moldovean: „Dacă lipsa de reacţiune, ni se spune într-un eseu de tinereţe, ar fi rezultatul unei insuficienţe organice, fără alte echivalenţe, situaţia rasei n-ar fi de invidiat: ea ar fi numai semnul decadenţei, al unei descompuneri fără nici o utilitate, fără nici o contribuţie la totalul civilizaţiei omeneşti, pe când, dimpotrivă, ea este dovada unei vieţi interioare, a unei bogăţii sufleteşti care, dacă nu se traduce în fapt, se ridică prin contemplaţie, la cea mai înaltă expresie artistică… Culcându-şi pasiunea în mausoleul creaţiei artistice, omul poate redeveni, astfel, olimpian, deasupra vălmăşagului.“ Este o variantă românească a „înălţării“ schopenhauriene, însă nu cu valoare negativă, ca la marele gânditor german, ci stimulatoare, prin exemplaritatea destinului tragic, de noi şi noi energii spirituale. Nu întâmplător generaţii de creatori s-au străduit să permanentizeze în conştiinţa publicului drama păstorului cu valenţele ei estetico-filosofice, considerând-o drept unul dintre miturile fundamentale ale etnicului.

Din câte se cunoaşte, prozatorul însuşi îşi modela destinul lumesc şi scriitoricesc în armonie cu imaginea „primului“ păstor-poet. Şi nu se credea singurul în această iluzionare. Întreaga breaslă a oierilor de la munte ar fi inspirată, după convingerea autorului, potrivit aceluiaşi tipar originar, aşa cum i s-a comunicat şi lui Alecsandri de către baciul cel orb de pe Ceahlău. Iată de ce mi se pare firesc într-o primă întreprindere analitică să mă limitez la simple identificări de portrete, pentru a semnala raportul de fidelitate faţă de modelele îndătinate, în ce măsură scriitorul s-a îndepărtat de ele şi, în sfârşit, unde şi-a permis

modificări proprii de perspectivă, adică a făcut să înflorească lucrarea originală. Toate aceste trei modalități de redactare au fost utilizate în întreaga operă și mai cu seamă în ***Baltagul***.

Cele două portrete selectate, deocamdată, pentru analiză se disting prin tehnici specifice, diferite una de alta. Nechifor Lipan se închipuie *in absentia*, pe când Vitoria de dezvăluie printr-o mișcare dinamică și vie, simbolurile *yang – yng* fiind aparent răsturnate. În primul caz autorul folosește procedeul reconstituirilor de tip arheologic, adică o pune pe munteancă să identifice de la Tarcău la Dorna și de aici la Sabasa elemente disparate de portret pe care le combină imaginar până are în față chipul soțului, așa cum îi apărea în realitate. Acest fapt dă impresia de aventură polițienească. Așa stând lucrurile nici nu era nevoie de un portret realizat în detaliu, ci de semne de recunoaștere. Folclorul i-a oferit autorului destule exemple în acest sens, dat fiind că oralitatea excelează în portrete de tip metonimic.

Iată cum se desfășoară, pas cu pas, operația de „restaurare arheologică“ a imaginii dispărutului Nechifor Lipan: primul popas pe care îl face Vitoria în căutarea soțului este la hanul lui Donea din Bicaz. Cârciumarul i-a reținut, am zice, latura socială a personalității eroului. Ca să rămână în conștiința semenilor, „să-i meargă vestea“, cel mai important lucru pentru omul tradiției era să cunune și să boteze. El tutela în plan spiritual destine omenești din rândul noilor generații, după cum trebuia să se impună ca un bun profesionist în cadrul breslei pe care o reprezenta. Așa gândea și Donea hangiul cu referire la oierul Nechifor Lipan pe care îl cunoscuse bine: iarna făcându-și fini și cumetri, în restul anului îngrijindu-se de buna rânduială a turmelor.

Mai departe, la Călugăreni, pe malul Bistriței și în apropiere de Piatra Teiului, cârciumarul David, un ovrei de treabă, dar mai cu seamă balabusta sa ce nu știa bine românește, asociau imaginea dispărutului cu firea lui petrecăreață și simpatică; la care munteanca, adică Vitoria, fu nevoită să accepte cu tăinuită bucurie știind că „era om cu harțag la chef“. Este un amănunt cu valoare sentimentală și foarte scump Vitoriei, ea dorind să-și recunoască soțul „cu mare coraj“ când ieșea în lume, așa cum se obișnuia, de altfel, în mediile sătești de bună tradiție. Pe drumul spre Broșteni, un alt cârciumar a dat prilej Vitoriei să adauge încă un element în vederea reconstituirii portretului, de data aceasta de natură vestimentară. Nechifor Lipan se oprise aici cu cei doi adversari ai săi, Bogza și Cuțui. Cârciumarul nu reținuse numele niciunuia dintre ei, în schimb putea să-l identifice pe omul din Tarcău după căciula brumărie, semn al distincției și mândriei gospodărești. Pasajul respectiv, așa cum l-a conceput Mihail Sadoveanu, interesează și pentru a se urmări cum în mediile etnografice numele se transformă în renume prin selectarea comportamentelor și aplicarea anumitor semne de identitate la care nu are acces orice ins din marea colectivitate. Ochiul exersat reține datele necesare: „Către Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o prubuluia nevasta. Când ciobanii s-au mișcat înspre crâșmă, au sosit din urmă și stăpânii, în număr de trei. Da- da! Unul era pe un cal negru țintat și purta căciulă brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiu și-a cinstit pe ciobani. A cerut o liră deosebită și pentru ceilalți doi tovarăși… Aflându-se de față și părintele Vasile, l-a poftit și pe sfinția sa să guste un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotrivă văzându-i oameni cumsecade, și crâșmarul i-a pus scaun la masa drumeților. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o liră, omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie ș-o aghiazmă și să-i stropească oile.

– Asta mi-a plăcut. Și părintele Vasile a trimes să-i aducă basmaua cea roșă cu patrafirul, cartea și celelalte scule ale sfinției sale. A binecuvântat turma frumos s-ajungă cu bine la iernatic și-n primăvară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir ș-a plătit, rămânând părintele Vasile tare mulțumit. După aceea, într-un târziu, s-au sculat ș-au dat poruncă de plecare.

- Cine a dat poruncă?

- Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părți din oi, și ceilalți doi numai a treia parte. I-am auzit grăind și făcând socotelile iernaticului. Spuneau ceilalți că au să trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun că înainte de a încălica, cel cu căciula brumărie și-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai cerut o bucată de pâne ș-a hrănit el cu mâna lui un câne pe care-l avea. Mi-a plăcut și asta.“

Trecerea numelui în renume are la bază un proces complex de socio-psihologie folclorică trimițându-ne direct în domeniul formelor simbolice și de vorbire. Deocamdată să reținem că interlocutorul Vitoriei se dovedește a fi un bun semiotician, specialist în „cetirea“ semnelor nonlingvistice, ca și prozatorul. Căci după o serie de elemente de comunicare strict referențiale și nominalizabile, privindu-l pe Nechifor Lipan, autorul apelează la o nouă clasă de semne, de data aceasta cu intenție categorială și expresivă. Că eroul avea idei năstrușnice și „harțag“ în momente bahice nu ne spune mare lucru. Informațiile de acest tip, ale hangiilor, chiar dacă sunt reevaluate din perspectiva subiectivizată a Vitoriei, rămân, multe dintre ele, la nivelul accesibilității comune. Ele se fac înțelese de largi grupuri de destinatari, respectiv lectori, neintegrați obligatoriu în contexte specializate ale procesului comunicării.

Formula „cel cu căciula brumărie“ deschide seria de aspecte portretistice cu funcție specializată și co-notativă. Personajul intră într-o „rețea socială închisă“ în ceea ce privește sistemul de semnificații, adică ermetic pentru alte colective, dar perfect identificabil în sfera restrânsă a oierilor de munte. Ca fapt etnografic trebuie relevat că „brumăriul“ în cojocărie aparține prin excelență zonei Neamțului. Este o reevaluare locală a tradiționalului „triptic de culoare“. Mihail Sadoveanu l-a extins și în părțile Sucevei, dar nu s-a hazardat să-l scoată din sfera păstorilor și a transhumanței. După Fărcașa, toate investigațiile eroinei bazate pe „cetirea semnelor“ merg direct la țintă. De observat că funcția comunicativă a formulei „cel cu căciula brumărie“ se realizează cu mijloace poetice, nu strict referențiale și matematizabile ca într-o instanță anterioară a vorbirii (Călugăreni). Exprimarea epitetică, și nu alta îl transferă pe Lipan în zonele eterate ale poeticului și mitului, dar îi asigură, totodată, o autoritate deosebită printre semeni. El se vede îndreptățit să dea porunci, să aibă inițiative, să-i răsplătească generos pe cei aflați în slujba sa, să se asigure pe el și pe însoțitori de bunăvoința zeităților protectoare.

Din perspectiva mitului trecerea numelui în renume se află însă în curs de împlinire. După o evoluție specifică imaginea eroului începe să fie reținută nu după biografie și onomastică, devenite publice, ci sub regimul unui atribut al personalității care cumulează mai multe valori culturale. Substituirea numelui concret (Nechifor Lipan) cu o formulă sau un epitet „totalizant“

(C. Lévi-Strauss) constituie una dintre condițiile mitizării (Max Müller).

Elementele de portret catalogate până aici circulă în oralitate, cu funcție poetică dar și sociologică. Atribuite unui individ, selectat cu sau fără intenție din colectivitate, instituționalizează un portret ideal de frumusețe, sumar și din câteva epitete: fudul, mândru, deschis, vesel, darnic, vorbăreț. Dar la schița portretistică se adaugă și partea onomastică. Nechifor nu are semnificație subliniată, însă Gheorghiță reprezintă numele de taină mitică și erotică pentru Vitoria. Autorul îl introduce în conștiința cititorului, apelând la eresuri folclorice, pentru a-l încărca de sentimentalitate. De altfel, în creația orală poate fi identificată o întreagă tipologie numenală cu funcție mitico-familială și estetică. Este suficientă simpla citare a numelui într-un text pentru ca individul căruia îi este adresat în împrejurări mai mult sau mai puțin consacrate să fie convențional avansat în sfera frumosului. Când în baladă apare formula versificată: „Ana Ghiordănel / Nume frumușel“ este vizată fata declarată disponibilă pentru măritiș. Numele întreg, Nechifor Lipan, era o formă deschisă de identitate; același personaj, cu semnul numenal Gheorghiță, era destinat să rămână sub o anume interdicție. Toate acestea le rememorează Vitoria Lipan în peregrinările sale de munte. Pe unele le identifică în spusele oamenilor pentru ca să le raporteze la diverse momente învolburate ori senine petrecute împreună cu vrednicul său bărbat, plin de mândrie și de fală. Aceleași epitete emblematice, fizico-morale, îl selectează pe Nechifor Lipan îndeosebi față de Bogza și de Cuțui, ca într-o dramă de caractere. Peste tot el este „cel cu căciula brumărie“, cum s-a întipărit în amintirea oamenilor din diverse locuri pe unde a trecut. În jurul individului se țese, deci, un aer de legendă. Memoria colectivă reține trăsăturile esențiale, neapărat pozitive, fantezia le augmentează, ca și scriitorul însuși. Așa se naște portretul ideal de comportament pentru a fi preluat și răspândit în și prin colectivitate. Este de bănuit că în linii generale procesul fabulativ a funcționat la fel și în privința păstorului victimă din ***Miorița***.

La un alt registru al portretizării, protagonistul apare într-o ipostază destinată să șocheze dacă judecăm lucrurile numai în schemă mioritică. Să ne amintim de o anume relatare a jupânului David despre „cel cu căciula brumărie“. Când Lipan poposea la Călugăreni și prinde „coraj“, ceea ce se întâmpla des, găsea momentul să se răfuiască cu diavolul sub pretextul că ar fi aruncat piatra în Bistrița și-a tulburat apele. Omul era greu de oprit la mânie. Dar în mintea Vitoriei se declanșa o altă imagine, mai veche, când se afla cu soțul ei la drum și erau să fie atacați de niște necunoscuți: „Numai și-a lepădat din cap căciula, spune femeia în gând, și-a scuturat pletele și-a înhățat baltagul. Atâta a strigat: mă slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în râpă. Aceia au ferit pe după niște ciritei și s-au dus. De hoți nu se temea; avea stăpânire asupra lor. Doar dacă l-or fi pălit dintr-o lature, prieteni, pe furiș“. Un alt martor, Moș Pricop de la Fărcașa, avea și el cuvinte de admirație pentru purtarea curajoasă a lui Nechifor Lipan: „Eu cu oamenii din sat de la mine nu cinstesc; dar cu oamenii străini îmi place, că ei îs călători, au necazuri și-i bine să le stai înainte cu pahar dulce și vorbă bună. Dar omul acela zicea că se duce noaptea că se bucură să umble pe lună. De oameni răi spunea că nu-i pasă; are pentru dânșii pistoale încărcate în desagi. S-a dus și într-o vreme a prins a cânta din solz, ca să nu-i fie urât.“ Acestea sunt imagini de baladă voinicească. Nechifor Lipan se întâlnește cu Ghiță Cătănuță, pregătit și acesta să înfrunte primejdii pe drumuri singuratice de codru.

Operația reconstituirilor are de câștigat în direcția mioritismului mai ales dacă îl introducem în rol și pe Gheorghiță, fiul lui Nechifor și al Vitoriei. Două secvențe narative mi se par de real interes. Prima ce urmează a fi semnalată ilustrează asemănarea de comportament voluntar dintre cei doi „Gheorghiță“, tatăl și fiul. Acesta o însoțește pe Vitoria pe post de „brat înarmat“, gata să intervină la comandă. Se dovedește prima dată apt de acțiune în preajma Dornelor, când le-a ieșit în cale un individ cam nesocotit la vorbe. „Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul frâului și a trecut repede înainte, cu obrazul întors spre Gheorghiță și lepădându-i o poruncă:

– Trage baltagul și pălește-l.“

De glasul ei uscat și otrăvit, atât feciorul cât și străinul s-au înspăimântat. Gheorghiță a pus mâna pe baltag. A doua secvență este cu totul deosebită de prima. Ea dezvăluie capacitatea de reflexie și de interiorizare a tânărului, încă neobișnuit cu partea accidentată a existenței. Intrarea lui în rol se face cu încetineală. Dar de la o vreme simte că nu poate să rămână străin de frământările sufletești ale Vitoriei, care sunt și ale sale. „Ea băga de seamă truda și foamea lui Gheorghiță. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cât putu spre Păltiniș, pe urmă spre Dârmoxa, pe urmă spre Broșteni. Numai când vedea căluții sfârșiți, se îndupleca să facă pentru dânșii popas. Acum începeau să ardă ochii ei și să se stingă ai flăcăului. Caii ronțăiau cu mulțămire orzul, vârându-și adânc boturile în trăistile aninate pe după urechi; se scuturau, pufneau, așteptau apa, ca să prindă în ei puterea pământului. Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.

– Așa îți șade mai bine, îl încredință maică-sa, cu zâmbet răutăcios.

– S-or sfârși ele ș-acestea… zise Gheorghiță.

– Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvânt nevasta; se vede că mintea ta e-n cărți și-n slove. Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mănâncă zdravăn și te întărește, nu atât pentru mine, cât pentru baltag.

– Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înțeleg…“

Fără a intra în amănunte, putem presupune că Gheorghiță reprezintă o interfață, încă neîmplinită, a lui Nechifor Lipan, acela neînfricat, pregătit oricând să pună mâna pe baltag; dar ne duce și pe calea rezervată destinal păstorului mioritic. Avem de a face cu trei ipostaze posibile ale unuia și aceluiași personaj din mediul oieresc. După consumarea aventurii și pedepsirea asasinilor, Gheorghiță se putea alege cu formula epitetică „cel cu baltagul“, în loc de „cel cu căciula brumărie“. Ultima i s-a cuvenit lui Lipan, om „lumit“ și în deplină putere. Din păcate, acesta nu s-a bucurat nici de moartea vitejească de baladă, pe care ar fi înfruntat-o fără discuție, după datele pe care le deținem; nici de moartea mioritică, asemenea păstorului moldovean, invidiat și el pentru turme și pentru vrednicie. Condiția „morții mioritice“ este ca ea să fie anunțată mitologic, de către o ființă atotștiutoare, astfel încât eroul să știe pe ce cale să apuce și cum să procedeze: să pună mâna pe baltag ori să se gândească, „împăcat și tare“ (Mihail Sadoveanu), la „mireasa lumii“. Cu siguranță că Nechifor Lipan, cel „cu căciula brumărie“, ar fi ascultat de povața mioarei năzdrăvane. Și invers: să ni-l imaginăm pe baciul moldovean în ipostaza lui Nechifor sau a lui Gheorghiță.

Leo Butnaru

ALCHIMIA: ILUZIE ȘI POEZIE

Totdeauna, metafilosofica noțiune (de) *alchimie* mi s-a părut una din cele mai poetice din câte există în limbile și... năzuințele lumii, astfel că anume grație suflului ei... orfic sau chiar aurei metaforice care dăinuie misterios peste textele despre Marea Faptă am și purces la oarecșicare studii (ale altora) și imaginații, fantezii (personale) pe care le-am tot combinat, (re)activat, sublimat în eseul ce urmează. Aceasta (și) în baza statornicei convingeri că literatura, ca artă, înseamnă (*îmi... înseamnă!*) revelație și imprevizibilitate ideatică, de subiect(e), ea însăși fiind o formă (o infinitudine de forme!) (și) de cunoaștere, și de izvodire a unor noi imbolduri ego-epistemologice în *multilateralitatea* existenței și filosofiei date omului. Literatura m-a orientat și însoțit în sfere entropice foarte „diferite" de ea, cu problematica-i și arta care îi sunt specifice. Chiar și filosofia, muzica, artele plastice, religia, sculptura, știința, istoria, ocultismul, *intelectul artificial*, chiar și împătimirea de computer, internet etc. (deci, și interesul „doar teoretic" pentru alchimie) le-am abordat și grație beletristicii, cu „metodele", tactica și strategia, cu plasticitatea stilului și metaforei ei. La rândul lor, spațiile informațional-existențiale spre care m-a îndemnat literatura (ca *modus vivendi* spiritual, socio-comportamental, aș zice) mi-au sugerat diverse stări și *găselnițe* eseistice, teme, subiecte, metafore. Multe lecturi din domenii „străine" s-au dovedit a fi foarte *de-ale mele*, acționând ca un *mise-en-intrigue* față de o posibilă temă pe care aș fi tentat s-o abordez, spre a o *regiza* într-un text propriu ce poate fi chiar o singură metaforă, din cel mult... două cuvinte (iar în linia surprizelor pe care le poate oferi verbocreația – chiar și dintr-un singur cuvânt).

Cum se întâmplă această transgresare, de oriunde, – spre literatură? Să dau cel mai simplu exemplu: dacă, să zicem, îmi vorbești sau îmi citești (sau... îmi vorbesc, îmi citesc) despre calendarele antice ori despre reprezentațiile parametrice în matematică, eu unul mă pot surprinde că gândesc la cu totul altceva decât presupun, epistemologic, informativ, respectivele noțiuni, însă, înainte de toate, intuitiv, aproape inconștient, „mă interesez" dacă nu care cumva, pornind de la ele („străinele"!), aș putea ajunge la o metaforă, la vreo sugestie, la vreo analogie narativă, prozodică ș.a. Este ca și cum spectacolul *stării de semnificație și de semnificare*, pe nou, al interiorității mele, și constituirea unui miez artistic iradiant esteticește. În consecință, ceea ce gândesc, scriu și găsesc de cuviință să mărturisesc e ceva ce se întâmplă ca stare literară de predestinație-creație, ca filosofie a existenței mele orientate *spre alții, întru alții/dinspre alții*. Atât cât îmi este dat *a semnifica* ceva – din ale existenței umane, cosmice, și *a însemna* (și eu) ceva, în fantastica-i spațio-temporalitate ca o fugă de valuri în permanentă ruinare și reîntrupare; în taina diferențierii/dispersării și *iarăși-întrupării* totului (această taină a permanentului frământ fiind caracteristică *sui generis* anume alchimiei, cu toți protagoniștii și reacțiile, distilările, sublimările, realcătuirile ei (și... *poetice, metaforice*, ziceam).

Însă, până a ajunge la poezia alchimiei, să facem un mic excurs istoric al *Ars Magna*, cum e(ra) numită alchimia care, implicit, ea însăși pare a fi inserată în analele Calliopei, muza poeziei epice (rapsodia, epopeea), mama lui Orpheus, reprezentată cu o unealtă de scris (*styl*) și cu tăblițele cerate în mâini. Oarecum, înfățișarea poate aminti de cea a dintâielor femei pământene pe care îngerii le-au învățat să transforme metalele simple în aur și cu care, mai apoi, solii cerești s-au căsătorit, după cum se spune într-un apocrif etiopian, ***Cartea lui Enoh***; artă descrisă în textul intitulat ***Hema***.

Ipotetic, noțiunea *alchimie* provine din arabicul *al-kimia*, derivat din cuvântul coptic *kemi*, ce însemna numele Egiptului (particula arabică *al* a apărut în fața termenului *chimia* prin sec. VIII-IX, operație atribuită lui Halid), sau din grecescul ÷ðìüò = lichid, suc (*Vel melius ex articulo arabico al et verdo graeco humos*), astfel numindu-se, până în secolul XVII, însăși chimia care, însă, deja cu un secol mai înainte, își încheiase misiunea de bază – transformarea metalelor simple în aur, „singurul metal perfect, singurul care, la nivelul existenței minerale, corespundea perfecțiunii divine" (M. Eliade). Albertus Magnus (Albert von Bolstadt, filosof, teolog, 1193 – 1280, numit de contemporani *Doctor universalis*) considera că noțiunea provenea din elinul *archimo*, ce înseamnă *masă*. Dar există și alte variante (poetico-)etimologice, una din ele presupunând că arabicul (copticul) *al-kemia* s-ar filia din grecescul *chuma* (sau: *cheo* ce face referință la topirea metalelor) ori de la hieroglifa egipteană *chemi* (*hmi*) = negru, transformat(ă) de greci în *chemia*, termen cu care urmașii lui Homer numeau atât Egiptul (Țara neagră), cât și plumbul, ca unul din elementele principale în procesele alchimice. Primul izvor în care s-a identificat noțiunea *alchimie* a fost un manuscris al lui Iulius Firmica, astrolog din secolul IV.

Amintind (în treacăt?) și de fundamentaliștii acestei îndeletniciri, care susțin că alchimia ar fi chiar un prim proces ontologic, transcendental, întâmplat la Geneză, când din nimic apăru ceva (Cosmosul, Omul, Lumea; adică, primordialele acțiuni ale Atoatecreatorului ar fi fost... alchimice!), să revenim la istoria terestră ce atestă că patria alchimiei poate fi considerată Egiptul Antic, după care se mai ține minte că împăratul roman Dioclețian (245-316) ordonase arderea tuturor manuscriselor egiptene despre arta transmutațiilor metalice (magice, ca și cum!), de la „profan" la nobilitate strălucitoare. (Cu o mie de ani mai târziu, Dante Alighieri, în ***Divina comedie***, plasă alchimiștii în... iad...) Dar Egiptul ar fi doar locul unde s-a

remarcat primordiul cât de cât pregnant al alchimiei, ceea ce nu vrea să spună că propriu-zis arabii au dat dintâii meșteri ai acestei arte. Într-un *fair play* mutual, ei ar împărți întâietatea cu elinii, vorba fiind că unele grupuri de creștini alungați din Constantinopol au emigrat în Siria și Persia, arabii din halifatul bagdadian Abbasita studiind cărțile aduse de exilați, consacrate alchimiei, la rândul lor contribuind temeinic la dezvoltarea acesteia (pe căi conștiente, dar – nu o dată – și... inconștiente). În linia *comunei continuități*, lucrările lui Abu-Muza Geafar-al-Sofi (zis și Geaber, Geabar, Heber) au marcat o întreagă epocă. El a locuit la Sevillia (confluența secolelor VIII – IX), fiind, probabil, un grec convertit la islamism, principala sa operă intitulându-se ***Summa perfectionis magisterii in sua natura***.

Alchimia s-a născut din spiritul, fapta și sub patronajul zeului Hermes Trismegistus. Conform legendei, oștenii lui Alexandru Macedon ar fi găsit mormântul Magistrului alchimiștilor, dolmena căruia o constituia „Tabla de smarald a lui Hermes" (**Tabula Smaragdina**), pe care erau cioplite 13 îndrumări adresate urmașilor, a șaptea din ele spunând: „Deci desparte pământul de foc, rafinatul de grosolan, făcând-o cu o extremă atenție, cu o migală fremătătoare", povață urmată cu venerație de căutătorii *pietrei filosofale*. Colaborarea dintre greci și arabi se dovedi propice și din motivul că egiptenii îl identificau pe Hermes cu Thot, zeu sapiențial de o mare complexitate atributivă, reprezentat cu cap de pasăre ibis, înnimbat de secera semilunii. În tradiția neoplatoniană, Thot și Hermes apar așijderea heteronimi. Și totuși, originea confuză lasă loc pentru o multitudine de reveniri și (re)interpretări, savantul arab Al-Nadim (sec. X), spre exemplu, considerând că Hermes cel Mare s-ar fi născut la Babilon, de unde, după trista întâmplare cu ruinarea turnului din cauza înmulțirii limbilor, se stabili pe malul Nilului, în preajma piramidelor și a sfinxului. Alchimiștii își marcau vasele cu o pecete pe care figura chipul lui Hermes, de unde și expresia „închis ermetic" sau considerația că alchimia ar fi o artă ce ține de hermetism, dimpreună cu astrologia, filosofia, magia și teologia, constituind doctrina mântuirii, ca revelație oferită celor ce râvnesc unirea/contopirea cu divinitatea (precum se spune în cele 17 tratate ce alcătuiesc celebrul ***Corpus Hermeticum*)**.

Dar dincolo de hermetismul său, alchimia a fost, istoricește, dintâia (cvasi)știință care a îmbinat teoria cu experimentul, iluzia cu fapta, visul cu rezultatul verificabil. În decursul a circa două milenii, ea a ajuns să se transforme în chimia contemporană, prima din ele raportându-se la secunda ca astrologia la astronomie. Altfel spus, alchimia a reprezentat perioada preștiințifică a chimiei, însă fără a convinge pe toată lumea de această stare de fapt, deoarece răsună voci contestatoare a unei atare interpretări, susținând că alchimia nicidecum nu poate fi considerată mama – pardon! – profană a chimiei, deoarece dânsa e ceva net superior pretinsei fiice, dat fiind că, dacă cea din urmă e preocupată doar de materialitate, cea dintâi îmbină materialul cu nematerialul, atingând o magie a substanțelor și fiind, deci, pur și simplu, o chimie magică. Apoi, întru o mai echitabilă obiectivitate, se mai susține că, dacă e să se aprecieze alchimia din punctul de vedere al chimiei contemporane, e de netăgăduit că alchimiștii au elaborat lucrări care nu au legătură cu științele naturale, dar care conțin un important număr de proiecții întru dezvoltări de teme și cercetări posibile, ceea ce i-a făcut pe unii exegeți să considere că alchimia ar conține foarte multe informații recuperate din universul inconștientului uman.

Alchimiștii medievali erau preocupați (apucați! precum se spune în popor) să identifice două substanțe misterioase care să transmute în aur metale mult mai *nedesăvârșite* (...plebee...), ca plumbul sau cositorul. Era o goană după *piatră filosofală*, în „certitudinea că alchimia este capabilă să secondeze opera Naturii", ceea ce echivala cu „o semnificație cristologică", amintește Mircea Eliade, pentru a explica pe larg ideea: „așa cum Hristos a răscumpărat omenirea prin moartea și învierea sa, tot astfel *opus alchimicum* poate să asigure răscumpărarea Naturii", pe care alchimiștii o percepeau ca animată, vie, convinși că metalele (precum niște... fructe!) cresc și se pârguiesc în adâncurile pământului drept rezultat al amestecului sulfului cu argintul. Aurul trecea ca metal copt (matur) în toată legea, pe când fierul – unul încă... *verde*, crud. Iar crezul alchimiștilor era că, în virtutea Ars Magna, metalele atinse de stricăciune (alterare, degradare) pot fi renăscute, nedesăvârșitul ajungând desăvârșit. Iar culmea înnobilării era considerată transformarea argintului (viu, – mercurului, adică) în aur. Precum se spune în una din lucrările spaniolului Raymundus Lullus (1235-1315, zis și *Doctor illuminatus*), „alchimia este o componentă indispensabilă a tainicei filosofii naturale cerești care alcătuiește foarte cunoscuta știință unitară... de a transforma toate metalele în argint pur, iar apoi – în aur adevărat, prin intemediul unui medicament unic, atoatecuprinzător".

Ba mai mult, se râvnea aflarea *marelui elixir* (*al-ikser* – arab.; *fermentum* – lat.), *elixirului vieții* (elixir vitae; grande elixir), a *oului filosofal, tincturii roșii* (*leului roșu*), care ar fi fost în stare nu doar să înnobileze metalele: soluțiilor obținute pe baza acestui produs li se atribuiau efecte miraculoase, constituind un medicament universal (*panaceu*, precum avea să-l numească Paracelsus; în unele manuscrise vechi se amintește de *balzamul halaadian*). Esența zisă și *băutură de aur* (*aurum potabile*) trebuia să vindece de orice boală, să întinerească organismul îmbătrânit și să ducă la longevitate. (De aici încolo nu că începe, ci se accentuează poezia, metafora alchimiei!). Cel mai renumit protagonist care susținea neabătut posibilitatea deducerii/obținerii esenței miraculoase, ce ar fi prelungit viața omului în nelimitările eternității, a fost amintitul deja Abu-Muza Geafar-al-Sofi (721-815; uite că o dusese peste 94 de ani...). Una din rețetele ce ar fi asigurat longevitatea era următoarea: „Trebuie doar să găsiți o broască ce a viețuit zece mii de ani, apoi să prindeți un liliac (șoarece zburător) ce ar fi atins vârsta de o mie de ani, să fie pus(e) la uscat, după aceea să se mărunțească în piuă, praful obținut dizolvându-se în apă, din care să se ia câte o lingură de bucătărie în fiece zi". Ei bine, (al)chimistul a strecurat aici destulă ironie, deoarece se știe că era (și) un savant serios, fondând în capitala persană o școală de cercetări științifice, asemeni lui Aristotel (Liceul) sau Platon (Academia).

Un alt preparat tainic, secundar ca efect, numit *leul alb* sau *micul magisterium* (în limbajul discret-tabuistic

al alchimiștilor: *Ad album* — „spre argint“, analog cu *Ad rubeum* — „spre roșu“, adică – aur) s-ar fi rezumat la a transforma în argint toate metalele neprețioase (*plebea* lor...; Roger Bacon se referea la „corupția metalelor grosolane“). Iar cei care obțineau piatra filosofală se numeau adepți. Concomitent, era căutată cu asiduitate *alcagesta*, drept dizolvant universal, cu ajutorul căruia s-ar fi putut obține *piatra filosofală.* La un moment dat, chiar se crezuse că problema ar fi fost ca și cum rezolvată când, la 1270, alchimistul italian, cardinalul Giovanni Fadanza, cunoscut și sub numele Bonaventura (predestinat alchimiei: buna aventură!), combinând diverse soluții, făcu să dispară o pulbere de aur. Preparatul lichid (de fapt, amestec de acid clorhidric și acid azotos) fu considerat anume ca *diluant universal*, botezat *rachiu împărătesc*, din motivul că anihilă însăși regele metalelor, aurul. Numai că aveau să treacă zece ani, fuseseră efectuate mii de experiențe, însă piatra filosofală nu se întrupa (apărea). S-a dovedit că *rachiul împărătesc* nu acționează asupra sticlei, ceramicii, dioxidului de cremene (nisipul marin) și multor altor substanțe, astfel că epitetul *universal* căzu... local și fără glorie... Cardinalul Giovanni Fadanza își schimbă cardinal opțiunile, continuându-și (bon)aventura în farmaceutică.

Ajunși aici, cele aflate din alchimie, ca elemente și noțiuni de bază, să le trecem din sfera istorico-teoretică în cea a poeziei, simbolisticii fascinante, metaforei memorabile. De fapt, ele *se transferă* ca de la sine de pe o tăbliță cerată a Calliopei pe o alta de smarald din mâna lui Hermes, zeități inițiatoare și protectoare ale celor două sfere ale activității umane, între care s-au tot legat punți de acces între materie și spirit, pentru că, spunea acea *Tabula Smaragdina* de pe mormântul Celui de Trei ori Mare (Trismegistus): „Toate cele din înalt sunt asemănătoare tuturor celor de jos, toate cele de jos sunt asemănătoare tuturor celor de sus, întru săvârșirea miracolului Unității“. (În perpetuarea inventivă a simbolisticii legate de alchimie se invoca și „logodirea Cerului cu Pământul“, cum o făcuse Johann Valentin Andrea, la 1619, în tratatul ***Cristianopolis***.)

Așadar, s-o începem cu simplele reprezentări, familiare, parcă, mai multor oameni, însă doar la nivel de lectură a... calendarului de masă: este vorba de simbolistica metale-planete proiectate în spațiul antropomorf, unde Soarele-aur apare reprezentat în chip de rege încoronat, Luna-argint fiind, bineînțeles, regina, dar, mai frecvent, o simplă femeie stând, ca în scrânciob, pe/în semilună; Mercur-argintul viu avea chipul androginului, iar Venus-arama arăta a simplisimă femeie pământeană, poate chiar țărancă; Martie-fierul ce altceva putea fi decât un războinic oștean împlătoșat? Jupiter-cositorul (staniul) era înfățișat chiar ca Jupiter, iar Saturn-plumbul arăta a bătrân sprijinit în cârjă.

Sublim metaforică apare însăși heraldica alchimiei ce jinduiește a (re)prezenta Veșnicia, vorba fiind de ciudatul dragon Uroboros care se autodevoră, luându-se de la coadă spre celelalte părți ale trupului. După cum remarca Albertus Magnus în ***Codicele alchimiei*** (***Libellus de Alchimia***), simbolistica respectivă, precum însăși alchimia, reprezintă niște esențializări ale Eternității extratemporale, în care își găsesc întruchipare concretă trecutul, prezentul și viitorul. „Eternitatea e ca un fel de Oglindă ce reflectă toate legitățile fundamentale prin prisma cărora se relevă și esența Existenței noastre. A ilustra sau a semnifica simbolic în alchimie un obiect, principiu sau noțiune, înseamnă să le răsfrângi în Oglinda Existenței Eterne. Cu alte cuvinte, mulți oameni sunt înzestrați cu capacitatea de a privi în Oglinda Naturii, însă ceea ce pot vedea acolo depinde de nivelul dezvoltării lor spirituale“. De aici se poate trage concluzia că menirea simbolisticii alchimice este de a sugera Totuumul, ca unitate dintre idealitate și materialitate, realitatea obiectivă și hipersensibilitate, ceea ce-i și face pe unii să trateze respectiva simbolistică sau în pur spirit mistic sau s-o abordeze sub aspectul unei triviale descrieri a proceselor chimice. Unde mai punem că alchimiștii nu s-au folosit de un sistem riguros, imuabil de corespondențe, conotații simbolistice, unul și același semn putând avea mai multe interpretări semantice (ceea ce este, de fapt, apanajul *sui generis* și al limbajului poetic, nu?). Nu e deloc simplu să se delimiteze alegoricul de simbolic sau să se conceapă unitatea (și unicitatea) acestei interpenetrații plurivectoriale, chiar întru *atenuarea, sublimarea* polisemiei în cauză, spre conturarea – când e cazul – univocității, unității. Ca să nu mai vorbim de *hipermisiunea* unui sau altui simbol alchimic: de a transmite nemijlocit experiența mistică, intuiția intelectuală.

Dimpreună cu *de-sine-nesățiosul* Uroboros, în diversitatea și universalitatea *poetosimbolisticii* alchimice apare și leul ce devoră soarele (ca un... vârcolac animalier în problema astrului de zi, în comparație cu cei de noapte, vârcolacii ce papă luna). Iar râvna/aspirația emblematică întru *unitatea a toate* graficienii *ocultismului (chimico)poetic* o reprezentau prin tandemul rege-regină, soare-lună, aceasta din urmă încoronându-i, respectiv și simetric, pe cei doi, din prima pereche, plus că – atenție! – aștrii se reflectă în apele unui lac, în care se și... împreunează luminos, simbolizând (posibila) armonie a... contrariilor, androginitatea totuumului. În ambele tandeme sunt presupuse principiul activ și cel pasiv, prin rege-soare și regină-lună.

Iar dacă revenim la leul-vârcolac ce devoră soarele (iată o parabolă-concetti memorabilă: Leul de foc ucide soarele de pe cer, iar omul de foc cu propria sa sudoare își ucide corpul, pentru ca să vină și să se întrupeze întru viață minunatul chip al lui Mercur), să luăm atentă aminte și la sângele, piatra și fundalul ce mai intră în compoziția simbolului în cauză. Ce semnifică ele? Simplu vorbind, fac aluzie la înghițirea de către argint (leul) a aurului (soarele), ca dizolvare a metalului suprem într-un altul, inferior lui. Pasărea Phoenix simboliza Piatra Filosofală. Conotațiile alegorice le puteți afla, numeroase, în câmpurile de forță ale mai multor spații semantice: alchimic, astrologic, mistic, psihologic, magic, cromatic, chiromantic, imagistic, chimic, geometric (figurile), numeric, ocult, științific (și, ziceam, obligatoriu poetic!). De aici generoasa afirmație (și situație, pare-se) că alchimia are un caracter universal, în care fiecare individ poate găsi multe din cele de care este ispitit să le caute, să le cerceteze. Și chiar să le... literaturizeze, ceea ce părea, parcă, predestinat, dat fiind că însăși limba latină, cu care s-au tot „descântat“ substanțele antrenate în arta

alchimiștilor și în care a fost scrisă majoritatea tratatelor/uimirilor acestora e poetică prin ea însăși. Iată un fragment din codicele lui Albert cel Mare (spunându-i-se, unui „simplu“ filosof, *Mare*, epitet „privatizat“ doar de regi, împărați!): „Et propter hoc si sublimas à stanno vel plumbo, post sublimationem ipsum conscipicies nigredine infectum; ergo melior est sublimatio ðăr ea cum guibus non convenit: melius autem esset cum eis cum guibus convenit, si sul-phureitatem non convenit“.

Pe lângă emblematicele însemne celeste sau regale, alchimia nu e reticentă nici la simbolistica „de jos“ sau chiar subpământeană, să zic așa, care, spre exemplu, susține că sulful ar fi *grăsimea pământului* (Geber, în ***Summa perfectionis magisterii***). Iar Albertus Magnus (filosoful și teologul, – precum spun enciclopediile, – dar și sublimul poet, consider eu) spune că pe lângă sulful animat mai există și o formă... moartă a sa, dar care poate reînvia, odată scoasă la lumina soarelui. Numai că, de cum e turnată în vase cilindrice, pucioasa moare din nou, lucru bine cunoscut farmaciștilor. Cum s-ar zice, sulfu-și pierde suflul, dându-și duhul... La prima lectură, zău că simți o, parcă, strângere de inimă cauzată de această *moarte a metalului*, chiar dacă nu sunt un om prea sentimental. Simți ceea ce-ți poate induce în conștiință sau subliminal lectura unui haiku în dramatica lui esențializare: *o înfiorare, o umbră de durere* la „moartea sulfului“... Iar în alte cazuri m-am surprins a-mi spune că alchimiștii i-au tot depănat lumii fascinante povești și poeme despre viața și moartea elementelor-substanțelor-metalelor-argilei-nisipului-auripigmentului etc., pe care și noi, maturii, le ascultăm, le citim adânc implicați emotiv în imprevizibilitatea desfășurării subiectelor, exact cum o fac copiii, când ascultă/citesc despre *apa vie, tinerețe fără bătrânețe, merele de aur* etc.

Așadar, povestea, parabola, alegoria erau intrinseci teoriei alchimice, ca și cum partea ei... literară, menită a asigura o mai subtilă înțelegere a simbolisticii Creației, una din mostrele beletristice fiind cea a lui John Pordegea, ce narează că: „Au fost odată doi frați și o soră. Sora, fiind foarte frumoasă, pentru a nu cădea jertfă ademenitorilor, se învesmânta în negru, ca să-și tăinuiască nurii ispititori. Unul din frați ajunse rege, pe celălalt frate luându-l de sol și vestitor. Odată, pe când ducea o depeșă, vestitorul întâlni tânăra în negru care îi căzu cu tronc la inimă și el pe loc se hotărî s-o ia de soție. Când dânșii se înfățișară cu rugămintea în fața regelui, maiestatea sa le permise să se căsătorească. În iatacul nupțial, lăsându-și veșmintele, cei doi își descoperiră rudenia. Întristându-se, prinseră a plânge amarnic. Numai că atracția se dovedi a fi atât de puternică, încât ei pur și simplu se uniră într-un singur corp! Dimineața, acest corp dublu se înfățișează regelui care, la un moment dat, zice: «Îmi placi. Extirpează-ți părțile bărbătești și fii soția mea». În fine, așa se și întâmplă, dânșii formând deja un corp triplu. Dar peste țară se abătu o grea molimă. Pentru a scăpa de ea, locuitorii regatului luară corpul triplu și-l închiseră într-un turn de fier, sub care aprinseră un mare foc. Până la urmă, corpul se despărți în natură bărbătească și femeiască, după care în țară se instaură buna înțelegere și pacea“.

Decodificarea sub aspect (al)chimic a parabolei spune că fratele și sora erau, de fapt, metale. Tânăra reprezenta arama (Venus, de asemenea – Diana, Iuniona), iar veșmintele-i cernite erau rezultatul reacției *CuS + S = CuS* (sulfit de cupru negru). Fratele-rege este cositorul (Jupiter) care, precum i se și cuvine luminăției sale regale, ia o culoare aurie (*Sn+S=SnS*). Vestitorul e (alergătorul!) argint viu. În continuarea decodificării este vorba de reacțiile/relațiile chimice produse între aceste elemente, iar un moment „picant“ l-ar constitui acea dezbrăcare nupțială a lor, ce vrea să spună că mercurul e gata de a se oxida! Prin plânsul lor amarnic se subînțelege că oxidul de argint și arama se prelucrează sub acțiunea soluției apoase *HIS*. Iar renunțarea la *componentele bărbătești* postulează dezbărarea de pucioasă și componente sulfuroase (S_2O_3) ș.a.m.d. (În genere, sistemele similare de combinații, metamorfoze (al)chimice sunt asemuite cu purificarea spiritului uman, în rezultat ajungându-se la tainice energii supranaturale.) Bineînțeles că o atare de-enigmizare a textului are și un anumit grad de aproximație, de subiectivitate, ceea ce face, în fine, posibilă și stilistica lui literară, suflul poetic. Dar, în general, metoda simbolistică de conservare și transmitere a cunoștințelor inițiatice e una dificil de însușit și aplicat. Se poate convinge foarte multă lume de acest lucru, de cum ar lua în mână un codice de alchimie, din care nu va pricepe mare lucru, ba chiar putând să-l considere o elementară abracadabra care nicidecum nu poate fi sălașul tainelor. Sau, pentru a-i înțelege mesajul, e necesară *despecificarea* limbajului simbolic-specializat. Dar chiar și cum sunt formulate codificat, mie unuia multe din *tehnicismele* alchimiștilor mi se par perfecte figuri de stil prozodice. Or, îmbinând una cu cealaltă, de data aceasta într-o *verboalchimie*, parcă am atenua așa-numitele locuri comune, precum ar fi și următoarea conotație din codicele albertian: „Argintul tău călit va deveni cel mai alb și cel mai curat, din câte pot exista. El va fi asemeni razelor solare!“, aici resimțind, parcă, niște reverberații asociative, ușor „reformulate“, ale invocațiilor „alchimice“ auzite și de noi, în copilărie, pe când eram duși de părinți pe la vreo vrăjitoare care ne descânta cu: „Să ajungă sănătos și luminat, precum argintul strecurat“ (!) – ceea ce și face farmecul unor atare lecturi *extraliterare*, într-o mai generală nuntire a semnificațiilor cu, deja, o incontestabilă energetică estetică.

Dar surprizele transmutărilor *metalurgico(!)-literare* nu se opresc aici, dat fiind că există și o minunată parabolă a simbolisticii alchimice fără... cuvinte! Vorba e de cel mai original din mulțimea de tratate, prelegeri ce se referă la Ars Magna – „textul“ (absent) intitulat ***Mutus liber*** (***Cartea fără cuvinte***). În ea procesele sunt ilustrate prin semne și simboluri. Anume această (paradoxală) particularitate face din ***Mutus liber*** un fascinant și unical codice al simbolismului alchimic. Pentru prima oară, cartea a fost editată, anonim, în Franța (1677), pentru a fi reeditată abia în 1702, inserând 15 gravuri, fiecare pe o filă aparte. Printre temele ei sunt: Visul lui Iacov; Prima treaptă a Faptei; Culesul rouăi; Adunarea apei de ploaie; Nunta chimică; Renașterea Spiritului... – ele însele (de cum sunt descrise în cuvinte) deținând o poeticitate polivalentă (mitologică, teologică, științifică, metafizică etc.). Mai multă lume a încercat să(-și) elucideze proce-

sele și operațiunile din *cartea fără cuvinte*, însă simbolistica, emblematica enigmatică din ilustrații pun în dificultate pe cei mai buni cunoscători ai istoriei și exegeticii Marii Fapte. Anume spiritul de adâncă discreție face din ***Mutus liber*** o piesă (chiar și ca... dramaturgie, ca spectacol imaginar!) ispititoare întru noi tentative de a o explica. Ea pare a fi fost alcătuită conform „supremei legi" care, spune ***Libellus de Alchimia***, constă în faptul că adeptul și practicantul „trebuie să păstreze tăcerea și să nu divulge taina vreunui oarecare muritor. Pentru că nu există o altă metodă de a păstra taina, decât de a nu înmulți numărul celor inițiați. Deoarece de cum taina ar trece din gură în gură, ea se va deforma, devenind neadevăr. Iar de-ai înstrăinat taina artei, pururi nu-ți va fi dat să cunoști desăvârșirea". Tăcerea era eficient priitoare și „vorbitoare" pentru cei care își însușiseră limbajul hermetic al simbolurilor ce serveau la codificarea semnificațiilor sacrale ale misteriilor, pentru a nu fi accesibile neinițiaților. Existau simboluri-semn, simboluri-imagine și simboluri ca fenomenologie a eternității, toate puse în serviciul căutării Căii Adevărului.

De asemenea, adevărat e că, la un moment dat, adepții, dar în special teoreticienii alchimiei au fost suspectați de exces de *literaturizare* a discursului care, ca și experiențele propriu-zise ale practicanților, se izvodea sub auspiciile – să ne amintim – lui Hermes, mai întâi numindu-se *hermetică* strădania de a obține/a deduce aurul, apoi, mult spre noi, – o bună parte a literaturii (spre exemplu, poezia lui Ion Barbu). Dar literatura „de specialitate", adică cea cu nemijlocită referință la alchimie, pornește cu textul intitulat *Phisica et mystica*, semnat de scriitorul ce-și luase pseudonimul de Democrit, presupus că ar face parte din elita savanților din Alexandria. Apoi, „în proces" aveau să se includă filosofii/scriitorii de mare autoritate, precum Platon și Pitagora, însă anume din cauza abundenței de metafore și a unor stranii nomenclaturi (totalitatea noțiunilor utilizate) textele lor erau aproape inaccesibile unei perceperi explicite, ceea ce le și apropie mai mult de *hermetismul literaturizant*.

Și totuși, în pofida remarcelor „neloiale", indispensabila, putem spune, componentă *textual-artistică*, explicativă, a subiectului, inerenta-i necesitate ca interpretările grafice să treacă în interpretări lingvistice s-a integrat firesc în panoplia argumentelor pasionale ale alchimiștilor care nu considerau că preocupările lor ar ține de elementarul meșteșug sau de o meserie ceva mai elevată, fie ea și elitară: ei jinduiau creația! Astfel, Albert cel Mare era convins că, în urma verificărilor, filosofii și alte autorități în domeniul științelor și inițierilor altisime vor confirma indubitabil că arta alchimiei e una adevărată. Anume aceștia ar reuși să realizeze că, prin alchimie, omul încearcă să-și creeze o anumită stare energetică, condensând-o în propriul spirit, pentru a o transforma în noi calități, superioare, precum, de fapt, și postulează practica alchimică, drept tehnică spirituală superioară (Avicenna). De aceea se și susținea (Să-i înveți dumneata pe adepții alchimiei speculația logică, alogică, virtuoasă?! Să fim serioși...) că, de fapt, mobilul punerii la cale a Marii Fapte nici nu a fost obținerea aurului, ci scopul primordial viza schimbarea interioară, spirituală a omului, anume în timpul procesului de obținere a Pietrei Filosofale, în ideea că

Leo Butnaru – Casa Vernescu, 1995. Foto: Ion Cucu

„ceea ce Natura nu poate perfecționa într-o mare perioadă de timp, putem desăvârși noi în puțină vreme, prin arta noastră" (***Summa Perfectionis***, sec. XIV). Ba chiar și în afara acestui proces, după desfășurarea lui nemijlocită, când alchimiștii întreprindeau tentative, aproape mistice, de a-l explica și a-i potrivi un limbaj cât mai sugestiv și mai misterios. Astfel că, dacă se întâmpla ca maestrul respectivei practici/arte să trăiască adevărata revelație, însemna că natura sa umană trecea deja în cea divină. Încât, pentru un atare pământean, ajuns ca și cum spirit celest – ce mai avea să însemne aurul, bogăția, gloria? – destinul își modifica esențial paradigma, scopul. Deja, în athanor (cuptor în care se pretindea a „regenera cosmosul"), în găoacea oului filosofal sau în retortă se putea aștepta izvodirea, esențializarea elixirului nemuririi (*Grand Elixir*). Ei bine, această substanță miraculoasă nu era jinduită din, pur și simplu, aviditatea de viață lungă, explicația fiind una de noblețe superioară, conform căreia omul care conștientizează că-i este hărăzită longevitatea (ba chiar nemurirea!) are deja alte scopuri existențiale, decât cele general-triviale, filistine. Pentru el reproducerea biologică nu mai e ceva de prim ordin, în locul ei precumpănitoare devenind asigurarea amplificării și continuității fenomenologiei cunoașterii, deloc lesnicioase, ceea ce vroia să spună și omul cu ochii legați, dar și vulturul încoronat (ca simbol al spiritului) care, întorcându-și capul, își devoră propriile aripi, alchimiștii percepându-l drept aluzie la ceea ce este mai presus de capacitățile mentale,

în rândul cărora intră raţiunea, intuiţia şi opţiunea etică. Transraţionalitatea presupunea colaborarea alchimistului cu *sorer mistica* (sora mistică).

În genere, după mici sau relativ importante succese, atinse conştient sau întâmplător, ori după sterilitatea şi eşecul a mii de experienţe, alchimiştii încercau să reformuleze scopul de bază al îndeletnicirii lor, în conformitate cu starea de fapt – nu? –, implicându-se în raţionamente filosofice, dacă nu întru totul convingătoare, uneori, totdeauna demne de atenţie, însă, dezvăluind inepuizabila capacitate de judecată/speculaţie abstractă a omului, în tentativa de a găsi explicaţia existenţei sale subcereşti. Astfel, la un moment dat se vehicula ideea (deloc radicală, precum cele iniţiale, ci destul de cumpătată, precaută chiar) că scopul Marii Fapte nici nu ar fi acela de a crea ceva din nimic, ci, mai curând, de a fecunda şi a alimenta seminţele deja existente; că, de fapt, în procesul alchimic nu se obţine/creează aurul, ci mai curând omniprezentele seminţe aurifere cresc, se împlinesc, încolţesc şi înfloresc. Tot ceea ce există are suflu, este dotat cu spirit divin şi renaşterea nu e un proces repetat de a include ceva acolo, unde, până la acel moment, nu existase nimic. De fapt, spiritul (duhul) metalelor, patru la număr, a constituit „algoritmul“ statornic al dintâilor alchimişti, când mercurul fusese numit (şi) *argint viu*. „Viu“ era şi „aurul lepros“ (precum îl numea Aristotel). Iar plumbul şi arama pot fi „pângărite de o negreaţă morbidă“. În consecinţă (ca trebuinţă!) bolile metalelor erau tratate „pe viu“, alchimia – *Ars magna* – fiind ca şi cum un katharsis al substanţelor, în primul rând al aurului, bineînţeles, în extracţia sa din alte elemente „impure“. Una din plasticele acţiuni de purificare se referă la anihilarea *demonilor morţii* ferecaţi în plumb. Ce simbolistică! – glontele timpurilor mai noi etc. Însă plumbul aducea moartea şi pe altă cale, la topirea sa demonii dezlănţuindu-se în vaporii otrăvitori, fatali pentru viaţa omului. Prin urmare, simbolistica (...plumburie, în acest caz) e una a transsemantismului, continuităţii de la un sens la altul, dar şi de la un timp la altul. Iar operaţiunea tehnică de curăţare şi separare a componentelor amalgamice avea oarecum un caracter *textualist*, numindu-se *rectificare*, în mai generala idee conform căreia – amintea Mircea Eliade – „există un sincronism între operaţiile alchimice şi experienţele misterioase ale alchimistului care ajung să realizeze regenerarea totală“, cum spunea şi J. C. Gichtel: „O dată cu această generare, nu primim numai un suflet nou, ci şi un corp nou“.

Putem presupune că alchimiştii gândeau/interpretau (şi) metafizic, simbolistic nu atât din marea-le predispoziţie pentru arta literară, cât, mai curând, în baza deducţiei de peste secole (perfect, parcă, retro-aplicându-se alchimiei) a filosofului postmodern R. Rorty, conform căreia a raţiona metaforic înseamnă „a gândi adevărul ca pe ceva care încă nu există, de care nu dispunem din timp“, aici venindu-se în contextul opiniei nietzscheene că, sub aspect valoric, psihologic şi practic, metaforele sunt „rezultatul unor anumite intenţii utilitare“. Anume de atare intenţii nu duceau lipsă alchimiştii! De o aură emanatoare de metaforă... utilitară sunt impregnate înseşi denumirile metalelor (ca s-o începem *ab ovo* filosofal...), spunându-se, spre exemplu, că *sarea universală* (sal ammoniacum) „deschide şi închide toate lucrurile“ în chimie. Natura alcalinului (*sal alcali*) „e caldă şi umedă“, mercurul e „rece şi umed“ (pură sinestezie!). Tescovina rămasă după fierberea vinului e bună şi la curăţarea hainelor, precizează Albert cel Mare, după care trece la descrierea calităţilor *pietrei acre*, „pietrei vinului“ (tartratul de potasiu) care, depunându-se pe interiorul butoaielor, formează „cămaşa vinului“, substanţa care e foarte utilă în alchimie. Apoi, celebrul filosof şi teolog (poet incontestabil!) divaghează despre „înflorirea atramentumului“ (combinaţie de sulfat de aramă cu fierul), „substanţe neînsufleţite“ (în ideea dedusă că există şi unele animate), toate puse în serviciul bunei desfăşurări *de perfecto magisterio* (unui magisterium desăvârşit). În continuare, se vorbeşte / povesteşte / literaturizează despre substanţe nobile, cum ar fi cinabrul (*uzifur*), obţinut în urma „mariajului“ argintului cu pucioasa, menţionându-se că cele ce trec prin retortele alchimiştilor tăinuiesc multiple calităţi şi potenţe cu caracter metafizic. Precum e de presupus, apare şi polul opus (nobleţei), în arta alchimiei şi poeziei ei intervenind frecvent substanţe ne-nobile, cum s-ar spune – rămăşiţele, resturile, ca – pardon! – urina sau şi mai şi – balega de cal, gunoiul... Dar parcă nu spunea Anna Ahmatova într-un poem cam aşa: „Ah, dacă-aţi şti din ce gunoi se-ntrupează poezia!“? Sau că – trop banalizat deja – albeaţa florii de lotus apare abia după ce planta filtrează enorme cantităţi de nămol? Infinite procese de alambicări, emailări, căliri, sublimaţii, volatilizări, solidificări, lichefieri, cristalizări, lipiri, dezlipiri, fărâmiţări, măcinişuri, cerneri, combinaţii, disoluţii, fixaţii (stabilizarea substanţelor în urma eliminării vaporilor) sau acea *super illa in aliis* (trecerea din starea de nesublimaţie în cea de sublimaţie) etc., etc., – constatându-se, astăzi, că ar exista peste 3,5 miliarde de posibilităţi de reacţii (al)chimice (şi, cu siguranţă, de o infinitudine de ori mai multe cele metaforice, de „cristalizări“ poetice). Puneţi (sau supra-puneţi!) toate astea în contact cu starea *simobolistico-metaforică* a Şarpelui aflat în Găoacea Oului Filosofal, cu Pelicanul (ca alimentare/hrană cu sânge), Vulturul – starea vaporoasă (de zbor!) a substanţelor (acvila încoronată – aburii de mercur), Dragonul – pregătirea pentru reacţie a materiei, Păunul sugerând deja începutul metamorfozei substanţei, Corbul – starea neagră (de jos) a elementelor, Lebăda – starea lor albă, când Piatra Filosofală poate transmuta substanţele de jos spre treapta/calitatea superioară a argintului, Phoenix aflată într-un cerc de foc ca sugestie a ultimului proces chimic (etapa roşie), vrând să spună că Piatra Filosofală a fost deja obţinută, urmând a i se augmenta calităţile transmutaţionale, fiind deci necesar procesul înmulţirii (puişorii!). În fine (de etapă, fie zis), Piatra Filosofală apărea din Oul Filosofal (dar şi... orfic, parcă!) ce era supus unei presiuni termice în creştere, în dependenţă de ascendenţa căreia trecea prin deplina cromatică a spectrului, până devenea de un roşu strălucitor, după care, fiind spart, dădea la iveală Piatra Pietrelor care, simbolizând *Spiritus mundi*, reprezenta condensarea activă a începutului şi sfârşitului tuturor lucrurilor.

Dar dacă Piatra Filosofală rămânea mai curând mobilul unei magnifice iluzii (prea multe eşecuri înregistrau totuşi alchimiştii, infinite confuzii şi incertitudini le potoleau orgoliul şi le alimentau îndoielile), obţinerea aurului li se părea posibilă, în pofida a orice. Acesta era considerat

metalul Soarelui (*Splendor Solis*), unii chiar considerând că ar fi însăși lumină solară cristalizată. Pornindu-se de la convenția că aurul simbolizează spiritul (de altfel, în *Cabala*, cifra-simbol ce-l desemnează e 209), iar metalele obișnuite reprezintă natura umană „de jos", uneori alchimiștii erau numiți „săpători", fiind reprezentați înarmați cu hârlețe și târnăcoape, în căutarea boabelor/firelor de metale prețioase, rătăcite în materialitatea brută (ignorantă) a pământului sau a diamantului tăinuit în inima neagră a cărbunelui. Așa-zișii luminați (consacrați) în artele ezoterice reprezentau emblematic forțele spiritului prin perla ușor-luminiscentă descătușată din scoica adâncului de mare. Analogic, râvnitorul adevărului era asemuit pescuitorului de perle care se afundă în marea iluziilor materialiste în căutarea revelației, științei, înțelegerii, numite *mărgăritarul spiritului*, esența „științei totale". Atunci când spuneau că orice lucru sau ființă din univers conține boabe de aur, alchimiștii aveau în vedere că fiece fir de nisip aurifer e de natură spirituală.

Ca o interdependență dintre toate ale cosmosului (deopotrivă și ale omului), Albertus Magnus considera că orișicare metale se pot transforma în argint și aur ce nu s-ar deosebi cu nimic de variantele lor naturale. Cu toate că – observă experimentatorul – *fierul alchimic* nu atrage diamantul, continuând parcă într-o ușoară abatere silogistică: „De altfel, este adevărat că nici aurul alchimic nu ar putea lecui inima sau, să zicem, lepra. Ba mai mult, rănile leproșilor se extind, ceea ce nu se întâmplă în cazul aurului natural". Iată deci constatarea care demonstrează că se cam potolește nițel orgoliul fanaticilor adepți ai alchimiei, care erau atrași de lumea creștină și prindeau a se conforma învățăturilor ei.

Astăzi, unele din argumentele alchimiștilor nu că par, ci sunt de-a dreptul naive, ceea ce însă nu spulberă definitiv interesul pentru ele. Ca și pentru mituri, basme, legende sau, pur și simplu... iluzii și poezie. Iată unele mostre extrase din ***Libellus Alchimia***: „Ne este cunoscut că fierul se transformă în argint viu. Unora, aceasta li s-ar putea părea incredibil. Însă mai înainte eu (Albert cel Mare, *n.m.*) am demonstrat că așa ceva e posibil. Pentru că toate metalele derivă din argintul viu și sulf. Deci, dacă argintul viu este strămoșul tuturor metalelor, nu pare nimic imposibil pentru ca fierul, de pildă, să se reîntoarcă în starea-i anterioară, spre a redeveni argint viu. Nu ne costă nici un efort să ne imaginăm cum, iarna, din cauza frigului excesiv, apa se solidifică, transformându-se în gheață. Exact la fel argintul și pucioasa, în orice loc al pământului s-ar afla, se împreunează între ele în urma unei lente și îndelungi fierberi". Pentru a continua așijderi... *antimendeleevian*: „Trebuie să remarc că metalele se deosebesc unele de celelalte doar prin formele lor accidentale (exterioare) și nicidecum în esență", aceasta în pofida celor care, împotrivindu-ni-se, înaintează ca argument cuvintele lui Aristotel: „să știe meșterii în ale alchimiei că genurile substanțelor nu pot fi modificate".

Obsesia, îndârjirea, voința care îi caracterizau pe alchimiști rămân a fi pilduitoare, de o seriozitate și solemnitate ritualice cu adevărat apoteotice pentru fapta și iluzia spiritului uman. Suflul păgân, dar și psalmul religios, nebulozitatea visului, dar și luciditatea filosofică au constituit (Mai sunt? Să apară vreo *neoalchimie*?) fascinantul apanaj al Marii Fapte, precum un etern prolog al miracolului și esențializărilor spiritului, cum învederează – ca să dau un exemplu memorabil – chiar invocația de început din ***Libellus de Alchimia***, la care m-am mai referit: „Așadar, de cum purced la aceste reflecții, nădăjduind în ajutorul și îngăduința Celui Care e dintâia cauză și Care e izvorul oricăror bunuri și al iubirii, îl rog să asemene săracele mele cunoștințe unor fărâme de Duh sfânt, pentru a mă învrednici și eu să volnicesc lumină, deschisă în întuneric, și să-i salvez pe cei afundați în păcat pe poteca neadevărului. Așa să-mi ajute în intențiile făptuirii mele Cel Care dăinuie pururi în înălțimea înălțimilor. Amin.", pentru ca ceva mai jos să-și întărească puțin vocea mărturisirii, întru a spune: „Iată de ce eu, cel mai nevrednic dintre filosofi, m-am încumetat să expun limpede adevărata artă, scutită de greșeli, pentru tovarășii de idei și prieteni; însă, într-un astfel de mod anume, ca ei să poată vedea și auzi ceea ce le este tăinuit lor înșile și le rămâne de nevăzut, de neauzit și de nepătruns. Iată de ce te rog și te conjur în numele Atoatecreatorului să tăinuiești de ignoranți și proști această carte". Bineînțeles, astfel de invocații sau umbre de blestem nu erau de dată recentă (raportate la timpurile în care a trăit Albert cel Mare – sec. XIII), modelele similare fiind specifice și discursului hermetic al primilor adepți ai creștinismului, însă trăgându-se încă din timpurile elenității alexandrine, unde chimistul francez Marcelin Berthelot (1827-1907) identifica „aceleași" matrice într-un manuscris grecesc: „Năzuind să le înfățișez amicilor tainele artei noastre, eu voi scrie și voi glăsui astfel, încât cei, cărora nu li se cuvine să ne cunoască secretele, să se uite la textul meu, fără a-l vedea, și să asculte, fără a înțelege ceva. Vă conjur în numele Zeului nostru să păstrați această carte a mea departe de ignoranți". Nu greșesc cei care vor să constate în textul de mai sus al lui Albert cel Mare o oarecare reminiscență.

De la sine înțeles că bunele, nobilele intenții și cărți ale alchimiștilor notorii nu puteau scăpa unor șmecheri ce cutezau a se da drept mari maeștri ai transmutației (Newton scrisese că însăși Natura „pare să fie fascinată de transmutare"). Pișicherii erau preocupați, în primul rând, de transformarea metalelor obișnuite în aur, dar în special – de ridicarea argintului la rang de element al soarelui. Cel mai frecvent se practica trucul cu momentana disoluție a aurului în mercur, fără ca secundul să-și piardă strălucirea argintie. Din acest amalgam șmecheresc, după evaporarea mercurului „se obținea" (de fapt: rămânea) aurul. Mai era nevoie de abilitatea mâinilor, de prelucrarea psihologică a spectatorilor, de obicei gata oricând să se minuneze și să ia obrăznicia drept divină măiestrie.

Firește, șarlatanii erau expuși unui mare risc, uneori – capital. Cu toate astea, chiar și în prezența frunților încoronate, aventurierii utilizau bastoane de lemn în care sfredeliseră găuri secrete, unde ascunseseră aurul. Tainițele erau mascate cu ceară. Cu atare bastoane amestecau mercurul pus la foc, încât ceara se topea, lemnul ardea complet, în mercur rămânând *minunea* aurului. În alte cazuri, se utilizau creuzete cu fundul dublu, ca tainiță unde se ascundea pilitura de aur care, la temperaturi înalte, se dizolva complet în mercur. Praful de aur era ascuns până și în foalele de fierărie, ce atâtau și întrețineau focul, sub cărbunii căruia, mai apoi, se puteau descoperi mici bucățele de aur, coagulate la topire.

Numai că alchimia, odată declarată artă, cerea și ea jertfe, una dintre care fusese napoletanul Caetan, mai numit și contele Rogiero, ce operă o *pseudoalchimie de operetă* pe la curțile din München și Viena, apoi și la cea din Berlin unde, în 1709, când i se descoperă tertipurile, este dus sub o spânzurătoare împodobită cu – aici e poezia nenorociților! – beteală de aur! (Să fi trăit pe-atunci Shakespeare, ce piesă ar fi ticluit pe această temă în care să apară un excelentisim nebun (clovn) în preajma regilor, pretinzând și el că-și desfășoară obsedantele experiențe, amestecuri și sublimări de substanțe sub patronajul lui Hermes Cel-de-trei-ori-Mare!)

Firește, nu doar din cauza șarlatanilor notorii alchimiștii prinseră a fi tratați cu destulă suspiciune de tot mai multă lume, în fața și în pofida căreia încercau să se autoîmbărbăteze, să se *consol(id)eze*, din adâncuri de timpuri, peste timpuri, pentru alte timpuri. Impedimentele erau nenumărate în însăși procesul de însușire și aplicare a misterelor alchimiei, pentru confirmare apelându-se la autoritatea și exemplaritatea aceluiași Albertus Magnus care spusese: „Celor care încă nu au ajuns să creadă cu tărie sau sunt neîndestulător de fermi în arta noastră, eu le urez să obțină o mare claritate și edificare, deoarece noi știm cu siguranță despre ce vorbim și pentru ce pledăm: știm că diverse specii (genuri) obțin diverse forme în timpuri diferite“. Astfel se mărturisea, se scria, după care se revenea neabătut la îndelungatele, extenuantele, dezasperantele experimente, amestecând în diverse proporții – ca să dăm un simplisim exemplu – *sal commune* (sarea universală), magneziu, alcalin, atramentum, praf de aramă verde, sulfat, piatră vânătă, plumb alb, coajă de ou, însăși oul cu tot cu albuș și gălbenuș, plumb roșu, oțet, urină, cadmiu, marchizit etc., etc., reacția și alimentarea alchimică rămânând etern deschise pentru alte componente, deoarece zicea Marele Albert: „Există încă o enormă mulțime de oareșicare altfel de lucruri, pe care nu mai e nevoie să le amintim în cartea noastră“. A ieșit ceva? Ce anume? Eșec? Speranță? Iluzie?... Oricum, astea toate la un loc și infinitudinea celorlalte posibile așijderea, returnau *adeptul* la ale sale, făcându-l să pregătească din nou ustensilele, precum urmează: „Alege un vas de argilă ars bine, destinat pentru fățuială. Unge-l meticulos cu plumb roșu, pregătit în modul următor: dizolvă drojdiile de bere și de vin în proporție de zece la unul. Apoi adaugă miniu de plumb (alb și roșu). Când se răcește după o încălzire prealabilă până la călire, miniul va forma pe pereții vasului o suprafață asemănătoare smalțului, impermeabilă pentru apă...“

Timp, veghe, oboseală, speranță sau dezamăgire, iluzie, poezie și, precum se zice în obsesiva strădanie a omului, – punct și de la capăt! – pentru că, din câte se știe (sau doar se presupune, astăzi, cu subiectivitatea de rigoare, adică...), ar putea exista peste 3,5 miliarde de reacții (al)chimice posibile. Și nu este exclus să (ți) se întâmple anume ceea ce presupunea Marele Albert: „prin intermediul artei alchimice să izvodești o nouă substanță, aidoma modului în care se nasc toate felurimile de metale în pământ în urma amestecului sulfului cu mercurul sau țărâna puturoasă“. Punct și de la capăt, în misteriozitatea unui ritual ce avea reguli stricte (Albertus Magnus enumăra opt în total), care cereau să se respecte cu strictețe timpul de lucru, orele în care se petrece sublimația și disoluția, considerându-se, de pildă, că rezultatele obținute pe timp de iarnă nu au nici o valoare, neavând importanță numai perioada anului și a zilei în care se face disoluția și *prăjirea minereului*. Marele magistru Albert își preîntâmpina *ortacii* (un fel de mineri și ei, de... suprafață, dat fiind că tot cu metalele aveau de-a face...) să fie extrem de atenți, mai ales atunci când „oficiază“ în prezența stăpânilor, monarhi și principi. „În acest caz, ești pândit de două pericole. Dacă ți s-a încredințat o oarecare misiune de extrageri (obțineri) aurifere, în timpul îndelungului proces ei nu vor înceta să te tot hărțuiască cu întrebările: «Ei, meștere! Cum îți merg treburile? Cât să mai așteptăm rezultatul promis?» Și, fără a aștepta finalizarea operațiunii, vor începe să-și bată joc de tine, după care îți sunt date o cruntă dezamăgire, umilința și marile nenorociri. Dar dacă vei avea succes, ei vor face tot posibilul să te rețină în prizonierat, ca să lucrezi întru folosul lor, fără posibilitatea de a pleca“, spune una din cele opt reguli (*Octologul*! Alchimiștilor).

În neliniștitorul context al destinului celor implicați în Marea Faptă, la un moment dat mi-am zis că, predestinat (auto)sugestiv, lângă *pietrele misterioase*, lângă mineralele scumpe pe care le râvneau ei ar putea fi pusă și piatra – hai să-i zicem – zeului Saturnus-elinul (Kronos-latinul). Bineînțeles, motivația ar fi că el era cel al adâncimilor terestre ascunse, al tainelor pământului, însă cel mai important lucru pentru *pasiența* analogiilor noastre „se reflectă“ din legenda ce spune că, aflând de la prezicători că unul din fiii săi ar putea să-l detroneze, Saturnus își devora pogeniturile de cum apăreau la lumina zilei. Văzând una ca aceasta, Rhea, soția sa, pentru a-l salva barem pe cel de-al șaselea fecior, îi oferă soțului nemilos un bolovan de piatră învelit în scutece. Păcălit, zăpăcitul zeu-căpcăun înghiți... gălușca! Mai apoi, piatra respectivă fu adusă la templul din Delfi, pe ea cioplindu-se celebrisimul adagiu: „Cunoaște-te pe tine însuți“. Îndemnul era perfect în acord cu filosofia magiștrilor luminați care, în demersul lor, în fapta lor, porneau de la sine spre univers, întru perceperea forțelor necunoscute, tainice,

Henri Matisse – ***Fruits, Flowers and the Wall Painting***

care acționează în viața și destinul omului, jinduind chiar să atingă îndemânarea de a corecta unele cursuri de albie ale acestor energii, aici apropiindu-se și de alte doctrine ezoterice care aveau de propulsie genericul: „a face totul ce-ți stă în puteri, pentru binele întregii lumi". Adică, precum menționam mai sus, prin practicile în care se angajau, prin procesele pe care le jinduiau-aproximau în obsesiva lor *nuntire de elemente*, alchimiștii de înaltă elevație urmăreau (și) relațiile cu misterele cosmice, „în contact" cu care sperau să-și inducă stări energetice neordinare, ce le-ar metamorfoza natura spiritului, inteligenței, atribuindu-le noi virtuți, susținând – merită să amintim – că, în esență, idealul Marii Fapte este primenirea interioară a omului de condiție superioară, atragerea spre condiția sa a altor adepți neofiți și nicidecum – primordial – râvna întru obținerea Elementului Soarelui (aurului). (De altfel, cele șapte metale cunoscute alchimiștilor antichității purtau numele planetelor, aurul numindu-se Soarele, argintul – Luna, față de această statornicie *astroonomastică* numele celorlalte metale întâmplându-se a varia.)

Preocupările, în egală măsură, și față de cosmosul interior al omului fascinat, până la extaz, de infinitudinea cosmică propriu-zisă sunt evidente încă la Democrit care ținea, probabil, de cercul savanților din Alexandria și care, prin lucrarea sa *Fizica și mistica*, a pus bazele unui impresionant șir de tratate, codice, prelegeri, îndrumare etc. în domeniu. Așadar, nu a fost deloc întâmplător (și permisiv, aș spune!) că, între secolele X-XVI alchimia i-a atras pe mulți corifei ai gnoseologiei, care au avut contribuții importante la dezvoltarea științei. După teologul dominican german Albertus Magnus, avea să se remarce teologul franciscan englez Roger Bacon, supranumit Doctorul admirabil, elaborând tratatul ***Despre metale și minerale***, precum și scrieri despre importanța matematicii și experienței științifice, dar și despre „revelația" mistică a sinelui uman, printre care ***Măreția alchimiei***, ***Oglinda alchimiei***, cărora li se alăturaseră ***Opus majus***, ***Opus minus*** și ***Opus terium*** ce învederau critici violente la adresa filosofiei epocii. Peste trei secole și jumătate, un compatriot al său, nimeni altul decât celebrul fondator al mecanicii moderne Isaac Newton (care de atâtea ori ne-a bucurat sau ne-a întristat părinții cu notele pe care le aduceam de la școală, unde erau foarte frecvente referințele la *mărul cunoașterii* în varianta dumnealui, nu în cea biblică), jertfitor de multe energii, timp și iluzii întru a descoperi, și el, piatra filosofală sau dizolvantul universal. B. T. Dobbs scria că: „gândirea alchimică a lui Newton era atât de solid întemeiată, încât în toate lucrările sale el nu a negat nicicând validitatea ei generală. Într-un anumit sens, întreaga carieră de după 1675 a lui Newton poate fi interpretată ca un îndelungat efort de a integra alchimia și filosofia mecanică".

Revenind la emblematica, testamentara – putem spune – piatră din Delfi ce conține îndemnul cunoașterii de sine a omului, se cere menționat în mod special că, dintre toate simbolurile teologico-filosofice izvodite și perpetuate în timp până astăzi, cel mai tainic e cel al pietrei. În doctrina creștină, apar momente în care Hristos, muntele și piatra formează o triplă sinonimie întru unică semnificație – cea a lui Saturn, închinarea la care era legată anume de simbolul-petroglifă. Amintind că celebrul *hermetist* din secolul al XVI-lea Heinrich Khunrath identifica Piatra Filosofală cu Isus Hristos, „Fiul Macrocosmosului", Mircea Eliade menționează că „descoperirea pietrei ar dezvălui adevărata natură a macrocosmosului, la fel cum Hristos a acordat plenitudine spirituală omului, adică microcosmosului", pentru a se referi și la ideea lui Robert Fluud conform căreia: „Cunoașterea microcosmosului – adică a trupului omenesc – ne relevă structura Universului și ne călăuzește în cele din urmă la Creator. În plus, cu cât cunoști mai bine Universul, cu atât înaintezi mai departe pe drumul cunoașterii de sine", concepție împărtășită și de Newton, care „spera să descopere cu ajutorul alchimiei structura microuniversului, ca să-și poată omologa sistemul cosmologic", deoarece „descoperirea gravitației, forță care ține planetele pe orbită, nu îl satisfăcea întru totul".

În ce privește natura interioară a lui Saturn (ca să revenim la tripla sinonimie amintită deja), ea e asemănată acelei stânci a sufletului, pe care a fost întemeiat Templul Soarelui. Dintâiul obiect de cult idolatric al druizilor celți era anume o piatră neprelucrată, drept simbol al apariției naturii și energiilor creatoare. În ***Istoria credințelor și ideilor religioase***, Eliade citează din textul unui autor anonim, publicat în 1526, în care se spune că Piatra „e cunoscută tuturor, tineri sau bătrâni, ea se găsește la țară, în cătune, în orașe, în toate lucrurile făcute de Dumnezeu; cu toate astea, toți o disprețuiesc. Bogați și săraci se întâlnesc cu ea în fiecare zi. Servitoarele o aruncă pe uliți. Copiii se joacă cu ea. Și totuși nimeni nu o prețuiește, cu toate că ea este, după sufletul omenesc, lucrul cel mai minunat și mai prețios de pe pământ".

Despre extrema importanță a *petrogenezei sacre*, să zic așa, vorbește și faptul că Sfântul Graal, conform legendei, era și el o piatră (e drept, nu oarecare, ci prețioasă) de o energetică miraculoasă, mai apoi identificat, simbolic, cu taina cunoașterii ce se lasă pătrunsă doar de cei aleși. Chiar dacă invocăm și cealaltă înfățișare a Graalului, drept cupă de aur, nu ieșim din sfera atractivității alchimice, plus faptul că nu ne despărțim nici de emblema-petroglifă, deoarece cupa în care a curs sacrul sânge cristic fusese modelată din piatra de culoare verde (*lapis ex coelis*) pe care Arhanghelul Mihail o desprinse cu sulița din coroana lui Lucifer, când se confruntă cu acesta. În respectivul context al analogiilor, alchimiștii sunt prezenți cu esențializarea pietrei filosofale = metalul soarelui (aurul). (Nu ne împiedică nimeni să ne gândim și la ceea ce, metaforic-„folcloric", se numește, uneori, *aurul sufletului*.)

Drept acoladă simbolică în subtema petroglifică, s-ar potrivi (polisemantic!) îndemnul: „Transformați-vă din pietre moarte în pietre filosofale, vii" (Dorn), deoarece, dorește să sublinieze Mircea Eliade prin concluzia lui J. C. Gicthel, „noi nu primim odată cu această regenerare numai un suflet nou, ci și un trup nou. Acest trup este zămislit din Verbul Divin sau din Sophia celestă".

În fine, cu toate ale ei, alchimia mi s-a părut o preocupare (artă? meșteșug? rătăcire întru iluzie? Probabil, din toate câte ceva...) *a răsuflării întretăiate* – de emoție, firește, dar și de emanațiile aburoase, uneori greu de suportat, toxice, ale reacțiilor supuse capitalelor încercări

ale topirii, disoluției, transmutării, nuntirilor imprevizibile. Și încă a ceea ce a ținut anume să spună titlul eseului: *iluzie și poezie*. Unul din nenumăratele titluri, ca ideație și sugestie, ale fascinantei preocupări și **„ocupări" de noi teritorii ale cunoașterii umane.** Obligatoriu și, indiscutabil, eficient instructiv trebuie remarcate și succesele obținute, conștient sau accidental, grație intuiției, științei, artei sau hazardului etc., de către alchimiști, deoarece, la începuturile artei căreia se dedicaseră, în post-antichitatea imediată, nu se știa decât de un număr redus de metale și substanțe care, de obicei, se întâlnesc în natură în stare liberă. Astfel, până prin secolul XII erau cunoscute doar șapte metale: aurul, argintul, fierul, plumbul, arama, mercurul, cositorul, și altfel de substanțe, ca sulful și carbonul. Elementele descoperite ulterior, până în secolul XVII, au apărut sau în rezultatul experiențelor alchimice sau al prelucrării minereurilor de către metalurgi (de regulă, simpli fierari), printre ele fiind arsenicul, antimoniul (stibiul), bismutul, zincul și fosforul. Este excepțional de plastică parabola metapopulară a lui Francis Bacon (1561 – 1626) conform căreia alchimia poate fi asemănată unui tată care le spune fiilor săi că le-a lăsat moștenire o comoară îngropată undeva în vie. Dar, săpând întregul lot, cu gândul la aur, ei nu au găsit comoara, în schimb s-au ales cu o roadă excelentă de struguri. „La fel și tentativele de a obține aur au dus la multe descoperiri utile și experiențe instructive", conchidea celebrul filosof. Din textele ajunse până la noi (o foarte mare parte a lor păstrându-se în Biblioteca „Sfântu Marcu" din Veneția) se deduce limpede că alchimiștilor le revine meritul de a fi descoperit și perfecționat metodele de obținere a unor combinații și soluții chimice prețioase, cum ar fi vopselele minerale și naturale, sticla, emailurile, sărurile, acizii, alcalinii, diverse aliaje, preparate farmaceutice, în procesul dobândirii lor elaborând și primele aparate de distilare (alambicare, filtrare) a lichidelor, sublimației substanțelor solide, recristalizării sărurilor sau descompunerii lor pe cale termică. Alchimiștii au fost primii care au folosit *amalgamul de aur* (disoluția aurului în mercur) pentru poleire cu *metalul soarelui* a obiectelor confecționate din aramă și fier. Ei au învățat să extragă cu ajutorul mercurului aurul din săracele nisipuri aurifere și să folosească apa tare (acidul azotic) în separarea argintului și aramei cu care deseori aurul formează aliaje naturale. La începutul secolului XVI, Paracelsus (medic, „magician", filosof al naturii) a purces la aplicarea cunoștințelor alchimice pentru obținerea noilor medicamente și compoziții farmaceutice. Implicit analogic cu anticul precept *Cunoaște-te pe tine însuți* sau ca o completare a lui, susținea că psihicul are un rol esențial în stimularea energiilor vitale ale forței omului, numită de el *aracheus*. Curând, Paracelsus afirmă că adevăratul scop al științei nu e de a căuta căile obținerii aurului, ci de a elabora medicamente, moment care, se crede, a și marcat finalul perioadei „creatoare" a alchimiei europene. Iar cu câteva secole mai înainte, în una din cele peste 300 de opere ale sale, filosoful și teologul, fondatorul literaturii catalane Raymundus Lullus emitea ipoteza posibilității de a se realiza în viitor o *mașină logică* (amintesc aceasta chiar cu ajutorul ei, *mașinii logice*, – computerul; iar la începutul eseului invocam *inteligența artificială* care, cu siguranță, ca idee fascinantă, le venise în minte mai multor alchimiști ai misterioasele vremuri de odinioară).

Însă „ecourile" efervescenței Marii Fapte, cu bucuriile dar și dramele ei, aveau să se mai facă simțite. Astfel, alchimistul german Johann Bottger (1682–1719), arestat pentru bănuieli de a fi un șarlatan în meserie, în timpul detenției obține, între 1705–1707, primele mostre, în baza cărora avea să se producă porțelanul saxon, după care ajunge a organiza atelierul de fabricare a celebrului porțelan alb de Meisen, anticipând ca și cum concluzia de peste un secol a compatriotului său, savantului Justus baron von Liebig (numele căruia îl poartă așa numita *lege a minimului*) conform căreia nicicând alchimia nu a fost altceva decât, pur și simplu, chimie.

(Iată că ajungem la dintâiele probe / umbre de demitizare – *amurgul idolilor*, nu? – a unei fascinante motricități, să zic așa, ce a animat și a propulsat spiritul uman pe parcursul multor secole, alchimia, care însă – sunt convins – nu va putea fi nicicând *depoetizată*. Nici omisă din discursul entropic al viitorului, deoarece ei i-a revenit un rol important în dezvoltarea epistemologiei, dar și culturii lumii premoderne.)

Încetul cu încetul, se apropia de final (trist, dar asta e(ra) situația, realitatea și irealitatea minunatei aventuri, iluzii și... aluzii, totuși) captivanta poveste a alchimiei, când, după dezavuarea magicei particule *al*, pur și simplu chimia (științifică, tautologic vorbind) constata, sec, distant, parcă fără regrete și definitiv fără iluzii, că aurul nu poate fi obținut decât din acele corpuri care – ce mai încolo-încoace –, pur și simplu îl conțin din capul locului, adică din miezul naturii-mame (*materia primordială*, zisă și *masă confuză*, mai era numită, generic, Mama). Din metalele neprețioase (adică, un fel de... *plebe* a elementelor organice...) este imposibil să se extragă aur, cu aceasta spulberându-se crezul în minuni, basme, iluzii, hermetisme, ezoterisme... Dar – se menționează, cu oarecare condescendență și mărinimie, – oricât de *(al)himerică* (!) ar fi fost alchimia în scopul pe care și-l propusese, în experiențele sale fantasmagorice, ex-măria sa i-a făcut „succesoarei" sale, chimiei (*neprefixate*), un dar neprețuit: chiar începutul, zămislirea ei, a chimiei!

Unul din ultimii nostalgici, fideli adepți ai alchimiei, a fost Caetan, cel ce-și spunea și contele Rugero (despre care povestirăm mai sus), acea simplă progenitură de țărani napolitani căruia îi fu dat nenorocul să-și încheie cursul vieții în văzul lumii gură-cască, în streangul unei spânzurători împodobite cu... beteală de aur. De asemenea (foarte) semnificativ-simbolică pare și întâmplarea (apoteotică!) ce făcu ca ultimele suflări sulfuroase, aburoase ale alchimiei să fie receptate de nimeni alții decât de unii slujitori ai Calliopei (muza poeziei și filosofiei; probabil, și a... iluziei); respirații obosite, ce se mai resimțiseră chiar și pe la începutul secolului al XIX-lea, când în Germania activa (cică) o „societate hermetică", fondată de poetul Karl Arnold Kortum (autorul narațiunii satirice ***Iovisiada***, 1784; mort în 1824), care își publica operele în revista „Deutschen Reichsanzeiger".

Astfel, până la ultima sa experiență (de viață și aventură!), alchimia fu însoțită de poezie!

Alexandru Vona

„NU AM AVUT DELOC IMPRESIA CĂ VOI CUCERI PARISUL“ (III)

Convorbiri realizate de **Irina Mavrodin și Irina Tărăbâc Izverna**

I.M.: Oricum, după părerea mea, în ceea ce privește cartea ta, la o asemenea cantitate de text, intervențiile lui Ovidiu Constantinescu nu contează, la un asemenea tip de text contează construcția.

A.V.: Dragă, eu ți-am spus la telefon, când am vorbit cu tine, care sunt cele două lucruri pe care le-aș studia dacă aș fi exegetul acestei cărți. Unu: aș încerca să descopăr în fiecare capitol partea de anecdotă, partea de întâmplare epică ce corespunde unei logici tradiționale, adică cea care putea să facă parte dintr-un roman obișnuit și partea care corespunde explicației pe care el o enunță de la început. Naratorul spune: eu, când vreau să dau unei amintiri dimensiunea eternității, dacă măsura eternității e viața mea, ceea ce va dura cât durează viața mea este etern, fiindcă dincolo de conștiința mea nu mai există nimic; eternitatea este cât trăiesc eu. Nu știu dacă ești de acord.

I.M.: Da, te ascult.

A.V.: Deci, această eternitate, o spun la începutul cărții, n-o pot garanta decât lucrurilor cărora eu le-am încetat viața normală. De pildă, despre cetățeanul care scrie din când în când scrisori sau cărți poștale, nu vreau să știu adevărul despre locul unde se află și despre ce face. Deci pot să-l fac să trimită orice fel de cărți poștale. Și e de ajuns să spun : „Cutare mi-a trimis cutare carte poștală“. Acest eveniment este un noneveniment. Nonevenimentele înlănțuite formează contraponderea altor evenimente care puteau face parte dintr-un roman tradițional. De multe ori se trece de la un plan la celălalt. Există capitole care sunt pur epice și altele care sunt de un epic fabricat. De pildă, capitolul în care el vine să se bată cu fratele ei. Pentru mine acum este evident că e vorba de o halucinație dintr-un capăt într-altul: să vii să te bați cu cineva, să dai buzna peste el noaptea, și până la urmă să nu privești. Poate părea confuz ce spun eu.

I.M.: Pentru mine e foarte interesant că stai în fața propriului tău roman așa cum stai în fața unei cărți scrise de altcineva.

A.V.: Absolut. Trebuie să-ți spun că această situare, la început, după ce am scris cartea, mi s-a părut un element foarte negativ. Mi-am spus : „Ai scris o carte pocită, putredă“.

I.M.: Ai avut acest sentiment de la bun început.

A.V.: Dă-mi cartea, să-ți citesc fraza cheie de la început. Foarte des scriam anumite lucruri și nu vedeam importanța lor. Am văzut-o mult mai târziu. Ceea ce mi se pare important e că de fapt dacă cineva citește cu interes cartea asta înseamnă că faptul că anumite evenimente aparțin ordinei naturale, epice, și altele unei ordini demonstrative și extrem de orientate de autor, este un fel de dovadă a posteriori că memoria noastră utilizează trecutul nu numai în mod direct, pornind de la fapte, ci utilizează trecutul en tant que générateur de phantasmes, adică dacă poți să-ți aduci aminte de anumite evenimente, nu-ți aduci aminte numai de ele, ci și de anumite lucruri care de fapt nu s-au petrecut deloc așa. Parcă ar fi niște vibrații suplimentare, produse de evenimentele reale.

I.T.I.: Ovidiu făcea o literatură de cu totul alt tip.

A.V.: Clasică, da. Ovidiu crea personaje, iar personajele astea erau oarecum inspirate de cele pe care le cunoștea.

I.T.I.: Și cum îți explici că a avut atâta intuiție pentru romanul tău ?

A.V.: Nu știu dacă a avut.

I.T.I.: Eu cred că a avut o intuiție extraordinară pentru o literatură atât de deosebită de literatura lui. Cum era el format ? Care erau lecturile lui, de a putut avea o asemenea intuiție ?

A.V.: Partea ciudată e că eu, când am părăsit țara, n-am vorbit niciodată serios cu el despre cartea mea. N-am apucat să vorbesc. Cred că plecasem cu sentimentul că a citit-o la repezeală. Că ținea la mine și nu voia să mă rănească. Poate că nu l-a interesat deloc, poate că l-a interesat puțin, în orice caz, nu avea nici un rost să-mi spună ceva neplăcut, mai ales că plecam. Iar cu Comarnescu s-a întâmplat același lucru. Dar Comarnescu nu greșea, pentru că la un moment dat mi-a spus : „E o carte frumoasă, dar e o făcătură“.

I.M.: Care-i partea negativă a unei făcături ?

A.V.: Făcătura e o carte „făcută“, pentru că în mod inteligent îți închipui că genul acela de literatură poate să placă, unui anumit public, și că va avea un anumit efect.

I.M.: Dar, încă o dată, care-i partea negativă a unei făcături?

A.V.: Dragă, partea negativă a făcăturii e că ceea ce mă interesează pe mine în creația literară este ceea ce ea denunță, trădează, demonstrează despre sine și despre cel care a scris-o, dar nu ca manifestări ale voinței, atât de evidentă într-o operă construită, făcută. E cu totul altceva.

I.M.: Pentru mine conceptul de făcătură rămâne destul de neclar. Este *Pendulul lui Foucault* de Eco o făcătură ?

A.V.: Nu știu. Am început-o, pe urmă mi-a căzut din mână.

I.M.: De plictiseală sau de intensitate?

A.V.: De intensitate. Sunt prea bătrân, nu văd bine, mă obosește. Când autorul vorbește la persoana a treia sau la persoana întâi, dacă nu există decât o singură informație pentru lector, avem de-a face cu o literatură pe care eu aș numi-o o literatură de tip A. Când în același timp lectorul este pus în prezența unui text de tipul A plus comentarii, care, de pildă, în romanul tradițional din secolul al nouăsprezecelea, ar fi o frază în stilul : „Dacă un cizmar din cartierul cutare s-ar fi întrebat ce face cutare la ora cutare, și-ar fi răspuns cam în felul următor", deci cel care evocă cizmarul de data asta e autorul, deci autorul intră în roman în cazul literaturii de tip B, care are o latură de făcătură. Pe urmă există literatura de tip C, adică o literatură în care la un moment dat apare o voce care spune: „Evenimentele acestea m-ar putea face să gândesc cutare sau cutare lucru", dar ea nu spune ce este acest „m-ar putea face să gândesc cutare și cutare lucru". Dar de fapt mă învață cu totul altceva, sau mai curând mă înspăimântă. Atunci apar niște lucruri care nu au nici o legătură cu romanul. Și nu au nici o legătură nici cu cel care intervine în literatura de tip B. Pentru că nu e vorba de lucruri pe care cetățeanul acesta vrea să le spună cu ocazia scrierii acestei cărți, ci sunt lucruri care se spun deodată, apar deodată, se revelează. Și asta e literatura de tip C. Eu sunt pentru literatura de tip C, pentru că e ceea ce mă pune pe mine, lector, în contact cu o poveste pe care vrea să mi-o povestească un domn care se crede scriitor, mă pune în contact nu numai cu ceea ce ar putea să fie ideile mele estetice sau fantasmele mele nereușite, ci cu totul altceva, pentru că eu nu sunt decât un transmițător, un mesager, o treaptă. E neclar?

I.M.: Poți să dai un exemplu de literatură de tip C?

A.V.: Literatura de tip C e Hamsun. Pentru că sunt „alburi". Adică așa, niște momente de liniște.

I.M.: Niște spații albe pe care le umpli tu, cititor, cu ce vrei.

A.V.: Nu, se umplu singure. E cazul personajelor care apar uneori la Dostoievski, despre care nu știi ce gândește Dostoievski. Îl iubește sau nu îl iubește? Răspunde la chestiunea asta : care-i adevăratul sentiment al lui Dostoievski pentru Natalia Filipovna ? Poate că e mila, poate că e un fel de ură. În măsura în care intri în lumea asta de întrebări fără răspuns, personajele, care sunt niște plămăduiri din nimic, devin niște realități. Uite, am vorbit de ***Le rouge et le Noir***. În acest roman, la un moment, dat ești foarte tulburat pentru că simți că Julien Sorel vrea să moară, nu vrea să fie salvat. Îți aduci aminte de asta?

I.M.: Da, face tot ce poate ca să nu fie salvat.

A.V.: Acest Julien Sorel, care nu voia să fie salvat, este un personaj de literatură C. Se luptase ca să-și facă avere, ca să fie cunoscut, se luptase ca să trăiască cu o femeie celebră, se luptase ca să fie cineva, el, care era aproape nimeni. Dintr-o dată nu mai vrea nimic. Această dorință care nu corespunde întru nimic dorinței manifestate în restul cărții îi conferă lui Julien Sorel une épaisseur différente. Il n'y a plus de roman traditionnel, il n'y a plus le héros qui va souffrir et que je vais plaindre, ou qui va être sauvé et je vais être content pour lui. Il y a ce héros qui est un héros justement dans la mesure où il échappe au désir du lecteur. Et peut-être même a la volonté primordiale de l'écrivain.

I.M.: Romanul tău este în această categorie la o limită, pentru că romanul tău are un rudiment de intrigă. I-ai dat ca exemplu pe Stendhal și pe Dostoievski, unde totuși intriga este foarte bine desenată și unde din multe puncte de vedere suntem încă într-un roman de tip tradițional. Pe de altă parte, în aceste romane există o contestare implicită a romanului tradițional. Însă aparența de roman tradițional se mai menține încă. Dar romanul tău nu mai are deloc această aparență. N-ai putea să dai niște exemple care să se situeze mai aproape de acea zonă limită în care te găsești tu în categoria C? Categoria C are și ea nuanțe.

A.V.: Uite, să-ți dau un exemplu. Dacă citești ***Pan*** al lui Hamsun. Acolo este vorba de un om sărac, care trăiește din vânătoare. Trebuie să fi fost un fost ofițer, sau un soldat care nu mai e în armată și care locuiește la o margine de oraș, într-un fel de cocioabă, în care primește o țărancă cu care se culcă din când în când. Și visează la frumusețea fiicei unui notabil, pe care a văzut-o de câteva ori la serbările populare care adună populația în jurul primarului. Cred că e fata primarului sau așa ceva. Si romanul se întinde așa în proporție de optzeci la sută, vorbește de întâlnirile ratate cu această fată. Aștepți mereu ca el să facă ceva, să spună ceva. Simți că ea vrea să se culce cu el, că vrea să-l cucerească, sau vrea să-l domesticească. L-ai citit?

I.M.: Nu.

A.V.: Dar simți că el are în același timp o mare dificultate. Și nu prea înțelegi ce se petrece. Până la urmă are loc o schimbare completă de nivel. Nu mai e în cocioaba aia, nu mai e în orașul ăla, nu mai e în Norvegia, e în fundul Africii undeva, pe cale de a-și pregăti uciderea de către un coleg, cu care s-a întâlnit și cu care s-a hotărât să facă o vânătoare. Trebuie să fie un fel de Pardaillan pe care îl provoacă mereu, pentru ca la un moment dat acela să-l împuște. Și atunci îți dai seama că te-ai înșelat complet. Problema personajului din ***Pan*** nu e câtuși de puțin problema fericirii. E o altă problemă. Fără soluție. E problema omului care-și pregătește moartea pentru că nu poate să găsească ceea ce-i lipsește lui.

I.M.: Dar totuși aici poți să povestești o intrigă. În cazul romanului tău poți să povestești o intrigă?

A.V.: E destul de simplu. E vorba de un cetățean care trăiește într-un orășel. E un om la vreo treizeci de ani, de o cultură probabil mai mult decât normală, mai mult decât obișnuită. În interesează lucrul în sine, adevărul în sine, comportamentele în sine, nu numai în măsura în care el este obiectul unei amenințări, sau al unei calificări. Omul ăsta are o relație banală cu Katty. El are un sistem de a genera nu obiecte de meditație, ci des échappées halucinatoires qui sont des choses qui n'ont pas été mais qui auraient pu être comme cela. Et dans cette optique-là, qui raconte un événement parmi d'autres, cet événement qu'il raconte c'est la rencontre avec une famille dont ce qui le passionne lui c'est le rapport entre le garçon, la fille et la mère. C'est de la curiosité à l'état pur. Mais il attache cette curiosité à l'état pur d'après une règle qu'il s'est fixée à lui-même, à des éléments

réels, la rencontre avec le garçon surement, la rencontre avec la fille beaucoup moins sûr. D'un autre côté, ça lui permet de faire de temps en temps des plongées dans ce que lui échappe à lui-même. Les dangers dont il parle à un certain moment, les peurs dont il parle, on ne sait pas ce que c'est. Parce que lui-même ne sait pas ce que c'est. Tu dis qu'il n'y a pas d'action, mais il y a une action parce qu'il y a un personnage, qui veut savoir qui sont ces gens-là. Pourquoi avoir comme question „o să se culce cu ea sau n-o să se culce cu ea", „o să-l împuște sau n-o să-l împuște"? Aici problema e alta : o să priceapă sau n-o să priceapă, o să știe sau n-o să știe, este sora sau este fosta metresă? Și atunci sunt mai multe posibilități. Dacă povestea cu tânărul acela care apare la sfârșit este adevărată, ceea ce nu e sigur, povestea e foarte simplă, pentru că, la un moment dat, vine tânărul ăsta și spune că ea l-a părăsit voluntar, l-a sictirit pur și simplu și s-a cărat. Deci e o foarte banală poveste de femeie cam instabilă, care își plimbă dezechilibrul cu fratele și cu mama ei, care și-a părăsit un amant de care nu mai vrea să audă, dar care în alte momente se gândește la el. Și atunci, în pofida faptului că fratele și mama ei nu vor deloc ca ea să reia relațiile cu el, îi trimite o scrisoare. El vine să o vadă și până la urmă nu se știe dacă a văzut-o sau nu. Fapt este că el pleacă, iar chestia e ratată din nou. Ai să spui că e foarte puțin, dar e cam tot ceea ce este de obicei într-o poveste de eșec amoros : un cuplu care se desparte. Asta e una din traduceri. Dar există și alta: pur și simplu, lucrurile care sunt povestite de el nu sunt adevărate. Sunt lucruri cu care el infuzează realitatea. Poate că fata nici nu există. Poate că prima ei apariție halucinatorie: o vede trecând așa ca o umbră pe lângă el, pe urmă o vede pe un pod și are impresia că reușește să-i transmită gândurile lui și să fie atât de aproape de ea încât, pe de altă parte, are impresia că și el simte gândurile ei. Pe urmă o întâlnește la metresa lui. El e totuși un tip cam scrântit. Asta nu mai este o poveste bazată pe realitate, ci în mare parte pe halucinațiile unui tip scrântit.

I.M.: Păi aici e problema, aici sunt niște fire care se rup tot timpul.

A.V.: Ai citit cartea. Te-a plictisit.

I.M.: Nu m-a plictisit. E ciudat că-mi spui asta. M-a ținut tot timpul într-un suspans extraordinar de intens care, pe de altă parte, nu avea obiect, ca să spun așa. Cartea duce către ceva. Îl ține pe cititor en haleine. Și totodată misterul rămâne nerezolvat. Ăsta a fost sentimentul meu. A fost pentru mine o revelație și m-am grăbit să propun cartea la „Actes Sud".

A.V.: Când am fost în Germania, mi-au spus: o carte normal constituită îți prezintă la început niște personaje goale, care au niște titluri. Sunt ca niște sertare pe care e pusă o etichetă. Pe urmă, în măsura în care romanul avansează, după eticheta aceasta încep să apară calitățile personajului, viața și experiența lui, întâmplările cu el și așa mai departe. Deci când sfârșești cartea, știi mult mai multe lucruri decât la început. Și înțelegi răspunsul la anumite chestiuni. În cartea mea e exact invers : la început ți se dă ca o informație șocul pe care-l provoacă întâlnirea cu personajul nou; dar cu cât se vorbește mai mult despre acest personaj nou, cu atât el devine mai suspect, mai neclar, și atunci, la un moment dat, cartea devine une école de l'ambiguïté, de l'instabilité, un moyen de perdre pied, plus tu avances, plus tu perds pied : tu perds pied face à ce qui se pas dans le livre et tu perds pied face à ce que tu es toi-même pour toi. Parce que toutes les petites histoires que ça charrie sont toutes des histoires de perte d'équilibre. Un gosse qui découvre ceci ou cela sur son père, sur sa mère, et ses petites découvertes quand on les additionne les unes aux autres, font que ce gosse vit dans un monde extrêmement inquiétant, instable, fragile, menaçant.

I.M.: On parle à bâtons rompus. Peut-etre c'est le cas de parler un peu du titre.

A.V.: Le titre c'est assez curieux. Ce roman a eu trois titres. Când am scris-o, cartea se chema ***Intersecții***.

I.T.I.: De planuri?

A.V.: Exact. Intersecții între evenimentele curente și toate aceste mici chestii pe care le declanșează, care nu sunt metafore, dar care au scop de metaforă, adică un fragment care apare brutal, fără să fie anunțat. C'est le temps retourné, înțelegi? Eu nu spun: uitați-vă, s-a întâmplat cutare și cutare lucru, ci asta îmi amintește că pe vremuri deja mi s-a întâmplat așa ceva. Încep prima poveste cu ce s-a petrecut, și în felul acesta, când încep să povestesc ce se petrece, nici nu mai am nevoie să spun mare lucru, pentru că efectul a fost deja creat prin șocul imaginii de dinainte. Nu știu dacă sunt clar. Titlul ***Intersecții*** corespunde acestei viziuni, pentru că există aici deci ceva ca o linie, și pe urmă există niște mici linii care vin și o taie după unghiuri diferite. Și linia însăși nu este decât proiectarea acestei schimbări de macaz. E curios că ăsta e titlul cărții scrise la douăzeci și cinci de ani, când terminam Școala Politehnică. Adică e un titlu tehnic.

I.T.I.: E un titlu de geometru, de matematician.

A.V.: Exact. Când am venit la Paris și am vrut să public cartea, mi s-a părut că era mai bine să-i dau un titlu care să fie mai apropiat de impresia pe care o dă cartea, nu de structura ei. Și atunci i-am dat numele de ***Contre-jour***. Il y a des gens qui m'ont dit que le mot „contre-jour" n'existe pas. Moi, j'ai le sentiment que le mot existe.

I.M.: À contre-jour.

A.V.: E același lucru, dar e totuși altfel. Când spui „à contre-jour" ai impresia că e vorba de un eveniment pe care-l vezi „à contre-jour", pe când „contre-jour" este această atitudine globală față de tot ceea ce eu povestesc. De parcă n-aș vedea o lumină naturală, ci „contre-jour".

I.M.: Deci acesta ar fi fost titlul dacă romanul ar fi apărut atunci în Franța.

A.V.: Când am ajuns în România și știam că va apărea cartea, nu aveam încă un titlu pentru ea. Am petrecut seara cu Liviu Călin și cu Ella, și cred că și cu Ovidiu, și le-am spus că a doua zi dimineața le voi aduce titlul. Mi-au venit în cap o serie de titluri. Unul era foarte ușor de înțeles, ***Meandre***. Pentru că este această idee de apă care curge încet, pentru că dă ideea de încetineală și în același timp de eroziune. Pe urmă m-am oprit la ***Ferestrele zidite***, pentru că apare mereu în carte simbolul ferestrelor zidite, adică ferestre care te împiedică să vezi

ce se petrece în casa lor, ferestre care te împiedică să vezi ce se petrece afară. E deci o carte despre singurătate.

I.M.: Celelalte titluri ar fi fost prea didactice. Ăsta e mult mai mult un titlu de roman.

A.V.: Da, e un titlu de roman. Ce e mai curios e că ultimele două cuvinte din carte sunt „ferestrele zidite". Când el pleacă din casa asta, pe care a vizitat-o și unde nu se mai găsește nimeni, vede că odăile sunt goale și că sus e un strat enorm de praf. Deci nu mai fusese nimeni acolo. Dar când iese din casă, își alege totuși drumul care trece prin fața ferestrelor zidite, de parcă ar fi vrut să evite să fie văzut de cineva care ar putea să fie în casă. Or, acest cineva care ar putea să fie în casă e ceea ce se găsește în capul lui bolnav. Mi-am dat seama că într-un anumit sens titlul acesta corespundea decorului acestei narațiuni. Pentru că există un fel de falsă natură în care se petrece totul. E un timp care își schimbă foarte des alura. E o zi foarte luminoasă și apoi se întunecă rău de tot. Pierzi noțiunea timpului. Și în acest timp care nu se măsoară în mod normal, lucrurile se petrec într-o natură care e ea însăși artificială. Țin minte, de pildă, că atunci când în roman se descrie expediția spre ruine, este arătată o parte dintr-o pădure care a fost sacrificată sau care a ars, dar care pare a fi fost construită așa, adică parte artificială, ca o fereastră zidită. Nu știu dacă e clar ce vreau să spun.

I.M.: Este ceva care ar sugera un fel de trompe-l'œil.

A.V.: Da, pentru că de fapt, în momentul în care am ales acest titlu, uitasem complet cartea, pe care cred că n-am recitit-o pe de-a-ntregul de când am scris-o. Am recitit-o apoi foarte încet, în momentul traducerii în limba franceză. Am recitit-o așa de încet încât se poate spune că am citit-o. Am citit așadar niște fragmente care, asociate unele cu celelalte, reprezintă poate cartea. Azi, pur și simplu, titlul este o formulă care simbolic reprezintă atitudinea personajului față de lume și a lumii față de el.

I.M.: Acest titlu leagă într-un fel din punctul tău de vedere momentul de acum cincizeci de ani cu cel al redescoperirii manuscrisului. Ar fi partea de creație pe care o aduci după o jumătate de secol.

A.V.: Da, cred că e just ceea ce spui, dar e mai cu seamă just pentru ansamblul cărții, nu numai pentru cele câteva cuvinte care au fost alese ca titlu. De fapt, cartea asta a fost scrisă înainte să fie gândită, sau făsă să fie gândită, fără să fie proiectată, fără nici un plan director. Au trecut vreo opt ani de când cartea a apărut în românește și ca să o înțeleg trebuie să spun că am început să utilizez o parte din elementele pe care le-am aflat de la critici, de la cititori, de la cei care au vrut să vadă un sens în toată povestea asta. Am început să fiu pus în prezența unor serii de interpretări și în poziția foarte curioasă a autorului care poate să-și aleagă explicația care i se pare cea mai potrivită, sau cea mai flatantă. Dar în orice caz nu cea care corespunde cu ce a gândit el. Pentru că el nu a gândit, pur și simplu, el a scris sau a lăsat să se scrie.

I.M.: Dar nu te-ai gândit că toate aceste interpretări ar putea să meargă împreună ?

A.V.: S-au întâmplat lucruri foarte ciudate. De pildă, orizontul a fost complet schimbat în cursul acestei lecturi. Atitudinea criticilor a fost foarte diferită în ceea ce privește sensul operei. Există un număr de critici pentru care e posibilă și o semnificație politică, ceea ce mie mi se pare complet fals. Cu sau fără Hitler, aș fi scris același lucru.

I.M.: În România au existat asemenea interpretări politice?

A.V.: Am văzut una sau două interpretări de același gen în România. Semnificativ este că cele mai multe interpretări de acest gen vin din Germania. Deci trădează problema Germaniei. Pentru mine cartea asta e legată efectiv de Germania, dar de literatura germană, și nu de experiența istorică a ultimului secol. Ceea ce e curios e că nu mi-am dat seama timp de cincizeci de ani că printre nuvelele scrise înainte de roman sunt cel puțin patru care au o strânsă legătură cu el. Cea mai lungă dintre ele, ***Micaela***, e aproape o schiță a romanului, pentru că se petrece în jurul unei amintiri a povestitorului, vorbesc de povestitorul acestei nuvele care se cheamă ***Micaela***, care se află într-o cafenea care e aceeași ca și cea din roman. Acesta este singurul lucru pe care îl știu despre decorul romanului : cafeneaua este aceeași, este o cafenea care există efectiv, la Târgu-Mureș, oraș prin care am trecut când aveam paisprezece ani, cu părinții mei. Cred că am rămas în oraș doar vreo două ceasuri, pe care le-am petrecut în cafeneaua aceea. Deci, pe de o parte, sunt anumite detalii care existau deja în alte scrieri, dintre care cele mai vechi datează de la vârsta de optsprezece - nouăsprezece ani, și pe de altă parte tonul naratorului îl regăsesc în două nuvele, iar anumite detalii într-o nuvelă publicată de Revista Fundațiilor Regale. Dar partea curioasă este că deși de toate lucrurile acestea ar fi trebuit să fiu conștient când am scris romanul sau imediat după aceea, nu s-a întâmplat deloc așa: le-am descoperit patruzeci și cinci sau cincizeci de ani mai târziu. Și încă ceva. Există în acest roman un fel de triunghi constituit din narator, fratele eroinei, dacă se poate vorbi de o eroină, și această fantomă care încearcă să fie un personaj. Și mi-am dat seama că acest triunghi eu l-am trăit timp de șase ani de când am început să scriu romanul. Era constituit din viitoarea mea soție, fratele ei și cu mine. Eu nu vreau să spun că m-am inspirat ca să scriu romanul acesta din imaginea cumnatului meu sau a soției mele sau a ideii mele despre mine – poate că ultimul lucru, involuntar, e adevărat, restul nefiind adevărat deloc –, dar curios este că nu m-am gândit că există totuși ceva în însuși faptul că în roman există acești trei, un frate, o soră, un narator, și într-adevăr exista o problemă în spiritul meu în relația dintre Mira și Georges. O problemă foarte complicată, un fel de pasiune pentru inteligența lui și pentru viitorul pe care i-l vedea această soră foarte cultivată, foarte delicată și care își dădea perfect seama de calitățile excepționale ale fratelui ei.

I.M.: Fiindcă ne spui aceste lucruri, aș vrea să te întreb cum vezi în general relația, și în cazul tău în primul rând, dintre biografie și operă. O vezi strânsă? Sau dimpotrivă. E o temă foarte dezbătută și care stârnește multe controverse.

A.V.: Eu cred că tema asta nu poate fi discutată decât pe un caz precis, adică pe opera cutare a domnului cutare, care, să spunem, este inspirată din viața lui sau imaginea

pe care și-o face el despre aspectul lui sau despre destinul lui. Dar poate să fie și cu totul obiectivă, o făcătură care nu are nici o legătură cu ideea pe care autorul o are despre sine sau despre ceea ce vrea să scrie. Cum ți-am mai spus, în cazul meu vocea naratorului este o voce pe care o auzeam de cel puțin șase ani când am scris cartea asta. Există o scurtă nuvelă care se cheamă ***Dimineața*** și în care nu se petrece aproape nimic, dar personajul ar putea să fie naratorul care se trezește. O altă povestire se petrece la Moși. Aici cetățeanul seamănă cu anumite imagini ale naratorului din roman, dar mai mizerabiliste și mai apropiate de concret. Indiscutabil, personajul ăsta care revine mereu trebuie să aibă vreo legătură cu mine, nu se poate să nu fie așa. Dar pe de altă parte, halucinațiile personajului îmi aduc mai cu seamă aminte de problema destul de gravă psihică și mentală pe care a avut-o fratele meu la câțiva ani după ce am scris romanul. Există un fel de distorsiune în felul în care utilizează termenii raționamentului, adică este în același timp un cetățean foarte deștept, dar și foarte ciudat. Nu știi niciodată dacă ceea ce spune e o provocare sau dacă nu e un lucru pe care îl gândește cu adevărat, și în cazul ăsta te întrebi dacă totul e normal sau alunecă. Naratorul e mai mult fratele meu decât mine.

I.T.I.: Aveai conștiința, măcar foarte vagă, a faptului acesta când scriai?

A.V.: Nu, pentru că fratele meu a devenit așa la câțiva ani după ce am scris romanul. A avut de altfel o problemă determinată de singurătate, așa cum ți-am mai spus. Jean a trăit vreo doi în Anglia, foarte singur, cu niște oameni mult mai bătrâni decât el și decât părinții lui. N-a suportat singurătatea.

I.T.I.: Cum îți explici tu totuși această relație pe care o faci cu cartea ta?

A.V.: Este una din pârtiile, din direcțiile gândirii, care epuizează în felul ăsta reflecția posibilă în jurul romanului, dar nu mi se pare convingătoare.

I.T.I.: Într-un fel e premonitorie totuși.

A.V.: Premonitorie, da. Mai cu seamă că, cu nuvela care se cheamă ***Micaela***, se întâmplă ceva foarte curios. În clipa în care naratorul vorbește de el, personajul feminin e pe cale de a fi înmormântat, după ce se sinucisese. Această femeie tânără este chiar soția naratorului. Intersant e că Mira, cu siguranță, a inspirat cel puțin una din scenele romanului, în legătură cu Necunoscuta, și anume prima scenă, când el o vede, și i se pare ireală, ireală pentru că e atât de zdrobitor de adevărată, de așa cum trebuia să fie pentru ca să fie o necesitate imediată și absolută, care nu mai poate fi evitată. Dar structura romanului e alta. Ceea ce naratorul descrie pe trei sute de pagini e de natură să dizolve chiar propria-i imagine, mult mai clară la început decât la sfârșitul romanului. Cum ți-am spus, c'est une démarche opposée au roman normalement constitué. Tu fais connaissance de quelqu'un que tu voudrais mieux connaître et l'auteur te permet de mieux le connaître. J'ai la prétention que j'ai réussi à écrire un roman à rebours, où je fais au lecteur le cadeau d'un héros qui ne peut que, dans le meilleur des cas, rester inconnu à la fin. Car finalement il reste aussi inconnu que ces gens dont on peut douter de leur présence réelle et que ces événements qui sont décrits après avoir été largement surdimensionnés par la folie latente du narrateur. Personajele n-au nume, asta-i evident. Dar nu numai că n-au nume, n-au nici un proiect precis, nici unul dintre proiectele care se nasc în creierul naratorului nu e dus până la capăt. Nu știu dacă ai trăit lectura în același fel.

I.M.: În acest fel și în multe altele.

A.V.: Și eu consider că în legătură cu cartea asta există mai multe feluri de citiri posibile, unul constând în a spune că e vorba de un text ciudat, care nu conține nici unul din elementele cu care se dramatizează un récit și care să permită să se creeze spațiul de curiozitate și de angoasă care-l face pe lectorul curent să ducă lectura până la capăt. Doamna Pârvulescu vorbește despre un text care curge încet, ca un fel de miere, și care într-un anumit sens empoisonne le lecteur, qui lui impose son rythme, qui lui impose sa nature difficilement tolérable, difficilement ingérable, mais quand même on continue.

I.M.: Da, într-adevăr, cartea te obligă să o citești, îți impune parcă asta.

A.V.: Lucrul e interesant numai în măsura în care nu știi nimic despre ceea ce vrei să afli, iar la un moment dat simți că nu vei afla nimic.

I.M.: Și totuși continui…

A.V.: Da, dar vei rămâne cu niște răni. Lucrul de care îți aduci aminte e ceva care tulbură viziunea, de parcă ți s-ar impune niște ochelari pe care sunt mâzgâlite niște semne, care fac ca ceea ce tu vezi să nu fie chiar ceea ce se vede.

I.M.: Albert, așa cum ai spus, în momentul în care ai început să scrii, nu aveai nici un proiect. Totuși, care era acea vagă stare, căci nu spun idee, pe care o aveai în legătură cu ceea ce urma să faci? Flaubert, de exemplu, spune că, înainte de a scrie *Salammbo*, vedea o pată purpurie, din care s-a dezvoltat apoi întreg romanul.

A.V.: Asta-i chestiunea fundamentală pe care mi-am pus-o, mi-am pus-o chiar de când am început să scriu. Și tot în aceeași clipă m-am hotărât să nu mi-o mai pun, fiindcă știam că dacă continui să mă mai gândesc la chestiunea asta va trebui să mă opresc. Deci eu nu puteam să continuu să scriu decât dacă mă lăsam purtat complet. Mai bine întreabă-mă cum scriam: mult, puțin,

Henri Matisse – ***Spanish Still Life***

ușor ?

I.M.: Da, care era programul zilei, ca să spun așa? Și ritmul, „tabieturile“ tale de scriitor?

A.V.: Când începusem să scriu nuvele și poeme care apăreau în Revista Fundațiilor Regale, făceam studii de inginerie la Politehnică. Asta era o școală care cerea multă activitate. Aveam o viață foarte plină și îmi rămânea puțin timp pentru scris. Și când începeam să scriu vreo nuvelă de cincisprezece-treizeci de pagini, ori o scriam imediat, pe de-a-ntregul, într-o zi sau în două-trei zile, sau n-o mai scriam deloc. Știam de la început despre ce o să fie vorba, atmosfera o simțeam perfect și știam care sunt instrumentele pe care le voi folosi. La fel s-a întâmplat și cu poemele. O suită de cincisprezece poezii, care se cheamă ***Musique légère***, a fost scrisă într-o după-amiază. Nu e vorba de o poezie dificilă, dar să scrii cincisprezece poezii în câteva ore e totuși mult. Și pe urmă nu mai reveneam deloc. De parcă altcineva se ocupa de afacerile mele literare.Din când în când, acest altcineva îmi spunea : „Uite, acum ai puțin timp, ia stiloul și încearcă“. Cu romanul nu s-a petrecut deloc așa. Când am început să scriu, știam că intru într-o chestie care va fi un cărțoi mare și important. Știam că va fi vorba despre un cetățean pe care l-am văzut pe scările bordelului, nu știam câtuși de puțin nici cine e, nici ce va face. Și în loc să dibui, să caut câteva momente de libertate într-o zi plină de activități de diferite feluri, m-am apucat să scriu romanul după ce îmi dădusem demisia ca inginer.

I.M.: Deci ai avut un moment când ai renunțat la inginerie.

A.V.: Da, după câțiva ani de activitate foarte plicticoasă, care nu mă interesa câtuși de puțin. Mi-am dat demisia cu o lună înainte să mă însor. Între altele, pe plan material, cu ce câștigam puteam să cumpăr un kilogram de ciocolată. În calitate de viitor soț întreținut, puteam să fiu cel puțin un soț întreținut care spera să scrie o carte. Mi-am dat autorizația de a nu face nimic altceva. Aveam foarte mult timp acum, dar nu aveam nici un proiect. Și deși eram un om perfect neorganizat, mi-am organizat timpul ăsta chiar din clipa când am luat tocul în mână. Am scris douăzeci de pagini în prima noapte. Am scris atunci mai cu seamă pagini care nu au fost schimbate deloc. Știam că până nu-l termin nu mă voi mai opri. Scriam în fiecare dimineață de la ora nouă până la ora unu. După masă mă plimbam cu Mira în fiecare zi. Erau niște plimbări fără capăt, fără sens, dar care-mi erau foarte necesare. Eram într-o stare de fericire permanentă pe care n-am mai cunoscut-o niciodată. Deci omul acesta fericit va scrie timp de douăzeci de zile un text care nu are câtuși de puțin parfumul fericirii, și nici al împlinirii. Nu-i curios?

I.M.: Foarte curios, dar nu atât de curios pe cât pare. Iată răspunsul la întrebarea mea despre relația operă – biografie.

A.V.: Nu aveam nici un ban; nu puteam s-o invit pe Mira la masă. O conduceam la ea acasă, iar eu îmi sfârșeam seara cu câțiva prieteni. Și asta era o latură care mă fericea. Pentru că prietenii erau oameni de o mare calitate. Era mai cu seamă Ovidiu. El își organiza un fel de viață în care fiecare zi era o sărbătoare, în care în fiecare zi aveai bucuria să întâlnești pe cineva. Ovidiu era foarte bun și nu vedea peste tot decât mari speranțe : Tonegaru, Stere Popescu, Marcel Gafton. Vreau să spun că scriam și noaptea. De pe la zece, zece treizeci, când în casă se lăsa complet liniștea, până pe la vreo două noaptea. Dormeam șase ore și scriam opt ore pe zi. E mult, e foarte mult, cred.

I.T.I.: Timp de douăzeci de zile.

A.V.: Da. Mi-am dat seama că se petrecea ceva anormal. Când eram aproape de sfârșit, mi-am spus că ar trebui totuși să încerc să știu cum se va termina povestea asta. Și atunci am avut într-adevăr imaginea unei scene care este scena cea mai importantă din roman, cea în care presupusul frate îl împinge pe narator spre dormitorul ei, ca să vadă că ea e acolo și că-i bolnavă. Și el intră în odaie, simte căldura de om care se luptă din greu ca să rămână în viață, dar nu deschide ochii. Deci el n-a vrut să știe și nu o să știm nici noi. Eu am simțit această scenă așa cum probabil simte un sculptor atunci când se uită la o piatră. Cartea mea e o carte care, prin felul în care a fost scrisă, prin felul în care a fost nepregătită, e o ciudățenie. Ce-ar fi fost dacă aș fi fost scriitor cu adevărat?

I.M.: Cum ai știut că trebuie să te oprești, că ai scris ultimul cuvânt?

A.V.: E foarte curios că îmi pui întrebările de parcă ai fi în interiorul meu. Știi ce m-a oprit? Am descoperit că se terminase. E în final un mic capitol de vreo zece rânduri, în care el intră în casă spre a descoperi că nu mai e nimeni acolo. Apoi el pleacă și trece pe sub ferestrele zidite, adică pe sub acele ferestre care îți permit să treci fără să fii văzut. Ei bine, scriind aceste zece rânduri am simțit că romanul s-a isprăvit.

I.M.: Ai simțit pur și simplu că s-a terminat.

A.V.: Da, am simțit că s-a terminat. Cum să-ți spun, am simțit că am fost obiectul unei vizite, un cetățean care este naratorul romanului mi-a făcut o vizită și mi-a povestit ceva. La un moment dat povestea lui s-a isprăvit, și atunci a plecat.

I.M.: Ce s-a întâmplat după ce te-ai oprit din scris?

A.V.: Eu am terminat romanul în primele zile ale lui aprilie ’46. La începutul lui mai m-am însurat. Am luat Premiul Fundațiilor, apoi am plecat la Mangalia, unde nu am făcut nimic, doar m-am odihnit. A urmat apoi perioada aceea caraghioasă cu lipsa de bani, când s-au schimbat monezile. În orice caz, nu aveam de lucru. Aveam în schimb aveam o soție adorabilă și niște socri minunați. În jurul lor era o sumă de oameni cu totul diferiți de cei pe care-i vedeam eu de obicei. Adică era fosta bună societate evreiască din București, de oameni foarte bogați, foarte civilizați, dintre care unii erau și cultivați. În plus, aveam prieteni și în buna societate românească, alcătuită din oameni nemolipsiți de Legiune sau de cuzism, pentru că au existat și indivizi de felul ăsta. Printre ei se număra Alexandru Rossetti, care îmi era prieten bun. Pe la mijlocul lui august m-am întors în București, și timp de o lună am lucrat pe roman, adică l-am bătut la mașină.

I.M.: Ai modificat mult textul?

A.V.: Dragă, pot să-ți arăt manuscrisele. Am aici patru cahiers. Manuscrisul îți dă răspunsul imediat. Ai să vezi că nu există nici un capitol care să fie scos complet. Dar sunt altele care sunt modificate.

I.M.: Vorba de modificări făcute pe loc, adică în timp ce scriai, sau după ce ai terminat?

A.V.: În timp ce scriam nu m-am oprit o singură dată. E vorba de modificări făcute două luni mai târziu, la relectură.

I.M.: Sau la lectură, mai bine zis.

A.V.: Da, la lectură. Și rezultatul lecturii a fost de altfel foarte inquiétant, dacă se poate spune așa, pentru că în momentul acela cartea nu fusese citită decât de soția mea, de Comarnescu și de Ovidiu Constantinescu. Eram într-o stare de confuzie completă. Când l-am auzit pe Ovidiu lăudând-o și apărând-o într-o discuție dezagreabilă cu Stere Popescu, am avut impresia că el o apără din simpatie pentru mine și cam atât. Stere îi spunea că e carte plicticoasă și fără nici un interes. Ovidiu susținea că romanul pune anumite probleme, dar pentru mine cuvintele lui Ovidiu nu prea aveau conținut. În ceea ce-l privește pe Comarnescu, el nu spusese încă nimic. Pe Mira o consideram prea aproape de mine ca să aștept de la ea o judecată de valoare. În plus, Mira era și foarte timidă. Ce mai, după această lectură, nu eram deloc convins că-i o carte bună. Era de altfel și foarte deosebită de ceea ce citeam pe vremea aceea. Lecturile mele românești de atunci erau romanele Soranei Gurian, cele ale lui Tudoran, romane obiective, sau ***Rusoaica*** lui Gib Mihăescu.

I.M.: Cum îți explici faptul că ai scris un roman atât de diferit de ceea ce se scria în România în acel moment și chiar atât de diferit de ceea ce se scria în Europa?

A.V.: Nu aștepta de la mine o explicație în privința asta. Să-ți spun ceva. Există un roman care nu mi-a plăcut, pe care l-am citit imediat după ce am scris romanul meu. E vorba de ***L'Étranger*** de Camus. Cunoști cartea?

I.M.: Pe dinafară, pot să spun.

A.V.: ***L'Étranger*** e o carte care în vremea aceea a avut un succes copleșitor. Și romanul meu a fost lăudat de oameni de mare calitate, ca Roger Caillois. Dar cred că cititorul obișnuit l'aurait rejeté. ***L'Étranger*** este pentru mine exact contrariul cărții mele, e o carte foarte proiectată, simbolică, simplistă și geometrică, cu adevărat o făcătură. Succesul de acum al cărții mele, mai cu seamă în Germania, și interesul pe care l-a suscitat în România, explică foarte bine eșecul ei de pe vremea aceea, adică astăzi romanul demonstrativ de tip Camus e depășit.

I.M.: E aproape un roman cu teză.

A.V.: Da, eu nu puteam să scriu un roman cu teză. Un cetățean cu coordonatele mele, adică un evreu neevreu, utilizator al limbii române, dar care nu e român, și care totuși are interes pentru România, nu putea decât să scrie un alt fel de roman. Cred că această identitate cu totul specială m-a împins spre personajul pe care l-am descris. E un personaj care nu are nici un fel de coordonate pentru că nici eu nu aveam, care nu are nici un fel de proiect pentru că nici eu nu aveam nici un fel de proiect, e un personaj care crede că nici un proiect nu are rost, dar care trăiește într-un spațiu mult mai dramatic decât cel în care trăiam eu. De unde să vină acest spațiu? Să fie o molipsire din lecturile romantice care m-au impresionat probabil mai mult decât pe alții? Prima lectură a lui ***David Cooperfield***, la doisprezece ani, m-a impresionat profund. Atunci n-am înțeles nimic. Dar ce n-am înțeles s-a transformat într-un fel de mister, într-un halo care a început să învăluie toată cartea asta. Mai târziu am încercat să înțeleg mai mult, lucru pe care îl puteam face pentru că între timp mai citisem multe alte cărți și aflasem și multe alte lucruri despre viață. De exemplu nu știam dacă Steerforth era sau nu homosexual. La treaba asta am început să mă gândesc pe la treizeci de ani sau mai târziu, poate și din cauza grupului de prieteni pe care îl frecventam. Dar misterul lui ***David Cooperfield*** vine din ceva mult mai adânc, de nepătruns, c'est le pouvoir de séduction, le pouvoir de mobiliser la faculté de l'attention de l'autre. C'est ça le sujet du roman: c'est le pouvoir des uns sur les autres et l'inconstance de ces centres de pouvoir qui vont de l'un à l'autre. C'est une sorte de partie de ping-pong entre deux personnages dont l'un a la faculté de rejeter la volonté de séduction de l'autre, et l'autre a la volupté de se laisser aller à la faiblesse. Ça te convient?

I.M.: Oui, j'aime bien ce que tu dis, je sens vraiment l'envie de relire *David Cooperfield*, livre que moi aussi j'ai beaucoup lu pendant mon adolescence.

A.V.: Je crois que maintenant je pourrais très difficilement écrire. Je suis désolé de n'avoir pas fini un texte très court, une quinzaine de pages. Je dois écrire encore deux ou trois pages. Si je ne meurs pas dans les deux ans qui viennent je me promets de le finir et de te l'envoyer. C'est une petite histoire qui est toute l'histoire de ma vie…

I.M.: Albert, spune-mi, cum s-au petrecut lucrurile în Franța? Cum ți-ai găsit primul traducător? Pentru că am impresia că faptul că traducerea a fost proastă a jucat un rol hotărâtor în nepublicarea cărții.

A.V.: O să-ți spun totul în măsura în care memoria mea nu falsifică. Am o memorie foarte proastă. Eu când am plecat din țară am primit din partea lui Comarnescu o serie de nume, de adrese și de numere de telefon. Nu mai știu dacă aveam și scrisori. Era vorba printre alții de Eliade, de Cioran, de Jacques Lassaigne, care nu știu cine e, de Jean Cocteau. M-am repezit la cei trei, la Eliade, la Cioran, la Ionescu. Pe Jacques Lassaigne nu știu dacă l-am văzut, cred că nu. Pe Cioran l-am văzut o singură dată. Pentru că m-a primit foarte uscat și total neinteresat. Mi-a spus imediat că lucrul cel mai important pentru un scriitor este să-și păstreze libertatea, să-și apere teritoriile de singurătate și să nu fie împiedicat să lucreze de cetățenii care-și permit să dea buzna la orice oră din zi și din noapte.

I.M.: În ce limbă vorbeați?

A.V.: Vorbeam numai în franțuzește, iar el avea o franțuzească îngrozitoare, adică avea un accent românesc violent. Mi-a spus că nu vrea să vorbească românește pentru că a doua zi trebuia să vorbească la radio.

I.M.: Să nu-și piardă…

A.V.: Da, să nu-și piardă accentul francez.

I.M.: Dar spune-mi, Albert, tu l-ai auzit vorbind franceza în continuare, până în ultima vreme…?

A.V.: Eu l-am văzut foarte rar.

I.M.: Își ameliorase franceza vorbită?

A.V.: Îți spun foarte sincer: nu. Vorbea o franceză sans défaut, dar avea un accent foarte puternic.

I.M.: Asta a fost și părerea mea.

A.V.: Avea mai cu seamă ceea ce avea și cumnatul meu Georges Daniel, care era docteur ès lettres. Avea le style ampoulé des universitaires. Pe Eliade îl văd în clipa asta așa cum l-am văzut atunci. Un tinerel care juca rolul de mare profesor. Părea foarte tânăr. Avea patruzeci și doi – patruzeci și trei de ani, dar nu-i dădeai mai mult de treizeci și cinci. Era puțin chel. Vedeai că e slăbuț, dar totuși era voinic. Foarte tendu, dar avea o delicatețe imediat vizibilă.

I.T.I.: Era profesor la Sorbona atunci?

A.V.: Nu, când l-am văzut eu, o ducea foarte greu. Își pierduse soția, și cred că îi era frică de trecutul lui, care era foarte apropiat. În schimb, am înțeles de la început că-și făcuse un loc important în domeniul științific. Și ceea ce i se părea cel mai important era să asigure evoluția acestui loc de specialist în istoria religiilor. Și să nu se lase debordat de tentațiile literare, care riscau să-i îndepărteze imaginea de ceea ce ar fi trebuit ea să fie. Pe de altă parte, mi-a luat romanul, l-a citit. Țin minte că mi-a spus cuvinte foarte elogioase, dar nimic despre fondul cărții. Mi-a spus că e o carte pe care și-ar fi dorit să o fi scris el. Mai cu seamă il s'est voué a servir ce bouquin. Prin el am ajuns la toți editorii: la „Gallimard“, la „Plon“, la „Éditions de Minuit“, la „Stock“. Pentru că s-a ocupat de treaba asta până când a plecat din Franța. Despre relațiile cu Eliade în legătură cu romanul aș putea să scriu o carte de patru sute de pagini.

I.T.I.: El avea o sensibilitate de un gen care îi permitea să fie deschis la un asemenea roman.

A.V.: Da, desigur. Pe de altă parte, eu nu-l citisem deloc. Eu am început să-l citesc pe Eliade doar după ce l-am cunoscut. I-am citit nuvelele și mi-a plăcut enorm ***Șarpele***. Până atunci citisem doar Huliganii și nu-mi plăcuse deloc. Nu mai știu dacă el e cel care m-a trimis la poetul acela nenorocit care mi-a tradus romanul. Cred că mai curând trebuie să fi fost cineva din România.

I.M.: Și spune-mi, Albert, acest Claude Sernet, primul tău traducător, știa bine românește și, mai cu seamă, franțuzește?

A.V.: Era român. Era cumnatul lui Voronca, iar Voronca era oarecum înrudit cu niște rude de-ale Mirei. Je me demande si ce n'est pas à travers cette filière que j'ai eu son adresse et le malheur de la connaître. După ce i-am citit îngrozitoarea traducere, l-am întrebat: „Domnule, dumneata ai citit cartea asta de la un capăt la celălalt înainte de a o traduce?“ Mi-a dat următorul răspuns: „Pentru optzeci de mii de lei“ (adică opt sute de franci actuali) „nu sunt obligat să-ți citesc opera“. Mi-a spus-o cu o scârbă totală. Era un tip urât și rău. Cred că i-am displăcut profund.

I.M.: Mai ales era incompetent.

A.V.: Nu știu dacă era așa de incompetent. Pentru că de curând cineva mi-a spus că era un poet de calitate.

I.M.: Vorbeam de incompetența lui ca traducător.

A.V.: Nu știu. Pur și simplu și-a bătut joc. Apoi l-am văzut pe Eugen Ionescu. Când l-am cunoscut eu nu publicase nimic în Franța. Încă nu scrisese aproape nimic. Era un fel de tip nenorocit, blegit de sărăcie, cu o soție adorabilă și cu un copil cam mărunțel. Nu cred că el m-a citit. Soția lui m-a citit. La Cocteau n-am vrut să mă duc,

Auguste Renoir – ***Trandafiri***

fiindcă știam că e pederast. Și cum eu abia scăpasem de grupul de homosexuali din România, mi-am spus că sunt une société trop spéciale pour moi. De altfel am făcut o mare prostie că nu m-am dus. Pe urmă l-am văzut de vreo două ori pe Roland de Renéville, care n-a făcut nimic, nici nu știu dacă m-a citit. Din când în când am avut adevărate aventuri. La „Gallimard“ l-am cunoscut pe Brice Parain, care m-a invitat și la masă. Brice Parain era un filosof și un grammairien celebru. Îi plăcuse cartea mea. Și când m-a invitat la masă m-a întrebat dacă aveam intenția să mai scriu. I-am spus că nu sunt deloc sigur. Apoi m-a întrebat dacă vreau să rămân în Franța. Și eu i-am spus că nu aveam mijloace de existență și că aveam de gând să plec în Mexic, unde aveam o rudă care mă chema să lucrez acolo. Atunci mi-a zis: „Cum, domnule, vrei să-ți public o carte care nu se va vinde, când dumneata nu mai vrei nici măcar să mai scrii și pe deasupra mai vrei să pleci și în Mexic ! Je vais y réfléchir. De toute façon, je vous promets une chose. Si vous écrivez un second livre, je publie les deux“. M-a întrebat ceva foarte curios : dacă eram epileptic. Și atunci mi-am dat dintr-odată seama că epilepsia traversează tot romanul. Tu ai remarcat treaba asta?

I.M.: Nu.

A.V.: De ce epilepsia, nu știu. N-am cunoscut niciodată vreun epileptic. Reluând firul, la Caillois nu m-am dus. În schimb, l-am văzut pe Raymond Queneau, și am făcut prostia să-i spun că în România nimeni nu ar fi publicat textele lui Isidore Isou. Or, cel care l-a publicat în Franța, la „Gallimard“, pe Isou, a fost chiar Queneau. I-a displăcut profund observația mea. Rezultatul e că n-am fost publicat.

I.M.: L-ai cunoscut și pe Michel Leiris?

A.V.: Nu, pe Michel Leiris nu l-am cunoscut. Întâlnirea cu Gabriel Marcel a fost însă extraordinară. Ți-am povestit-o cândva, cred.

I.M.: Nu, nu mi-ai povestit-o.

A.V.: Este o întâlnire care a avut loc mult mai târziu, cam prin anii '70, când Eliade venea din America. Eliade mi-a spus că-l văzuse pe Gabriel Marcel și că el îmi va citi romanul și mă va primi. Atunci i-am telefonat lui Gabriel Marcel și m-am dus la el. Era un fel de cobold, un fel de vietate pe fundul pădurii norvegiene. Avea o barbă mare și nu era mai înalt decât maldărele de cărți care-l înconjurau. Mi-a spus: „Vous êtes un homme extraordinaire, d'une morale rare…". Atunci l-am întrebat: „Mais vous avez lu le livre?" Iar el: „Moi? Pas du tout. Comment voulez-vous que je lise votre livre? Regardez ce que je reçoit toutes les semaines. Pourquoi lire le vôtre en particulier. Moi, je vous ai dit ce que m'a dit Eliade. Il m'a dit que vous êtes un très grand écrivain. Moi, je crois Eliade. Ça me suffit. Je vous publierai, ne vous inquiétez pas". Atunci a sunat telefonul și am auzit conversația următoare: „Ce n'est pas vrai. Comme c'est étonnant, ce hasard ! Et comme c'est pénible! Je le regrette!" S-a uitat la mine trist și mi-a spus: „J'avais donné le livre à quelqu'un à lire. Il dit que c'est du mauvais Proust".

Știi cine era cel care citise cartea? Michel Tournier. Nu-i așa că-i amuzantă chestia? Unii mi-au propus să publice cartea împărțind cu mine cheltuielile, ca asociați. Alții voiau s-o publice imediat, cu condiția să refac traducerea. Am refăcut două capitole, dar pe urmă m-am lăsat. La „Éditions de Minuit" am fost foarte bine primit de Lindon și de Robbe-Grillet.

I.M.: Și erau cei mai deschiși la o literatură de tipul ăsta. La „Éditions de Minuit" au publicat mulți reprezentanți ai Noului Roman.

A.V.: I-am văzut pe amândoi. Foarte simpatici, cu atât mai mult cu cât Robbe-Grillet a făcut aceleași studii ca și mine, adică o Școală de inginerie. Robbe-Grillet a început prin a fi inginer. Și de altfel romanul lui e influențat de ideile pe care ți le poate da o formație tehnică.

I.M.: Dar spune, Robbe-Grillet citise romanul?

A.V.: Da, îl citise.

I.M.: Și ce ți-a spus?

A.V.: I-a plăcut, m-a chemat la el.

I.M.: Ți l-a comentat în vreun fel ?

A.V.: Voiau să-l publice, dar trebuia refăcută traducerea.

I.M.: Deci oarecum se ajunsese la publicarea lui, dar cu această condiție.

A.V.: Cam la doi-trei ani după ce am sosit în Franța, aveam trei sau patru editori care voiau să-l publice. Robbe-Grillet cu condiția să-l retraduc, Stock cu condiția să particip la finanțare. Kanters avea o formulă cam bizară, dar care văd că se practică și astăzi cu tinerii autori necunoscuți, adică li se cere să-și cumpere un număr de cărți. Mai ții minte scrisoarea aceea pe care mi-a scris-o Eliade și pe care am publicat-o în „România literară"? Acolo îmi spune că e convins că romanul va apărea, că va avea un succes de critică, că înainte de critici va avea un succes la snobi și că în sfârșit publicul se va interesa de el zeci de ani mai târziu. E foarte interesantă mentalitatea lui Eliade: adică succesul e făcut de snobi, este analizat de critici, și pentru că e analizat de critici vin prostănacii să cumpere. Și cam așa se și întâmplă. Snobul are în societatea franceză un rol foarte important. Alt lucru ciudat e legat de întâlnirea mea cu Paul Celan la Paris. L-am cunoscut prin intermediul unei fete din București, de care Celan fusese îndrăgostit. Nu avea mult farmec, și părea îngrozitor de trist. Avea o nevastă încântătoare, de la haute noblesse franțaise. Și el părea în acel mediu une personne déplacée. Nu știu dacă a citit tot romanul. Cu siguranță că a citit o parte, pentru că mi-a propus să mi-l traducă în germană. Eu știam că el e celebru în Germania, dar mi s-a părut absurd să încerc Germania înainte de Franța. Își făcuse mâna traducând câteva pagini din primul capitol. Din păcate, nu le-am păstrat.

I.M.: Din tot ce-mi spui, romanul a interesat foarte mult și aici, în Franța.

A.V.: Dragă, eu nu am fost abil deloc. Dacă aș fi fost abil, nu-i spuneam ce i-am spus lui Queneau, și mi-l publicau la „Gallimard". Au fost vreo zece care s-au interesat de el.

I.M.: Înțeleg că și Monica Lovinescu a avut un rol.

A.V.: Monica Lovinescu s-a bătut și ea. Știi că eu cu ea am făcut publicitatea fizică la ***La Cantatrice chauve***? Adică eu mă plimbam cu afișe în spinare și Monica, îmbrăcată în țigancă, cu o fustă pe care erau desenate niște banane, dansa în jurul meu.

I.M.: Foarte nostim.

A.V.: Aveam douăzeci și șase-douăzeci și șapte de ani.

I.T.I.:. Ea citise romanul?

A.V.: Da. Dar niciodată n-am vorbit despre el. Conversații despre roman n-am avut decât cu Liviu Călin, care era un tip foarte subțire. Ce mai vrei să știi?

I.T.I.:. Cum de-ai renunțat totuși? De ce n-ai încercat să găsești un bun traducător?

A.V.: În timp ce activitatea mea de fost scriitor nu ducea la nimic, activitatea mea de actual inginer avea un succes absolut neprevăzut.

I.T.I.: Când a început activitatea ta de inginer la Paris?

A.V.: Imediat. La două luni după ce începusem să caut de lucru, adică să mint spunând că îmi caut o slujbă, a venit lucrul spre mine. Îi spusesem unui prieten foarte bogat de-al lui tata, pe care-l cunoșteam bine, că vreau să muncesc. Ăsta era un financiar foarte important, prieten cu patronul industriei Ford în Franța. Am fost deci chemat la Ford. Aici nu aveau nimic pentru mine, dar m-au trimis la un arhitect, care lucra pentru o întreprindere, și așa am găsit de lucru. Am rămas treizeci de ani la întreprinderea asta, optsprezece ani ca inginer și doisprezece ani ca președinte. Interesant e că eu, care nu mă pasionam după inginerie, la un an după ce eram acolo, am făcut proiectul uzinei Renault, cea mai mare uzină din Franța. A fost un proiect absolut original. Am câștigat cu el concursul, și într-un fel și așa Renault a devenit dintr-o mică întreprindere locală o mare întreprindere metropolitană. Deci eu, la doi ani după ce începusem să lucrez la Paris,

eram cunoscut ca un inginer de mare calitate, cu proiecte foarte personale. Apoi am construit Aerogara Sud, diferite prefecturi, alte uzine enorme, am construit peste tot, până în China. Deci îmi câștigam destul de larg existența, și încă nu atât de larg pe cât aș fi putut să pretind. Nu mă interesa asta prea mult. Să mă apuc de literatură ar fi însemnat să renunț la toate astea. Mă obișnuisem să lucrez bine. Pe urmă a fost moartea Mirei, care a fost ceva absolut îngrozitor, la doi ani după ce am ajuns la Paris. M-a salvat de dezastru ingineria, nu romanul. Deci am avut o dublă carieră. Mai întâi de inginer și apoi de șef de întreprindere, cu răspunderi, cu mulți lucrători, cu multe belele.

I.M.: Faptul că nu ai mai scris e o chestiune, dar tu ai renunțat și la ideea de a publica ceea ce scrisesești. Ceea ce e un caz mai rar.

A.V.: Dintr-un fel de onestitate. Eu consideram că în măsura în care nu mai scriam, nu eram scriitor. Și că nu are nici un rost. Adevărul e că mai scriam din când în când. Mai scriam puțină poezie, treizeci-patruzeci de poeme, vreo două nuvele, niște texte épars. E o nimica toată pentru patruzeci de ani. Nu renunțasem complet la asta. Renunțasem să public, da.

I.T.I.: Deci n-ai mai publicat nimic în toată această perioadă?

A.V.: Ba da, am publicat, dar din cauza românilor care-mi cereau. Am publicat în diferitele reviste ale lui Ierunca. Vreo patru-cinci poeme, o nimica toată.

I.T.I.: Și la romanul ăsta abandonat te mai gândeai din când în când?

A.V.: Dragă, mă mai gândeam, în măsura în care, într-o zi, i-am propus lui Mămăligă să citesc la cenaclul lui. Am citit un capitol important care a fost primit cu multă răceală.

I.M.: De Mămăligă?

A.V.: Da. Și nici publicul n-a părut prea convins. Trebuie să spun însă că era o perioadă în care cenaclul era îngrozitor de politizat. Textele care mergeau bine erau niște texte orientate, cu niște personaje vulgare, ridicole și stupide, care erau comuniști. Dacă scriai așa, scriai bine. Dacă nu, on t'écoutait on était poli, mais c'était tout. Am citit odată și m-am lăsat.

I.M.: Te considerai deci un fel de diletant în materie. Sau poate nu te mai gândeai deloc la acest capitol din viața ta.

A.V.: Nu mă mai gândeam deloc și consideram că probabil romanul nu e prea bun.

I.M.: Nu aveai nici un regret pentru el.

A.V.: Dragă, aveam regrete pentru femeile care au murit, pentru femeile pe care le iubeam și cu care nu-mi mergea. Am avut o viață nenorocită, știi bine. Am dat prea multă importanță afecțiunilor. Feminine, mai cu seamă. În plus, aveam satisfacții profesionale adevărate. Lucram la o întreprindere care era cunoscută, făceam proiecte mari. Je jouais dans la Cour des grands. De altfel, e curioasă reacția lor. Când s-a terminat toată povestea asta profesională și când nu mai eram decât un fost șef de întreprindere, unul dintre foștii mei colegi, tot șef de întreprindere, a văzut un articol despre romanul meu, articol apărut în Germania, și a rămas trăznit. Dar să nu crezi că am crescut în ochii lui. Dimpotrivă : „Tu as toujours été un farfelu".

I.M.: Dar spune-mi, de ce nu publici nuvelele?

A.V.: Între altele, pentru că o foarte bună prietenă a mea, Monica Lovinescu, care le-a citit, mi-a spus, când au început să apară criticile despre roman, să nu mai public nimic: „Ți-ai făcut un locșor în literatura română, dacă mai publici ceva, or să te atace toți".

I.M.: Tu nu crezi în nuvelele tale?

A.V.: Dragă, nu cred mai mult decât am crezut în roman, adică nu cred deloc.

I.M.: Înțeleg că-i o scriitură omogenă, care le leagă între ele, și care totodată le leagă cu romanul. Cred că această omogenitate de scriitură – și în conceptul de scriitură includ totul, formă și conținut, dihotomie, antinomie transgresate prin el – este foarte importantă, căci ar contribui la consolidarea unui ansamblu, a ansamblului care este romanul.

A.V.: Într-adevăr, aș vrea să public toate nuvelele împreună.

I.M.: Chiar așa să și faci. Și cât de curând.

A.V.: Ar vrea să le publice doamna Magda Petreu. Dar mai sunt și alții.

I.T.I.: Albert, ce gust are pentru tine celebritatea, acest succes literar venit atât de târziu?

A.V.: Mi s-a părut totdeauna că orice fel de carieră de felul ăsta în Franța e o nebunie. Ăsta e un complex cu totul diferit de cel al românului obișnuit care își închipuie că va cuceri Parisul. Nu am avut deloc impresia că voi cuceri Parisul. În schimb, am fost cu totul stupefiat de succesul meu în Germania, de felul cum am cucerit Germania. Apoi romanul a apărut în Spania, unde s-a vândut destul de bine. La Madrid au apărut numeroase articole elogioase.

I.T.I.: Ai vești despre vreo altă traducere? Știu că romanul a apărut acum doi ani și în traduccere olandeză.

A.V.: În principiu, cartea e vândută în Finlanda. I-am telefonat de curând lui Nyssen, și știu că „Actes Sud" se luptă să o publice și în Anglia.

I.T.I.: Nu urmează a fi tradusă și în Japonia?

A.V.: Nu am nici un fel de informații în sensul ăsta.

I.M.: Eu văd cartea asta foarte bine publicată în Japonia.

A.V.: Ai dreptate, pentru că e complet abstractă.

I.M.: Ar trebui să vorbești cu Nyssen. Și acum Albert, cum vezi, privind în urmă, toată povestea ta, configurația ei, care e ca un desen, ca un misterios arabesc?

A.V.: Am ajuns la un acord foarte particular între mine și cel care a scris romanul. Consider qu'il y a une parenté de noms. Adică numele celui care a scris cartea mai există și acum. Dar cel care a scris cartea nu mai există. Deci eu sunt doar cel care-și imaginează care au fost gândirea sau răspunsul la anumite chestiuni ale unui cetățean care poartă același nume cu mine, dar care e cu totul diferit. Mi se pare mult mai interesant și mai normal să vorbesc despre carte, care e un lucru precis, care e ceea ce e, decât despre Alexandru Vona, care a dispărut, sau despre Albert Samuel, care n-a existat.

Liviu Ioan Stoiciu

„CONȘTIINȚA ACTULUI DE CREAȚIE S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O CONȘTIINȚĂ A ZĂDĂRNICIEI” (II)*

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

– Cum arată locurile Dvs. natale. Vă mai gândiți la ele? S-au schimbat mult în atâția ani de când le-ați părăsit?

– Locurile mele natale... Mai degrabă locuri de baștină: fiindcă despre comuna Dumbrava Roșie, raionul Piatra Neamț (cum vă spuneam, la 5 kilometri de Piatra Neamț, azi comună subordonată municipiului Piatra Neamț), unde m-am născut, într-o locuință de serviciu CFR, nu am știut niciodată nimic. O mai fi pe picioare casa în care m-am născut? N-am fost curios să aflu, fiind o locuință de serviciu de tranzit a tatălui meu, detașat pe șantierul liniei ferate care se construia în anul 1950 spre Bicaz... Eu am stat aici, la Dumbrava Roșie, cu părinții, aproximativ un an (tatăl meu, singurul care mi-ar fi putut da amănunte azi, nu-și mai amintește decât că s-a mutat la insistențele mamei, neadaptată la munte). Din nenorocire, pe biata mea mamă, Ioana, a chemat-o moartea pe locurile natale, de câmpie, aproape de părinții săi din Adjudu Vechi, raionul Adjud, la 110 kilometri mai jos de Dumbrava Roșie, spre sudul Moldovei, pe linia spre București, în cadrul aceleiași regiuni, Bacău (unde avea putere blestemul de care vă pomeneam, să rămân în registrul fantastic al acelor locuri ale copilăriei mele). Pe 21 iunie 1951, când mama a fost trăsnită în bucătăria de vară la Cantonul 248, halta Adjud Vechi, aveam deja de toate în casă și în ogradă. Deși locul nașterii (Dumbrava Roșie – Neamț) e esențial, influențele locului alăturându-se influențelor astrale și datei de 19 februarie 1950, nu am fost interesat de subtilitățile lui, n-a devenit un loc magic, din contră, mi-a fost indiferent. Abia la maturitate am descoperit locurile natale – și asta datorită recuperării în „dicționarele“ nemțene a numelui meu „ca scriitor născut la / lângă Piatra Neamț“. În principal, Adrian Alui Gheorghe mi-a redeschis ochii către locul natal după 1990. E adevărat, după debutul editorial (1980), fiind făcut public locul nașterii mele, am devenit mai apropiat sufletește de scriitorii nemțeni, în frunte cu Aurel Dumitrașcu, importantul poet dispărut la 35 de ani, și cu Daniel Corbu (inițiatorul Colocviilor de Poezie de la Târgu Neamț). Am conștientizat prea târziu că locul nașterii mele e fundamental pentru destin (inclusiv pentru hărțile astrale, horoscoape, zodii, ghicit, locul nașterii e determinant). Aș putea să spun că mai degrabă sunt frustrat azi de faptul că, deși am copilărit la Adjudu Vechi de la un an, deși am crescut și am fost educat la Adjud până la 17 ani, când am terminat liceul teoretic, nici un dicționar al Adjudului (nici al Dumneavoastră, domnule Alexandru Deșliu) nu mă pomenește – deși n-am de ce să mă plâng, în 2001 mi s-a acordat Diploma de Cetățean de Onoare al Orașului Adjud, recunoscându-mi-se ascendența „natală“ aici. E un du-te vino mental legat de „locurile mele natale“. Pentru mine locurile natale se leagă de „locațiile“ și „habitatul“ în care am copilărit, adică de Cantonul 248 și Halta Adjudu Vechi, nu de locuința și Halta comunei Dumbrava Roșie – Neamț (trecută în acte ca loc de naștere), unde am stat un an – deși amândouă comunele făceau parte în 1950 din aceeași regiune Bacău, la „granițele“ ei. Mereu sunt pus în încurcătură, „Cantonul CFR Dumbrava“ e azi haltă de mișcare, n-am avut niciodată reprezentat „în spațiu“ locul lui natal. În schimb, Cantonul 248 Adjudu Vechi a fost pentru toată copilăria mea un loc magnific, buricul pământului, de neînlocuit – el e și azi haltă pentru trenurile personale în „Mersul Trenurilor“ (prima stație de la Adjud spre Bacău), dar nu mai are cantonier, bariera la drumul asfaltat e automatizată și toate clădirile lui au dispărut! Nu au mai rămas nici ruinele (admirate de mine o vreme), s-a furat tot după ce tata s-a mutat la casa lui la Adjud, la fel cantonierul, iar CFR-ul le-a abandonat o dată cu dispariția proprietăților țărănești, după extinderea cooperativizării socialiste (care le-a transformat în depozite și ateliere pentru mașini-unelte și tractoare), pentru exploatare agricolă „intensivă“, după tăierea viilor și pomilor fructiferi și cultivarea grâului și porumbului, în numele realizării de „recolte record“. A rămas numai spectrul Cantonului 248 – de câte ori trec prin apropiere mi se strânge inima, e atâta energie pozitivă risipită pe aici... Am vizitat acest loc pe 20 mai 2006, cu tata și surioarele mele – erau numai bălării și fantasme...

– Vorbiți-ne despre oamenii în preajma cărora ați copilărit. Cum erau ei? Ce făceau?

– Primii șase ani de acasă (la șase ani am fost dat la școală, în 1956) i-am petrecut în exclusivitate la canton (la Adjudu Vechi; la halta CFR Dumbrava Roșie am împlinit un an), izolat, în singurătate. Și nu numai, următorii șase ani i-am petrecut tot la Cantonul 248, unde locuiau părinții mei. Motiv să cred că avea dreptate profesorul Ion Leu din Focșani, coordonatorul publicației literare „Preocupări“, când susținea că anii petrecuți la Cantonul 248 au fost determinanți pentru firea mea inadaptabilă – o repet, nu numai primii șase ani, ci și următorii șase ani, până la 12 ani, până la terminarea clasei a VI-a (în clasa a VII-a am fost mutat la o școală elementară din Adjud, ați reținut), am stat la Cantonul 248, la doi kilometri de comună și patru kilometri de oraș... Eram un sălbatic, prea timid în

* Dintr-o carte de interviuri aflată în pregătire

public şi „bine educat“ (până la terminarea liceului mi s-a spus că mă port „ca o domnişoară“, asta e). Am crescut între rude şi cu familia cantonierului de la Cantonul 248 (ştiţi, în incinta Cantonului 248 era încă o casă cu acareturi, locuită de cantonier; una din fetele cantonierului, Margareta Ghinea, m-a crescut „cu cartea în mână“ după ce a murit mama, era îndrăgostită de tata şi spera să-i fie soţie; nu s-a întâmplat aşa, Margareta terminase liceul şi o şcoală de telefoniste CFR cu înaltă calificare, tata şi-a ales o soţie de pe dealurile Trotuşului, nu mai putea să aştepte, trebuia să mă crească zi de zi cineva, mama lui era bolnavă, tata era mereu la serviciu, pe atunci CFR-ul era „a doua armată“; dar toată copilăria Margareta mi-a fost aproape, o zână bună). Sigur, lume era adunată zilnic pe peronul staţiei Adjudu Vechi (trenul personal era principalul mijloc de transport), ca şi cozile la bariere cu „străini“, iar primăvara-vara-toamna erau pline viile şi „bucăţile“ (terenuri arabile, semănate cu porumb, dovleci sau pepeni) dimprejurul Cantonului 248 de localnici din Adjudu Vechi, cu care puteam să mai schimb o vorbă – dar eu stăteam „în marea majoritate a timpului“ deoparte, rar comunicam cu cineva. Nici cu copiii veniţi din comună cu vacile la păscut pe zonă nu mă înţelegeam, darmite cu oamenii mari... De când mă ştiu am stat deoparte, retras (fiind interpretat greşit felul meu de a fi, etichetat ca arogant sau ca individ picat din altă lume, „care nu vrea să se amestece cu de-al de noi“). Pentru copiii de la ţară eram orăşean (nu-mi lipsea nimic, eram răsfăţat, cu toate jucăriile posibile, inclusiv cu cărţi pentru copii, tata avea un cult pentru Moş Crăciun; până azi mi s-a transmis magia Crăciunului, împodobesc brazi şi la 56 de ani; apoi, eram îmbrăcat-încălţat „orăşeneşte“, mâncam produse aduse de la oraş, nu lipseau niciodată pâinea proaspătă şi dulciurile, la canton aveam o lampă uriaşă cu pile electrice, cum nu mai avea nimeni, adusă de la Moscova, pile care se încărcau de la arderea de gaz, ea alimenta un radio permanent şi asigura şi lumină şi căldură), în timp ce pentru copiii de la oraş eram ţăran (dar asta aveam să o conştientizez mai târziu), cât am locuit la Canton. Mi-am construit o lume a mea, interioară, cu care am tot crescut... Oamenii din jur din copilăria mea? În incinta Cantonului era şi o cazarmă muncitorească, o clădire uriaşă, plină de paturi de fier şi aşternuturi închise la culoare, în care se odihneau ţăranii veniţi să muncească pe bani adevăraţi la întreţinere de cale ferată – natural, stăteam şi între ei, dar cum eram (ca şi pentru cantonier şi familia lui) „băiatul şefului“ (tata era şeful tuturor pe aici), eram scutit de surprize. În anii copilăriei mele s-a construit magistrala de gaz metan, care a fost îngropată la câţiva zeci de metri de Cantonul 248 (e şi azi tot acolo) – atelajele fenomenale care funcţionau aici mi-au dezvoltat imaginaţia, pierdeam ziua printre picioarele muncitorilor, veneam murdar din cap în picioare şi deşi primeam corecţii corporale de la tata, nu mă învăţam minte, trebuia să descopăr lumea după capul meu... Nu mai spun că atot-prezenţa liniei ferate (la câţiva metri de Canton) şi a tre-nurilor personale care opreau în staţie la Adjudu Vechi, cu călători diferiţi, m-a emancipat, aveam o altă perspec-tivă asupra lumii decât copiii din Adjudu Vechi (aflaţi la doi kilometri distanţă de linia ferată), de exemplu, cu care aveam să fiu coleg în clasele primare şi elementare. Contemplam lumea de pe peron şi din trenuri. Dar mai ales lecturile din miturile greceşti m-au cucerit, citite (sau povestite) de fata cantonierului (dar şi de unchi ai mei, fraţi ai lui tata, conştienţi de faptul că tatăl lor fusese macedonean grec aromân, care veneau din Bucureşti vara, în concediu, să stea la Canton; nu uitaţi, Siretul, cu o luncă de vis, era la maximum doi kilometri de Canton; în satul Şişcani râul era mai interesant, făcea curbe; cum spuneam, fraţii şi surioarele tatălui meu, 12 de toţi, s-au stabilit la Bucureşti, tata a fost singurul care a vrut să aibă casa lui, animalele şi păsările lui de curte, via şi pământurile lui arabile, viaţa lui „la ţară“ şi proprietăţile lui imobiliare la oraş; dar n-a avut noroc, vremurile au luat-o razna, a venit colectivizarea şi i-a luat tot; tata n-a fost niciodată membru de partid). Datorită lor priveam altfel lumea din jur, amestecam realitatea cu imaginaţia. Aşa am dat de mic de gustul lecturii, am învăţat rapid să citesc şi să scriu şi am cerut să merg la şcoală la şase ani – în primii ani am fost premiant, după aceea am devenit un... visător (un contemplativ), am relativizat totul, am înţeles din copilărie că suntem trecători, că nu contăm nu numai într-un ciclu istoric, dar nici în propria familie, în timp... În sfârşit, dus la şcoala primară, am mai intrat în rândul lumii – faţă de colegii din comună, eu eram obligat să merg doi kilometri dus, doi întors până acasă, kilometri în care stăteam numai cu mine însumi şi meditam. Învăţătoarea, pe nume Mărcuţă, m-a mai readus cu picioarele pe pământ, dar nu cine ştie ce, mă surprindea mereu cu ochii în gol, plecat într-o lume a mea şi la orele de clasă... Am fost prima serie care nu am dat examen de absolvire a primelor patru clase. Transferarea mea la Adjud, începând cu clasa a VII-a, a însemnat o schimbare de destin, adaptându-mă în felul meu sceptic la rigorile lumii oraşului. Trebuia să intru la liceu şi să iau meditaţii la matematică, să mă pregătesc pentru examen. Locuiam la Adjud în casa tatălui meu, casă care era închiriată unei familii de evrei, Taraş, de o rară calitate morală (am mâncat cum n-am mai mâncat nicăieri la ei, bucătari şi gospodari neîntrecuţi, am stat într-o curăţenie exemplară şi am fost educat în particular, inclusiv în partea bunelor maniere, cum nu mi s-a mai întâmplat cu alte familii)... Copilăria se întinde până la 15 ani? Între timp în familia mea (cu noua soţie a tatălui meu) s-au născut un băiat, Marian şi trei fete, Mela, Ita-Fănica şi Sofia. Niciodată nu i-am considerat frate şi surioare vitrege, vă spuneam. Am crescut alături de ei doar ca „fratele mai mare“. De altfel, după ce s-a recăsătorit, în vara anului 1952, când eu aveam doi ani şi jumătate, tata (şi nu noua lui soţie, viitoarea mea mamă adoptivă) a ţinut cu orice preţ să mi se ascundă faptul că eu am o altă mamă decât a doua lui soţie, să pot să mă dezvolt „normal“, să nu fiu complexat de faptul că mama mea naturală a murit. Au fost de acord şi rudele din partea mamei mele naturale, să-i spun mamă celei de a doua soţii a tatălui meu – şi aşa am crescut, am considerat-o „mamă bună“ pe mama Elena (Berescu), a doua soţie a tatălui meu (cu care tata a avut patru copii). Din păcate, trecând anii, relaţiile cu rudele mamei mele naturale din Adjudu Vechi s-au răcit într-atât, încât atunci când veneam la şcoală nu treceam niciodată pe la ele, deşi îmi erau în drum. Se mirau de departe, când mă vedeau cu „Doamne, cum a mai crescut copilul Ionicăi“

și atât. Degeaba mai încercau copiii rudelor primare ale mamei, verișori mie, să-mi amintească de legătura de sânge dintre noi. Nu mă puteam împărți, mama mea era... a doua mamă, adoptivă, nu mama mea moartă. Așa se face că eu am conștientizat cu adevărat abia în adolescență că am o a doua mamă. Prea târziu să se mai schimbe ceva. Mama a doua a rămas... mama mea, era singura pe care o cunoșteam. Ăsta a fost un alt motiv în plus de sensibilizare maximă interioară a mea, de a avea o mamă, care să nu fie mama ta naturală, de fapt. Iubirea de mamă naturală lipsind, cu tot comportamentul ireproșabil al mamei de a doua, care n-a făcut niciodată diferență între copiii ei și mine, din contră, eu aveam un ascendent... Venirea la oraș mi-a deschis noi supape, modul independent, liber de manifestare m-a transformat într-un caz la liceu. „Scoteam“ trei titluri de reviste literare în familie (file A 3 îndoite, scrise de mână, cu „tehnoredactare“ originală) pentru părinți, frate și surioare (nu contau că erau mici) și pentru colegii de clasă (eram la liceu teoretic, la o clasă „umanistică“). Titlul lor, începând cu 1965: „Familia“ (ce coincidență, în revista „Familia“ de la Oradea aveam să debutez, prezentat „ca poet“ de Ștefan Aug. Doinaș, nouă ani mai târziu, în 1974), „Sagitta“ și „Magazin-LIS“. Le am și azi, sunt chiar un document – am „scos“ multe numere, eram atent inclusiv la evenimentele politice, tocmai intrase pe firmament triumfal N. Ceaușescu... Pe de altă parte, în liceu am început să afișez poeme incomode, contestatare, inacceptabile (față de profesori și... față de regimul politic) la gazetele de perete, inclusiv la „colțul roșu“. Urmarea o știți. Am fost exmatriculat trei zile, cu obligația să locuiesc sub supraveghere strictă la... internatul liceului (care era la câteva sute de metri de casa părintească din Adjud)! Așa m-am trezit elev la internat, la Adjud, interzicându-mi-se să mai trec pe acasă... Totuși, exmatricularea mea a avut și un efect benefic, a fost imediat pusă la punct o gazetă de perete literară, de care răspundeam alături de profesorul „de română“ Ion Croitoru (care a publicat un roman înainte de Revoluție, am auzit), unde afișam nu numai poeme ale mele... Eram la început (nu contează că primele versuri le-am scris de la 11 ani, îndrăgostit de o tânără de 21 de ani din... prepeleacul unei vii din spatele Cantonului 248; atunci am avut parte și de prima aventură sexuală), amestecam rima cu versul liber. Dar de la 15 ani am început să scriu regulat, cât de cât, publicațiile mele particulare (așa naive cum erau, ele anunțau o... vocație pe tărâm literar) și gazeta literară de perete a liceului obligându-mă „să-mi țin mâna“, să-mi ordonez gândurile, să citesc mai ales (descoperisem biblioteca orășenească), să mă educ singur, cu sau fără speranța că se va alege ceva de capul meu...

– Atmosfera de familie era favorabilă aptitudinilor Dvs.?

– Dacă „aptitudini“ înseamnă „aplecarea“ mea spre literatură, spre creație... Până la exmatricularea din liceu „atmosfera din familie“ a fost indiferentă față de preocupările mele literare. Nu deranjam pe nimeni, eram privit cu condescendență, considerându-se că e o pierdere de timp care nu-mi strică. În casă n-am avut o bibliotecă, dar nu i-am dus lipsa, descoperind de mic biblioteca din comuna Adjudu Vechi, de unde împrumutam cărți (dar unde și stăteam până cădea întunericul, furat de peisajul livresc, spre disperarea alor mei, care mă așteptau speriați la Canton, la doi kilometri distanță, neștiind ce mi se întâmplă, nu o dată venind după mine în comună). Tata prefera să mă vadă citind, decât să bat câmpii (am fost mereu indisciplinat, am sărit calul când te așteptai mai puțin, sfidând pericolele; nu o dată am luat bătaie cruntă de la tatăl meu, bătaie neuitată nici azi de... fratele și de surioarele mele; eu le-am uitat cu desăvârșire, știind că le meritam). Inclusiv publicațiile mele scrise de mână îmi erau acceptate – îl obligam pe tata să mi le... cumpere, să am bani pentru rechizite. Dar după exmatricularea din liceu atitudinea tatălui față de mine s-a schimbat radical – mi-a interzis să mai scriu sau să mai cumpăr reviste literare și cărți. „Trebuie să înveți, să ai un viitor“... Natural, eu am tot cumpărat și reviste literare și cărți în liceu: veneam acasă și le aruncam peste gard în grădină, să nu fiu văzut cu ele când intram în casă, după care le recuperam în mare secret și le ascundeam. De asemenea, am scris după exmatriculare pe furiș... Când le descoperea în casă, îi spuneam că-mi trebuie pentru liceu, pentru examene, apoi pentru facultate... Niciodată după aceea tata n-a mai apreciat munca mea la masa de scris și de citit, nici măcar după ce m-am maturizat și... profesionalizat, după ce mi-au apărut cărți și am fost premiat pentru ceea ce scriu. Deși s-a învățat cu gândul că „așa a vrut Dumnezeu, să fii scriitor“... El a rămas cu convingerea că mi-am făcut singur rău scriind și citind, trăind de azi pe mâine... Avea dreptate, dar eu am înțeles asta abia la... 50 de ani! Pentru el aș fi fost „un om realizat“ dacă aș fi intrat în rând cu lumea, dacă aș fi avut bani, mașină mică, vilă și o funcție „cu facultate“ de invidiat. Până să mă căsătoresc și să mi se nască un copil, m-a considerat un vagabond, un om de nimic, m-a vorbit de rău peste tot (inclusiv în fața viitoarei soții și a părinților ei), eram o rușine a familiei, cu care nu se mai poate face nimic – și avea dreptate, mă complăcusem într-o boemă literară aberantă (beam „de stingeam“, stăteam numai în cârciumi și munceam pe apucate, la întâmplare, abandonând la un moment dat studiile „superioare“, bătându-mi joc de mine însumi, ratând toate oportunitățile). Nu-l interesa „filosofia mea de viață“, când credeam că frustrările acumulate aberant și ratările fac parte din regulile sensibilizării scriitorului, că ele dau profunzime creației (cunoscând hăurile suferinței și neîmplinirii lumești), iar eu m-am încăpățânat să cred că „experiența de viață“ umilitoare, de „ultim om“, contează (și am schimbat locuri de muncă, meserii și localități), nu să parvii, să faci carieră, să te îmbogățești și să uiți de masa de scris și citit (terminarea unei facultăți asta ar fi însemnat, să-mi deturnez „vocația“, furat de „viața dulce“). După ce am devenit „om serios“ (responsabilizându-mă în viața de zi cu zi, după nașterea copilului, în 1975, pe când aveam 25 de ani), tata s-a închinat, nici o clipă nu și-a putut imagina că voi fi vreodată la casa mea cu soție și copil, cu loc de muncă stabil (chiar dacă numai cu salarii pentru supraviețuire) și cu o recunoaștere publică... E drept, tata e contrariat și azi că literatura a putut să mă scoată din anonimat, fără să fi dus la capăt studiile „superioare“. Dacă aș fi avut și bani mai mulți, mașină mică și vilă, mai-mai că aș fi fost felicitat de tata pentru „realizări“,

după ce-mi ratasem catastrofal prima tinereţe – dar nici măcar după Revoluţie n-am fost în stare să accept să mă perpetuez într-o funcţie, la final de „carieră“ literară (aş fi putut să intru în lumea politică, pus cu forţa în fruntea judeţului Vrancea la Revoluţie) sau să-mi deschid o afacere... Rămân acelaşi „bătut în cap“, naiv, fără viitor.

– De unde a venit îndemnul de a scrie?

– N-am reuşit să dezleg această enigmă (e drept, nici nu m-a interesat să o dezleg vreodată, cu adevărat), nu mai am memoria copilăriei decât sentimental. Declanşarea scrisului ar putea să aibă legătură cu un eveniment personal mai aparte, ca la orice copil / adolescent, dacă ar fi să-i întrebăm pe toţi care se apucă să scrie, ar fi aduse pe tapet atâtea poveşti... La mine s-a potrivit să fie o alegere de cursă lungă creaţia literară, intuitivă. Nu găsesc altă explicaţie pentru declanşarea creaţiei la mine decât în două direcţii (reale; ar fi şi a treia direcţie, aceea mimetică, a şcolarului care-şi încearcă puterile în particular, învăţând la clasă despre poezie şi poeţi, mai ales dacă are un cenaclu în preajmă; eu, se subînţelege, n-am avut parte de nici un cenaclu, m-am amăgit la masa de scris singur, fără discipoli sau auditoriu avizat). Am scris sigur poezie la 11 ani, cum vă pomeneam. De ce? O direcţie pentru declanşarea creaţiei ar fi aceea că m-am îndrăgostit de o domnişoară de 21 de ani – vă repet. Domnişoara, mai mare cu zece ani decât mine, îşi păzea via undeva în spatele Cantonului 248. Natural, am scris poezii de dragoste „cu rimă“, cu urmări în plan lumesc-sexual... A doua direcţie de declanşare a creaţiei, mai în glumă, mai în serios, ar putea fi... drogarea inconştientă. Dar asta am înţeles-o după... Revoluţie, rememorându-mi copilăria! După ce am auzit de drogarea cu cânepă... La cazarma cu muncitori a Cantonului 248 se puneau seminţe şi inflorescenţe de cânepă pe pietre mari fierbinţi, fumul lor te ameţea de cap – mie mi se făcea rău şi aveam halucinaţii (într-o zi am fost în vizită pe lumea cealaltă, le-am povestit muncitorilor asta)... Cine ştie, poate acest fum halucinogen de cânepă mi-a deschis un robinet al creaţiei literare, mi-a adăugat sau scăzut vreo circumvoluţiune pe creier... Slavă cerului, m-a ferit Dumnezeu să mă droghez până azi – deşi în prima tinereţe aş putea să spun că alcoolul ţinea loc tot de drog (într-o zi am orbit din cauza alcoolului din ginul de ienupăr, băut cu minerii la Bălan; halucinaţiile alcoolului aveau un sens, îmi omorau luciditatea), iau acum seama...

– Cum a început drumul Dvs. literar? A fost unul cu obstacole? Sau totul a decurs lin? Cui datoraţi debutul în presa literară, când şi unde a avut loc?

– Nici azi nu m-am învăţat cu titulatura de „poet“ – accept mai degrabă titulatura de scriitor (care scrie şi poezie şi proză şi piese de teatru), deoarece oricine scrie şi publică o carte-două poate să susţină, dacă are chef, că e scriitor, nu contează că e amator sau profesionist, fie şi reconsiderat. Am scris de când mă ştiu pentru sertar, fără să-mi bat capul dacă are valoare poezia, proza sau piesa de teatru puse pe hârtie (sau, mai nou, pe computer). Scriu „exerciţii“ şi am îndoieli că nu pierd vremea scriind... Din start am plecat la drum cu toate genurile literare, încercându-mi mâna „pentru mine“. Cele trei publicaţii particulare, scrise de mine de mână, cuprindeau şi poezie şi proză şi teatru, dar şi publicistică, interviu şi jurnal. Aş putea să spun că am debutat în propriile reviste scrise de mână, în 1965... Nu aveam nevoie să-mi validez cineva ce scriam, îmi făceam doar mie pe plac, nu ceream impresii. Valorizarea estetică a textelor mele (scrise şi ele de mână), afişate la gazeta de perete a liceului, nu exista, nu ceream părerea în general nimănui pe seama lor. Scriam pentru mine, era o chestiune personală. Îmi făcea bine când scriam, avea efect terapeutic sufletesc. Prima lovitură am primit-o la 15 ani, când mi-am dactilografiat pentru prima oară poezii, să le trimit la revistele literare din ţară. Tocmai apăruse o serie nouă de reviste de cultură, inclusiv „Ateneu“ la Bacău (până în 1967 Adjudul a aparţinut de regiunea Bacău). Cel ce mi le-a dactilografiat contra cost, la un birou de copiat acte, era un profesor pensionar – el mi-a spus la obraz că n-am nici o şansă, că au scris atâţia alţii mult mai bine poezie cu rimă şi că nu merită să mă mai omor cu firea să scriu poezie, mai bine să învăţ carte, să-i citesc pe alţii, că o să-mi fie mai de folos, să-i las pe alţii să scrie poezie... N-am uitat nici azi acel îndemn dezinteresat. Descurajat, lipsit de entuziasm, am luat în serios avertismentul şi brusc mi-am schimbat lecturile şi modul de a scrie. Am început să cumpăr şi să citesc numai cărţi ale poeţilor în viaţă (renunţând la cărţile recomandate de manualele şcolare) şi să descopăr încetul cu încetul versul liber... Am prins iar curaj şi am trimis poezii la „poşta redacţiei“, la reviste literare profesioniste, dar răspunsurile m-au dezarmat. Locuiam în Adjud şi nu puteam să cumpăr toate revistele la care trimiteam poeme, să pot să urmăresc răspunsurile la „poşta redacţiei“. Dar n-am fost băgat în seamă. Scriam poezie spontan, fără să ţin cont de gusturile vremii... Debutul în presă, cu poezie, a avut loc în anul când am luat diploma de bacalaureat, la 17 ani – întâmplător descoperind că pagina de cultură a ziarului regional „Steagul Roşu“ din Bacău îmi publica un poem (poem valabil şi azi, cu „vers liber“). M-a debutat un necunoscut, „M.C. Delasabar“ – de curiozitate, după 38 de ani, în 2005, când mi s-a acordat la Bacău Premiul de Poezie al Revistei „Ateneu“, am întrebat cine e M.C. Delasabar, am înţeles că se numeşte Marin Cosmescu şi atât, nu e nici „scriitor local“... Erau atâtea premii deschise în ţară de debut în presă (inclusiv celebrul Concurs „N. Labiş“ de la Suceava, atât de râvnit), nu mi-a dat nimeni niciodată nici măcar o menţiune. Nici măcar cu un poem la „poşta redacţiei“ la vreo revistă de cultură nu am fost încurajat – mi se dădeau sfaturi în fel şi chip cum e bine să scriu numai, citând câte un vers din cele trimise... A fost atât de descurajant „drumul“ meu literar... În 1972 am fost premiat de revista „Vatra“, abia apărută, la un concurs naţional, cu... o proză – cum vă mai spuneam, neprimind niciodată cei 5000 de lei (o sumă imensă pentru mine), nici măcar după ce s-a publicat proza în revista „Vatra“ nu mi s-a dat nici un semn. Ce să fi făcut? Între timp am publicat articole la ziar, la „Informaţia Harghitei“ din Miercurea Ciuc, unde am fost adus (ca şef al secţiei scrisori) de la mina Bălan. Din 1972 până în 1974 am condus la Bucureşti un cenaclu studenţesc, intitulat „3,14“ (Pi), la fiecare şedinţă citeam toţi membrii (azi sunt şi scriitori în toată firea), să ne regularizăm scrisul – dar ştiţi deja asta. În 1974 mi-am definitivat primul meu volum de versuri, se intitula ***Libertatea de a***

fi. În același an, revista „Familia“ mă publica pe o pagină cu poeme și Ștefan Aug. Doinaș mă prezenta cu un titlu semnificativ: ***Realul cu plasmă poetică*** (realul era neobișnuit, ca și limbajul uzual, concret, conta în poezie numai „metafora inefabilă“, talentul de a o împleti în fel și chip), din care pot să vă citez prima parte: „Citind manuscrisele lui Liviu Ion Stoiciu, un tânăr încă necunoscut, mi-am adus aminte de una din acele false definiții, pline de paradox, pe care Carl Sandburg le dă poeziei: «Poezia este jurnalul unui animal marin care trăiește pe pământ și care ar vrea să zboare». În textele pe care le am în față, lirismul se încheagă mereu din efortul unei sensibilități chinuite de a-și lua «zborul» de pe suprafața lucrurilor care o condiționează. M-a surprins mai întâi lipsa de prudență cu care Stoiciu manevrează cuvintele: limbajul uzual, ca și cel consacrat de uzanțele literare, vocabulele frumoase ca și cele rebarbative se întâlnesc la el, într-un amestec ce trădează o dorință încrâncenată de singularizare într-o plasmă a realului, cu tot ce acesta are ca fascinant sau respingător. Nici o spaimă de cuvinte; conștiința că acestea acoperă lucrurile, și apoi că lucrurile la rândul lor configurează însăși lumea lui, – această certitudine a ancorării dureroase în ceea ce există *acum* și *aici*, tocmai pentru a se sprijini pe anumite date pentru a le transcende, îmi dă impresia unui eu poetic care are ceva de spus...“ Singularizarea mea încrâncenată, cum spune Ștefan Aug. Doinaș în 1974, avea să mă coste scump – până azi m-a adus la sapă de lemn. Această prezentare anunță chiar liniile directoare ale poeziei care avea să fie recunoscută sub titulatura de „optzecistă“. A trebuit să aștept ani la rând până să debutez cu o carte a mea. Dar poate a fost mai bine că am debutat editorial la 30 de ani, când aveam deja conștiința actului de creație articulată, nu în prima tinerețe, când scriam „în transă“.

– Ciclurile de versuri *Balans* în „Caietul debutanților 1977“ (Editura Albatros, 1978) și *Cantonul 248* în „Caietul debutanților 1978“ (Editura „Albatros“, 1979) au constituit debutul Dvs. editorial. A fost greu, a fost ușor? Cum a fost critica de întâmpinare? V-a influențat ea în vreun fel anume evoluția ulterioară?

– „Caietele debutanților“ (scoase și de celelalte edituri de stat cu selecții din volumele celor care participaseră la concurs, dar erau nepremiați) au fost în general ignorate de critică. Nu contau decât cărțile individuale. La mine e considerat debut editorial volumul ***La fanion*** (Editura Albatros“, 1980) – el a avut parte de o primire critică incredibilă (cu atât mai mult cu cât eu, provincial din Focșani, în mod paradoxal, eram dintre optzeciștii care contraziceam regula, nu veneam dintr-un cenaclu al unui centru studențesc, nici nu aveam susținători la o revistă literară, care să mă „cultive“; nici azi, la 30 de ani de la debutul în Caietul Editurii „Albatros“, de altfel, nu am asemenea susținători)... La apariția primului „Caiet al debutanților – 1977“ (cu o selecție de patru poeme dintr-un volum dactilografiat în 1976), primit prin poștă, am sărit într-un picior, fericit, de la Liceul 1, unde lucram, până în Cartierul Sud al Focșanilor, unde locuiam, niciodată n-am mai fost atât de entuziasmat. Vă dați seama, eram la Focșani complet rupt de lumea literară, trimiteam manuscrisele de volume de versuri la concursuri prin poștă și atât, habar nu aveam unde erau sediile editurilor și nu cunoșteam nici un redactor de editură sau scriitor din juriile concursurilor. Abia după apariția volumului ***La fanion*** (1980) am mai înțeles pe ce lume literară sunt – atunci am avut parte și de o primă lansare de carte, cu Mircea Sântimbreanu, directorul editurii, prezent la Focșani... Juriul „Albatros“ care m-a debutat în Caietul Editurii „Albatros“, ediția 1977 (repet, cu un ciclu de doar patru poeme, intitulat ***Balans***; de reținut, titlul acestui ciclu, ***Balans***, a fost pus de lectorul cărții, Gabriela Negreanu) îi avea în componență pe Laurențiu Ulici, Ștefan Augustin Doinaș, Ioanichie Olteanu (care pe atunci conducea revista „Viața Românească“) și membrii redacției editurii: Mircea Sântimbreanu, Ion Acsan, Gabriela Negreanu, toți scriitori, și Domnica Filimon. La această ediție juriul a decis premierea și publicarea a trei volume, semnate de poeți care azi sunt dispăruți din actualitate, de care eu nu mai știu chiar nimic (nici până în 1989 n-au ocupat locuri de onoare): Grigore Georgiu, Felix Sima și Ileana Zubașcu (Ileana Zubașcu a avut chiar o primire critică de zile mari). Între cei nepremiați, 14 dintre ei prezenți în Caietul – 1977, sunt nume de care eu n-am mai auzit, de la Elsa Popescu, Gavrilă Pompei, Dan Bosoancă, Mihai Cupcea, Alexandru Deniforescu, la Mihai Adrian Eres, Ion Mustață... Au publicat cărți individuale dintre cei nepremiați, mai apoi: Gh. Pârja, Dumitru Udrea, Aurel M. Buricea, Ion Dumbravă, Ion Istrate, Mira Lupeanu – poate Dvs. le apreciați mai bine poziția ocupată în poezia română... Așa se scrie istoria literaturii... Cu al doilea „Caiet al debutanților – 1978“ al Editurii „Albatros“ s-a întâmplat la fel (cu același juriu, doar că a fost adusă Constanța Buzea în locul lui Ioanichie Olteanu, în care eu sunt selectat cu zece poeme, într-un ciclu intitulat de mine ***Cantonul 248***), el a cuprins tot 14 „antologați“, nepremiați – dar între ei sunt și nume care s-au impus în poezie sau în viața literară, de la Florin Iaru la Ion Vădan

Othon Friesz – ***Still Life with a Statuette of Buddha***

şi George Stanca (din păcate sunt şi nume de poeţi care au murit, Al. Pintescu, de prim raft, şi N. Alexandru Vest). Din cei 14, îmi sunt necunoscuţi: Florina Jianu, Mihai Banciu sau Octavian Bilcescu şi Eugen Chirovici. În rest, nume de poeţi care şi-au publicat mai apoi cărţile lor (în afara concursurilor): Şerban Codrin, Claudia Ilie, Theodor Purice şi Marcel Bărăganu. Mai ciudat e că premiaţii ediţiei 1978 s-au dat rapid la fund: Radu Drăgan, Augustin Iza şi Eugen Suciu, deşi au avut parte de o bună primire critică (Eugen Suciu a fost un lider optzecist, dar a scris din ce în ce mai puţin, a preferat boema literară şi de la Revoluţie e confundat cu proprietarul restaurantelor „scriitorilor"). Trageţi Dvs. concluziile, viaţa literară are regulile ei de joc, poţi pierde sau poţi câştiga în faţa propriilor ochi, dar poţi să faci şi „remiză", să te complaci în marea mediocritate cotidiană...

Alta a fost situaţia în 1979, când juriul Concursului de debut în poezie al Editurii „Albatros" (alcătuit din Laurenţiu Ulici, Ştefan Aug. Doinaş, Constanţa Buzea, Mircea Sântimbreanu, preşedinte de juriu, director al editurii, şi redactorii săi Gabriela Negreanu, Domnica Filimon şi Ion Acsan) a decis publicarea următoarelor volume: ***Casa cu retori*** de Aurel Pantea, ***La fanion*** de... Liviu Ioan Stoiciu şi ***La noapte va ninge*** de Matei Vişniec. Fiecare debutant premiat acum avea să devină un scriitor de care avea să se ţină seama. Deja despre opera lui Matei Vişniec şi a lui Aurel Pantea au apărut cărţi monografice (semnate de criticii Bogdan Creţu şi Virgil Podoabă) – sunt singurii lideri optzecişti despre opera cărora s-au scris cărţi! Ei au fost luaţi în serios – nu e şi cazul meu, din păcate (eu nu atrag simpatii). Nu mai e nevoie să subliniez valoarea lui Matei Vişniec (bucovinean la origine, azi locuieşte la Paris), reper nu numai al poeziei optzeciste, ci şi în dramaturgia europeană. Un destin aparte are şi Aurel Pantea (redactor-şef al revistei de cultură „Discobolul", din Alba Iulia), ardelean universitar care „tace şi face", poet, critic şi eseist „în activitate, la vârf". Interesant, la această ediţie a Concursului de debut editorial aveau să apară cu selecţii în „Caietul debutanţilor – 1979" şi poeţi care mai apoi aveau să devină reprezentativi pentru poezia optzecistă, de la Alexandru Muşina la George Vulturescu (sunt 19 nume cuprinse în acest „Caiet", nu mai insist; îl mai consemnez doar pe un prieten cenaclist, la „3,14", din prima mea tinereţe, la Bucureşti, Cristian Şişman, „poet damnat", azi uitat cu totul, care a publicat mai apoi o carte a lui, bine primită de N. Manolescu, de exemplu, poet care a murit de foame înainte de 1989). Fără doar şi poate fenomenul optzecist a avut nu numai amploare, ci şi calitate paradigmatică, recognoscibilă. Trist e pentru mine azi să constat că au murit membrii juriului (Gabriela Negreanu şi Laurenţiu Ulici, de tineri), că numai prea generoasa poetă Constanţa Buzea a mai rămas printre noi...

Mai târziu, după ce am intrat în atenţia publică şi am îndrăznit să trec personal pe la edituri din Bucureşti, am aflat (o spun ca fapt divers) că volumele mele în manuscris, trimise prin poştă şi la concursurile organizate de alte edituri (nu numai la Editura Albatros, de care aveam să-mi leg destinul prin debutul meu editorial), au intrat şi în atenţia altor jurii, pentru premiere, în anii 1979-1980 – la Editura „Cartea Românească" şi Editura „Eminescu", de exemplu, dar au fost excluse după ce Editura „Albatros" m-a îmbrăţişat cu atâta bunăvoinţă şi profesionalism. Mai ciudat e ce am aflat mai apoi (de la lectorul cărţii mele de debut, Gabriela Negreanu, care a făcut parte din juriu) că susţinătorul meu din 1974, Ştefan Aug. Doinaş (vă amintiţi, el mi-a publicat o pagină de poezie în revista „Familia", prezentându-mă ca poet) s-ar fi opus debutului meu editorial! Pur şi simplu a fost singurul din juriu care nu m-ar fi votat. Ce paradox! Nu m-am interesat dacă a fost adevărată afirmaţia Gabrielei Negreanu, dar pot azi să-mi explic de ce Ştefan Aug. Doinaş a ignorat toate cărţile mele de poezie şi nu s-a apropiat niciodată „ca om" de mine, nici măcar după Revoluţie (mă evita chiar şi când a avut funcţie la Uniunea Scriitorilor – US şi eu eram angajatul US). În schimb, Laurenţiu Ulici a mers până acolo în a mă susţine, că le şi recita versuri de ale mele, nu numai le arăta manuscrisele ale volumelor mele, răsfăţaţilor „cenaclişti de luni", care nu puteau să-şi creadă ochilor că la Focşani, izolat, se putea scrie asemenea poezie (care avea să se numească „optzecistă")... Se înţelege de la sine că nu m-a interesat niciodată dacă poezia mea intră în vreo paradigmă.

Mă mai întrebaţi dacă m-a influenţat în vreun fel critica de întâmpinare. Fără această critică, eu n-aş mai fi cel ce sunt... Critica de întâmpinare m-a ţinut la masa de scris, ea m-a făcut să cred că merită să continui – chiar dacă niciodată n-am ţinut seama de sfaturile, de reţinerile sau de laudele ei. M-a interesat cu adevărat numai critica de întâmpinare de bună credinţă, „estetică", nu ideologizată. M-au întâmpinat mai mult sau mai puţin negativ publicaţiile profund politizate, afectate de „organele" Securităţii Statului şi ale cenzurii PCR, de genul „Săptămânii" lui Eugen Barbu, cu care am şi intrat personal în conflict (deşi Dan Mutaşcu şi Ion Lotreanu, „locotenenţii" lui Eugen Barbu, cum se spunea pe atunci, mă lăudau public) sau al „Luceafărului". Critica de întâmpinare a fost averea mea risipită, ea a avut grijă să nu mă ridice prea sus, să am de unde să cad mai apoi şi să mă strivesc, să mă pună în pericol. Glumesc. Am avut şansa să fiu băgat în seamă şi de criticii importanţi ai vremii, nu numai de scriitori... Critica de întâmpinare m-a făcut să cred că mi-am găsit un drum în viaţă – acesta, de „poet". Păcat că, trecând anii, nu pot să privesc viitorul decât cu mânie cinică, şi în urmă cu atâta nostalgie. Nu vreau să spun că n-am învăţat nimic din eşecurile criticii mele de întâmpinare...

– Povestiţi-ne câte ceva despre prietenii alături de care aţi început să scrieţi. De cine dintre ei vă simţiţi ca formulă literară cel mai aproape?

– Prieteni „alături de care am început să scriu" n-am avut. Am fost un singuratic nu numai cât am locuit la izolatul Canton 248, în copilărie, ci şi după ce m-am mutat, la 40 de ani, la Bucureşti, în plin centru... Noţiunea de prietenie în general mă pune în gardă, nu ştiu când începe, cât e în funcţiune şi când se termină. Există o formulă de politeţe care începe cu „Dragă prietene", valabilă faţă de cei cu care eşti solidar la un moment dat (colegi de literatură, membri ai unui cenaclu / grup cu care simpatizezi sau ai unei generaţii), dar eu nu am „cultul prieteniei", cu atât mai mult cu cât de la 25 de ani nu mai stau în cârciumi, nu mai beau un pahar de alcool (care te face să te simţi bine „între prieteni") la manifestările literare.

În timp, am renunțat să mă mai iluzionez că sentimentul prieteniei există cu adevărat în afara intereselor personale (facem afaceri necurate împreună, tacit ne înțelegem „prietenește", ne dăm premii literare reciproc, ne promovăm critic prin „prieteni comuni, pun eu o vorbă", ne lingușim la iarbă verde la o bere, cu familiile). Mereu i-am invidiat pe „oamenii normali", onești, care „se bucură de viață", au prieteni și pot să se distreze, să se într-ajutoreze în momente-cheie, mulțumindu-se cu puțin. Eu sunt un „sălbatic", n-am reușit niciodată să fiu un individ sau un personaj (într-o piesă a lui Dumnezeu) „normal", simpatic, sociabil, integrat într-un nucleu care împărtășește aceleași slăbiciuni lumești. M-am educat singur, am scris și citit în secret (până să debutez), n-am avut profesori de excepție care să mă încurajeze și să mă susțină moral. Exagerat de timid și rușinos din fire, mi-am construit o lume interioară, numai a mea, din care am evadat rar... Un prieten e un suflet apropiat ție, dezinteresat, distins, în care te recunoști (și poți să te raportezi la el, la o adică) și care te ajută când ai nevoie – și eu n-am avut parte de prietenii devotate. Dar i-am considerat „prieteni de departe" pe toți cei ce m-au publicat, care au scris cronici favorabile sau care mi-au dat un premiu, deși nu am avut „tangențe" cu ei, nu i-am cunoscut de aproape. De bună credință, i-am considerat prieteni și pe cei care, aveam să descopăr mai apoi, îmi erau dușmani ascunși, de fapt – inclusiv pe cei pe care i-am debutat editorial cu entuziasm și care azi își permit să mă desconsidere (în mod irațional, fiindcă de regulă nu fac nici un rău nimănui). Apoi, n-am să înțeleg niciodată de ce „prietenii" (ei îmi spun „prietene") îmi sunt dușmani ascunși. Până la 25 de ani mi-au fost „prieteni în ghilimele" cei cu care împărțeam boema literară. Prieten adevărat s-a dovedit a fi în 1973 poetul Victor Pencu, care a făcut tot posibilul să-mi anuleze o tentativă de sinucidere. Pentru 25 de ani mi-a fost prieten (și i-am fost la rândul meu prieten) soția, prozatoarea Doina Popa (am avut parte și de o nuntă de argint, organizată de Grupul literar „de la Durău", în frunte cu „nașii" Carolina și poetul Adrian Alui Gheorghe, la Mănăstirea Neamț). Deși toate iubirile mele s-au terminat prost, femeile „pentru care mi-aș fi dat și viața, nu numai cămașa de pe mine", cărora mă mărturiseam în amănunt, considerându-le „prietene pentru totdeauna", dispărând în ceață, unele trădătoare (imorale), altele „depășite de situație" (la cumpene conjuncturale). Nu degeaba astrologii „consultați" (dar și zodiacul sau horoscopul, impersonale) îmi subliniază că „N-ai noroc la femei, de ce nu-ți intră o dată în cap?". De altfel, din anul 2000 am rămas „mai singur ca oricând". O încercare neobișnuită pentru mine de închegare a unei prietenii literare care să ajungă până acolo încât să ne înrudească, a eșuat prin „Grupul de la Durău" (1995-2000), cu șapte membri scriitori, cu familiile lor, cu întâlniri trimestriale la munte, la o cabană, descoperind încetul cu încetul nepotrivirile de caracter – n-am mai încercat o altă asemenea întreprindere, m-am resemnat că nu sunt potrivit pentru apropieri frățești-amicale fericite, că sunt „antipatic". Trebuie să fii și „om de lume" să ai parte de prieteni, ceea ce nu e cazul meu, care trăiesc retras până la absurd, nu ies din casă să caut compania cuiva.

Dacă la 15 ani, când eram licean „la umanistică", la Adjud și scriam „regulat" (având de „umplut" trei reviste ale mele, scrise de mână), nu aveam prieteni alături, iar profesorul de română (Ion Croitoru, pe atunci nu știam că are „stofă" de prozator, ceea ce afișa la gazeta literară de perete a liceului sub semnătura sa erau cronici rimate) era indiferent în fața „creației" mele literare, imediat după intrarea în boemă, după venirea mea la București și deschiderea unui cenaclu studențesc, la 22 de ani, am dat de gustul... prieteniei. Cu atât mai mult cu cât eram obligați să citim la fiecare ședință de cenaclu din ceea ce scriam. La mulți dintre cei cu care pierdeam zilele și nopțile, mereu cu sticla de alcool lângă noi, nici nu le mai țin minte chipurile – dați-mi voie să le repet la unii numele, de la Mircea Dobrovicescu și Ștefan Humăilă (care a dat numele cenaclului, „3,14", Pi), la Ana Haș și Roxana Procopiescu, care nu și-au publicat până azi o carte a lor de poezie (deși au tot publicat versuri în reviste literare și au primit premii la concursurile organizate și în anii 1972-1974; între timp Roxana Procopiescu a tradus cărți nebeletristice), la poetul Radu Stoenescu și prozatorii Mihail Grămescu (azi lider în literatura SF, pe atunci și poet cultivat) și Gh. Neagu (retras la maturitate și el în județul Vrancea, culmea, fără să știm unul de altul), sau Doina Popa, de la poeții Cristian Șișman și Victor Pencu (amândoi viitori familiști cu copii), la prozatorul Dumitru Ungureanu (azi lider în proza postcomunistă). Nu mai spun că la ședințele săptămânale ale acestui cenaclu erau invitați scriitori de seamă, aduși de „prietenul-mentor" Corneliu Omescu, prozator (dispărut de tânăr, ucis și el de alcool, cum a fost și Radu Stoenescu). După ce mi s-a născut copilul, în 1975, și am părăsit boema literară și Bucureștiul (și Clujul), am continuat prietenia literară cenaclieră cu soția – citindu-ne unul altuia ce scriam. Ba chiar am scris și un volum de proze scurte împreună, nepublicat până azi. Deja eram formați „ca scriitori, în particular", în 1975 nu mai rămăsese decât să ne publicăm o carte, deschizându-se concursurile editoriale de debut...

Față de cei pomeniți mai sus, m-am rupt „ca scris" după ce am plecat la Cluj (pentru o jumătate de an, cu Doina Popa, care rămăsese gravidă, în toamna anului 1974) și mai apoi la Focșani, unde m-am căsătorit. Cenaclul „3,14" avea un manifest al lui avangardist (din păcate, pierdut, scris cu contribuția fiecărui membru fondator) și un registru cu consemnarea fiecărei ședințe (nu știu în posesia cui a rămas, cenaclul „3,14" continuând și după plecarea mea din București, cu noi membri, în aceea Casă de Cultură „condusă de Poștoacă"). Nu uitați, vă rog, eram în anii poeziei „șaptezeciste", calofile și mimetice (reciclarea metaforei devenise abuzivă). După 1975, după nașterea copilului și ocuparea prin concurs a unui post de pedagog, am început să-mi definitivez și dactilografiez câte două volume de versuri originale pe an, cu care participam la concursuri... „Ca formulă literară" nu mă mai simțeam aproape de nici unul dintre foștii „prieteni" de boemă literară, m-am distanțat rapid de poezia citită la cenaclu, depășind și modelul dicteului automat, experimental-postsuprarealist. Mi-au rămas în sertar și azi poemele scrise la cenaclul „3,14", ca și primele volume dactilografiate, ele au un alt stil de scris, ezitant, decât cel cu care aveam să fiu publicat începând cu „Caietul debutanților – 1977" (Editura „Albatros", 1978), era un

amestec între poezia şaptezecistă şi o altfel de poezie, „a realului cotidian“, care îşi căuta la mine o „nouă formă-conţinut“, fără să o fi găsit. Personal, mă mir şi azi că am reuşit să mă „autodepăşesc“, să nu mă cantonez în stilul... poeziei boemei literare. În sertar au rămas şi textele scrise până să vin la Bucureşti şi să iniţiez Cenaclul „3,14“, după cum au rămas în sertar şi poemele scrise la Cluj, la Cenaclul familial „Dâmbul Rotund“...

– Sunt şi alţi oameni în viaţa Dvs. care merită a fi amintiţi în acest context?

– Dacă lărgim contextul şi vorbim despre debutul editorial, trebuie să subliniez încă o dată generozitatea directorului Editurii „Albatros“, Mircea Sântimbreanu şi a criticului Laurenţiu Ulici, necunoscuţi mie „ca oameni“ pe atunci – care au pariat pe poezia mea originală şi mi-au făcut publicitate în lumea literară, să fiu băgat în seamă (contribuind astfel, cel puţin aşa vreau să cred, şi la premierea volumului ***La fanion*** de către Uniunea Scriitorilor). În condiţiile în care eu eram un amărât de provincial din Focşani, departe de centrele culturale din ţară şi de influenţa personalităţilor literare, sau de cenaclurile studenţeşti, cu susţinerea unor critici sau scriitori de prim rang (în principal, Cenaclul de Luni la Bucureşti şi revistele „Amfiteatru“, „Viaţa studenţească“ şi „Convingeri“, apoi „Forum studenţesc“ la Timişoara, sau „Dialog“, „Opinia studenţească“ şi cenaclul „Junimea“ la Iaşi, iar la Cluj, „Echinox“) care au impus în bloc viitoarea generaţie optzecistă. Eram singurul fără „pedigriu“ („genealogia unui animal de rasă“), cum se spune astăzi, picat din lună şi fără spate acoperit, cu totul atipic, o excepţie de la regulă...

Ar trebui să întocmesc aici o listă cu scriitori şi critici care au scris despre mine şi care m-au făcut să fiu azi ceea ce sunt (cât sunt), recunoscător. Din teama de a nu uita pe vreunul, mă abţin să o definitivez (cu atât mai mult cu cât şi după Revoluţie n-am reuşit să citesc revistele literare sau volumele de critică apărute la edituri din ţară, neavând difuzare, reviste şi volume de critică în care aş fi putut avea o recenzie; fiindcă semnatarii recenziei, din decenţă, nu anunţă autorul cărţii despre care au scris, cu atât mai puţin le trimit volumul sau revista, e un cerc vicios). În prima mea antologie de versuri (apărută în 2005, când am împlinit 55 de ani) am în cuprins şi o bibliografie selectivă (numai la nivel de apariţii de cronici în cărţi de critică, în istorii literare sau în manuale), vă rog să o consultaţi. Dar ea nu înseamnă totul, sunt semnături importante care mi-au întâmpinat volumele publicate cu bunăvoinţă în periodice literare sau nu (fără să le fi reluat într-o carte), pe care n-am găsit timp să le consemnez, îndatorat, pe o listă separată. Nu ştiu cum se face, dar nu mă pot apropia de maldărele de reviste şi ziare adunate acasă, în care sunt prezent, tot amân (de fapt, sper să dispar instantaneu, şi fiul meu, singurul moştenitor, să le arunce la gunoi, neinteresat cum e de soarta „operei“ mele; abia aşteaptă să elibereze apartamentul de ele; şi Doina Popa se împiedică de aceste publicaţii decolorate)...

„Ca formulă literară“ mă simt cel mai aproape de marea poezie românească. Probabil că n-o să credeţi, dar de câte ori intru într-o biserică (fie ea şi la mănăstire) aprind o lumânare şi pentru marii poeţi români dispăruţi (ei au legătură directă cu Dumnezeu, ei ne dau de gol şi identitatea artistică), de la începutul limbii române „culte“ până azi, cărora le sunt îndatorat (Mihai Eminescu fiindu-mi călăuzitor), îi consider rude, faţă de care am obligaţii morale şi sufleteşti. Totodată, mă revolt că marii poeţii români contemporani sunt imediat uitaţi după moarte, deşi toată viaţa li s-a spus (s-au scris cărţi despre opera lor) că sunt mari poeţi – de ce atâta nesimţire? Cum e posibil să ne permitem un asemenea lux? Sunt exploataţi doar scriitorii de succes... Ne naştem cu o limbă de circulaţie restrânsă, trăim într-o ţară mică, ne numărăm cu târâita poeţii mari, şi cu toate acestea parcă abia aşteptăm să scăpăm de ei şi să le ştergem urmele. E un blestem, dacă un mare poet de azi moare şi n-are norocul să fie cultivat de un membru al familiei sau de un critic, prieten editor lui, rămâne pur şi simplu fără posteritate...

– Vorbiţi despre idealul de a fi al generaţiei Dvs.

– „Idealul de a fi“ al generaţiei mele („optzeciste“, al celor ce au debutat editorial în anii ’80), azi cu membri la 50-55 de ani? Generaţia s-a impus prin individualităţi care împărtăşeau acelaşi gust estetic (paradigma optzecistă e în vigoare, validată deja şi de istoriile literare). E o generaţie... ideală, căreia nu-i lipsesc lideri în toate genurile literare, cu critici remarcabili din rândurile ei care au susţinut-o. Între timp au şi murit, „de tineri“, lideri optzecişti, de la poeţii Mariana Marin şi Aurel Dumitraşcu sau Ion Stratan (nu vă puteţi imagina câţi poeţi optzecişti au murit!) la prozatorul Mircea Nedelciu sau criticul Radu G. Ţeposu. O dată plecaţi în lumea celor ce tac, au intrat şi ei în rândul celor ce aşteaptă Judecata de Apoi şi reînvierea: dacă au noroc de un prieten devotat sau o rudă care să le cultive şi opera din sertar, nu numai aceea publicată în timpul vieţii şi reeditată după moarte (cum e cazul lui Aurel Dumitraşcu, la Piatra Neamţ), merg mai departe în conştiinţa publică, revalorizaţi – dacă nu, rămân îngropaţi în „amintirile epocii de care aparţin“. E adevărat, unii dintre cei numiţi au şansa să rămână conjunctural într-un manual şcolar alternativ cu o proză sau un poem... E interesant şi destinul acestei generaţii literare, cu ea în frunte a fost dus de râpă comunismul, aşa a fost să fie (Securitatea şi activiştii literari ai PCR au ţinut-o, pe cât au putut, în frâu, textele optzeciste, contestatare estetic, inclusiv ale mele, erau trecute la „Gâgă“ în foaia Securităţii, „Săptămâna“, cărţile optzeciştilor erau făcute praf în „Luceafărul“, săptămânal ideologic, şi în paginile de cultură ale „Scânteii“, apoi în anii ‘80 au fost închise Colocviile de poezie de la Neamţ, organizate de optzecistul Daniel Corbu, sau cenaclurile studenţeşti de renume ale epocii; şi toţi optzeciştii incomozi n-au fost primiţi în Uniunea Scriitorilor, deşi aveau cărţi premiate de Uniunea Scriitorilor şi, conform statutului, ar fi trebuit să fie primiţi automat; apoi, optzeciştii erau marginalizaţi în plan social şi cenzuraţi la maximum, de câte ori publicau, oficialii neavând încredere în ei; sigur, nu generalizez, au fost şi între optzeciști colaboratori ai Securităţii şi propagandişti PCR, care... şi azi sunt pe cai mari, nu întâmplător). Evoluţia optzecismului (în ultimii zece ani ai comunismului, optzecismul reuşise să ia faţa literaturii române) a fost obturată de Revoluţia din Decembrie 1989. Fără să intre în penumbră, din contră, după ce „s-a întors roata“, optzeciştii s-au trezit peste noapte, în „libertate şi democraţie“, puşi în funcţii de conducere, „clasicizaţi“, cu influenţă în lumea

literară (fiecare cu „gașca“ lui), oameni de afaceri sau bursieri occidentali, cu interese (ocupând baricade adverse)... În 2006 am și atras public atenția că, la 30 de ani de la apariția lui, optzecismul s-a instituționalizat și birocratizat, rivalitățile dintre lideri recunoscuți sau autodeclarați (optzeciștii din linia a doua, a treia, a șaptea și-au cerut drepturile, și-au făcut statuie contra cost) au ocupat un spațiu literar râvnit nu numai de „șaptezeciști“ (dușmani declarați ai optzecismului, considerându-se detronați; de parcă literatura română ar fi într-o confruntare), ci și de noii veniți în literatura română, în principal, ieșind scântei. Pe fondul dezinteresului general postcomunist, al relativizării valorii reale în literatură, optzecismul duce pe mai departe steagul estetic – riscând să fie ultimul naiv care mai face asta, în condițiile în care noii veniți, „douămiiști“, declară sus și tare că au aruncat la coș criteriul estetic de evaluare a unei opere literare. Azi postmodernismul fiind înlocuit cu „undergroundul“ (exploatat și moral de optzeciști la maximum „la vremea lor“), chipurile, predominanța experimentalismului asigurând continuitate în actul de creație românesc...

Așa cum am mai subliniat, eu am prins ultimul tren al „optzeciștilor“, deși am fost un precursor al lor (martoră stă nu numai prezentarea lui Ștefan Aug. Doinaș din 1974, din revista „Familia“, dar și prezența poemelor mele în Caietele debutanților – 1977 și 1978, apărute la Editura „Albatros“ sau ciclurile de poeme publicate de revistele studențești „Amfiteatru“ și „Dialog“, trimise prin poștă). În ziarul „Scânteia Tineretului“, pe 11 aprilie 1981, la pagina de „Opinii literare și artistice“, mi-a apărut un interviu (luat de Victor Atanasiu, trimis de vrânceanul Ion Cristoiu, „șef adjunct“ la acest ziar) cu titlul: „Da, avem o nouă generație literară. De ce ne tot codim să o afirmăm?“ și în care afirmam că „în tot ce a fost de făcut pentru poezia mea, am făcut singur, pe cont propriu“. Un provincial ca mine atrăsese atenția la București datorită înnoirilor lirice structurale, poeziei concrete pline de spontaneitate, cu descinderi livrești, mai spuneam în interviu, cu distanțări polemice față de experiențele estetice contemporane și reabilitări „ascendente“ ale tradiției (acel „retro“ specific postmodernismului, aveam să descopăr mai târziu; „optzecismul“ având legătură cu postmodernismul „în stil românesc“, la nivelul formal, de suprafață, nu existențial, de profunzime). În aprilie 1981 nimeni nu îndrăznea să vorbească de o „generație optzecistă“, deși critica de întâmpinare descoperea valențele unei „noi poezii“... Dacă ar fi să rămânem în registrul critic și să recunoaștem că la zece ani se schimbă gustul estetic (nu numai la masa de scris, dar și la nivel de receptare critică), și că o generație literară se impune de-a lungul a 30 de ani, atunci am putea să credem că urmașii optzeciștilor, „nouămiiștii“ și „douămiiștii“, fac parte din aceeași generație cu optzeciștii, din 1980 până azi scriindu-se „altfel“ de poezie, „în contra“ poeziei „frumoase“ (a metaforei) scrise până în anii ’80 de „șaptezeciști“ și „sasezeciști“ (numiți neomoderniști). Optzeciștii au reluat legătura cu poezia aneantizată de instaurarea comunismului în România din 1947, inclusiv cu poezia postavangardistă, ei au scos-o la suprafață, sincronizând-o cu textualismul francez, cu poezia dramatică neoelenă, de sensibilitate ortodoxă (eu am fost un cititor al ei) și cu poezia cotidianului, autoreferențială anglo-americană (ea exista în subteran, marii poeți exploatând-o, de la un Ion Caraion și Virgil Teodorescu sau Gellu Naum, Leonid Dimov și Mircea Ivănescu, și până la un Virgil Mazilescu sau Mihai Ursachi). Optzecismul a introdus „normalitatea“ în literatura română, scrierea sinceră, autentică, „directă“, în care libertatea interioară a primat... Excesele textualiste (ale „omului de hârtie, care se scrie pe sine“), formaliste, au tranșat victoria de partea existențialiștilor în cadrul generației optzeciste, în acești 30 de ani. Personal, mă recunosc între existențialiști (valabili în toate generațiile, de altfel, fiecare pe tiparul generației lui, cu caracteristici ferme), reconsiderând din start modelul textualist. Pentru mine poezia trebuie să fie atemporală, neconjuncturală, a unei lumi reale, „așa cum e“, nu înfrumusețată, să aibă puterea să fie percepută estetic de toate epocile și sensibilitățile sau gusturile critice (în schimbare), să mă reprezinte „ca om viu, comun“, dar cu o biografie unică...

– Ce înseamnă pentru Dvs. „a scrie“?

– „A scrie“ este egal cu „a supraviețui“ la mine. Datorită scrisului (și cititului, în contrapartidă, în completare reciprocă), o tot repet, mai sunt în viață. Nimic nu are sens pentru mine (nici viața, nici lumea asta), dar exploatarea cuvântului scris mă iluzionează că țin o legătură directă cu Dumnezeu, care mă supraveghează anume pe lumea asta să-i dau de gol „opera secretă“ (actul de creație artistic e în această situație, fiecare se exprimă, în pictură sau muzică, după voia lui Dumnezeu, cu dotările fiziologice și sufletești native). Scriind am impresia că nu trăiesc degeaba și că nu trec în vizită pe această planetă fără să las o urmă pentru urmași (nu contează că o carte nu durează și că puțini dintre scriitorii aleși într-o limbă sau alta sunt și pereni, cu posteritate asigurată „în veci“; altfel, pe mine nu mă interesează posteritatea, vă rog să mă credeți pe cuvânt, contez sau nu pe piața literară cât sunt în viață, după ce mor nu mai are nici o importanță pentru mine ce se întâmplă, îmi pot fi aruncate în foc sau la coș cărțile). Mă mângâi cu gândul că Dumnezeu mi-a dat acest „dar“ (care pentru un „om normal“ e perceput ca un blestem) să mă exprim în scris, să las mărturie exemplul unui om trecător „ca mine“... În timp, scrisul e posibil să fi devenit un viciu, un drog, o dependență, o perversiune spirituală. Scriu (și citesc) „regulat“ de 40 de ani, de „o viață de om“, tot timpul meu liber (în afara serviciului, adică; nu ca liber profesionist) a fost ocupat de „profesiunea de scriitor“, din care 15 ani „ca amator“ (până să-mi apară prima mea carte, ***La fanion***, la 30 de ani, prin concurs editorial și care a primit Premiul USR, asta însemnând că am fost recunoscut în 1980 și ca profesionist). Nu există nici o facultate (nici în lume, nici în țară) care să-ți dea „patalama“, să te profesionalizeze ca scriitor, eventual primirea în Uniunea Scriitorilor din România ți-ar putea da o... autorizație de funcționare „ca profesionist“ sau acorda o licență (o legitimație) de scriitor, cum se și întâmplă. Practic, mi-am ratat „viața socială“ (a carierelor de tot felul, terminând o facultate) și din acest motiv, că am optat, predispus către „scris literatură“ (intuitiv, de la 15 ani descoperindu-mi „vocația“) pentru a fi primit și recunoscut în viața literară, cu bună știință sacrificându-mi „viitorul“. Nu am ținut cont de disprețul semenilor, de faptul că am fost considerat mereu „ultimul

om“ în societate, privit cu milă, umilit, dacă nu blamat... Știu și azi „oameni normali“ care se miră că e posibil ca un bărbat serios ca mine să se prostească la 56 de ani și să mai scrie poezie! Un bărbat adevărat se distrează la munte și la mare, în țară sau în străinătate, într-o mașină de lux, în vila lui, plin de bani, într-o funcție de conducere sau o afacere de vis, nu pierde timpul citind cărți sau... scriind poezie, Doamne ferește. V-am mai spus, îi invidiez pe acești „oameni normali“ care se bucură de viață. Cu atât mai mult cu cât, personal, sunt de plâns azi: am 56 de ani și ar trebui să mă gândesc la pensie, să am un salariu mare (dacă nu două salarii sau o afacere prosperă și o pensie privată prin societățile de asigurări) și măcar în ultimii ani de viață să fiu satisfăcut cu faptul că sunt ce sunt, „la casa mea“, cu mașină mică la dispoziție, vilă într-un spațiu care să mă inspire... Să mai continui? N-are rost. Astăzi m-am întors, înaintea pensiei, la stadiul de „ultim om“, deși aș putea să mă laud cu premiile primite pe cărțile publicate, dacă nu cu „opera“ și recunoașterea publică (limitată la lumea literară). Dacă în tinerețe mă resemnam să-mi petrec un concediu de odihnă la masa de scris (neavând posibilități să-l petrec la munte sau la mare), în speranța că într-o zi voi avea o „operă“ și că orice performanță merită sacrificii, azi mi-ar plăcea să merit mai mult, să am un venit liniștitor și să am o viață personală (socială) decentă, că sunt doar „la sfârșit“... Din păcate, la 56 de ani trăiesc de azi pe mâine și mi-e rușine că mă complac în această situație (dar îmi revin, dând vina pe destinul meu nefericit, implacabil, pe faptul că „așa vrea Dumnezeu, are socotelile lui cu mine, de neînțeles“). Dacă vreți, asta e și „condiția social-materială“ a majorității scriitorilor români. Eu m-am resemnat cu puținul dat, istoria literaturii (nu numai române) e plină și de asemenea scriitori (unii, mari scriitori, nu mă compar cu ei) care până la moarte au trăit de azi pe mâine, nu au avut acele abilități ale „facerii banilor“, clarviziunea din opera literară nu a fost pusă în aplicare în viața reală, pierzându-se în nimicnicia cotidiană (atenți la amănunte, incapabili să se autodepășească în viața personală de zi cu zi, „ca oameni“). Poate alta ar fi fost și situația mea financiară dacă aș fi fost un scriitor de succes (vezi cazul optzecistului Mircea Cărtărescu, prosper din toate punctele de vedere, norocos în viața de zi cu zi, deștept, care-și scrie cărțile în străinătate, beneficiind de burse cu anii, să rămân doar la aceste amănunte). Îmi pare rău că împărtășesc soarta sărmanilor cu duhul din literatura română. Mă rog la Dumnezeu să nu mă mai țină mult pe această lume, în care sunt un intrus și în care nu mă pot adapta, regulile ei social-materiale mă țin cu capul la fund. Sigur, îmi merit această soartă – fiind fatalist din fire, nu-mi doresc mai mult decât am, decât atunci când ajung la ananghie și nu mai înțeleg pe ce lume sunt, de fapt. Cu siguranță, dacă meritam mai mult în ochii lui Dumnezeu, aveam mai mult. Așa că... Nu mă plâng, observ numai (mă contemplu de sus), am tot ce mi s-a cuvenit și ce mi se cuvine (cât voi mai fi în viață) „ca scriitor de origine română“. Regret numai azi că, obsedat de sinucidere (m-am născut cu această „sensibilitate“ astrală; orice astrolog vă poate da de gol asta, luând numai datele nașterii mele), dacă tot nu am posibilitatea „să mă bucur măcar la bătrânețe de mine însumi“, îmi omor din fașă și proiectele literare (superstițios cum sunt, în general planurile nu mi se îndeplinesc). Adică azi am pierdut entuziasmul din prima tinerețe de a mai sta la masa de scris și de a avea perspectiva unor mari proiecte literare (proiecte în plan social n-am avut niciodată, deși mi s-au dat funcții de conducere-cheie și aș fi putut să parvin în fel și chip, „să rup gura“ societății de care aparțin, inclusiv să termin două facultăți). Totuși, a rămas bucuria nespusă a scrierii originale (a unui poem, a unei proze sau a unei piese de teatru), chiar dacă bucuria asta durează puțin, uneori doar câteva minute, alteori câteva zile (nu mai mult), amăgit că am fost „inspirat“... Nu mai spun că bucuria asta se transformă în tristețe după ce recitesc, la un an, ce am scris și mi s-a părut cu un an în urmă inspirat, descoperind că m-am înșelat, că n-are nici o valoare ce am scris. E riscul de rigoare, e un joc al minții diabolice creatoare, cu dus-întors.

Altfel, ce mai înseamnă pentru mine a scrie – „în fapt“. Am adevărate tabieturi (câștigate în timp) la scris poezie (poezia e piatra de moară legată de gât, trebuie doar să fiu îmbrâncit de pe mal, și nu mai ies la suprafață din adâncurile mele)... Nu scriu un poem decât nemâncat, la trezire (țineți cont că eu nu dorm noaptea, mă culc la 5 dimineața, de regulă), după ce stau cu ochii pe pereți. Scriu numai „de mână“, cu stilou cu cerneală neagră (sau cu pix cu mină neagră, dacă sunt plecat de acasă în concediu), dacă sunt singur în cameră și am o zi liberă la dispoziție, nu stau mai mult de jumătate de oră la masa de scris (înțelegând că nu sunt într-o „zi fastă“, „inspirat“ dacă nu reușesc să termin poemul în jumătate de oră și n-are rost să mă chinuiesc). Îmi place și azi spontaneitatea pură – nu mă fixez pe idei preconcepute. Transcriu poemul imediat după ce-l scriu (definitivarea lui ar putea dura altă jumătate de oră)... De reținut pentru curioși: intrarea pe culoarul poeziei e incontrolabilă și cea mai dificil de găsit, trebuie de fiecare dată să reușesc să-mi anulez luciditatea, să o inhib, și să las liber iraționalul sau subconștientul să dicteze, „să lase mâna să scrie singură“, las coerența să fie descoperită în subteran... Când scriu proză sau teatru, e exact invers: luciditatea are libertate deplină la masa de scris! Am chiar o cu totul altă atitudine la masa de scris proză sau teatru, sunt mai dezinvolt (scriu direct la mașina de scris sau la computer, la fel cum scriu și publicistica, „memorialistica“ sau eseul) și-mi doresc să fiu „cât mai rațional“, mai pe înțeles, mai neexperimental, chiar și când scriu despre evenimente paranormale, farmece sau vrăji (epicul dramatic, în proză sau teatru, magic și fantastic, sunt semnificative la mine). Nu se amestecă nicicum poezia cu proza sau teatrul (sau cu publicistica, memorialistica sau eseul), le scriu cu alte zone din emisferele cerebrale, separat. Dar și pentru poezie și pentru celelalte genuri literare mă pregătesc mental citind cărți, în principal „cărți documentare“ (ele îmi dezvoltă imaginația, mai exact o provoacă). Până la Revoluția din Decembrie 1989 aveam o problemă cu supapele deschise la masa de scris poezie, când mă trezeam cu aluzii politice sau sociale interferând conținutul versurilor. După Revoluție am explorat separat publicistica, mi-am epuizat în ea ecourile protestatare politice și sociale, și poezia s-a mai eliberat de strânsorile autocenzurii retorice – și nu numai...

23 aprilie - 4 iunie 2006. București

Irina Petraș

SPAȚII CLUJENE

În ***Jurnalul* Ioanei Em. Petrescu**[1] , citesc câteva excelente însemnări despre *casa onirică*. Caietul al treilea începe în 1959. Ioana are 18 ani. În 1952, îi murise tatăl. Ioana Popovici se află singură (singurătatea e atât de des invocată, încât nu se poate să nu vezi în paginile jurnalului o „descărcare“, excesivă anume, menită să-i dea un rost) sub povara unei responsabilități pe care puțini și-ar fi luat-o: aceea de a fi fiica meritată de tatăl ei, dar și de a nu profita leneș de numele pe care el și-l clădise. Liviu Petrescu e ales nu doar dintr-o iubire adolescentină și încărcată, poate, de lecturi de romane franțuzești, ci și fiindcă, sobru și inteligent, ar putea să țină locul tatălui pierdut. Cu el, poate clădi un nume care să fie egal celui al tatălui. Nici o mirare că „suplinitorul“ nu va putea fi la înălțimea modelului – D. Popovici are șansa dispărutului, statura sa e alungită de dorul fiicei supraviețuitoare. Casa de pe Bisericii ortodoxe și preajma familiară și ocrotitoare a Universității, unde își poate găsi oricând tatăl („Un privilegiu – un scurt privilegiu – au însemnat anii copilăriei, când am pătruns, condusă de tatăl meu, în spațiul marii culturi. Privilegiul acesta mi-a fost retras foarte devreme. Mi-a rămas sentimentul datoriei...“, mărturisește într-un interviu), sunt amândouă pierdute. Mama e o figură controversată, familia și-a pierdut consistența și relațiile lor continuă sub infernul tandreței. Apartamentul din Mănăștur, un cartier prea puțin select al Clujului, și Liviu, soțul atent și sensibil, însă prins în proiecte care n-o includ automat, sunt *locuri* investite cu un rol peste puteri, iar Ioana își pune în joc imaginația și pariul pe propriul scris pentru a le recunoaște „ale sale.“ Patetismul din jurnal are acest rol de mică, secretă vrajă de uz personal („m-am obișnuit, de pe vremea când eram un puști, să-mi transform jurnalul într-un fel de – hai să derivăm ardelenește! – «plângătoriu»“): „Asta e cel mai greu – obsesia paradisului pierdut, nimic n-a mai rămas, din casa veche au plecat toți și eu amețesc numai când trec pe-aproape, mirosul fiecărei străzi, unghiul exact al luminii în fiecare anotimp, la fiecare oră. Toate sunt la numai o jumătate de ceas de mine, dar toate-mi sunt definitiv refuzate, nu mai pot merge acolo decât venind din afară și *rămânând afară.* Doi ani după ce ne-am mutat, spuneam *acasă* tot casei vechi, lumii mele dintotdeauna. Din tot, a mai rămas al meu doar cimitirul de alături.[...] Lumea asta se coboară tot mai adânc, dar, cu cât o pierd de-adevăratelea', cu atât se trezește mai viu în mine, devin *ea*.“ Apoi în 1975: „Aici *e* casa mea, pe care el mi-a făcut-o, în care ne așteptăm unul pe altul, ne scriem, ne trăim. Lumea aceasta *există.* Și eu *exist.* Am făcut vrăji de-am îmblânzit-o. Am adunat istoria lucrurilor și istoria noastră. [...] Nu, casa *există* și spațiul ei e magic protector. Când

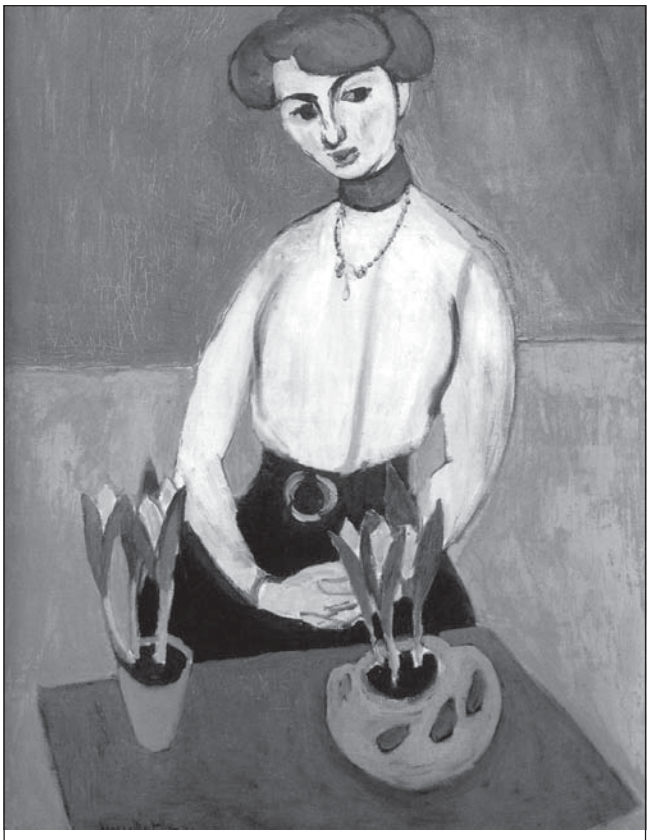

Henri Matisse – ***Girl with Tulips***

ajung aici, totul e bine, e adevărat, *e*. Dar imediat dincolo de geamuri, de uși, de ziduri, lumea e străină, ostilă.“ În fine, în 1981: „Lumea e cumva transparentă când o privești fix. Vezi mereu dincolo și, mai ales, vezi ca-n două fotografii suprapuse: *aici* și *acolo*, *acum* și *atunci*. [...] în clipele astea totul scapă de sub control și te năpădește o altă față a lumii (uneori vagă, aproape fără chip, e dintre fețele care vor fi odată, alteori precisă, identificabilă cald, total, nemaipomenit de prezent într-un moment din trecut). Și ai certitudinea sfâșietoare a unui *acolo* care te bântuie și-ar trebui să-l spui ca să-i scapi, ca să-l prinzi, ca să nu-ți mai scape. Cu cât trece timpul (cu cât îmbătrânesc) *acolo* se populează cu ce am fost odată, nu-n amintire (eu nici n-am memorie, uit tot, încurc până și visele cu fapte reale), ci-ntr-un *prezent salvat*. La început, *acolo* era un fel de timp pur, de *alt* timp, promis, neumplut cu nimic. Acum – uneori cel puțin – se umple cu prezentul intermitent, copleșitor, al unui altădată. Probabil la bătrânețe va fi plin ochi cu prezentul ăsta pe care altfel îl numim trecut – nu știu, bănuiesc doar. Dar într-o zi *mă pălise* (e termenul exact) un *dincolo* precis, cu chipul după-amiezelor de vară din Bisericii Ortodoxe, și am înțeles ceva cumplit: ar fi zadarnic să ne mutăm, din nou, înapoi,

[1] Ioana Em. Petrescu, ***Jurnal***, Paralela 45, 2004

în centru, undeva pe aproape de prima – *adevărata*? nu neapărat – noastră casă. Sunt sigură că atunci aș fi și mai bântuită – de casa veche și de casa de acum – și tot nu s-ar schimba nimic. Sunt și momente ciudate, de pură plăcere, când *acum* și *atunci* coincid fără imagini (cu imagini nu pot coincide, se specifică inevitabil și *te rup*); în atare momente e fantastic de bine, îmi vine să mă întind și să torc ca o pisică măsurând un timp de parcă eu aș fi timpul, dinăuntrul lui, fără nevoia vreunui suport care să-l înstrăineze, să mi-l (sau să mă) înstrăineze. Sunt clipe rotunde, moi, par supuse, feminine cumva, ca atunci când înoți singur, departe."

Jucătorul de rezervă al lui **Mircea Zaciu** (volum de versuri unic și postum, alcătuit de Ion Vartic și Marta Petreu, 2000) s-a ivit dintr-o presiune a spațiului și timpului deopotrivă: într-o ședere la Roma „a fost pentru întâia oară că am simțit acel *otium* specific latin, care venea din aer, din vechime, din culoarea cerului, din atmosfera extraordinară ce domnește în acel «centru de studii», într-un cuvânt din simplul fapt (simplu? la drept vorbind miraculos!) că mă aflam tocmai la obârșia noastră… Să nu râzi, «maica Roma» după care au tânjit toți ardelenii mei din alte veacuri nu e o simplă figură retorică! Ei bine, toate astea concurând, m-am pomenit «versuind»." Versurile profesorului sunt, asemeni textelor din singularul volum *Teritorii* al aceluiași, de o rarefiată, dar caldă senzualitate, stăruitoare și creatoare de halou. Aș zice de *luminiș*. Forța lor indiscutabilă vine din alcătuirea atentă, mereu livrescă („E aproape neverosimil ce multe elemente de / pastorală poți întâlni / într-o simplă plimbare la țară"), a unor priveliști încărcate de *istorie*, însă o istorie a ființei sub vremi, nu a vremurilor, un fel de *locuire* catalizatoare: „Bate rar un clopot de seară între vișinii / scuturați de friguri / printre porumbiști neculese curge mai departe / tot Someșul." Adesea singurătatea ambigenului ori a masculinului (*zgomotul* apei, *frigul* odăii, *fitilul* zilei, *orizontul*, zbaterea *plopilor*) este vindecată prin recurs masiv la feminine, fie ele plurale ale ambigenului (*friguri*) ori feminine [*porumbiștile* virgine străjuind (pe)trecerea Someșului] ca-n strofa de mai sus, ori lanțuri de feminine, ca-n evocarea repetată a copilăriei: „Flori țărănești de-ale bunicii", *cârciumărese, dumitrițe, tufănele* etc. Amintirea stă sub semnul femininului ca orice *obârșie. Piețe, case, fântâni, străzi, drumuri* (pluralul călătorului întârziat, degustând cu lăcomie, sub amenințare, *locurile*), *miresme, culori* și *cărți* – lasă deoparte, între paranteze, „orizontul beat de griuri" și exersează logica ultimă a cuvintelor: „*Pustia* din mine / întâlnește *deșertul* pur și simplu / e bine" (s.m.). Însoțirea destinală e degustată prin traversarea unor trepte inevitabile: *toamnă, durere, pâlpâire,* „a *lumii lumină* umilă", „mișcarea aceea de *aripă* transparentă / sub pudra de pastel a polenului." Jocul cu infinitive lungi din *Ordo amoris* nu-i decât firesc: *iertarea, îndurarea, atoateînțelegerea, revărsarea, sfârtecarea, disperarea, iubirea.* Tot așa cum portretul țării transilvane e desenat din *turla bisericii, mireasma sânzienelor, iarba înaltă, pădurea tânără, podgorii, flori, mireasmă, dogoare, livadă, vocea bunicii, mormintele familiei*; îmblânzind *merii sălbatici* și compunând ideea de *țară* – „sentiment difuz și fierbinte / fluid ca sângele." În interviul pe care i-l ceream pentru *Ateneu*, mărturisea despre *locul* predilect: „Locul real e Gura-Râului, unde, cu geamul deschis spre Cibinul gureș, la o masă modestă de scris, am definitivat *Teritoriile*, împrejmuit de toate zvonurile naturii și satului de la noi. Locul era, de altfel, sfințit de pașii lui Blaga. Locul imaginar, la care încă îmi place să visez, este o casă cu vederea spre mare..."

Pablo Picasso – ***Bunch of Flowers in a Grey Jug***

Vârstele traversate de poetul **Adrian Popescu** pentru a atinge fără de vârsta începe de la copilul rătăcitor prin „pulberea lumii", îmbătat de apartenența la „semințiа de stele" („odată am știut să zbor, odată / Dovadă n-am, dar îmi aduc aminte"), continuă cu iluminări secrete ale celui pariind pe flacără și cuvânt („cine nu crede în cuvânt / nu crede în el însuși"), cu strania cutremurare, blând-ezitantă a unei metafizici încă tulburată de visceralitate, lumina fericită alternând cu penumbra și prevestind un grăbit crepuscul, o încuibare în sine. Cu privirea tot mai atintită asupra a ceva „mereu indescriptibil", își exersează „tăria de a rămâne așteptând până la capăt", în murmurul tainic al elementelor, și de a tenta decuparea cărnii muritoare după un „tipar sideral." Delicat, prelins printre lucruri, dar luând mereu seama la ființe, Adrian Popescu își ține cu amândouă mâinile lipită de chip o mască a sobrietății, a morocănoasei, canonicei bune-cuviințe, a supunerii și umilinței. Însă îi alunecă neîncetat printre degete un surâs și o șăgălnicie, o copilărire sau o caldă duioșie înțelegătoare. Nimic prefăcut în această împerechere a măștii cu cea mai năucitoare sinceritate. Verticalitatea sa e ușor adusă de umeri, gata să îngăduie plecări și aplecări, strictețea poruncilor se îndulcește sub adaosuri metaforale,

asprimea îi e prefăcută și capricioasă ca o femeie. De altminteri, toate *locurile* de pe harta poeziei sale sunt feminine, ici-colo potențate de un ambigen androgin: ***Umbria, Sărbătoarea, Câmpiile, Suburbiile cerului, Mila, Vocea, Călătoria continuă, Vârsta.*** *Poezia* însăși invocată cu șir de feminine – *copila, femeia, înțeleapta, nestatornica, fidela* – sunt prelungiri firești, moduri de a fi. Ne-vârsta interioară vede în călătoriile reale sau imaginare *ceea ce vrea să vadă*. Ca urmare, *locurile* evocate cu un exces de toponime, de o sonoritate ce-și ajunge și aruncă în imprecizia visului orice itinerar, sunt copleșite de *stări* și amintiri închipuite. Ochiul se deschide înăuntru. Acolo descoperă „extazul aproape păgân", „fluidul aburos al elementelor conjugate" și un „gust de Paradis." Vreau să spun că regăsind, cu „fericită disperare", „copilul înaripat și banal de care fugisem mereu", Adrian Popescu nu semnează un jurnal liric de călătorii. Dimpotrivă, fiecare poem e nu o plecare, ci o reîntoarcere; locurile memoriei sunt, *toate*, înăuntru, au devenit, au fost întotdeauna rădăcini. Cărările Paradisului terestru au fost dinainte trasate în zboruri onirice de recunoaștere. Confruntarea cu realitatea lor fizică e simplă supunere la reguli de supraviețuire: „Distanța dintre mine și zburătoare ferm trebuie menținută / pentru a supraviețui amândoi" și „ca de ploaie, de vârstă să fugim în galeria cu portic." Geografia reală e, desigur, oricând identificabilă. Dar nu ea contează, ci geografia imaginară a poetului. Adrian Popescu a descoperit în această lume locuri pe care le-a adoptat și și le-a apropriat firesc grație „cheilor" predestinate ale locuirii sale poetice. E fals, atunci, să spui „am fost și eu acolo." Nu poți spune decât: „pot visa, deacum, și eu, călăuzit de vers, acele locuri."

O ***lume fără mine*** (1992), cartea **Marianei Vartic**, e romanul crizei puberale, filmul în ralenti al „celei mai fierbinți zile" din viața eroinei, înregistrând cu o știință absolut remarcabilă a dozării luminilor și umbrelor, a tăcerilor și rostirilor momentul prelung al „deșteptării primăverii." Fetița irumpând „brusc și cam țeapăn și cu ochii prea mari" în lumea oamenilor maturi traversează ziua cea fierbinte vorbindu-și-o, reconstituind-o cu o recuzită complicată și pură în fața ei însăși, cea de mai târziu. Retrăirea se petrece în coborâri încete refăcând treptele devenirii. Motivul așteptării fără nume, acută și vag disperată, e interpretat cu ajutorul câtorva constante ale vârstei, toate de o perfectă proprietate: violența trăirii infantile („Călcam pe vârfuri, ca într-un cimitir, apoi, deodată, m-am dezlănțuit. Cu un trosnet înăbușit de sevă, cojile de nucă risipite pe jos își întindeau sub tălpile mele pasta groasă, din ce în ce mai multă, peste pământul năucit de miros verde, și era amurg, și era amețeală, și eram o jivină buimacă¼"), șocul celor dintâi dez-iluzionări (licuriciul e „doar un vierme"), echilibrul precar și fertil la granița dintre imaginar și realitate (secvența, reluată în ecou simbolic, a sâmburelui amenințător al piersicii, întruchipând o taină cumplită, ascunsă pentru totdeauna, amestec de rod și taină), fragilitatea cuvintelor subminând certitudini (un cuvânt înseamnă totul sau nu înseamnă nimic, după împrejurare – nevoia de a spune totul, „altfel nu avea rost", se izbește de neputința de a găsi cuvintele potrivite s-o facă), dar și oferind posesiuni neașteptate (vezi gângăniile–„mirodenii", ori liliacul din fața ferestrei, etape arse prin cuvânt). *Casa*, „colțul nostru de lume", este, dimpreună cu grădina, universul „aparținător" fără de care totul s-ar spulbera. Spaima că întunericul le-ar putea înghiți crește paroxistic. Apartenența e o necesitate vitală pusă în pericol de independența, resimțită dureros de eroină, a oamenilor ei. Veghea fetiței asupra celor din jur, care reprezintă lumea însăși, este surprinsă în pagini de o finețe a observației memorabilă. El și ea, părinții, nici măcar notați cu majuscule, sunt „illeitatea" unică și inconfundabilă în funcție de care se valorează „ipseitatea." Inconsecvența lor e înregistrată cu îngrijorare. „Fotoliul e prea larg pentru el, îmi dau abia acum seama. Nu din cauza staturii – i-o măsor cu ochii: mult mai robustă decât silueta ei parcă fără umbră –, ci pentru că mișcărilor lui pare că le lipsește ceva. Prin comparație cu gesturile ei care alungă mobilele prin colțuri și turtesc icoanele pe pereți, atât de mult umple cu ele o încăpere, ale lui sunt cumva fragile și lipsite de strălucire. Chiar și modul cum stă în fotoliu face ca acesta să pară mult prea larg pentru a putea fi luat în stăpânire. Iată o descoperire la care aș fi renunțat cu multă bucurie." El și ea sunt receptați prin vibrația pe care o imprimă casei, prin răsfrângerea, mută și inacceptabilă de cele mai multe ori, a personalității lor asupra lucrurilor înconjurătoare (absența lui îmbolnăvește lucrurile, le face să-și piardă rostul). Disponibilitatea atoateștiutoarei bunici e mult mai puțin liniștitoare tocmai fiindcă nu trebuie câștigată și verificată. Tot așa cum agresivitatea Babei e ignorabilă, „veșnicul" ei ține de prezență, nu are trecut și nici viitor, nu impregnează spațiul, nu reverberează în simțurile fetei. „Râsul cel mare" e un accident, o dereglare strict limitată în timp, firească și trecătoare. Câinele-cel-negru, tovarăș închipuit în singurătate, și nu doar el, ci, poate, și o undă de lirism mieriu, amintesc de Dumbrava minunată (pomenită de altminteri, în text). Dar e o dumbravă atinsă de coșmar, o Lizucă bântuită de o angoasă rarefiată, hărțuită de neconcordanțe. Lucrurile știute copilărește își ies din matcă pretinzând cunoașteri noi, ritualuri complicate de reluare în stăpânire (vezi lecția „pașilor mărunți"). Masa din sufragerie nu-și are decât arareori ocupate cele patru colțuri, lucru care ar rotunji-o, ar însemna-o, i-ar da certitudine – o ne-împlinire pe care fetița o simte și are tăria de a se împăca, în cele din urmă, cu ea. Adolescenta se descoperă ca *loc* cotropit de senzații, imagini, spaime și așteptări („soseau fără răgaz din toate părțile, una după alta, și plecau la fel cum veniseră, dar numai pentru ca altele, care de care mai minunate, să le înlocuiască necontenit"). Simte gustul singurătății („Eram singură, necumpătat și nemărginit de singură¼"; „fiindcă pasul lacrimii prelinse în noapte e neauzit și stingher și pentru nimeni în afară de tine nu are nici gust, nici miros, nici răsunet"), descoperă timpul-curgere și dobândește amintiri, învață să rotunjească clipele trecute („presimțirea că ele au fost, au fost doar și s-au isprăvit și nimic pe lume nu le va ajuta să revină, îmi umbrește gândul întâia dată și totul devine o durere învălmășită căreia nu știu cum să-i spun"). Dar, mai ales, are conștiința unei etape încheiate: „a venit vremea să știu că pentru a se sfârși ceva cu adevărat, trebuie ca altceva să înceapă."

Elena Abrudan

GÂNDIRE MITICĂ / GÂNDIRE MAGICĂ

Parafrazându-l pe Mircea Eliade, am sa mă opresc asupra unui „amănunt“ din ***Luntrea lui Caron***. Este vorba despre întâmplarea aproape fantastică petrecută într-o noapte geroasă de iarnă. Circumstanțele stranii ale apariției ciudatului personaj care pretinde trecerea a două mii de oi cu brodul peste Mureș în toiul nopții sunt întrecute doar de episodul transformării oilor în lupi și micșorarea lor printr-un salt peste mâna ciobanului-diavol. Povestită de popa Vasile, după ce băuse câteva căni de vin si după oboseala unei nopți de muncă la brod, întâmplarea ar putea trece drept o fantasmagorie dacă nu ar fi oarecum întărită de insistența eroului cu privire la ochii fosforescenți ai ciobanului și la zborul cuminte și așezarea de la sine a galbenilor în fișic, pe masă.

Episodul sporește misterul și tensiunea relatării, pregătește și justifică parțial deznodământul tragic al acelei nopți. Dispariția neelucidată a doamnei Olteanu poate primi o explicație rațională – sinucidere prin înec în scopul evitării trimiterii la canal – sau magică, admițând apropierea și influența nefastă a unei forțe necurate. Aceeași forță este considerată a fi responsabilă de miraculoasa transformare a unor oi care nu fac nici un zgomot în niște lupi care nu lasă nici o urmă pe malul Mureșului. Îndoielile referitoare la veridicitatea întâmplării sunt însoțite de varii motivări, dar nu se recurge niciodată la interpretarea care neagă însăși posibilitatea vrăjii respective, a actului magic. Această atitudine față de magie este specifică doar celor care trăiesc într-o cultură care demonstrează abundența ideii magicului, cum este cultura folclorică. Pe urmele lui Lucian Blaga, putem spune că spiritualitatea românească este exprimată în structurile esențiale ale culturii folclorice românești, magia și mitul.

În studiul său, ***Despre gândirea magică*** (apărut în 1941 la Fundația Regală pentru Literatură și Artă), Blaga face o distincție netă între gândirea mitică și cea magică, admițând totuși că modul de gândire mitic și cel magic apar cel mai adesea în formă mixtă. Elementele magice intră în componența imaginilor mitice în proporții variabile, putând fi reduse la zero sau, dimpotrivă, pot să fie preponderente.

Blaga arată că, prin însușirile sale, mitul este în același timp enunțare și argument, fără a avea nevoie de dovezi. Mitul e încercarea de a revela un mister cu mijloacele imaginației. Gândirea magică implică ideea unei substanțe sau a unei puteri magice, elemente deopotrivă misterioase. De aceea gândirea magică nu poate fi considerată o încercare revelatorie deplină a misterului, ci o prelungire a lui.

Coordonatele filosofice care susțin aceste formulări blagiene se manifestă prin două moduri existențiale și categoriile corespunzătoare lor, ca funcții organizatoare ale spiritului uman. Conform acestora, ființa umană există în lumea dată, concretă, sensibilă, în vederea autoconservării sale, dar și în orizontul misterului, cu scopul de a-și revela acest mister. Existența omului nu poate fi concepută în afara orizontului misterului care este un dat fundamental al ființei omenești și fără de care nu s-ar fi putut face saltul calitativ de la ființa biologică la omul deplin. Existând în orizontul misterului, omul încearcă să și-l reveleze prin creații de natură mitică, metafizică, religioasă sau științifică. Aceste creații culturale ale omului pot fi reduse la structuri și funcții modelatoare, adică la aceleași categorii amintite mai sus. Categoriile prin care omul receptează lumea fenomenală aparțin conștientului, iar cele prin care se revelează misterul aparțin inconștientului și sunt numite de Blaga „categorii stilistice abisale“. Acestea dirijează capacitatea revelatorie a omului, imprimându-se în toate construcțiile culturale ale omului, deci au rolul de a stimula spiritul creator.

Creația mitică precede celelalte creații ale spiritului uman și reprezintă încercarea de a revela misterele existenței folosind elemente ale imaginarului și fără a avea nevoie de construcții abstracte, intuiție sau viziuni (ca metafizica, religia, știința). Deci mitul, ca și istoria, sunt determinate deopotrivă de matricea stilistică a unui om sau a unui popor, care variază considerabil în funcție de zona geografică, neam, individ. Blaga arată că miturile despre originea munților și văilor reprezintă consacrarea divină, din perspectivă cosmogonică, a orizontului specific românesc, în timp ce mitul lui Faust este specific spiritualității germane, înclinării spre trăiri individuale, care n-ar fi posibilă la noi. Mitologia și istoria se dovedesc profund structurate de categoriile stilistice ale spiritului uman.

Față de această situare a creației mitice, gândirea magică se dovedește a fi doar o gândire care uzează de ideea magicului sub forma puterii sau substanței magice. Blaga crede că acesta este un concept irațional deoarece presupune ființarea în obiect sau doar într-o parte a lui și forța de a se transmite și a influența alte obiecte sau persoane chiar și la mari depărtări sau în timp îndelungat. Prin urmare, ideea magicului este o idee misterioasă în sine, iar încercarea de revelare a misterului este doar o semirevelare. Ideea magicului nu are o configurație vizionară ca mitul, nici particularitățile unei construcții științifice sau intuiția proprie creației artistice. Ea doar participă la menținerea orizontului misterului. Fiind o constantă stereotipă a spiritului uman de pretutindeni, ea variază doar sub raportul dozajului sau a prezenței / absenței în mentalitatea indivizilor sau popoarelor. Prin urmare, ideea magicului nu suferă înrâurirea modelatoare a categoriilor stilistice ale spiritului uman dintr-o anumită regiune. Dacă revelarea misterelor existenței prin creația mitică depinde atât de matricea stilistică a spiritului uman

Claude Monet – ***Water Lilies***

cât și de natura particulară a misterului, gândirea magică este doar o revelare stereotipă a misterelor existenței.

Înțelegem că în ciuda lipsei influenței factorilor stilistici, magicul contribuie la caracterul unei culturi prin amploarea și frecvența sa, participă la alcătuirea unei culturi exclusiv ca substanță, alături de alte creații. Fără a converti misterele, ea ajută la organizarea unor necunoscute servind drept explicație provizorie (spre exemplu în cazul hipnozei care poate fi interpretată ca vrajă, magie), așa cum am sugerat referitor la întregul episod al apariției ciobanului, care precede dispariția Octaviei. Vederea lumii în perspectivă magică este totodată un mijloc de creare a unui mediu intim, familiar, bazat pe reguli cunoscute, regulile analogiei, contiguității și ale contrastului prin care magicul se manifestă ca putere misterioasă, paradoxală. O lume structurată magic este prielnică omului deoarece, recurgând la gândirea magică, el își creează mediul și pune premisele înțelegerii lui conform unor reguli străvechi. Prin urmare, gândirea magică are prestigiu și vechime arhaică, dar primordialitatea ei nu înseamnă inactualitate și perimare. Dimpotrivă, ea continuă să influențeze comportamentul omului datorită caracterului său polivalent.

Magicul are și funcție religioasă, ideea magicului regăsindu-se și în ideea de sacru. Blaga afirmă că pot exista religii fără divinitate, dar nu și fără un loc sacru. La început sacrul este un atribut al substanței sau puterii magice sau al ființelor și obiectelor purtătoare de sarcini magice. Apoi sacrul a fost transferat și altor existențe reale sau imaginare, sau chiar unor entități abstracte. Așa cum știm, există un loc și un timp sacru, care pot primi valorizare pozitivă sau negativă: există locuri și timpuri faste sau nefaste, prielnice sau neprielnice, cum sunt Noaptea de Sânziene sau bălțile. Aceste timpuri și locuri sunt susceptibile de a deveni receptacolul și posibilitatea de manifestare a unor forțe ce se deosebesc radical, fiind cu totul altceva decât lumea obișnuită.

În episodul amintit din ***Luntrea lui Caron***, apariția forței necurate și dispariția femeii au loc lângă un râu, loc de trecere prin excelență. Potrivit gândirii magice, trecerea oilor-lupi peste Mureș precedă și poate influența trecerea femeii dincolo de viață. Incertitudinea care planează asupra trecerii oilor se răsfrânge asupra dispariției femeii, căci ideea magicului implică și conștiința misterului. Felul în care este percepută această dispariție, incapacitatea de a accepta faptul într-o lumină crudă convertește episodul într-o demonstrație a actualității gândirii mitice și magice. Ea se manifestă și în plăcerea românilor de a fabula pe seama celor mai banale întâmplări, de a le investi cu fantastic, de a adăuga faptelor o aură de mister, de mit și magie.

Ca structuri esențiale ale cugetării folclorice, mitul, magia, legenda structurează faptele într-o anumită linie ritmică de vastă continuitate, pe care Blaga o numește „spațiu mioritic“. Orice om sau neam trăiește profesând un anumit stil, ca expresie a îmbinării dintre rațional și irațional, fapt ce conferă unicitate fiecăruia. Stilul românesc s-a configurat din tensiunea dintre vecinătatea naturii și înclinația spre mister, din oscilația între mister și luciditate, fapt demonstrat cu prisosință în romanul lui Lucian Blaga. Iată zbaterea launtrică a poetului, martor al acestei tragedii, pendularea între răceala rațiunii și atracția misterului, tentația paradoxului magic:

„…Va să zică: podul de la Partoș n-a fost dus de ape! De ce-a mințit ciobanul? Dacă oile lui ar fi fost oi, i-ar fi fost, desigur, la îndemână să treacă peste podul de la Partoș! Drumul prin Alba nu i-ar fi luat mai mult de-un ceas. El a preferat trecerea cu brodul, ceea ce-i rupea din vremea lui Ciobănească – patru ceasuri. De ce a preferat brodul? Ei, de ce! Nu e limpede ca ziua? Mai vrei explicații? Putea ciobanul să treacă prin oraș, la miezul nopții, cu două mii de lupi? – Și astfel ajungem iarăși la lupi. Și cu lupii la diavol. Parcă aș fi umblat și eu pe făgașele lăsate prin văzduh de delirul popii.

...Și iarăși încerc să-mi lămuresc fapta Octaviei. O stare de panică, negândită, trebuie să se fi produs în ea la auzul zvonului despre o iminentă ridicare de noi voluntari pentru canal. Pe cine nu l-ar speria de moarte vestea că se găsește pe lista lotului ce urmează să fie ridicat?… Sau și-a pierdut oare Octavia cumpătul când a auzit detunătura de pistol nebun chiar în pridvor?… Sau a chemat-o păcurarul? Dacă păcurarul nu era păcurar – ci altceva, atunci el știa de unde o cheamă! – dar poate că Octavia a pornit spre apă ca o lunatică, mânată de-un îndemn mai tulbure decât o somnolență! Nu, nu, nu!… Să fi fost bănuiala că în ciuda dragostei și a patimii ce-mi arăta, ea rămânea interzisă în pragul ființei mele. Imaginația și gândul meu își deapănă motivele, toate, câte ar fi putut să fie invocate în vederea unei inutile explicații. În fond, fapta ei rămâne inaccesibilă unei lămuriri, sâmbure negru în miezul unei enigme.[1] “

[1] Lucian Blaga, ***Luntrea lui Caron***, Ediție îngrijită și stabilire text: Dorli Blaga și Mircea Vasilescu. Notă asupra ediției Dorli Blaga. Postfață Mircea Vasilescu. Editura „Humanitas“, București, 1990, p. 335-336

Lucia Dărămuș

POETICA TERȚULUI ASCUNS

O dominantă a creației blagiene o reprezintă un al treilea factor, cel propus în urma ciocnirii opozanților, în urma ciocnirii celor două tipuri de cunoaștere, a dualităților.

Faptic, pe această dualitate se întemeiază întreaga creație blagiană, însuși spiritul acestui gânditor este de o dualitate care izbește – *deopotrivă poet, deopotrivă filosof*, păstrându-și cadența până la capăt.

Om al adâncimii cuvântului, va pipăi cu buricele degetelor un *dincolo*, o posibilă între-situare, după cum aflăm din ***Trilogia Cunoașterii*** (L. Blaga, ***Trilogia Cunoașterii***, vol II, ***Cunoașterea Luciferică***, Editura „Humanitas", București 2003, p. 227-228): *„…prin cunoașterea paradiziacă ne simțim parcă în lumea grației, pe când prin cunoașterea luciferică ne simțim părtași la nu știu ce mare tragedie."*

Această idee a dualității, care lasă loc de între-situare, se întâlnește în creația de orice tip, cuprinzând artele, științele, miturile, și este inclusă, conform lui Blaga, conținută, în dogma trinității, numită plenar de filosof *antinomie transfigurată*.

Un sens al sacrului, a unui „ce" abia întrezărit la intersectarea ideilor, traversează toată starea logos-ului blagian. Interesant că acest mod de a pipăi lucrurile, de a le pătrunde, de a te mira de un *dincolo*, unic pentru întreaga facere, pentru creație, acest mod de a te minuna în urma unei asemenea revelări îl întâlnim la filosoful Ștefan Lupașcu, mai târziu la Basarab Nicolescu, însă, de precizat că la primul, pentru țesătura ideilor descoperim întrebuințat limbajul logicii, pe când al doilea folosește limbajul fizico-filosofic. Blaga se apropie de această viziune asupra lumii din perspectivă pur filosofică, manifestându-se, mai mult, și prin limbajul poetic. Ce este de subliniat în această parte a lucrării, nu ca o notă de reproș, ci ca o mirare, întrebare la care nu am găsit încă un răspuns, constă tocmai în proximitatea conceptelor celor trei, în întâietatea gândirii lui Blaga, în omisiunea acestui nume din partea celorlalți doi, sau, de ce nu, în genialitatea celor doi de a gândi pe același fundal și fundament, dar diferit ca expresie.

Neteoretizat, dispensat, intuitiv prin creația poetică, identificăm aceeași stare la poeți precum Yves Namur, M. Camus, René Daumal, precum și la poetul de limbă franceză Adonis. Dureroasa și plenara privire conștientă *eu este infinit celălalt*, de unde înțelegerea înlăuntrică a făpturii și putința de a locui cuvintele, dar și spațiul dintre cuvinte, precum și putința de a reda un *dincolo* inexprimabil prin exprimabil, sunt zone comune acestor creatori. Alegem ca expresie exemplificatoare trei dintre cei menționați *Lucian Blaga - René Daumal – Yves Namur*.

„La silence / Crée un cercle de silence / Où demeurer / Durablement. / Mais où demeurer, / Si ce n'était encore / Ailleurs?" – Yves Namur, ***Le livre des sept portes***, ***Lettres Vives*** – Collection Terre de Poésie.

„Des barques glissent / dans des cieux liquides / et les gencives des loups saignent / dans la nuit de velours vert. / Des larmes tissent / dans des yeux limpides / la toile où les regards se teignent / du jeune sang des fronts ouverts. / Le soleil crie / et se débat de tous ses rayons, / croyez-vous qu'il appelle au secours? / croyez-vous que le soleil meurt? [...]" – René Daumal, La Sueur Panique, ***Anthologie de la poésie française du XXe siècle***, Gallimard.

„There is such silence here that I seem to hear / the moonrays striking at the windows. // In my chest / a strange voice wakes / it sings a song of longing not mine. / They say, grandfathers dead before their time,/ with young blood in their veins, /great passions in their blood,/ living sun in their passions, / come now, / come now to live on / in us / the life they did not live.// There is such silence here that I seem to hear /the moonrays striking at the windows. //Oh, who knows – my soul, in what body singing to yourself / you will play after ages / on strings, sweet chords of silence / on harps of darkness, your strangled longing / and your broken lust of life? Who knows? Who knows?" – Lucian Blaga, *Silance,* ***Poems of Light,*** English versions by Don Eulert.

O poezie a liniștii, a tăcerii, a întrebărilor, a exprimării inexprimabilului, o poezie a lucidității creației în profunzimea ei. Afirmațiile glisează în incertitudini, lăsând loc tăcerilor, mirărilor, interogațiilor, spaimelor, proximităților de „dincolo", un dincolo presupus intuitiv, dar în același timp un „dincolo" al înlăuntrului nostru, pipăibil prin ieșirea din noi.

Vizionar în abordare filosofică, prefigurând un nou tip de religiozitate, fundamental în poziționarea ideilor factorilor culturali, observația mai sus enunțată își găsește explicația în însăși abordarea blagiană a genezei metaforei: „nu omul este subiectul creator de cultură, ci cultura cu sufletul său e subiectul pentru sine, și-și are ca atare vârstele sale proprii, ca orice organism autonom." (L.Blaga, ***Geneza metaforii și sensul culturii*** în ***Trilogia Culturii***, p. 262).

Ca rol determinant pentru fenomenul poetic occidental ulterior, doar prin grila interpretării anterior menționată s-ar putea explica asemănările izbitoare dintre conceptele celor doi gânditori români, Lucian Blaga și Ștefan Lupașcu. Bunăoară, problema *antinomiilor*, atât de fericit termen găsit de Blaga, apare la Lupașcu sub titulatura *antagonismelor*, cu precizarea că antinomiile blagiene reclamă *intelectul ecstatic*, pe când antagonismele lupașciene *o logică dinamică.*

Starea T, de mijloc, ce definește nici „e", nici „non-e", o întâlnim la Blaga în zero-cunoaștere, starea de „permanentizare a misterului", adică nici „plus-cunoaștere" – mister deschis atenuat, nici „minus-cunoaștere" – mister potențat. Antinomia plenară, evidențiată de Blaga,

această între-situare definind „nici-nici“ pe de o parte, „și-și“ pe de altă parte, misterioasă și sustrăgândă, numită de gânditorul român *antinomie transfigurată*, se manifestă la Basarab Nicolescu sub chipul *terțului ascuns*.

„Terțul, un al treilea, ceea ce este între, poate media dialogul între persoane, între națiuni, între culturi, între religii.“ (***Transdisciplinaritatea – o nouă viziune asupra lumii;*** Convorbire între Basarab Nicolescu și Lucia Dărămuș, cf. „Pro Saeculum“, aprilie, 2006, p. 27).

La Blaga, dualitatea prin care se configura *antinomia transfigurată* este pusă în legătură cu dualitatea dogmei trinității, reprezentând principiul creator, fie că avem în vedere creația artistică, fie creația științifică.

Încercând să traseze câteva caracteristici logice dualității, Erwin Schrödinger (***What is Life? Mind and Matter***, Cambridge University Press, 1967) percepe noțiunea în cauză ca pe un paradox aritmetic al unicității sacrale „în multiplicitatea sistemelor materiale.“ De fapt, este o altă modalitate de a exprima dualitatea care se manifestă în fizică (undă-corpuscul), dintre substanță-discontinuitate și energie-continuitate.

Al treilea termen, *terțul*, cum îl numește Basarab Nicolescu, acel „ce-ascuns-între-situat“, cum îl numim noi, presupune alți doi termeni, întâlnirea, scurtcircuitarea acestora – *știința* și *conștiința*, mediate de *spiritualitate*, care așează entitățile într-o coerență.

Desigur, aceasta implică teoria nivelurilor de realitate, cu discontinuitatea și continuitatea întâlnite atât de plenar în jurul nostru. Ideea armoniilor-dizarmoniilor nu este tocmai nouă, cărarea fiind bătătorită în antichitate de Anaxagoras: „Nimic nu este nici făcut, nici descompus, în realitate, ci se află alcătuit și scindat, pornind de la ființele care sunt“ (Jean-Paul Dumont, ***Anaxagore, Dictionnaire des philosophes,*** PUF, Paris, 1984, p.78). Exemplul lui Anaxagoras merge mai departe, spre legile naturii, arătând că totul se află conținut în tot, dar în același timp fiecare deține unicitatea specifică.

Continuitatea-discontinuitatea, acest nex descris de legile fizicii, a preocupat, cu mult timp în urmă, gânditorii, poeții, spunând limpede ceea ce fizicienii vor fi demonstrat ulterior în laboratoare. Aurelius Augustinus, de pildă, în momentul în care pune problema timpului sub aspect filosofico-religios, vorbește tocmai despre continuitatea-discontinuitatea temporală: „Cât despre timpul prezent, dacă ar fi fost întotdeauna prezent și nu s-ar fi scurs, n-ar mai fi fost timp, ci eternitate. Dacă prin urmare timpul nu este decât pentru că trece, cum s-ar mai putea oare zice că este, el care nu este decât pentru că e pe punctul de a nu mai fi; și deci nu este adevărată afirmația că este un timp, decât pentru că tinde spre neființă.“

Autenticii creatori se situează în ne-situarea evidențelor, în continuă căutare a unui „dincolo“, într-o incomodă stare „între“. Tensiunea contrariilor este definită limpede de Lucian Blaga în ***Geneza Metaforei***, unde, identificând categoria omului trăitor în afara misterului, desprinde elementele metaforei plasticizante de atributele misterului, plasându-le în imediata apropiere de regnul „paradisiac-animalic“, „metafora plasticizantă“ fiind „cerută de dezacordul dintre concret și abstracțiune“. (L. Blaga, ***Trilogia Culturii***, p. 275)

Pe lângă acest dezacord subliniat de gânditor, metafora, cu precădere revelatorie, face apel la o dimensiune pur spirituală, la „existența întru mister“.

Când Basarab Nicolescu, situându-se pe fundamentul fizicii cuantice, dezvoltă noțiunea *terțului* ca mediere între știință și conștiință, teorie a legăturilor între discipline și dincolo de acestea, factorul spiritual este pus sub semnul incidenței majore. Între-situarea poetică, așa cum am numit-o noi, din perspectiva acestor teorii, nu reprezintă un dezechilibru funcțional, nu reprezintă un gol, ci un plin al tăcerii cu tâlc, al potențialităților.

Creația *terțului ascuns blagian* este potențată de între-situarea poetico-filosofică / filosofico-poetică și aceasta este tăcerea plină: „Lucian Blaga e mut ca o lebădă. / În patria sa / zăpada făpturii ține loc de cuvânt. / Sufletul lui e în căutare / în mută, seculară căutare / de totdeauna, / și până la cele din urmă hotare. // El caută apa din care bea curcubeul. / El caută apa, / din care curcubeul / își bea frumusețea și neființa“. (L. Blaga, ***Autoportret)***

Ceea ce la Blaga este un surplus de mister, taina care se sustrage minții și se adâncește tot mai mult, teoretizată prin sistemele filosofice sau pur și simplu lăsată să fie în metaforă, exemplul grăitor fiind poemul *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, la Basarab Nicolescu ține de „zona de non-rezistență“, care corespunde sacrului, adică „ceea ce se sustrage oricărei raționalizări“, nefiind explicabilă de nici o lege fizică, datorită limitelor umane.

Un nou tip de spiritualitate din care emerge un nou tip de creație? O întrebare pertinentă, căreia i-am configurat doar treptele în această lucrare, în care nu ne propunem să încremenim nici un răspuns.

În ***Trilogia Cunoașterii***, între-situatorul, pentru că e greu să-l definim ca filosof, căci este deplin poet, și e greu să-i spunem poet, deoarece e deplin filosof, și nici chiar poet-filosof sau filosof-poet nu l-am putea defini, pentru că am nedreptăți o parte sau alta, prevedea „ivirea unei noi religiozități“ întemeiată pe noi structuri de gândire.

Noile religiozități presupuse de metafizica „intelectului ecstatic“, având în vedere diversitatea acestora, așa cum sunt ele astăzi structurate – *mitul limbajului, transdisciplinaritatea, marginaliile în postmodernitate, pluriculturalismul, etc* – țin de un surplus de gândire care apelează la alt tip de spiritualitate, ca împăcare a coordonatelor științifice și ontologice.

Dacă teoriile blagiene indică pașii gândirii filosofice, întretăind inevitabil științele, fie ele umaniste sau nu, creația poetică își trasează dinamica în aria misticii. Derivând din spațiul spiritualității, poemul ***Pasărea Sfântă*** pornește în căutarea între-situării, a vidului plin, tăcerea. E o căutare necontenită a muțeniei *verbum*-ului, cu toate contingentele mărturisite sau nu. O psalmodiere, o suferință în fața posibilității descoperirii nedescoperitului. Blaga, precum toți acești poeți ai între-situării care vorbesc despre un „aici“ al concretului, despre un „dincolo“ al posibilului, la limita acestora, plasează în poezie vidul plin despre care știm tot și nu știm nimic. În acest spațiu al nerostirii stă esențialul poetic: „În vântul de nimeni stârnit / hieratic Orionul te binecuvântă / lăcrimându-și deasupra ta / geometria înaltă și sfântă.“

Prin activarea unor detalii ale elementelor concrete, poetul reușește să potențeze nu doar un tablou astral, ci, văzând în perspectivă, dincolo de cer, constelații, vânt, de structura Orionului care are un profil geometric, să

Henri Matisse – ***Bouquet***

creeze penumbre, să transmită obscurități, prin dizarmonia invizibilului, prin acest aspect paradoxal „lăcrimându-și deasupra ta", prin adaosuri contrare, să pună ordine în cea de a treia dimensiune poetică posibilă:

a. lumea vizibilă

b. o posibilă lume a Orionului – constelația care lăcrimează

c. ciocnirea dintre cele două lumi, comuniunea tainică a acestora „te binecuvântă".

Un fapt ce merită a fi menționat îl reprezintă compatibilitatea discursului dominat de metafore trans-semnificaționale cu universul poetic romantic, „ca lume a posibilităților niciodată atinse și realizate, dar dată ca proiect, imanentă sau cu lumile posibile imposibile." (Lolita Zagaevschi Cornelius, ***Funcții metaforice în „Luntrea lui Caron"***, „Clusium", p. 123)

În textul amintit, posibilitățile sunt oferite de funcționarea metaforei trans-semnificațională („Hieratic Orionul te binecuvântă / lăcrimându-și deasupra ta / geometria înaltă și sfântă"*),* care constituie unitatea de sens la nivel superior, asistând la un salt metaforic ce duce la articularea unui înțeles nou.

Tensiunea dintre nivelurile de realitate propuse, cel palpabil și cel posibil, și medierea dintre acestea printr-un al treilea plan, cel *ascuns*, cel al între-situării determinat de termenul „nimeni", care-i oferă concretețe imperceptibilă, creează semantica proximității nerostite.

Revenind la creația științifică, afirmația lui Blaga, conform căreia „gândirea științifică a apărut după ce geniul mitic crease nenumărate teogonii și cosmogonii"*,* se susține în totalitate, în aceeași manieră povestind și Einstein.

Referindu-se la teoria lui Newton – „Orice corp își menține starea de repaus sau de mișcare uniformă și rectilinie dacă nu este obligat de către forțe exterioare să-și schimbe această stare" – Einstein spune că, pentru a se ajunge la această ultimă formă a teoriei newtoniene, justă de altfel, a fost necesară o gândire abstractă, vizionară, capabilă să presupună posibilități (aici intervine factorul creativitate) în concordanță cu observația.

Bunăoară, un căruț, dacă nu mai este împins, se oprește, dar oprirea diferă de netezimea drumului sau de roțile unse. Dacă drumul este perfect și roțile sunt unse până la absolut, nimic nu va mai opri căruțul. Realitatea, susține Einstein, este alta, dar teoria este valabilă. Desigur, avem frumusețea fizicii, de data aceasta fizica mecanică ce apelează la posibilități, ca și în geometria în spațiu, unde dimensiunile se suprapun, unde gândirea în perspectivă este necesară pentru *a vedea*.

E vorba de realități de percepție diferite, care sunt demonstrabile prin intermediul fizicii cuantice, ce lucrează cu unități infinitezimale. Aceste realități diferite, explicabile unele prin altele, deși absurde la prima vedere, antagonice, creează sensuri.

Lucian Blaga, în articolul ***Daimonion*** (Cluj, 1930, p.34), afirmă: „Există între creația mitică și gândirea abstractă și o gândire mitică, în care abstracțiunea și miticul își țin oarecum echilibru."

În această tonalitate, a sentimentului metafizic, a proximității posibile, abia palpabilă, își sfârșește poemul ***Pasărea Sfântă***: „Înalță-te fără sfârșit / dar nu ne descoperi niciodată ce vezi."

Simbol al sensibilității absolute, al zborului între-situării prin căutări, pasărea cu misterele ei, adiere a sufletului, alege așezarea în tăcere, care înseamnă totul, dar despre care nu putem spune nimic, în afară de mirarea absolută.

Bibliografie:

Blaga, Lucian – ***Poemele Luminii,*** Editura „Minerva", București, 1975

Blaga, Lucian – ***Trilogia Valorilor,*** Editura Fundația Regală, București, 1946

Blaga, Lucian – ***Trilogia Cunoașterii,*** Editura „Humanitas", București, 2003

Blaga, Lucian – ***Trilogia Culturii,*** Editura „Minerva", București, 1985

Blaga, Lucian – ***Daimonion***, Cluj, 1930

Cornelius, Lolita Zagaevschi – ***Funcții metaforice în luntrea lui Caron,*** Editura „Clusium", Cluj, 2006

Daumal, René – ***La Sueur Panique*** **în** ***Anthologie de la poésie française du XXe siècle,*** Editura „Gallimard", 1983

Dumont, Jean-Paul – ***Anaxagore*** în ***Dictionnaire des philosophes,*** PUF, Paris, 1984

Einstein, Albert – ***Evoluția fizicii***, Ed. Tehnică, București, 1957

Lupasco, Stéphane – ***Le principe d'antagonisme et la logique de l'énergie***, Rocher, 1987

Marouzeau, J. – ***Précis de stylistique française***, Paris, Masson, 1963

Namur, Yves – ***Le livre des sept portes,*** „Lettres Vives", 1994

Nicolescu, Basarab – ***Teoreme poetice***, Editura „Cartea Românească", București, 1996

Nicolescu, Basarab – ***Nous, la particule et le monde,*** Editura „Rocher", Paris, 2002

Nicolescu, Basarab – ***Transdisciplinaritatea. Manifest***, Editura „Polirom", Iași, 1999

Nicolescu, Basarab – ***O nouă viziune asupra lumii***, interviu, „Pro Saeculum", aprilie, 2006

Schrödinger, Erwin – ***What is Life? Mind and Matter***, Cambridge University Press, 1967

Mircea Popa

CAZUL PIERRE RONSARD

Pierre Ronsard a devenit un caz de dezbatere internațională în legătură cu originea sa. Nenumărați cercetători de toate națiile și calibrele au încercat să deslușească sensul afirmației marelui poet renascentist privitor la originea familiei sale, pe care ilustrul poet o plasa, potrivit ***Elegiei a XVI-a (Elegie à Remi Belleau)***, în ținutul friguros, boreal de la Dunăre, acolo unde Dunărea se învecinează cu Tracia, „plus bas que la Hongrie". Pe unii i-a derutat invocarea vecinătății Ungariei, drept care i-au plasat originea undeva în Moravia (Du Perron); alți biografi au trimis en passant la un ținut maghiar (P. Villey, G. Cohen, Sainte-Beuve). Cei mai mulți au susținut însă originea românească a strălucitului poet și au făcut trimitere chiar la un strămoș al său de pe aceste meleaguri, care s-ar fi numit **Mărăcine** și ar fi ocupat funcția de ban (evident al Craiovei). Astfel, în prefața pe care A.Ubicini a scris-o pentru versiunea franceză a ***Baladelor*** lui Vasile Alecsandri (Ballades et Chants Populaires de la Roumanie (Principautes Danubiennes), recueillis par Basile Alecsandri, Editura „Dentu", Paris, 1855), acesta afirma fără ezitare: „Statornicit în Franța, el își traduse literalmente numele și titlul părintesc și schimbă **Bano** în **Marchiz** și **Mărăcine** (**Ronces au Ronciere**) în **Ronsard**...". De aici, o întreagă pleiadă de cercetători ai vieții și operei sale care vor susține originea daco-română a poetului ***Pleiadelor***, între care G. Bizos, de la Grenoble, Claude Binet (în lucrarea sa ***La vie de Pierre Ronsard***), Saint-Venand, Roger Sorg, P. Longnon, P. Bezard, A. de Rocheambeau, Critton ș.a. În discuția asupra originii sale, s-au amestecat și numeroase condeie românești, unele pro, altele contra, dar toate pătrunse de zelul de a elucida, pe cât posibil cât mai exact, misterul originii celebrului poet. Astfel, Charles Drouhet, titularul catedrei de Limba și literatura franceză de la Universitatea din București, cunoscut și prin studiile sale riguros comparatiste, a susținut că, întrucât continuitatea neamului Ronsard în Franța poate fi urmărită până în secolul al XI-lea, atribuirea originii sale orientale era mai degrabă o extravaganță, un fel de licență poetică menită a-l apropia de țara lui Orfeu, celebrul poet al antichității traco-grecești, ca astfel să poată revendica pentru sine titulatura de „Orfeu galic". I-a replicat cu argumente, la fel de demne de luat în seamă, Radu Coculescu, apoi Nicolae Iorga, Mircea Eliade și, în sfârșit, Barbu Brezeanu. Aceștia din urmă au susținut cu toții teoria originii române a lui Ronsard, pe baza faptului că un strămoș de-al său, Baldouin Ronsard (de Flandra), ar fi participat la cruciade și că s-a stabilit temporar pe meleaguri oltenești. Poate aici să fi avut un fiu, care, ulterior s-a întors în Franța, spre a-și revendica domeniul și moștenirea părintească, sau poate să fi fost doar o trecere pasageră prin aceste locuri, unde, pentru calitățile sale de luptător, să i se fi oferit funcția de ban al Severinului, lucru care ar motiva invocarea Dunării și apropierea pământului trac de către descendentul său, poetul. Cert e că Nicolae Iorga, care era un bun istoric al cruciadelor, a venit cu argumente istorice interesante într-un articol publicat în „La Muse francaise" din 1924, articol reprodus apoi în întregime, în versiune românească, de către ziarul „Neamul românesc". Istoricul insistă aici asupra politicii franceze în Orient, țară interesată, mai ales de la Francisc I încoace, să revendice o succesiune în Valahia sau să pună la cale proiecte matrimoniale pentru unii principi locali (principele Ioan Zapolya al Transilvaniei); sau să sprijine la domnie o serie de principi valahi pribegi, cum a fost cazul și cu Petru Cercel. Acest lucru se făcea și în numele politicii orientale a dinastiei angevine din Ungaria sau a ramurii italiene a familiei Ronsard (există o ramură Ronsard din Parma), context în care o afirmație ca aceea a lui Pierre Ronsard putea să înfierbânte și mai mult mințile susținătorilor unei astfel de politici.

Ulterior, în timpul lui Alecsandri, tot o astfel de cauză politică a stat la baza resuscitării legendei, deoarece, susținea N.Iorga, „trebuie să se țină socoteală că acestea se petreceau în epoca de «La Guezia» de Merimée și că exista interesul să se întrețină sentimentul de prietenie pentru români, a căror cauză cerea, chiar după tratatul și convenția din Paris, să fie pledată în Franța".

Ori care ar fi fost motivele, trebuie să subliniem însă cu putere că nu noi, românii, am inventat această legendă și că, chiar dacă opțiunea lui Ronsard ne-a favorizat, punctul ei de plecare nu e românesc, ci curat francez. În familia lui Ronsard trebuie să se fi păstrat o astfel de „istorie", altfel poetul nu și-ar fi permis s-o inventeze, când toate celelalte date furnizate de elegia sa sunt riguros exacte din punct de vedere biografic-istoric. Dacă un strămoș al său n-ar fi hălăduit prin aceste ținuturi, în căutare de glorie și de averi, nepotul acestuia, poetul, n-ar fi vorbit despre ținutul de la Dunăre, unde un strămoș al său ar fi dispus de proprietăți și de titluri nobiliare, unele asemănări dintre armologia familiei și a unor boieri români din zona Galați-Vaslui fiind de asemenea adusă în discuție de către N. Iorga și de alți comentatori. Dar, spre a edifica mai limpede cititorul cu afirmațiile lui Ronsard, lăsăm să curgă chiar paginile incriminate din ***Elegia*** sa:

„Or quant a mon asncetre, il a tiré sa trace
D'où la glace Danube est voisin de la Trace
Plus bas que la Hongrie, en une froide part
Est un seigneur nomme le marquis de Ronsard
Riche d'or et de gens, de villes et de terre.
Un de ses fils puisnez assamble hazardeaux
Et quittant son pays, faict captaine d'eux
Traversa la Borgogne et la basse Champagne,

Et hardy vint lors avoit'guerre en contra les Anglois.
Il s'employa si bien au service de la France
Que le Roy lui donna des biens a suffisance
Sur les rives du Loir; puis, de tout oubliant
Freres, pere et pays, francois se mariant
Engendra des ayeux dont est sorty le pere
Par qui premier je vy ceste lumiere".

Redăm în continuare textul în traducerea lui Barbu Brezeanu, din Revista Fundațiilor Regale*:*

Străbunul coboară spița din vremuri de ceață
Acolo unde Dunărea prin Tracia îngheață.
De unguri mai la vale, sta în țări vecine
Boierul numit Banul Mărăcine.
Stăpân peste aur, holde și orașe
Al lui, un fiu mai mic, adună pâlcuri ostașe
Și părăsind glia, ales în fruntea lor,
Străbătu ungurimea și țara nemților
Străbătu Burgundia și țara Franciei mai jos
Și lui Filip Valois duse al său prinos,
Care tocmai purtând război cu neamul inglez
Primi solia în slujba steagului francez
Și-o răsplăti cu bunuri peste trebuință
Pe-al Loirei țărm; în bună credință,
Uitând de tot, frați, părinți și țară,
Cel ce mi-a fost bunic, aicea se-nsoară
Zămislind un fiu din care viața mea coboară".

În articolul său publicat în 1936, sub titlul ***Ronsard sau Mărăcine?*** (unde dă și traducerea de mai sus), Barbu Brezeanu nu discută numai opiniile legate de obârșia poetului francez (se vorbește și de un document păstrat la Biblioteca Națională Franceză), care atestă faptul că un strămoș al său, pe nume Baudoin Ronsard, ar fi luptat și trăit prin aceste locuri (fie în zona românilor sud-dunăreni a lui Asan și Petru de la Târnovo, fie în Banatul Severinului, aflat pe atunci sub suzeranitate maghiară), împrejurare în care fiul banului, atunci când situația militară din Franța a devenit critică, s-a arătat vrednic să-i dea ajutor, punându-se în fața unei cete de războinici (unii vorbesc de 500 de călări) și pornind-o spre țara de obârșie. Cert e că acesta a traversat Ungaria și sudul Germaniei, spre a ajunge în țara de origine a tatălui, dar și faptul că poetul avea cunoștințe multiple despre regiunile de la Dunăre, pe care le-a evocat și în alte poezii. Se menționează astfel mai multe poezii din volumele II, III și IV ale operei acestuia, în care se descriu ținuturi ale Dunării și Pontului Euxin. Sunt pagini în care se vorbește despre „Transilvania", „munții Carpați", despre „geți" și „sciți", despre „împăratul Traian", dovedind astfel o preocupare mai intensă din partea lui Ronsard de a se familiariza cu istoria și geografia locurilor. Pagini dunărene apar descrise și în cunoscuta lui epopee, ***Franciada,*** cum ar fi:

„Puis approchant du grand Danube large
Qui par sept huiz en mer se decharge,
Viendras a l'isle a laquelle les Pins
Donnet le nom: la scauras tes destins
L'un apres l'autre, hoste de la riviere
De qui la corne est si brave et si fiere.
Ce fleuve ayant sur la teste un rouzzeau,
Et sons l'aisselle un vas remply d'eau.
Et du menton versant une fontaine
Tu dira tout d'une bouche certaine".

O altă poezie, scrisă în alt metru și cu un ritm vioi, îi evocă cercetătorului „înfățișarea unor poezii din folclorul național" (B. Brezeanu).

„Maclon amy des Muses,
En la musique expert
Pour-neant tu t'amuses
Le temps en vain se pert
Menant un dueil couvert.
Il vaut mieux que tu jettes
La soigneusses sagettes
Qui ton coeur vont grevant
Aux Scytes et aux Getes
A l'abandon du vent".

Povestea banului Mărăcine a intrat și în atenția lui Vasile Alecsandri, care a făcut din ea o baladă demnă de toată atenția. Sub titlul ***Banul Mărăcine,*** ea a fost inclusă în ciclul ***Mărgăritărele,*** dar n-a fost reținută de poet în selecția pe care a făcut-o spre a fi tradusă în limba franceză. În versuri melodioase și concise, ne este relatată pe scurt povestea mezinului voinic boieresc, care, hotărându-se să plece în ajutorul oștilor regelui Franței, aflat pe atunci în luptă cu englezii, provoacă durere printre localnici: „La Craiova ninge, plouă / Ei duc „vulturul României" cusut pe steagul lor, convinși fiind că ajutorul dat de ei acum se va întoarce în timp, îndărăt: „Unde merg așa mereu?/ Ei se duc la vijelie / Căci au tainică solie / De-a sădi în viitor / Libertatea țării lor". Ajuns la Paris, tânărul comandant se prezintă la curte, unde face dintr-o dată o impresie deosebită: „Ce voiești? regele-ntreabă / Sunt român de la Carpați / Și-aduc cincizeci de bărbați / Ce sunt gata, ca și mine,/ De-a muri toți pentru tine / Apărând cu brațul lor / Franța și al ei onor". El explică, în continuare, cum a ajuns să pornească la drum: „Țara mea cu blânde șoapte / Mi-a zis tainic într-o noapte / «Mergi copile înarmat / La apusul depărtat. /Mergi de varsă al tău sânge / Pentru Franța ce plânge / Căci și ea pe viitor / Ți-a veni în ajutor»". Ideea de într-ajutorare, de prietenie, domină înțelesul faptelor tânărului căpitan, care, odată întors victorios din luptă, este răsplătit de regele Franței, după obiceiul locului, ridicându-l la rangul de marchiz: „Ține spada mea în dar / Brav marchize de Ronsar !".

Legenda banului Mărăcine a fost dramatizată în epocă și de V.A. Urechia și jucată cu succes pe scena Teatrului Național, în februarie 1872. Drama istorică a lui V.A. Urechia urmează de aproape linia narativă din balada lui V. Alecsandri, V.A. Urechia fiind de părere că ideea culegerii de produse populare ar fi adus-o Alecsandri din Franța: „La noi, românii, scrie el, *folcloristica* cred că se născu sub influința încercărilor din Franța ale lui Salvandy și Forroul. Dacă cronicele noastre vechi ne amintesc despre o seamă de scrieri populare, opere ale fanteziei, nu este mai puțin adevărat că numai după întoarcerea din Francia a d-lui V. Alecsandri se începe culegerea de cântece, balade populare etc.".

Cât a stat în Franța, V. Alecsandri a legat numeroase prietenii literare, soldate, în multe cazuri, cu o serie de poezii dedicate, cum ar fi cele închinate lui W.Ch. Bonaparte Wyse, lui Louis Romieux, A.de Lamartine,

Mistral, A. Roque-Ferrier. Acestuia din urmă îi închină poezia ***Ronsard la Tuluza***, semn că poetul ***Pleiadelor*** îl interesa de aproape. Iată poezia: „Ronsard, al regilor poet, / Și al poeților jun rege, / Din al Parnasului boschet / Vroia noi lauri a culege.// El spune-n limba cea divină, / Cum, pe când Franța era-n valuri, / Străbunu-i, banul Mărăcine, / Născut pe-al Dunării verzi maluri, / Veni pe-un zmeu călare / S-ajute-n lupta mare / L-a Franței liberare".

Se accentuează cu acest prilej prietenia și frăția dintre cele două popoare, într-ajutorarea la greu. Legenda originii românești a lui Ronsard devine astfel un moment important al relațiilor dintre cele două popoare. Mai mult, legenda în cauză devine subiect de roman pentru scriitorul francez Rouet de Ceresnes, care publică în 1911 romanul ***Le chevalier de Ronsard et Bane Maratchine***. Autorul lui reia legenda obârșiei românești a lui Pierre Ronsard și o transpune într-o palpitantă acțiune cu caracter istoric, insistând pe faptele de arme ale cavalerului francez și ale tovarășilor săi de arme, Conon de Bethune și baronul Baux, amândoi rămași pe pământ moldav, dimpreună cu comandantul lor, unde au dat naștere familiei boierești Balș, cunoscută și cu apelativul nobil „de Bachellerie". Plecat de acasă în 1302, împreună cu aceștia, cavalerul de Ronsard se oprește mai întâi la Veneția, care se implicase în războaiele din Orient ale Imperiului Bizantin. Pe corăbiile acesteia, cavalerii francezi ajung la Constantinopole și participă la răsturnarea de pe tron a lui Alexis comnenul, pentru a-l înscăuna în loc pe Isac comnen, cu care ajunseră la o înțelegere avantajoasă. Ajuns pe tron, acesta își uită făgăduielile, drept pentru care cruciații francezi îl detronează și îl decretează împărat pe Baldouin de Flandra. Sunt atacați însă de bulgarii conduși de Ioniță Asan, ceea ce atrage o expediție de pedepsire în regiune. Odată ajuns în ținuturile de la Dunăre, cavalerul de Ronsard îndrăgește atât de mult locul, încât hotărăște să rămână aici, ridicând împreună cu cavalerii săi cetatea Craiovei. Resping de aici atacul bulgarilor, iar Ronsard este proclamat ban al Craiovei, căsătorindu-se cu fata lui Radu Basarab, domnul Țării Românești și primind din partea acestuia moșia de la Mărăcini, fapt care-i va aduce numele de Banul Mărăcine. Continuă să păstreze legăturile cu Franța și, în 1320, când izbucnesc ostilitățile dintre francezi și englezi, el decide să plece în ajutor, în fruntea unei cete de o sută de ostași olteni. Distingându-se în luptă, Filip de Valois îi acordă mari onoruri, îl ridică la rangul de marchiz și-i dăruie castelul de la Vendomois, rugându-l să rămână pentru totdeauna aici și să nu se reîntoarcă la Dunăre. Ceea ce s-a și întâmplat.

Claude Monet – ***Water Lilies***

Avem de-a face cu un roman care întemeiază un mit: mitul prieteniei dintre România și Franța. Mitul acesta, care a primit diverse întruchipări, poate fi asemuit până la un punct cu acela creat de Bram Stocker cu Dracula. Amândouă sunt mituri moderne, bazate pe o tradiție medievală. Dar în timp ce la Bram Stocker avem de-a face cu un mit blasfemator, distructiv, aici ne întâmpină un mit creator, fortifiant, care se bazează pe încredere și pe acțiune colectivă. Intuind cu perspicacitate rădăcinile fondului latin, care leagă cele două popoare, Pierre Ronsard s-a dovedit a fi un strălucit reprezentant al latinității, un geniu splendid al acesteia. Motivul sentimental al înfrățirii cu Franța, motiv care prinde ca într-un arc voltaic capetele lui cele mai îndepărtate, reprezentând Estul și Vestul, își dobândește prin romanul lui Rouet de Cresnes întruchipări narative fantasmatice dintre cele mai pilduitoare. Forța lor reverberează până la noi sub forma unor multiple relaționări, pe care mitul Franței prietene le stimulează prin timp.

Pierre Ronsard s-a bucurat în cultura și literatura română de o resuscitare permanentă. Așa cum ne arată Mircea Eliade, într-unul din documentatele sale articole din „Universul literar", I.Dumitrescu ar fi ținut în 1914, la Ateneu, o conferință pe această temă, avansând teza originii bârlădene a lui Pierre Ronsard, pe baza asemănării dintre stemele republicii ?? bârlădene și cea a familiei de Ronsard. În anul următor, Al. Răsmeriță ar fi scris un studiu pe această temă, studiu care ne-a fost inaccesibil de consultat în actualele împrejurări. Mircea Eliade merge însă mai departe și preconizează apropieri denominative între numele familiei Ronsard și localitatea Râmnicu Sărat, mutând, la fel ca N. Iorga (care sugera o origine dobrogeană a poetului), mai la răsărit ținutul de origine, care l-ar fi făcut celebru pe marchizul de Ronsard, în sensul că numele prescurtat al localității „Rom-Sart" ar trimite exact acolo unde trebuie. El invoca în sprijinul teoriei sale faptul că rădăcina numelui „ronce" este imposibil de derivat în limba franceză din latină, deoarece **c** în limba franceză nu se poate transforma în **s**, forma obișnuită a numelui poetului fiind aceea de **Ronsar**. Concluzia intervenției sale în ceea ce privește legenda sau mitul lui Ronsard este una cât se poate de valabilă: „Dacă ipoteza tinerească și înflăcărată a lui Alecsandri nu mai găsește încrederea, valoarea literară nu-i scade cu nimic și acel Ban Mărăcine va rămâne mereu ca un viu simbol al geniului Țării Românești". Lucru la care noi subscriem cu toată convingerea.

Lucian Bâgiu

MEȘTERUL MANOLE: CREATORUL VS. OMUL CREATOR

Valeriu Anania vs. Lucian Blaga

Nu puțini sunt aceia care s-au încumetat să își asume o grea responsabilitate culturală prin transfigurarea acestei „mărimi constante" a mitologiei naționale: V. A. Urechia, Mihail Pascaly, Carmen Sylva, Emanuel Antonescu, N. Davidescu, Nicolae Iorga, Adrian Maniu, Victor Eftimiu, Gheorghe Maior, Lucian Blaga, Octavian Goga, Ion Luca, Victor Papilian, Vasile Voiculescu, Coca Farago, Dan Botta, Adrian Verea, Darie Magheru, Laurențiu Fulga, Horia Lovinescu, Valeriu Anania, Constantin Cuza, Paul Everac, Paul Anghel, Marin Sorescu sunt doar câteva nume ale unor dramaturgi care au aflat popas spiritual în eposul și etosul ***Legendei Mânăstirii Argeșului***. Însă în situații rarisime „mărimile variabile" (pentru a adopta terminologia lui V. I. Propp) prin care cei amintiți au reinterpretat mitul au impus și o reală valorizare estetică a acestuia. Lucian Blaga și Valeriu Anania sunt considerați printre puținele certitudini în acest sens: „Dezvoltând fondul tragic al baladei de la care pleacă, ***Meșterul Manole*** e piesa cu cea mai mare tensiune dramatică nu numai înăuntrul operei lui Valeriu Anania, dar – după drama omonimă a lui Blaga, care ocupă un loc cu totul aparte – și în ansamblul dramaturgiei născute din legenda constructorului de pe Argeș"[1].

Mircea Eliade reproșa, în 1943, scriitorilor români de „inspirație populară", abaterea de la canonul mitologic, a cărui specificitate ar consta într-o „prezență fantastică" și într-o „experiență irațională": „Tocmai această prezență fantastică, acest element irațional a fost trecut cu vederea de către cei care s-au inspirat din arta populară. Ei au «interpretat» temele folclorice, au căutat «simboluri» și «eroi», au încercat să fie «originali» răsturnând perspectivele sau valorile. [...] Au vrut să «interpreteze» folklorul – fără să-și dea seama de sterilitatea și frivolitatea acestei operații. În inspirația din temele populare n-are ce căuta originalitatea. Tot ce poate face un artist modern față de temele folklorice este să le adâncească regăsind izvorul irațional care le-a dat naștere. Prin interpretare și căutare de simboluri se pierde caracterul irațional al folklorului; se pierd, deci, elementele sale universale"[2]. Eliade considera că piesa lui Blaga era, în acest context, prima „alimentată" de folclor, în pofida multor altor tentative ce păcătuiseră prin ispita originalității și a interpretării mitului, depărtându-se însă astfel de datele sale fundamentale și funciare. Gh. Ciompec observa că în contemporaneitate (re)interpretarea mitului creației devine în dramaturgie „...perspectiva metodologică esențială și constantă"[3].

Ceea ce deosebește fundamental creația dramatică a lui Valeriu Anania de cea a lui Lucian Blaga este absența uimirii în fața misterului impenetrabil, eludarea aurei de mister inefabil, prin aceasta poemul dramatic îndepărtându-se considerabil de capodopera lui Blaga. Eroul piesei interbelice este surprins zbătându-se între două zădărnicii, a incapacității de a-și asuma decizia jertfei și a creației, dar și a conștientizării absenței, prin tăcere, a transcendentului („Înăuntru, un gol de deschide – mâhnire fără întrebări. Deasupra, întuneric se-nchide – deznădejdea nesfârșitelor încercări", I, 2). Îndeosebi cu referire la această scenă Gh. Ciompec vorbește despre „drama cunoașterii" specifică piesei lui Blaga: „mintea iscoditoare, înfrântă în demersul ei rațional, e pusă în fața unor obstacole de netrecut – nu înainte însă de a oferi spectacolul măreț și dramatic al omului însetat de adevăr"[4]. Și în poemul dramatic al lui Valeriu Anania se poate releva caracteristica „minții iscoditoare" a creatorului uman, în contextul în care Manole le explică meșterilor fârtați că el caută „cheia bolții" cu propria sa înțelegere, liberul arbitru ridicat la rangul cunoașterii deductiv-raționale. În acest sens regăsim următorul vers, cert ecou din deznădejdile psalmilor arghezieni, o involuntară apropiere a expresiei poetice a lui Valeriu Anania de cea a mărturisitului său magister, Arghezi.: „Și cad, mă poticnesc, și plâng, și sânger..." (VI, p. 333). Ori filosoful Lucian Blaga, încă din perioada timpurie a aforismelor, oferă el însuși un cert răspuns tentativei de cunoaștere luciferică: „în domeniul cunoașterii umane există anumite limite structurale, impuse spiritului nostru, înadins, pentru ca el să nu poată revela, în chip pozitiv și absolut, nici un mister"[5]. Așadar, potențarea misterului, de regăsit pretutindeni în drama interbelică. Pe de altă parte, personajele lui Anania nu pot fi acuzate nici măcar de faptul că se lansează într-o tentativă pasionantă a aflării adevărului (chiar și inerent și principiabil eșuată): ele cunosc aprioric rațiunea fenomenului, iar faptele lor se rezumă la a proba faptic bagajul

[1] Dumitru Micu, ***Meșterul Manole***, apud Valeriu Anania, ***Greul pământului***, o pentalogie a mitului românesc, vol. I, Editura „Eminescu", București, 1982, I, p. 234

[2] Mircea Eliade, ***Teme folklorice și creație artistică***, *vol.* ***Insula lui Euthanasius*** (1943), apud Mircea Eliade, ***Meșterul Manole***. Studii de etnologie și mitologie. Ediție și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Studiu introductiv de Petru Ursache, Editura „Junimea", Iași, 1992, p. 313

[3] Gh. Ciompec, ***Motivul creației în literatura română***, Editura „Minerva", București, 1979, p. 232

[4] *Ibidem*, p. 122

[5] Lucian Blaga, ***Trilogia culturii***, Editura pentru literatură universală, București, 1969, p. 371

lor de cunoștințe, prin aceasta lipsind tocmai aura de irațional, de fantastic, de regăsit cu prisosință în drama lui Blaga. De altfel, dramaturgul Valeriu Anania afirma programatic, în postura de publicist, faptul că „...poemele mele dramatice pornesc, ca inspirație, nu de la mituri, ci de la premituri, de la «metafora germinatoare» a mitului – cu fericita expresia a unui comentator al meu din Franța – de la un nucleu primar, care a precedat miturile“[6]. Întâlnim în Valeriu Anania un paradoxal exemplu de dramaturg consecvent „metaforei germinale“ a mitului într-un context literar acut demitizant, scriitor care nu ambiționează o reinterpretare a mitului, dar care, cu toate acestea, se trădează cu propriile instrumente, eludând chiar iraționalul mitului prin sondarea și explicitarea sâmburelui monadic ce a constituit geneza iraționalului. Formal poemul dramatic respectă cerințele enumerate de Mircea Eliade (absența ambiției interpretării, a originalității), încadrându-se astfel programatic în datele dramei ce se integrează fondului funciar al mitului. Ambiția autorului de a merge însă și mai departe, înspre exprimarea insondabilului și a imponderabilului, a „metaforei germinale“ (zidirea umbrei umane, a imaterialității ființei, ca anticipare a jertfei individului) care ulterior ar fi dat naștere baladei, conduce către un rezultat imprevizibil: incapacitatea de a surprinde atmosfera de mister inefabil al mitului, eludarea izvorului irațional, a prezenței fantastice. Inerent se constată că în tentativa de a conferi o ținută ireproșabilă semnificantului (versificația este impecabilă, construcția perfect echilibrată) a fost deturnat, involuntar, fondul, semnificatul. Mitul, balada, drama lui Blaga ofereau un final deschis, „limitându-se“ la a înfățișa și la a exprima procesul creației. Surmontând limita, prin *explicarea* procesului creației, poemul lui Anania devine limitativ. În lipsa oricăror interogații retorice, prin însușirea, de către autor, a performării unei teorii estetice asumate de întreg universul dramei („Când firea izvodește frumosul măiestrit, / E osândit izvodul să piară-n ce-a rodit.“, II, pp. 264-265; II, p. 267; III, p. 282; III, p. 292; VI, p. 326; IX, p. 392), poemul dramatic al lui Valeriu Anania se instituie într-un cosmoid artistic închis, suficient sieși, și prin aceasta orbitând onest în *proximitatea* capodoperei.

Deosebirea dintre ipostazele celor doi meșteri, al lui Blaga și al lui Anania, devine însă evidentă prin abordarea problematicii creatorului uman. George Gană observa că în chiar variantele populare ale legendei se identifică două tipuri de reacții ale meșterului confruntat cu inerența necesității jertfei: „...într-un caz soluția situației este oferită unui Manole resemnat, iar în celălalt unuia care se chinuie să găsească soluția în inteligența și în priceperea lui.“[7] . Același exeget constată că în drama cultă interbelică ambele reacții sunt îmbinate aparent fără dobândirea unei soluții izbăvitoare, ba dimpotrivă: „Manole al lui Blaga este omul confruntat cu «puterile» – distructive și creatoare, active în natură și în propria-i ființă. De aici măreția

Mikhail Larinov – ***A bunch of Wild Flowers***

personajului – o măreție tragică, pentru că, aflat între demonul creației care face din el un artist excepțional și forțele cosmice obscure care-i cer în schimbul împlinirii vocației creatoare să sacrifice viața, el nu poate ieși decât strivit: ca om sau ca artist, făcând o crimă sau renunțând la construcție“[8]. În funcție de augmentarea uneia dintre reacții, resemnarea sau opțiunea personală, critica literară a impus receptarea nuanțată a dramei trăită de artistul Manole: resemnarea ca atitudine a Meșterului a determinat logica fatalității în impunerea jertfei și a ritualului construcției, predestinarea venită din exteriorul personalității umane, hotărâtă de către puteri care transcend creatorul ca individ; opțiunea personală a omului creator pentru jertfă și construcție a necesitat reconsiderarea întregii raportări a individului la existență, intervenind rolul hotărâtor al liberului arbitru și adevărata dimensiune estetică a mitului, care exprimă consimțământul voluntar al creatorului de a profesa sacrificiul suprem întru afirmare a patimii artistice ca specifice omului și doar lui. În fond, de-a lungul dramei Blaga își surprinde eroul într-o permanentă oscilare între cele două reacții, ezitând, o vreme, să adopte hotărâtor una dintre ele, „...interpretarea lui Manole ca o fire problematizantă...“[9].

În penultimul act Manole se află deopotrivă în iminența desăvârșirii ca artist și a nimicirii ca om („Sunt plin de răscoală, de somn și de moarte“, IV, 4). Meșterul înțelege

[6] Valeriu Anania, ***De vorbă cu Ioan Pintea***, în „Steaua“, XXXVII, nr. 12, decembrie 1987, p. 22-25

[7] George Gană, ***Teatrul lui Lucian Blaga***, în vol. ***Lucian Blaga, Opere 3. Teatru***. Ediție critică și studiu introductiv de George Gană, Editura „Minerva“, București, 1986, p. XXXV

[8] *Ibidem*, p. XXXVII-XXXVIII

[9] *Ibidem*, p. XXXIX

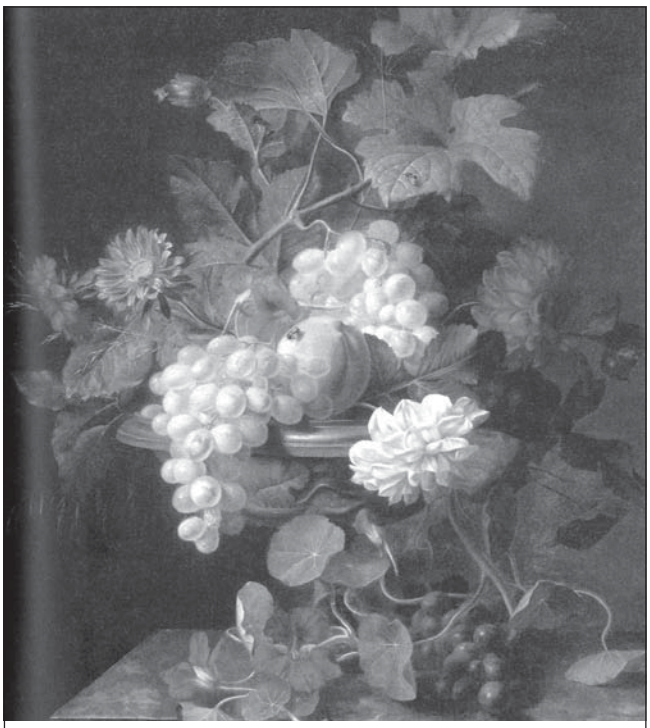

Jean-Claude Rubellin – ***Bunch of Flowers and Fruits on an Entablature***

că a jertfit viața și a înfăptuit opera prin libera sa opțiune, raportarea la necesitatea transumană fiind doar o disculpare imaginară („Ca oricare dintre meșteri, voit-am să-i clădesc un lăcaș Lui! Dar mie mi-a cerut tot. Am crezut că în clipa cea mai înaltă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut totul. Din bucuria vieții am închipuit lăcașul. Cel ce se ridică e din suferința morții", IV, 4). Împlinit ca artist, Manole se regăsește neantizat ca om („Uită-te la mine: mai sunt eu cel ce am fost? Manole nu mai este. Privește mâinile astea sângerate din senin; sunt ale mele? Manole a plecat. Manole nu mai este", IV, 4). „Jertfa creației implică – prin urmare – nu numai acțiuni tranzitive (a sacrifica ceva), ci și (obligatoriu) acțiuni reflexive (jertfa de sine)"[10]. Iar creația își poartă datele funciare: „Lăcașul crește nebun. Va fi un cântec de iubire împletit cu un cântec de moarte" (IV, 4). Treptat, devine evident că pentru Manole opera trece pe un plan secund, derizoriu, omul raportându-se tot mai acut la ceea ce nu mai deține, viața. Ultimul act al piesei ne relevă deosebirea flagrantă dintre legendă și dramă: „nici urmă, aici, de sentimentul de triumf al artistului, numai tristețea omului pustiit de propria creație"[11] . Postura creatorului Manole după „împlinirea" ca artist își află un corespondent explicit în ***Geneza metaforei și sensul culturii***: „Crearea culturii cere câteodată negrăite jertfe: ea ucide și devastează. Creația își are pârjolul ei. Meșterul Manole și-a zidit soția sub pietre și var, pentru ca să înalțe biserica. Surprindem gâlgâind în această legendă ecoul crud al conștiinței sau al presimțirii că o creație trece peste vieți și devastează adesea chiar pe creator. «A crea» nu înseamnă pentru creator dobândirea unui echilibru, după cum o prea naivă și plată interpretare ar vrea să ne facă să credem. Se creează cu adevărat cel mai adesea numai la înalte tensiuni, cărora organele de execuție nu le rezistă întotdeauna. Creația sfarmă adeseori pe creator"[12] . Manole se regăsește preocupat până la obsesie nu de opera înfăptuită, ci de viața jertfită, pe care o aude, dureros, chemându-l din zid („E cântecul obârșiilor și al sfârșiturilor în neschimbarea aceluiași cerc", V, 2). Patima creatoare, care a asigurat fapta doar prin intermediul jertfei, este neînțeleasă și respinsă de Manole ca pedeapsă, blestem care nimicește omul. În poate cea mai dramatică replică Meșterul încearcă în zadar să afle înțelesul faptelor sale prin apelul la transcendență: „Doamne, pentru ce vină neștiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumusețe?" (V, 3).

În poemul dramatic al lui Valeriu Anania, Manole respectă, și în postura sa post-creație, datele tipice ale legendei. Prin zidirea Siminei, meșterul înțelege că a ucis, pentru el, și principiul atracției erotice, decodificabil ca manifestare fundamentală a principiului vieții: „Un templu poți să-l faci de zece ori, / Dar dragostea ți-o-ngropi numai o dată." (IX, p. 391). Finalmente, Anania respectă opțiunea omului creator pentru viață, însă am releva că în cazul poemului său dramatic regretul uciderii celei dragi nu se ridică la cote dramatice acute, precum în drama lui Blaga, bunăoară. Paradoxal – sau nu –, la Valeriu Anania protagonistul Manole se situează mai aproape de datele stricte ale *creatorului* decât în cele ale *omului creator* (caracteristic lui Blaga), prin aceasta însă neîndepărtându-se esențial de postura mitică: „deosebirea pare iluzorie, dar ea apare cu toată claritatea dacă accentuăm la fel de puternic cei doi termeni ai formulei. Căci de o diferență de accent e vorba în primul rând: la personajul folcloric datele propriu-zis umane (respectul vieții, iubirea) sunt depășite, anulate de patima creației (care, în forma ei absolută, proprie lui Manole, este supraumană, ceea ce îl apropie de condiția eroului mitic); la eroul lui Blaga aceste date sunt accentuate la maximum, de unde rezistența lui la soluția sacrificiului (punct de plecare al unei drame cu mult mai puternice decât cea traversată de prototipul folcloric), necesitatea, pentru autor, de a-l face pe Manole inconștient pe durata sacrificiului [...]. Din disperarea omului rezultă gesturile de răzvrătire cu totul inexistente la eroul baladei"[13]. Ceea ce deosebește fundamental poemul dramatic al lui Valeriu Anania de drama lui Blaga este tocmai temperarea gesturilor de răzvrătire ale meșterului, lipsa oricăror rezistențe la soluția sacrificiului, pe care el o determină și o impune fârtaților zidari, nu inconștiența pe durata sacrificiului, ci luciditatea extremă, suprasolicitarea – aproape inumană – a patimii creatoare, căreia îi cedează, programat, prin jertfa deopotrivă a soției și a pruncului („Se prăbușește la pământ și îmbrățișează pietrele căzute ale altarului: Ziditi!... Ziditi, fârtați!", VIII, 371). Toate aceste considerente nu

[10] Gh. Ciompec, ***Motivul creației în literatura română***, Editura „Minerva", București, 1979, p. 132

[11] George Gană, ***Teatrul lui Lucian Blaga***, ediția citată, p. XL

[12] Lucian Blaga, ***Semnificația metafizică a culturii*** în ***Trilogia culturii III, Geneza metaforei și sensul culturii***, Editura „Humanitas", București, 1994, p. 170-171

[13] George Gană, ***Opera literară a lui Lucian Blaga***, Editura „Minerva", 1976, p. 355-364

fac însă nimic altceva decât să îl apropie pe Manole de condiția eroului mitic. „Dezumanizarea“ profesată de Anania asupra protagonistului său îl proiectează edificator în interiorul mitemului creației.

Există în piesa lui Blaga unele trimiteri către postura christică de care poate fi suspectat, până la un anumit punct, Meșterul: „Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit?“ (I, 1). Replica denotă singurătatea acută conștientizată de Manole („Din singurătate am purces să clădesc...“; „Biserica voi ridica-o singur! Biserica, din care cerul se va apăra de pământ ca dintr-o cetate, voi ridica-o singur, în amară singurătate!“, II, 3), faptul că se regăsește doar el în iminența unei fapte pe care trebuie să și-o asume fără apelul la un protectorat al unei divinități pe care însă nu o socotește inexistentă, ci doar inexplicabil absentă din această conjunctură. În debutul dramei Meșterul are nostalgia raportării la protectoratul și consacrarea transcendenței, tăcerea acesteia deznădăjduindu-l („De ce nu vrea fapta să mi-o binecuvânteze?“; „Și fără nădejde suntem ținuți în tinda făptuirei“ I, 1; „... unde-i Zidarul cel mare?“, I, 3). Apare însă și conștientizarea liberului arbitru, deocamdată sub forma unei vagi suspiciuni, a unei prezumții resimțite ca o culpă („Prin pământească alcătuire slăvindu-l, m-am depărtat oare prea mult de el?“, I, 2). În raportarea Meșterului la transcendent se manifestă unele gesturi de rebeliune (cum ar fi: „De șapte ani pierd credință...“; „Eu aici era să bat cu pumnii în porțile de sus“; „Voi îndârji înălțimile! Blestemat să fie, blestemat, blestemat!“, I, 3), estompate însă în atmosfera generală de *fatum* ineluctabil. Au existat însă voci care au interpretat statutul Meșterului ca reiterându-l pe acela al Creatorului, la scară umană: „Căci meșterul zidar, răspunzând prin patima zămislirii la chemarea glasului ce geme în trupul operei sale, se substituie divinității prin actul creației, pentru el nemaiexistând astfel nici un «alt» mântuitor decât el însuși...“[14]. Un argument în sprijinul unei asemenea interpretări oarecum exagerate a naturii relației dintre om și divinitate în opera dramaturgului îl poate oferi și un aforism al autorului din ***Pietre pentru templul meu***: „Cuvintele biblice, că Dumnezeu a făcut pe om după chipul și asemănarea sa, nu înseamnă că Dumnezeu e un om în cer, ci înseamnă că omul e un Dumnezeu pe pământ“[15]. Se impune însă o corectură: Meșterul Manole nu este, finalmente, supraomul lui Nietzsche, care își revela o transcendență goală. Meșterul însuși își va lămuri raportarea la divinitate prin creație: „... vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieții, dar lăcașul nu. Acesta, Dumnezeu singur și l-a ridicat, printr-o minune, pe care doar El o înțelege. Eu am fost numai o netrebnică unealtă, o scândură în schelele pe care le dărâmi când clădirea e gata, și folosul vremelnic nu le mai cere. Așa suntem toți, unelte și scânduri în schele; unii-și dau seama mai curând, alții mai târziu“ (IV, 2). Prin urmare, la finele dramei, Meșterul pare a reintra în logica predeterminării, a fatalismului, atunci când se referă la principiul transcendent care cere și asigură înfăptuirea creației. Specific liberului arbitru Manole înțelege a-i fi doar decizia asumată de a jertfi viața, tot ceea ce îi este funciar omului, renunțarea la sine întru creație.

Dacă ar fi să îl raportăm pe Meșterul Manole al lui Anania la intens polemizatul statut al creatorului uman care ar relua creația divină, ideea romantică a geniului (s-a manifestat credința că geniul nu este decât însușirea care repetă în om pe Creatorul lumii[16]), ce urma a fi reconfigurată radical în aceea a supraomului lui Nietzsche, vom constata, surprinzător, că se regăsesc și astfel de sugestii, chiar dacă strict pasager. Deznădăjduit de surparea aparent inexplicabilă a zidurilor, Manole exclamă blasfemiator o imprecație: „...Dă-mi niște blesteme / Să prăbușesc ăl soare zilier!... / Dar nu, nimic nu se dărâmă-n cer, / Că cheia bolții nu-i ca-n zidul meu... / (Înveselit:) A socotit-o bine Dumnezeu...,“ (V, p. 309). Vanitatea egocentrică a ziditorului uman îl determină să se compare cu ziditorul suprem, în momentul în care construcția e ridicată, având tentația de a o proiecta în dimensiunea sacră, transumană, a uranicului: „Zvârliți în slavă ancora!... Să stea / Străvechiul zid, din cruce-n temelii!“ (IX, p. 374). Anterior reținem o exprimare ambiguă a meșterului: „Caremi poate fi / Păcatul?: Îndrăzneala de-a zidi / Fără să cred, sau umbra-nchisă-n zid?“ (I, p. 244). Necredința lui Manole rămâne o pură sugestie de moment, neprecizată și neexploatată în desfășurarea conflictului ideatic, posibil un simplu moment de restriște, nu o caracteristică funciară a sinelui, precum în piesa lui Darie Magheru (1957), unde prometeismul era în deplină consonanță cu ideologia „obsedantului deceniu“. În nici un caz meșterul lui Anania nu repetă nici ideea dimensiunii demiurgice a creatorului uman, așa cum se configurase aceasta în drama lui Nicolae Davidescu, unde se instituie ca trăsătură estetică fundamentală. Însă Anania are meritul de a nu fi ocolit, în poemul său dramatic, până și cele mai problematice inflexiuni ale mitului creatorului uman.

Concluziv, în cazul celor două creații dramatice omonime, întâlnim un imprevizibil paradox: ambele rămân funciar fidele datelor legendei, dar rezultatul este sensibil diferit. În timp ce Lucian Blaga introduce, ca spor creativ, aprofundarea unor sugestii estompate ale baladei, anume augmentarea indeciziei *omului creator* confruntat cu inerența asumării unei opțiuni personale între viață și creație, fără ca aceasta să îi confere ataraxia, plenitudinea ființei, Valeriu Anania preferă a neglija zbuciumul sufletului, construind profilul unui *creator* autentic, necontroversabil, apropiat astfel ipostazei mitice. Dar, pe de altă parte, în timp ce Blaga ambiționează o sondare doar a abisului sufletului creatorului uman, Anania își propune relevarea unei necunoscute tabu a ecuației, anume explicitarea procesului creației prin introducerea așa numitei „metafore germinale“ a mitului și a unei transparente teze estetice. Rezultatul ar consta în confruntarea unei opere artistice de substanță metafizică cu o performanță scolastică.

[14] Eugen Todoran, ***Lucian. Blaga Mitul dramatic***, Editura „Facla“, Timișoara, 1985, p. 121

[15] Lucian Blaga, ***Pietre pentru templul meu*** în vol. ***Zări și etape***. Text îngrijit și bibliografie de Dorli Blaga, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. *27*

[16] Cf Tudor Vianu, ***Estetica***. Studiu de Ion Ianoși, Editura pentru Literatură, București, 1968 (Partea a III-a, ***Structura și creația artistică***, cap. 1. c., ***Geniu și talent***), p. 246-252

Adrian Botez

ACTUALITATEA CRIZEI GÂNDIRII ROUSSEAU-ISTE. SOLUȚII POSIBILE

1 – Jean-Jacques Rousseau – ultimul mare pedagog (angajat social) al umanității europene

Ne aflăm în secolul al XVIII-lea: monarhia este în plină disoluție, prin absolutismul degenerativ, a cărui culme nevăzută a fost atinsă de Ludovic al XIV-lea, „Regele Soare" (1643-1715) – iar culmea vizibilă, stârnind reacția de apărare, deocamdată înăbușită, a poporului Franței – este Ludovic al XV-lea, de la care, în afară de vestea unor inimaginabile orgii, n-a rămas decât afirmația-culme a iresponsabilității: „Après moi, le déluge!" Lașitatea acestuia a făcut ca trăsnetul mâniei acumulate de către peste măsură batjocoritul popor francez să cadă peste capul unui cvasinevinovat: Ludovic al XVI-lea (secondat, pe eșafod, de frumoasa lui soție, Maria Antoaneta).

Ei bine, ironia sorții și a istoriei a făcut ca domnia celui mai iresponsabil monarh absolut al Franței și, probabil, Europei, Ludovic al XV-lea (1715-1774) să se suprapună, aproape, peste viața de genială, frământată, sinceră și îndârjită autoanaliză și creație, profund răscolitoare și reformatoare de minți, suflete și state (dar și răscolită de contradicții grave și schizofrenii spirituale) – a lui **Jean-Jacques Rousseau** (1712-1778). În timp ce unul dărâma Franța cu târnăcopul – pe dedesubtul plebei, celălalt, Rousseau, lucra pentru reconstrucția, din temelii cu totul noi, a socialului și mentalului european. Nu Voltaire, conciliatorul versatil și corupt – și nici savanții enciclopediști (d'Holbach, Diderot, Hélvétius, d'Alembert etc.) – ci plebeul Rousseau, care (paradoxal, pentru un atât de cald pedagog!) a încredințat statului creșterea celor cinci copii, făcuți cu o servitoare analfabetă, avea să zguduie mințile și sufletele lumii, pregătind teribilul seism moral, social, politic – tragic și înspăimântător, al finalului de veac 18 și început de veac 19.

Din mormânt, spiritul lui Rousseau i-a condus și povățuit, cu maximă autoritate, pe iacobinii regicizi – de dincolo de mormânt i-a vorbit Rousseau unei Europe cotropite de trupele și ideile Revoluției franceze – trupe care-și închipuiau că sunt conduse de un împărat Napoleon I Buonaparte) – și idei cu care se împopoțonau niște epigoni insignifianți și impostori ca Barras, Sieyès etc.). Dar și împăratul, și epigonii au servit de portavoce teribilului Rousseau.

De aceea, când încercăm să investigăm, în spațiul limitat al prezentei lucrări, opera pedagogică și, mai cu seamă, de pedagogie juridică, a lui Rousseau, n-avem dreptul să ne mărginim la tratatul de pedagogie aplicată, care este cartea ***Emil sau Despre educație*** (1762) – ci trebuie să avem în vedere cel puțin încă două scrieri, fundamentale pentru influența lui Rousseau asupra educației revoltate și revoluționare a tineretului european: ***Contractul social*** (1762) și ***Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni.***

Apărută în același an cu ***Contractul social***, dar după acesta – cartea ***Emil sau Despre educație*** trebuie considerată ca o revoluție a unor revoluții – conținând, adică, ecourile seismice ale primelor două lucrări (***Discursul asupra inegalității*** – 1755 și ***Contractul –*** 1762). E o concluzie, după o recapitulare. Nu poți reforma o **societate**, înainte de a reforma, mental și spiritual, **individul.** Căci nu ai cu cine să faci reforma socială și juridică – reforme care nu sunt abstracțiuni, ci viraje teribile în istoria umanității, salturi în gol sau transfigurări mărețe. Deci, reforma Normei sociale trebuie să înceapă cu reformarea tânărului (căruia să i se propună, de la-nceputul căii vieții, de când e extrem receptiv, un sistem de norme care să-i permită o evoluție și dezvoltare spirituală liberă, (auto) revelatoare a valorilor îngropate în el de Dumnezeu. Dar educația despre noua Normă nu poate fi făcută decât cu educatori convinși până-n fundul sufletului de eficiența și viitorul prolific al tânărului, prin noua Normare socio-spirituală. Deci, **educația educatorilor** – a părinților, în primul rând.

Precum spuneau și unii filosofi antici (de la care au preluat ideea renascentiștii), **omul e bun, de la natură**. Societatea umană rău normată – îl înrăiește, îl pervertește pe tânăr. Tocmai în perioada de dezvoltare interioară, a sentimentelor și pasiunilor, a iubirii de sine și amorului propriu, a observării și studiului societății, prin studiul istoriei, a dezvoltării capacității de raportare rațională la lume, a formării dispozițiilor pentru judecata estetică și morală – societatea rău normată îi oferă tânărului **exemple nedemne de forțele și disponibilitățile sale spirituale.** Și, capac la toate, **educatori răi**. Ei bine, perioada de la 15 la 18 ani, pe care o denumim **adolescență –** este crucială pentru destinul viitor al actualului tânăr: ori pătrund în el toate viciile lumii – ori Norma Dreaptă.

El poate fi pregătit pentru a iubi din toată inima, cu toată generozitatea – și, deci, pregătit să acționeze social în numele iubirii – sau poate deveni un nenorocit și o secătură nemiloasă, o brută: (p.169 – Cartea a IV-a) „un om aspru la inimă este întotdeauna nenorocit, pentru că starea lui sufletească nu-i lasă nici un prisos de simțire, pe care să-l dea suferințelor altora."

Să nu ne jucăm cu vârsta adolescenței – căci ne jucăm nu doar cu soarta unui om, ci cu destinul configurativ al societății umane proxime: (p.171) „Modul cum folosim copilăria nu e mare lucru, răul care se strecoară se poate îndrepta, iar binele care se face acum poate să vină și mai târziu. Dar nu e la fel cu cea dintâi vârstă în care omul începe cu adevărat să trăiască (n.n.: adolescența).

Vârsta aceasta nu durează niciodată îndeajuns pentru folosința pe care trebuie să i-o dăm, iar importanța ei pretinde o atenție neîntreruptă; iată de ce stărui asupra artei de a o prelungi [...] împiedicați-l pe adolescent să devină bărbat, în momentul în care nu-i mai rămâne nimic altceva de făcut decât să devină“ (s.n.).

Da, pentru că s-ar putea să vă îngroziți – de ce va ieși din el. Și vina, evident, nu va fi în primul rând a lui, ci a celor care au sădit în el buruieni otrăvite, iar nu „moravuri sănătoase, bun-simț, curaj, mari și nobile funcțiuni de înțelepciune și de rațiune, care caracterizează și cinstesc omul, prin acțiunile sale frumoase, prin virtuți, prin îndatoriri în adevăr utile“ (p. 172).

În contextul acestei vârste, prin care tânărul „își lărgește relațiile [...] se deșteaptă sentimentul raporturilor sale față de altul și se trezește conștiința datoriilor“ – trebuie ca educatorul să-și facă datoria sa – pe deplin. Sau, dacă nu și-o face, să fie sancționat drastic, ca pentru o gravă crimă morală – pentru neîmplinirea datoriei față de larga disponibilitate pentru Raport și Normă a tânărului – și să fie înlocuit cu un educator bun . Nu trebuie pierdut nici un timp, nici o picătură din potiunea fermecată a potențialului adolescenței. Totul trebuie valorificat optim, spre optima viitoare ființare a individului-tânăr și a societății, al cărei membru va deveni tânărul actual.

Atenție! Tânărul-individ care, ca om, e o ființă imperfectă, trebuie învățat, spre binele și împlinirea sa fericită, să devină ființă socială, factor iubitor-armonizator social – altfel, nefericit va fi individul, iar societatea, la rândul ei, va fi de schilozi nefericiți, urâcioși, egoiști care, din veninul a-socialității lor, vor dospi germenii distrugerii globale: (p. 162) „Dacă o ființă imperfectă ar putea să-și fie sieși suficientă, s-ar putea bucura de ceva? Ar fi singură, ar fi nenorocită. Nu concep cum cel ce are trebuință de nimic poate iubi ceva; nu concep cum cel care nu iubește nimic poate fi fericit [...] Noi ne atașăm de semenii noștri mai puțin prin împărtășirea plăcerilor lor, cât mai ales prin împărtășirea suferințelor lor [...] Dacă trebuințele comune ne unesc prin interes, suferințele comune ne unesc prin afecțiune.“

Calvinistul (de fapt, panteist-fideist) genevez este nu doar un reformator vizionar și extrem de generos, ci și, paradoxal (dacă ținem cont că doctrina sa i-a influențat decisiv pe iacobinii **atei** de la 1789), un înfocat partizan al atitudinii creștine fundamentale – **mila** și **iubirea** față de toți și de toate ale vieții terestre – întru armonia desăvârșită a Legii Divine: (p. 164) „Cum se produce în noi mila dacă nu transportându-ne în afara noastră și identificându-ne cu animalul care suferă, părăsind, așa zicând, ființa noastră, pentru a o lua pe a lui? Noi nu suferim numai întrucât judecăm că suferă el – căci nu suferim în noi, ci în el. De aceea, nimeni nu ajunge sensibil decât atunci când i se aprinde imaginația și începe să-l ducă în afară de sine.“

Dar, proiectând viziunea asupra individului – înspre societate, Rousseau face, despre legi, următoarea remarcă: (***Contractul social***, p. 111) „Inflexibilitatea legilor, care le împiedică să se mlădieze după evenimente, poate, în anumite cazuri, să le facă vătămătoare și, în timp de criză, să pricinuiască pieirea statului.“[1] Patria deasupra individului: „și niciodată nu trebuie să pui stavilă puterii sacre a legilor, decât dacă este vorba de salvarea patriei.“ Dreptul și binele public, deasupra interesului meschin: (***Contractul social***, p. 95) „când cel mai josnic interes își arogă cu neobrăzare numele sacru al binelui public, atunci voința generală amuțește. Toți, călăuziți de motive tăinuite, nu-și mai spun părerea ca cetățeni, ca și cum statul n-ar fi existat niciodată; și încep să treacă în mod fals, sub numele de legi, niște decrete nedrepte, care nu au alt scop decât interesul particular[2] “.

Tânărul social, deci, trebuie, pentru a fi și armonizator-reformator social, să fie educat în spiritul iubirii și moralei creștine – și, concomitent, al dreptului sacru. Altfel, surplusul său de imaginație, care ar fi putut fi folosit, prin justa educație, spre armonizare atotiubitoare, va fi pervertit în născocirea de tehnici de-constructive, escamotoare ale legii – tehnici ale fraudării și infracționalității. Dacă nu iubești – urăști. Sau ești indiferent. Tot așa, dacă nu construiești – fie că distrugi, fie nu prețuiești construcția, ca act al normării umano-divine.

Dacă nu e educat spre cinste, de către educatorul de meserie – evident că se vor găsi indivizi care să-l „educe“ „invers, spre fățărnicie, obrăznicie, afectare – spre MASCA DE OM[3] : „Ceea ce este nu înseamnă nimic – tot ce-l interesează este cum pare“.

Și va vedea în norma socială, în lege, cel mai crâncen dușman, care-l oprește să ajungă la fericirea promisă, iresponsabil, de către educator (fără ca acesta să-i fi arătat calea justă către dobândirea fericirii, natura fericirii, semnificația fericirii – cum făceau anticii Socrate, Platon, Aristotel, cu ucenicii lor)[4]: „Dascălii se plâng că focul acestei vârste face tinerețea de nedisciplinat; văd că e așa, dar nu e oare vina lor? De îndată ce au lăsat ca acest foc să aprindă simțurile, nu știu că nu mai poate fi stins? Predicile reci și lungi ale unui pedant vor șterge oare ele din mintea elevului său imaginea plăcerilor pe care și le-a închipuit? Vor alunga oare din inima sa dorințele ce-l frământă? Potoli-vor oare înflăcărarea unui temperament a cărei folosință o cunoaște? Nu se va întărâta el contra piedicilor care se opun singurei fericiri despre care are idee? Și ce va vedea el oare, în legea aspră, care i se impune fără să i se poată face înțeleasă, dacă nu capriciul și ura unui om care caută să-l chinuiască? E oare ciudat că el, la rândul său, se răzvrătește și îl urăște? [...] Când un nenorocit ia banii pe care te prefaci că vrei să-i dai și se vede înrolat fără voia lui, strigă că e nedreptate; nu ești oare și mai nedrept când ceri elevului tău plata îngrijirilor pe care nu le-a voit?[5]“

Învață-l, deci, pe tânăr, cât mai e vreme – **ce anume trebuie să vrea, cum să caute să vadă lumea socială, pentru a-i fi bine și a (i se) face bine**.

Pricina injustiției? Alături de lăcomia după proprietate particulară, o percepție aberantă asupra lumii: (***Discurs***

---

[1] J.J. Rousseau, ***Contractul social***, Editura „Antet“, p. 111
[2] Idem, p. 95
[3] J.J. Rousseau, ***Emil,*** EDP, București, 1960, p. 169
[4] Idem, p. 172
[5] Idem, p. 172-173

asupra inegalității, p. 106) „Aș dovedi că dacă se vede un mănunchi de oameni puternici și bogați, în culmea măririi și a bogăției, în timp ce mulțimea se târăște în întuneric și mizerie, pricina stă în faptul că cei dintâi nu prețuiesc lucrurile de care se bucură decât atâta vreme cât ceilalți sunt lipsiți de ele și că, chiar fără o schimbare a situației, ei ar înceta de a mai fi fericiți, dacă poporul n-ar mai fi nenorocit[6]". Și un respect nefiresc pentru nemuncă și aroganța goală: „cu cât o familie avea mai mulți trântori, cu atât devenea mai ilustră" (p.105). Nu egalitarismul rezolvă injustiția, ci formarea percepției valorii umane autentice: (p. 143) „Rangurile cetățenilor trebuie deci să fie reglementate nu după meritul lor personal, ceea ce ar însemna să se lase magistraților posibilitatea de a aplica legea în mod aproape arbitrar, ci după serviciile reale pe care le aduc statului și care sunt susceptibile de o apreciere mai exactă"[7] .

Educatorul să-i arate educatului neajunsurile sociale și să-i explice atât originea lor, cât și unde se află antidotul[8] : „în starea socială există o egalitate de drept himerică și zadarnică, pentru că forța mijloacele destinate a o menține servește ca să o distrugă și pentru că forța publică adăugată celui puternic ca să-l apese pe cel slab rupe echilibrul deosebit, pus de natură între ei [...]. Întotdeauna mulțimea va fi jertfită unui mic număr și interesul public, interesului particular; întotdeauna aceste cuvinte pompoase de dreptate și supunere vor fi uneltele violenței și armele nedreptății, de unde urmează că ordinele distinse (n.n.: clasele privilegiate) care se pretind folositoare celorlalte nu sunt în adevăr folositoare decât lor însile, în dauna celorlalte; prin aceasta putem vedea câtă considerație li se datorează după justiție și după rațiune [...] pentru că masca nu e omul și pentru că nu trebuie să-i înșele aparența acestuia, zugrăvindu-i oamenii, zugrăvește-i așa cum sunt, nu spre a-i urî, ci spre a-i plânge și a nu dori să le semene. Cred că aceasta e părerea cea mai înțeleaptă pe care o poate avea un om despre specia sa".

Și să nu fie dădăcit, ci să i se stimuleze gândirea socială autonomă, singura care va face din el un factor responsabil și de influențare pozitivă, eficientă, a mediului social[9]: „Faptele! Faptele! – și să judece el însuși; în acest fel învață să cunoască oamenii [...]" și[10]: „Pe temeiul cărei ciudate judecăți suntem puși să învățăm atâtea lucruri inutile, pe când arta de a acționa nu se ia în seamă? [...] Ca să trăiești în lume, trebuie să știi să te porți cu oamenii, trebuie să cunoști instrumentele cu care îi poți stăpâni; trebuie să calculezi acțiunea și reacțiunea interesului particular în societatea civilă și să prevezi atât de just evenimentele, încât să fii rareori înșelat în întreprinderile tale sau cel puțin să-ți fi asigurat totdeauna mijloacele cele mai bune pentru a reuși [...] la orice vârstă este permis să fii binefăcător; la orice vârstă poți să-i ocrotești, supravegheat de un om înțelept, pe nenorociții care n-au nevoie decât de sprijin [...]Pune-l pe elevul tău să săvârșească toate acțiunile bune pe care le poate îndeplini: interesul nevoiașilor să fie întotdeauna și al său; să-i ajute nu numai cu bani, dar și cu îngrijiri; să-i servească, să-i protejeze, să le consacre persoana și timpul său[...]; nu va putea îndeplini în viață o sarcină mai nobilă decât aceasta. Când cei apăsați, pe care nimeni nu i-ar fi ascultat, vor obține dreptate când o va cere el pentru ei, cu acea fermitate neînfrântă pe care ți-o dă exercitarea virtuții; când va forța ușile celor mari și celor bogați, când se va duce, dacă va fi nevoie, până la picioarele tronului, să facă să se audă vocea nenorociților, cărora le sunt închise toate porțile, din pricina mizeriei lor, și pe care teama de a nu fi pedepsiți pentru relele care li s-au făcut îi împiedică chiar a îndrăzni să se plângă!"

Și iată, în sfârșit, ce este, în esența ei, în natura ei de proveniență divină – și ce trebuie, noi, oamenii, să redescoperim, în legile noastre, și s-o reconvingem să fie – JUSTIȚIA[11]: „Justiția este inseparabilă de bunătate [...] Există în fundul sufletelor un principiu înnăscut de justiție și de virtute, pe temeiul căruia, împotriva propriilor noastre maxime, judecăm acțiunile noastre și pe cele ale altuia ca bune sau rele; acestui principiu îi dau numele de conștiință [...]. Conștiință! Conștiință! Instinct divin, nemuritoare și cerească voce; călăuză sigură a unei ființe ignorante și mărginite, dar inteligente și libere; judecător infailibil al binelui și al răului, care faci pe om asemeni lui Dumnezeu, tu faci perfecțiunea naturii sale și moralitatea faptelor sale; fără tine nu simt nimic în mine care să mă înalțe deasupra animalelor decât tristul privilegiu de a rătăci din eroare în eroare cu ajutorul unei inteligențe fără regulă și a unei rațiuni fără principiu.[12] " – iar apoi, impresionant[13]: „Cultul esențial este cel al inimii. Dumnezeu nu înlătură ofranda, când este sinceră, sub orice formă i s-ar oferi."

* * *

2– De la imposibila contractualitate rousseau-istă – la „mutația lăuntrică" berdiaev-iană

a. Preliminarii: O criză socială și moral-spirituală prefigurată

Atitudinile antisociale (**global** antisociale, fără a distinge și discerne, fără a propune o alternativă socială), din partea generației tinere (în îngrijorător de mare proporție), coroborate cu sporirea amețitoare a gradului de **infracționalitate juvenilă** – amenință, tot mai mult, viitorul umanității, pun viitorul umanității sub semnul neclarității angoasante, al unor întrebări tulburătoare. Ba, chiar, îndrăznim a spune (și nu dorim a fi nici pesimiști, dar nici Casandre), sunt semne ale unei crize sociale și morale de dimensiuni și proporții planetare – criză care poate duce, oricând, la o catastrofă socială, spirituală, existențială – a umanității. Nu pot rezolva nimic Heidi și Alvin Toffler, care anunță, în lucrările lor, atât de la modă, pentru snobi (***Puterea în mișcare***, ***Șocul viitorului, Al treilea val***[14] etc.) revoluția

[6] J.J. Rousseau, ***Discurs asupra inegalității dintre oameni***, Editura „Incitatus", București, 2001, p. 106
[7] Idem, p. 143
[8] J.J. Rousseau, ***Emil,*** p. 176
[9] Idem, p. 178
[10] Idem, p. 186
[11] Idem, p. 198
[12] Idem, p. 199
[13] Idem, p. 206
[14] Cf. Alvin și Heidi Toffler***, Șocul viitorului, Al treilea val, Puterea în mișcare, Război și antirăzboi***, Editura „Antet", București, 1995

„gulerelor albe“. Căci, dacă aceste „gulere albe“ nu sunt tinere și nu formează, prin **acest** tineret (și nu printr-un tineret fictiv, proiectiv): a-atât o **elită tânără**, b- cât și o **majoritate tânără**, conștientă și responsabilă – soarta umanității, pentru viitor, este una dubitativă, cu multe și mari pericole și capcane.

N-ar fi prima oară în istorie când omenirea ar avea sincope evolutive – dar încă niciodată, în istorie, nu s-a produs o sincopă: a- de dimensiuni planetare (totdeauna au existat „insule“, zone „sănătoase“ ale globului uman-terestru, neafectate de criza moral-spirituală a momentului respectiv – dar, acum, avem…globalizarea răului!); b- pe termen nelimitat (cea mai mare, profundă și, totodată, apropiată în timp de noi, este sincopa recapitulativ-spirituală terestră din secolul al XIII-lea, care a durat mai puțin de un secol).

Globalizarea economică, din contemporaneitatea noastră, tinde să devină o globalitate absolut… „globală“ – cuprinzând, adică, toate domeniile existențial-umane – și, tocmai de aceea și de aici pericolul ca, orice criză, orice sincopă, de oriunde – să capete, aproape instantaneu, dimensiuni terestre și istorice.

Se vorbește, tot mai mult, de „anomia românească“, care a cuprins toate sectoarele existenței românești: legea este neglijată, escamotată – deci, făcută inutilă, superfluă. Din păcate, anomia aceasta:

a- nu aparține doar zonei românești (căci, atunci, ar fi șansa ca, prin contaminare cu exteriorul, în cadrul globalizării, să ne „recontaminăm“, rapid, de respectul față de legi) – ci este un fenomen mondial (a se vedea, spre exemplu, cum, în ultimul deceniu, principiile de drept internațional au căzut, unul câte unul, în desuetudine, nefiind înlocuite cu altele, ci lăsând locul unui arbitrariu foarte periculos, care, la rândul său, reîntemeiază **dreptul forței – adică, al violenței continue!**);

b- are drept zonă de obârșie morală nu tineretul, ci grupul oamenilor maturi, „bătrânii“.

* * *

b. Momentele istoriei „tinere“ și îmbătrânirea „tinerilor“

Totdeauna, au existat (obiectiv), sau au fost create (e drept, tocmai pentru a fi retrase frustrant…), în istorie – momente în care generația tânără a fost lăsată să-și exprime opțiunea istorică, chiar dacă era aberantă, sau excesivă, sau inoportună. Așa, au fost: generația republicană, la romani (Brutus, Cassius etc. – care au dat greș, dar, măcar, au avut dreptul să comunice istoriei **ceva**) – a fost generația iconoclaștilor renascentiști, a revoluționarilor iluminiști, toți, tineri (în plenaritatea forțelor expresive, având două secole de exprimare – 18 și 19), ba chiar generațiile aberante ale incipitului marxist . Sau cele nefericite ale extremismului naționalist interbelic (e foarte probabil ca „bătrânii“ să fi lăsat, tocmai după dezastrul moral, uman și politic, al acestor generații – un testament secret, să fi jurat că nu-i mai lasă nesupravegheați, adică nemanipulați, „invers“ [adică, spre **minimalizare-neutralizare** a eficienței lor social-politice și economice] pe tineri…). Ei bine, în contemporaneitate, asistăm la osificarea încrâncenată a structurilor sociale, aflate sub supravegherea, comanda sau influența directă absolută a „bătrânilor“ – care nu mai au deloc generozitatea de a ceda, nici un pic și nici un moment, nici măcar o secvență istorică, în favoarea tineretului. [15]

Orice societate, orice epocă social-istorică – își are **dreptul** ei**, sistemul** ei **justițiar, sistemul** ei **de legi**. Evident că, din moment ce societatea nu explodează total, ci își continuă existența (cu câteva, false sau reale, detonări „revoluționare“, gen 1989) – înseamnă că sistemul de legi (chiar dacă provine de la o generație a „bătrânilor“ tiranici, discreționari, extrem autoritari, ipocriți, pervertiți etc.) conține și legi bune, înțelepte, iar capacitatea ei de normare a vieții sociale nu este, nicidecum, epuizată. Aceste legi, acest sistem socio-normativ – ar putea oferi cadrul pentru **constructivitate** – dacă s-ar renunța la atitudinea de excludere socială a tineretului de la comanda societății, atitudine care provoacă, astăzi, reculul generației tinere, prin majoritatea componenților ei, față de viața cetății. Tineretul nu numai că se simte lezat în amorul său propriu, dar, în primul rând, **se simte amenințat permanent**, de niște legi la elaborarea cărora el n-a fost consultat, nu s-a testat gradul său de adeziune la sistemul legislativ și la fiecare lege în parte. Niște legi ale **altora** – sunt dușmanele ființei lui sociale, căci ele (tot ce este posibil) funcționează pentru acei **alții** care le-au elaborat, evident că în folosul și pentru uzul lor. Și dacă sunt pentru **folosul altora** decât tineretul – atunci sunt pentru **ponosul tineretului**. Așa simte tânărul, tineretul, exclus, cu atâta brutalitate (disimulată în demagogie populistă), de la comanda cetății. Nici educat în spiritul cetății, nici chemat pentru apărarea legislativă a cetății – atunci, înseamnă că el, tineretul, este ostracizat, este considerat nociv pentru cetate, este un intrus etc. Și, de aici, alienarea tineretului, pasivitatea disperată în fața acțiunilor și imperativelor sociale – și, în cele din urmă, fuga spre noi zări, în alte țări, unde, dacă nu vor fi respectați social, măcar există posibilitatea să „dea lovitura“ economic, să capete autoritate și putere (de comandă sau, măcar, autonomie de acțiune) prin impozanța marii finanțe. Sau să se întoarcă în țară, „pe cai mari“, „dând clasă“, ridiculizându-i, vindicativ, pe „bosorogii“ care l-au nedreptățit, i-au cauzat atâtea frustrări etc. etc. De fapt, fără ca el să-și dea seama**, tineretul se asimilează „bătrânilor**“, prin refuzul social. Căci „tinerețea“ socială este asimilată, totdeauna, flexibilității sociale, dar în primul rând, ANGAJĂRII (cât mai totale) în VIAȚA (ȘI APĂRAREA VIEȚII) CETĂȚII.

Și totul pornește, credem, de la eclipsa spirituală terestră, survenită în urmă cu cel puțin trei veacuri (caracteristicile acestei epoci de declin spiritual au fost exprimate, nonvolitiv, dar extraordinar de clar, tocmai prin opera filosofico-socială a mult-lăudatului de noi, pe drept cuvânt, când e vorba de buna-credință a angajării pedagogic-sociale, **Jean-Jacques Rousseau**) și care a dus la scara

[15] Cf. ***Raportul de la Muntele de Fier*** (organizație condusă de Rockefeller), 1996 – în Wilhelm von Angelsdorf, ***Imperialismul Noii Ordini Mondiale***, Samizdat, 2000, p. 12.: „Războiul permite generației bătrâne, deteriorată psihic, să mențină controlul asupra generației tinere, distrugând-o, dacă este necesar“.

descendentă a Ideii de Justiție-Drept și, consecutiv acestui fenomen – la neînțelegerea generală asupra fundamentelor divine ale Legii.

* * *

c. Giambattista Vico și „vârstele"

În 1725, Giambattista Vico recapitulează scara descendentă a Dreptului, tipurile de autorități, care au născut tipurile de jurisprudență: „Prima este **autoritatea divină**, care nu cere ajutor providenței; a doua este **autoritatea eroică**, cuprinsă în întregime în formulele solemne ale legilor; a treia e **autoritatea umană,** care stă în încrederea acordată unor oameni încercați și care au dovedit o deosebită prudență în ceea ce poate au făcut, precum și o mare înțelepciune în înțelegerea lucrurilor."[16] Și vorbește cu nostalgie despre păstrarea legilor, în depărtata antichitate: „Această păstrare a legilor a fost respectată cu strictețe în vârsta zeilor; și observarea legilor divine se cheamă de aceea «religie». Celor trei vârste le corespund trei tipuri de jurisprudență: divină, eroică și umană."[17] Despre prima spune: „Este ceea ce Dante ar numi «indiarsi», adică a pătrunde în mintea lui Dumnezeu – Jurisprudența aceasta socotea că este drept numai ceea ce corespundea ceremoniilor divine solemne"[18].

d. Rousseau – între Legislatorul Obsedant și Reforma eșuată. Meditații asupra rădăcinilor Legii Moderne

Credem a se afla cu greu, în istoria umanității, un caz mai tipic de schizofrenie spirituală, decât cel al lui J.J. Rousseau, în discuția sa despre legi. În sinele acestuia se naște o luptă mentală și o ruptură de raționament și atitudine de nerezolvat, între:

a - dorința obstinată de a face bine omenirii sociale – după ce a lipsit-o de divinitate (ca garant al legilor terestre), și

b - neputința crasă de a face vreun bine REAL omenirii sociale, tocmai pentru că a lipsit-o de prezența spiritual-divină, în mijlocul ei, în expresia terestră a Legii.

Se va vedea clar, în cele de mai jos, că singură prezența divină în umanitate poate da sens eforturilor umanității de a fi umanitate – și eforturilor oricărui „agent social", filantrop sau reformator al societății umane.

În cele ce vor urma, ne vom folosi, în primul rând, de textul ***Contractului social*** – dar și de alte texte rousseauiste, adiacente ***Contractului***...: ***Proiect pentru Corsica, Discurs asupra inegalității, Considerații asupra guvernământului Poloniei.***

Teza centrală a ***Contractului social*** rezidă în următoarea aserțiune: „FIECARE DIN NOI PUNE ÎN COMUN PERSOANA ȘI TOATĂ PUTEREA LUI, SUB CONDUCEREA SUPREMĂ A VOINȚEI GENERALE, ȘI PRIMIM IN CORPORE PE FIECARE MEMBRU, CA PARTE INDIVIZIBILĂ A ÎNTREGULUI".

Comentariul făcut de traducătorul ***Contractului...,*** H.H. Stahl: „Pasajul trebuie înțeles în felul următor: fiecare

Henri Matisse – ***Seville Still Life***

individ cedează comunității toate drepturile sale. Dar, în același timp, fiecare devine membru al comunității. Ca parte a comunității primește în dar drepturile celorlalți membri ai comunității, legați, în mod indivizibil, de întreg. Astfel, în aceeași formulă, fiecare individ e privit sub două aspecte deosebite: ca particular și apoi ca parte a suveranului".

Debarasându-se (cel puțin în intenție) de divinitate, și dorind a opera cu termenii unei mecanici abstracte – Rousseau se vede împins, de fapt, într-o „mecanică" periculoasă a spiritului. Căci, dacă Rousseau respinge (și așa și face, verbal) conținutul tălmăcirii, de către Filon din Alexandria, a judecății lui Caligula[19] că, din moment ce regii sunt zei, popoarele nu pot fi decât vite – Rousseau se găsește în fața situației paradoxale de a-și trata obiectul demonstrației, COMUNITATEA UMANĂ, ca pe o **turmă de dobitoace**, fără voință și logică – sau a socoti că, comunitatea umană terestră este capabilă de atitudini sinucigașe, aberante.

Comunitatea umană nu e obiect de joacă: nu se poate vorbi atât de tranșant și degajat despre cedarea, de către toți indivizii umani sociali, a **drepturilor lor**, către „comunitatea umană" – ca despre cedarea unor obiecte, ca despre o translație pur mecanică, operată în cadrul unor mecanisme și slujindu-se, probabil, tot de mecanisme. Ce e „comunitatea" aceasta – și în ce **scop superior** ar ceda, un individ-membru al ei, drepturile sale de individ – și care sunt, în definitiv, „drepturile" sale? Care e compoziția interioară uman-individuală, care este CEDATĂ, în cadrul acestei ciudate „alchimii" sociale?

Comunitatea umană, conform lui Rousseau, poate fi:

a - **naturală –** și singura pură, de acest fel, este FAMILIA;

b - **socială**, sau social-politică, creată după modelul

[16] Giambattista Vico, ***Știința nouă***, Editura „Univers", București, 1972, Secțiunea a opta - ***Trei feluri de autorități,*** p. 461

[17] Idem, p. 488

[18] Idem, p. 459

[19] J.J.Rousseau, ***Contractul social,*** Editura „Antet", 2000, p. 8

familiei, dar neputând funcționa, spune Rousseau, decât prin **contract social** vs **tiranie** (eventual, **despotism:** dacă tiranul poate, eventual, să nu fie despot, în schimb, orice despot este tiran – despotul fiind conducătorul total egoist, care conduce fără lege, după bunul plac). Căci **contractul** stă, în definitiv, spune tot Rousseau, și la baza familiei[20]: „Familia e, deci, dacă vreți, primul model al societăților politice: șeful e o imagine a tatălui, iar poporul e o imagine a copiilor: fiind născuți cu toții liberi și egali, ei nu-și înstrăinează libertatea decât în folosul lor. Deosebirea stă doar în faptul că, în familie, dragostea tatălui pentru copiii săi este răsplata îngrijirii ce le-o dă. Pe când în stat, **plăcerea de a comanda** (s.n.) înlocuiește această dragoste, pe care șeful nu o are față de supușii săi."

Iată, deci, comunitatea-societatea (cetatea cetățenilor) devenită o zonă de primejdie (iar nu de indivizibilitate-întreg), prin apariția șefului-NON-TATĂ (sau: anti-tată. „plăcerea de a comanda înlocuiește dragostea față de copiii supuși"). Și, atunci, cum să se opereze atât de frivol cu individualitatea și drepturile individului, când, cedându-le, le-ar înstrăina către o zonă echivocă, nestăpânită de sentimente cinstite? – **nu există deloc garanția că cedarea dreptului personal nu înseamnă pierderea definitivă a oricărui drept, fără vreo compensație de vreun fel superior, nicicum să primească „în dar" drepturile celorlalți membri sociali.** Repetăm: dacă, nu cumva, în subconștient, Rousseau nu îi consideră, pe indivizii sociali, ca și Caligula – „vite". Sau, poate, drepturile individuale ale componentului corpului social sunt atât de neînsemnate (în concepția lui Rousseau), încât nici nu merită să țină la ele individul social.

Cum, dar, putem explica această nonșalanță a operațiunii de „mecanică socială" (care maschează, în fapt, o operațiune de trafic ilicit spiritual), care conține transferul TOTAL de drept individual – către o comunitate care nu-ți oferă o garanție la fel de TOTALĂ (precum este cedarea), a întoarcerii către tine-individ, a acestor drepturi, sub forma, extrem de generoasă în intenție, dar extrem de nesigură în realizare, a „darului drepturilor tuturor celorlalți membri"? Căci comunitatea are „șefi", care au „plăcerea de a comanda", iar nu de a întoarce, în forme echitabile, măcar (dacă nu farmaceutice, ori sporite…) DREPTUL – către indivizii comunității.

Cum se explică? Nu se explică.

Ce este SUVERANUL, în viziunea lui Rousseau – SUVERAN căruia se prezumă că individul ar trebui să-i devină PARTE (concomitent cu starea lui de individ-„particulă")? Spune Rousseau[21]: „Nu este decât o ființă colectivă" – de tipul Suveranului Consiliu al Republicii Geneva (al cărei onorat cetățean este J.J. Rousseau). Ce forță are SUVERANUL? Este el, oare, factor LEGISLATIV – (ceea ce ar fi extrem de important, căci Rousseau consideră comunitate ideală – REPUBLICA, iar republică este „orice stat reglementat prin legi")? Este și nu este – căci SUVERANUL nu este legislator REAL – căci Rousseau, printr-un reflex moștenit de la strămoșii săi ne-„iluminați", recunoaște că[22] „Ar trebui zeii să dea legi oamenilor"[23] – dar, se spune[24] : „are, în calitate de corp politic, o putere absolută asupra tuturor membrilor săi [...] și această putere diriguită de către puterea generală, poartă [...] numele de **suveranitate**". N-o fi el zeu, și nici nu râvnește prea tare să fie zeu – dar se descurcă binișor cu „puterea absolută" aici, pe pământ…

De fapt, SUVERANUL CU SUVERANITATE este expresia EGOISMULUI MEMBRILOR CORPULUI SOCIAL (și, dacă am gândi ca Rousseau, adică materialicește, i-am lăsa în plata Domnului, să se descurce și să se păruiască între ei – dar chestiunea nu e așa cum o spune Rousseau – sau nu e DOAR așa)[25]: „Oare nu tocmai pentru aceea că nu se află nimeni care să nu-și însușească cuvântul «fiecare» și care să nu se gândească la el însuși atunci când votează pentru toți" – și comentariul adecvat al lui H.H.Stahl: „Societatea burgheză nu poate face apel la nimic mai sigur decât la egoism." Și, dacă e așa și, într-o societate obsedată de materie, iar nu de spirit, așa și trebuie să fie – de ce n-ar fi suspect de comportament ipocrit și egoist însuși – sau: **mai ales** suveranul. Corp colectiv (traficând cu „voința generală")? Căci tot Rousseau (cu mari frământări de conștiință) recunoaște[26]: „Poporul nu poate fi niciodată corupt, dar adeseori este înșelat și atunci va voi ceea ce este rău". De aceea, și este și va rămâne valabilă, mult timp încă, afirmația lui Rousseau: „Omul s-a născut liber, dar pretutindeni este în lanțuri". Experimente, „contracte" cu poporul („contracte" care s-au dovedit păguboase unilateral: pentru popor…) au mai făcut și alții decât „iluminații" veacului XVIII – în epocile ulterioare, de intensă și cronică despiritualizare și luciferizare: comuniștii, naziștii, liberalii „democrați" și „liber cugetători"…

În definitiv, într-o societate bazată pe EGOISM, în mod esențial – de ce ar mira abuzurile de încredere, încălcarea flagrantă a contractelor de tot felul – câte atitudini efective de ÎNȘELARE A OAMENILOR DE CĂTRE SUVERAN nu se pot declanșa, fără ca să poată exista un factor reglator, un mecanism de „feed back"? Revoluțiile nu au reprezentat niciodată, cu excepția unicei revoluții spirituale planetare – cea de pe Golgota – soluții, ci noi motive de noi abuzuri, exercitate de către tot mai multe și mai variate segmente ale corpului social. Mai că am fi de acord cu Rousseau, care mărturisește, la un moment dat, că „alungarea tiranilor [...] n-ar putea avea loc de două ori la același popor [...]. Atunci (prin repetarea revoluției) tulburările îl pot distruge fără ca revoluțiile să-l mai poată restabili – astfel că, deîndată ce lanțurile lui sunt zdrobite, statul se spulberă și nu mai există: de aici înainte îi trebuie un stăpân, iar nu un liberator. Popoare libere, nu uitați această maximă: «libertatea poate fi

[20] Idem, p. 7
[21] Idem, p. 24
[22] Idem, p. 38
[23] Pytagoras, subliniind originea divină a ordinii și, deci, și a legilor, în lume și în societatea umană, afirma, cum am văzut mai sus: „Înainte de a exista legiuitori, au existat legi" (Pytagoras***, Legile morale și politice***, Editura „Antet", p. 98, 1585).
[24] J.J. Rousseau, ***Contractul social***, Editura „Antet", p. 29
[25] Idem, p. 30
[26] Idem, p. 27

liberală…) – pe de alta, R. își dă seama clar că proprietatea, dacă e absolutizată, ca factor de construcție socială – devine, tocmai pe dos, factor de disoluție socială – prin ruptura tot mai adâncă (spirituală și materială) dintre bogați și săraci, și prin lupta (aparent, doar socială) măcinătoare de forțe(fizice și spirituale), dezbinatoare decisivă și definitivă a corpului social, a legăturii dintre stat și suveran. R. consideră, la modul cartezian, că legătura dintre stat și suveran este similară celei dintre suflet-corp – însă, iar, suflet NU dumnezeiesc, ci animal-senzitiv[32]: „Gândirea mea nu e de a distruge în mod absolut proprietatea particulară, căci acest lucru e cu neputință [n.n.: despre câte lucruri „cu neputință" a fabulat Rousseau până aici, parcă nu încăpea și acesta? – dar presiunile…), ci de a o închide în limitele cele mai strâmte, a-i da o măsură, o regulă, o frână care s-o stăpânească, s-o dirijeze, s-o **subjuge** (s.n.: curios cum apar, mereu, la acest înflăcărat apărător al libertății, verbe ale îngrădirii violente…) și s-o țină întotdeauna subordonată binelui public [...]. Proprietatea statului să fie cât mai mare, cât mai puternică, iar cea a cetățenilor cât mai mică și cât mai stabilă cu putință". Da, a cățeilor – dar a dulăilor? Și mai departe: „Starea de societate nu e de folos oamenilor decât în măsura în care au toți câte ceva și nimeni nu are nimic de prisos" (n.n.: nici un liberal de azi nu l-ar mai iubi pe Rousseau, dacă l-ar citi cu atenție…). Dar soluția reală – adică: cum să facă această visată, imaginată funcționare, să devină una DE FAPT – rămâne o enigmă pentru noi – și un deziderat nu doar neîmplinit, ci de care se depărtează, pe zi ce trece, tot mai mult, „iluminații" de tipul binevoitor-ROUSSEAU.

Căci, precum s-a zis mai sus, nu poți considera ca GARANTAT SOCIAL un corp social NUMAI prin sine însuși, dacă acest corp social conștientizează doar nivelul biologic, de pofte josnice (dorințe, voințe etc. – toate legate de domeniul strict material). Nimeni nerenunțând, esențial, la EGOISM – nu poți construi o societate cu vreo dimensiune altruistă (căci a renunța la propriul drept, în prezent – presupune un idealism altruist, deoarece înseamnă că tu CREZI în viitor ȘI ÎN CEVA SUPERIOR – or, cineva redus la biologic nu lasă vrabia din mână, pentru cioara din par…). Ba, nici măcar nu poți obliga (decât prin modalități tiranic-teroriste) pe cineva să CEDEZE (nu TOTAL, cum spune Rousseau – dar nici măcar PARȚIAL) DREPTURILE (și ele, reduse la strictul orizont biologic) – dacă nu are garanția SUPRA-BIOLOGICĂ (zicem noi: divină) că nu-și va pierde „darul" său către stat (nicicum să se mai pună problema așteptării „darurilor" din partea celorlalți, către sine revărsate…). În definitiv, ce „dar" are de dăruit fiecare, într-o societate rousseau-istă? BIOLOGICUL – singurul lucru pe care-l posedă individul social. Cum să-și dea cineva STRICT MATERIAL (constituit juridic și existențial) – **materialitatea** (aneantizându-se…) – către o altă materialitateîntrutotul similară materialității lui? Și de ce ar face-o, spre ce câștig nemaipomenit? Pentru un vis de securitate viitoare (prezumtivă) sporită? Dar individul biologic, ne vedem siliți a repeta – nu poate vedea și concepe existența și lumea – decât LA MODUL STRICT BIOLOGIC – adică ÎN PREZENT. Degeaba râde Rousseau de teoria lui Caligula, căci el însuși, Rousseau, vorbește despre omul-bestie. Ce contract s-ar putea stabili cu fiarele biologice?

Până și Rousseau, cu „idealismul" său materialist obstinat, percepe adevărul, într-o nouă criză de dedublare a personalității[33]: „În sfârșit, când statul, ajuns aproape de ruină, nu mai dăinuiește decât într-o formă iluzorie și goală, când legătura socială e ruptă în toate inimile, când cel mai josnic interes își arogă cu neobrăzare numele sacru al binelui public, atunci voința generală amuțește. Toți, călăuziți de motive tăinuite, nu-și mai spun părerea ca cetățeni, ca și cum statul n-ar fi existat niciodată, și încep să treacă în mod fals, sub numele de legi, niște decrete nedrepte, care nu au alt scop decât interesul particular".

Rousseau spune aceasta vis-à-vis de societatea aristocratică, aflată în plin proces de despiritualizare și descompunere morală – dar ce-au făcut, ce altceva au făcut și fac „iluminații" liberali, de la iacobini încoace, decât să promulge legi pentru „interesul particular"?

Deci: a - ca **particular,** individul este egoist – și, deci, vrea garanții că va câștiga mai mult decât va pierde – or, aceste garanții, după Rousseau, i le oferă niște egoiști asemenea lui, avizi de câștig și complet reticenți la cedarea către alții – a ceva, a orice e folosibil spre „biologic";

b - ca **parte a suveranului** – individul nu poate fi decât formal schimbat într-un „șef" – și, atunci, nu-l putem gândi în ambele locuri sociale deodată: și jos, în gloată, și sus, ca arbitru al gloatei. E de neconceput, moral vorbind, să-l consideri posibil de transfigurat metafizic, într-un suveran metafizic (ca expresie a colectivității, ca supra-individ altruist, pregătit nu doar să se protejeze pe sine, ci să le redea drepturile umane și altora) – făcând abstracție de egoismul fundamental al membrilor societății umane imaginate de Rousseau – O SOCIETATE A CĂMĂTARILOR – căci cel ce se vede SUVERAN nu se mai vede și „individ din gloată" – și, din locul de sus, vrea să profite, ca „șef", furând cât poate din drepturile celor deasupra cărora se poziționează social.

O dublă ipostaziere – de INDIVID PARTICULAR și de SUPRA-INDIVID METAFIZIC (SUVERAN) – în cazul aceluiași om – nu poate fi concepută decât într-o societate reformată moral („reformată înainte să vină reformatorii iluminați"…), din adâncuri: O SOCIETATE RELIGIOASĂ. Și, spunem noi, în primul rând o societate autentic creștină – după modelul comunităților creștine ale sfintelor începuturi – secolele I-IV, de la începutul mileniului I.

Oricum ar întoarce-o Rousseau – se lovește de Dumnezeu – și o recunoaște, cu obidă și ciudă (și calomniind divinitatea: „zeii" ar fi înzestrați de/cu înțelepciunea oamenilor…)[34]: „Iată ce i-a silit dintotdeauna pe părinții națiunilor să recurgă la intervenția cerului și să-i înzestreze pe zei cu propria lor înțelepciune, astfel încât popoarele, supuse fiind legilor statului ca și celor ale naturii și recunoscând aceiași putere în crearea omului ca și în aceea a cetății, să asculte de bunăvoie și să poarte jugul fericirii

[32] Idem, p. 53 și J.J. Rousseau, ***Proiect pentru Corsica***, p. 21

[33] Idem, p. 95

[34] Idem, p. 41

publice.“ Cât de relative sunt toate! – dar, parcă, nimic nu se face, dacă omul nu se **gândește,** măcar, la Dumnezeu… Altfel, în definitiv, ce-i acela „bine public“? Fiecare înțelege:

a - fie cum îi convine,

b - fie cum au alții, mai vicleni ca el, interesul să-l determine să creadă că ar trebui să-i fie convenabil, de folos – de fapt, convenabil și de folos fiind pentru o oligarhie de escroci sociali (naționali și/sau mondiali).

Marea eroare a lui Rousseau și a urmașilor săi(aceștia din urmă, direct interesați în perpetuarea erorii și a consecințelor ei) provine:

a - fie din faptul de a considera părțile contractante ca neavând nevoie de arbitru-garant al respectării prevederilor contractului, dar chiar și al valabilității, în timp și spațiu, a termenilor contractuali (ceea ce ar fi o absurditate de neadmis, pentru un jurist),

b - fie din faptul de a considera că arbitrul-garant sunt LEGILE – dar legile elaborate „artificial“, de către „noua ordine mondială“. De fapt, de un corp social restrâns, de impostori juridici mondiali, care se prefac a fi deasupra corpului social real. Aceștia nu numai că nu sunt „elita“ socială, dar devin tot mai dubioși, prin modul cum silesc umanitatea să „navigheze“ istoric – **ei,** și nu alții, sunt contravenienții care, din pricina infracțiunilor comise: înșelăciune, fraudă, abuz de încredere – ar trebui izolați-excluși din corpul social real, și în nici un caz acceptați-toleraţi ca „legislatori“ – terți, garanți ai polarității contractuale indivizi-suveran, și cu totul falși garanți ai unui așazis mecanism de cedare și primire, reciproc avantajoasă, de putere-„dar“, din partea contractanților. În realitate, acești contravenienți mondiali se interpun între părțile contractante și, sub chip că arbitrează de pe poziții superior-morale, chiar cu pretenții de cvasi-sacralitate („puternicii“„…) – își însușesc, fără rușine, fără nici un fel de scrupule, ceea ce se „scurge“, ca cedare de putere și „daruri“, din ambele părți: și dinspre individ spre corpul social, și dinspre corpul social spre individ. Aceste „legi“ sunt false legi, căci ele nu mai pot fi garante și arbitrante: ele nu au gradul de impersonalitate (relativă) al legilor-

Paul Gauguin – ***Sunflowers***

variante ale LEGII DIVINE – ci ele aparțin de părțile contractante, fac parte din zona „rivalilor contractanți“. Ele nu aparțin unui arbitru, ca terț situat, moral, deasupra părților contractante (și, deci, neimplicat direct în interesele conținute în termenii contractului) – ci aparțin cuiva din interiorul celor două părți contractante: indivizii „cu dragoste de comandă“, indivizi marcați de setea de satisfacere a intereselor lor personale (sete pe care o implică total, în formularea și în traducerea în viață-realitate socială, a termenilor contractuali). Dacă omenirea nu ar fi orbită de curentele de gândire antispiritualistă, ar vedea marea „cacialma“, care asigură „iluminaților“ zilelor noastre puterea de fapt și de drept (!) asupra umanității: se face paradă de „Știința juridică“, ca fiind desprinsă total de teologie – **laicizată** – când, de fapt, nu există, în întreaga lume, vreun cod de legi care să nu-și aibă originea (în modul cel mai propriu și mai profund, mai „științific“) în codurile de legi morale SACRE, ca revelații divine. Lumea modernă ar trebui să funcționeze măcar pe LEGEA INVARIANT MOZAICO-IUDAICĂ – dacă nu pe LEGEA INVARIANT (mult superior-spirituală) CRISTICĂ. Din păcate, „iluminații“ au pervertit în așa hal atât variantele laicizate ale legilor revelate, cât și mintea oamenilor – încât nici o lege nu mai recunoaște în ea chipul ARBITRULUI DIVIN, nu mai reflectă impersonalitatea sublimă a CODURILOR MORALE REVELATE – iar oamenii (corpul social) sunt înșelați, orbiți de la obraz, de sute de ani, că legile UMANE („ILUMINATE“…) au și pot avea autoritate absolută. UMANISMUL și, apoi, ILUMINISMUL – nu sunt altceva decât numele campaniei furibunde de mancurtizare a umanității(cel puțin în zona europeană) – de convingere a oamenilor asupra unui lucru absurd: precum că niște impostori pot ține locul lui Dumnezeu. Deci, pot fi factori legislativi – LEGISLATORI ÎN ABSOLUT (din moment ce pot pronunța **chiar pedeapsa cu moartea**!).

Din momentul în care legea nu mai provine din LEGEA INVARIANT-DIVINĂ, ca variantă adaptată social, spațial și temporal la o **anumită** societate, a unei **anumite** epoci, dintr-un **anumit** spațiu spiritual (repetăm: înțelegem prin LEGE INVARIANT-DIVINĂ, în modernitate, fie INVARIANTUL SACRAL-SINAI = LEGILE MOZAICO-IUDAICE, revelate, ale ***Vechiului Testament*** – fie INVARIANTUL CRISTIC = FERICIRILE enunțate-revelate de Hristos, în Iudeea anilor 30-33, mileniul I – ca nouă lege, a umanității chemate la re-spiritualizare – lege ca testament-legământ-relegare a Omului de Dumnezeu) – legea nu mai are valabilitate de lege, ci e un text oarecare, fără nici o autoritate. Căci **autoritatea garantă** (de raportare ontologică) trebuie să fie divină și numai divină (doar Dumnezeu a creat Lumea și Omul!) – și doar DELEGATĂ către legislatorul terestru, care revelează legea divină (Moise sau Hristos, în ipostaza lui uman-corporală – dar cu autoritatea, parțial ocultată de trupul material – de VERB DIVIN). Și, în continuare, dar cu legătură indestructibilă de INVARIANTUL REVELAT și de LEGISLATORUL PRIM-DELEGAT (Moise sau Hristos) – delegată de gradul doi către factorii umani legislativi (popor, corp social, suveran sau cum vor vrea să le spunem sau să-i considerăm, din punct de vedere formal: căci esențialul APLICABIL al LEGII va rămâne, pentru cei care refuză orbirea – AUTO-

dobândită, dar niciodată recâștigată».“[27]

Popoarele au nevoie de revelații spirituale, de curățiri morale – iar nu de dubioase măceluri materiale, din care folosul îl trag, totdeauna, forțele oculte din umbră, șmecherii „suverani“, corpuri nu binefăcătoare, nu instituite întru BINELE PUBLIC, ci ca niște mafii, nesăturate niciodată de puterile materiei.

Zice Rousseau: „Suveranul, ca legislator, **redactează** doar legile. Acela care redactează legi nu are deci, sau nu trebuie să aibă nici un drept legislativ – iar poporul nu poate, nici dacă ar voi-o, să se lepede de acest drept netransmisibil, pentru că, potrivit pactului fundamental, numai voința generală poate obliga pe particulari, și nu poți fi niciodată sigur că o voință particulară este conformă cu voința generală, decât după ce ai supus-o liberului sufragiu al poporului“ (popor despre care spunea însuși Rousseau că poate fi deturnat de la bine – și, atunci, nu vedem, pe de o parte, de ce să nu se poată sustrage „operei“ legislative – cine l-ar împiedica? – căci, pe de altă parte, nu vedem cum ar putea fi opriți din opera lor de deturnare a poporului de la binele REAL, cei interesați material de o astfel de deturnare: Rousseau e categoric în exprimare – dar nu se bazează, în demonstrația sa, pe forțe categorice, în zona binelui – căci singurele forțe CATEGORICE, absolut garantate, sunt doar forțele divine).

Revenim: Suveranul nu are drept legislativ integral, pentru că poporul trebuie obligat (n.n.: „obligat“ – spune Rousseau: obligat de cine? De morală? De conștiință? Dar o obligație atât de categorică precum o pretinde Rousseau n-ar putea avea loc decât într-un context fie dictatorial-tiranic, sau despotic, fie într-un climat religios cât se poate de profund – or, Rousseau exclude ambele variante) – să-și exercite, prin sufragiu, forța legislativă „ – un fel de «termometru» al voinței generale. Și iar ne vedem siliți a repeta întrebarea: dar dacă „temperatura“ termometrului a fost falsificată de „specialiști sociali“ în măsluire și diversiune și dezinformare – toate acestea funcționând din plin, ca propagandă, în preajma revoluției franceze regicide din 1789?

Cine mai poate fi sigur de instinctul poporului, când acesta e pradă atitudinii permanent și consecvent egoiste? – pentru că nu i se arată omului, de către „specialiștii sociali“, decât ținte materiale, false, sau abstracțiuni complicate, sofistice unele – prea rafinate, sau prea labirintice și nefirești, în orice caz, pentru cei cu viziune „simplă și sănătoasă“: șefii „cu plăcere de a comanda“ – plăcerea de putere instituindu-se, de fapt, prin „comandamentul“ mult mai urgent decât orice al josnicelor interese și câștiguri materiale inechitabile, nemeritate – dar **imediate.**

Zona comunității umane-cetate se dovedește mult prea primejdioasă, pentru a-i încredința, fiecare individ și toți indivizii la un loc – TOATE drepturile lor, în mod ABSOLUT.

Decât dacă, am spus-o mai sus, aceste drepturi nu înseamnă cine știe ce. Ce înseamnă, așadar, și în ce constau aceste **drepturi ale individului-cetățean**? Rousseau n-o spune decât vag, pe ocolite – dar „restul nespus“ se poate întregi, în mintea noastră, a celor de azi, care știm „contururile hărții materialismului“: „În locul unui mod de viață nesigur și precar, un altul mai bun și mai sigur – în locul independenței naturale, libertatea – în locul puterii de-a dăuna altora, propria siguranță – și în locul forței proprii, pe care alții ar fi putut-o înfrânge, un drept pe care uniunea socială îl face de neînfrânt. Însăși viața, pe care și-au încredințat-o statului, este necontenit ocrotită de acesta“.

Deci, avuția cetățeanului-component al poporului, constă în:

a - **mod de viață** (înțelegând prin aceasta bunuri materiale și facilități materiale, mai mari sau mai mici);

b - **libertate** (care e un concept extrem de labil, în cadrul concepțiilor materialiste – iar la Rousseau chiar mai „clar“, în relativitatea și echivocul său amenințător, chiar periculos: Rousseau emite o teorie a dictaturilor revoluționare – în care spune că, pentru „a asigura libertatea tuturor, statul trebuie să-și exercite constrângerea asupra tuturor“[28]);

c - **siguranța** - securitatea personală (și ea, un concept cu mare grad de echivoc, atunci când se pune problema transpunerii lui în realitate – din moment ce nu se poate calcula niciodată unde începe zona de drept a celorlalți, față de un „mine“ – mai ales când societatea este concepută cu fundamentele pe EGOISMUL DECLARAT, iar șefii au „drag“ de „comandă“-putere, iar nu de calcule matematico-sociale, în legătură cu zonele de libertate ale supușilor);

d - **forța** (cea proprie, înlocuită de **dreptul legal** – ceea ce ne introduce într-un nou cerc vicios – căci nu putem ști ce e drept, decât știind ce e **forța** – și **forța,** Rousseau vrea s-o îngrădească prin **drept –** adică prin ceva nedefinibil prin sine, sau prin ceva superior sieși și superior tuturor termenilor prinși în vârtejul definiției: în loc să accepte etalonul divin, transcendența – Rousseau obligă, mereu, la definiri în cadrul relațiilor cu **forțele** egale, intersanjabile și interfuncționale, care „mârâie“, într-o agresivitate ce amenință continuu edificiul social, și așa extrem de șubred, conceput mental de el);

e - însăși **viața**. Da, viața individului. Ce înseamnă viața lui? Biologie curată, ordinară – căci nu se întrevede nici un țel superior și durabil în eternitate (fie și în eternitatea relativă) – decât acela de a-și apăra pielea lui de individ biologic, laș și egoist. Și aceasta, prin situarea într-o „turmă“ de lași și egoiști. Unde mai e „securitatea“? Un „animal uman“ laș-egoist renunță total la drepturile sale (în speță, la VIAȚĂ) – în favoarea unei mulțimi de lași-egoiști, printre care se ascund, cu abilitate, cei cu „drag de comandă“. Profitorii de meserie. Atunci, nu-i de așteptat ca iubita lui viață **să-i fie în primejdie maximă**, și să devină obiect de șantaj și tranzacție de tip sclavagist („îți las viața, dacă îmi dai tot ce ai fi făcut cu viața, dacă

[27] Îl glosăm, din nou, pe Rousseau, prin textul lui Pytagoras: (op.cit, p. 142, 2340) „Legiuitorule! Pune-ți toată viața și înțelepciunea la bătaie nu ca să transformi oamenii în **popor,** ci mai degrabă **poporul** în oameni“ – și, la fel de profund: (op. cit, p. 136, 2227) „Poporului care se plânge de sărăcie, **dă-i pâine și nu libertate“.**

[28] Idem, p. 19

ar fi fost a ta") – tocmai de ce se ferea mai abitir Rousseau? Căci iată ce zicea el[29]: „Întemeind dreptul de viață și de moarte pe dreptul de a înrobi, și dreptul de a înrobi pe dreptul de viață și de moarte, nu e limpede oare că astfel se ajunge într-un cerc vicios? [...] Primind robia drept preț al vieții sale [robul] n-a primit din partea învingătorului nici o favoare: în loc să-l omoare fără folos, acesta l-a omorât în mod util [...]. Deci, oricum ai privi lucrurile, dreptul la sclavaj e nul, nu numai pentru că e nelegitim, ci și pentru că e absurd și lipsit de înțeles. Aceste cuvinte, **sclavie** și **drept,** sunt contradictorii: ele se exclud reciproc. Fie că ar veni din partea unui om către alt om, ori din partea unui popor către alt popor, acest fel de discurs va fi la fel de lipsit de sens: «Fac cu tine o convenție, cu totul în dauna și în folosul meu, pe care o voi respecta cât îmi va plăcea, și pe care tu o vei respecta cât îmi va plăcea."

Oricât ar încerca să râdă Rousseau – aceasta este situația creată în orice societate dez-dumnezeită: SCLAVIA celui mai naiv și mai slab fizic, față de cel șmecher și tare fizicește.

Nimeni nu neagă (și nu trebuie să nege) premiza de bună-credință și de bună-voință (față, însă, de o umanitate abstractă, obiect experimental viitor), de la care pleacă R., în excursul său. El ar voi:

I – o societate revoluționată moral – dar fără să accepte că **morala,** dacă nu e de esență divină[30], e vorbă goală, o convenție aproximativă, rămasă între foile de hârtie ale filosofului reformator[31]: „Cel care cutează să pornească la făurirea unui popor trebuie să se simtă în stare să schimbe, ca să spunem așa, însăși natura umană, să transforme pe fiecare individ, care prin el însuși e un întreg perfect și solitar, făcându-l să devină o parte dintr-un întreg mai mare, de la care acest individ primește, întrucâtva, însăși viața și ființa sa, el trebuie să se simtă în stare să schimbe constituția omului, pentru a o întări. Să înlocuiască existența fizică și independentă pe care am primit-o cu toții de la natură, printr-o existență parțială și morală (**moralitate –** în cadrul strict material…) – să ia omului forțele lui proprii și să-i dea în schimb altele, străine, de care să nu se poată folosi decât cu ajutorul altora. Cu cât aceste forțe naturale vor fi mai stinse și mai anihilate (n.n.: ciudat pentru autorul lui ***Emil*** să afirme că lumea ar începe de la «iluminați»… – că, adică, omul n-ar fi cunoscut, înainte de sec. 18, epoci de evoluție spirituală cu mult superioare – fie și doar stihinice], cu atât cele câștigate vor fi mai mari și mai durabile, cu atât legislația va fi mai solidă și mai perfectă. Astfel că se poate spune că legislația a atins cel mai înalt grad de perfecție spre care poate năzui, abia atunci fiecare cetățean nu este nimic și nu poate nimic decât prin toți ceilalți, iar forța câștigată de întreg va fi egală sau superioară sumei forțelor naturale ale tuturor indivizilor." V-ați lămurit, credem, de unde începe ofensiva REALĂ împotriva LIBERTĂȚII. Acest discurs social-liberal dezvăluie că libertatea trebuie să fie atacată și distrusă din ambele părți:

a - dinspre zona cer-al-religiei, prin ateizarea lumii, și

b - dinspre însuși individul stingher, fără Dumnezeu: el este somat să renunțe la sinele său, pentru a fi „reformat" de alții. Cine „alții"? Bănuiți, credem… „Dorîții" de putere, de „plăcerea de a comanda".

În esență, discursul lui Rousseau anunță și proclamă – paralizia cerebrală, mancurtizarea omului-individ – în numele unui fals „bine public" – căci societatea „iluminaților" nu are țeluri spirituale, ci pur materiale. „Binele public, deci, nu va fi „normalizarea funcționării spirituale a entității spirituale-NEAM" – ci pregătește comunismul bolșevic din 1917, stalinizarea, precum și…nu doar vetusta „internațională proletară", ci (cu precădere!) mondializarea plutocratică liberală, de după Al Doilea Război Mondial și, mai ales, de după anul 1989…

Știa, oare, marele și pătimașul gânditor R., cui și pentru ce slujea? Probabil că nu știa. Căci schizofrenia lui spirituală izbucnește tot mai des, culminând cu criza dedublării, cu privire la LEGISLATOR: Rousseau se simte, el însuși, paralizat, în fața gândului despre NATURA LEGILOR BINEFĂCĂTOARE PENTRU UMANITATE. Rousseau e gata să cedeze, încăpățânatul ateu (?) e gata să recunoască faptul că pierde totul de sub control, simte CLAR că, pentru reforma moral-legislativă REALĂ, trebuie acționat acel „ceva" care-i repugnă: INTERIORUL SPIRITUAL AL UMANITĂȚII – misterios și inaccesibil oricărui „iluminat" – dar atât de fascinant... Și Rousseau aproape că ar cădea în extaz, prăbușindu-se din paginile propriei cărți: „Pentru ca un popor care ia ființă să poată gusta maximele sănătoase ale politicii și să urmeze regulile fundamentale, ale rațiunii de stat, ar trebui ca efectul să poată deveni cauză, ca spiritul social, care trebuie să rezulte din legiferare, să prezideze la crearea legislației, ca oamenii să fie, deci, înainte de a avea legi, ceea ce trebuie să devină datorită lor." Adică, spunem lor, să intervină grația divină, care să-l reîntroneze pe om în sfințenia spiritului său, mântuindu-l de cel rău.

Poporul, deci (trecem **noi** peste baricada mentală, pe care Rousseau și-o autoimpune), ar trebui să știe de Dumnezeu, să aibă într-însul LEGEA LUI DUMNEZEU (singura șansă eliberatoare reală) – fapt care, probabil, nu doar ar ușura nemăsurat de mult efortul oricărui legislator uman – ci l-ar face, pur și simplu, superfluu;

II – o societate bazată pe echitate – și aici, Rousseau suferă de un nou atac de schizofrenie spirituală: pe de o parte, se exercitau ocultele presiuni ale „iluminaților" (liberali…), care doreau rămânerea proprietății, cu schimbarea doar a proprietarilor („sacrosancta" proprietate

[29] Idem, p. 13

[30] Chiar dacă s-a declarat calvin, J.J. Rousseau a fost receptat de Revoluția franceză ca fiind, în esența gândirii sale, ateu (cf. Albert Mathiez, ***Revoluția franceză***, EP, București, 1976, Jacques Madaule, ***Istoria Franței,*** EP, București, 1973, p. 149-203 – cât și afirmațiile din scrisorile lui Diderot). Dar există și declarațiile lui Rousseau însuși, de tipul celei din ***Emil…,*** p. 202: „Să nu recunoaștem […] nici autoritatea părinților bisericii sau a pastorilor, ci să supunem cercetării conștiinței și a rațiunii totul". De fapt, Rousseau este un **deist** (religie naturală: „Cred că o voință mișcă universul și însuflețește natura" – ***Emil,*** p. 197), un **fideist** și un **panteist,** care se opune concepției **teiste** a Bisericii Creștine. El crede, totuși, în nemurirea sufletului și într-un fel de Dumnezeu, care, pe o lume „cealaltă", împarte oamenilor dreptate.

[31] Idem, p. 39

RITATEA DIVINĂ – iar nu delegații vizibili, corporal-umani).

Repetăm: din păcate, azi, lucrurile nu stau așa – din pricina unor grave distorsionări, produse de impostorii „iluminați". Legea, azi (și de câteva sute de ani încoace) provine din **interiorul** corpului social (iar nu **din exterior**, dinspre un terț al REVELAȚIEI ORDINII DIVINE) – dinspre un segment interesat **strict personal** (fără nici o urmă de **impersonalitate-transpersonalitate –** care trebuie să fie caracteristica fundamentală a unei legi în care se pun în discuție chiar VIAȚA ȘI MOARTEA OMULUI…) – interesul ținând de ajustarea grosolană și criminală, prin total abuz de încredere, în raport cu umanitatea – a „contractului social" (ca fals contract, fără terț garant, prin autoritate morală superioară) la interesele specifice ale **uneia** dintre părțile contractante – și nici măcar în întregul ei: profită o mafie parazită, un segment uman infim, poziționat la intersecția indivizilor particulari cu suveranul sau cu corpul social global. Poziționare infracțională, căci duce la raptul drepturilor – atât individuale, cât și sociale – și scurgerea lor în afara societății, în zona unui grup de interese egoiste, meschine.

S-ar putea replica: Hristos a spus „Dați cezarului ce este al cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu". Noi nu putem spune, însă, dimpreună cu Fustel de Coulange[35]: „creștinismul este prima religie care n-a avut pretenție ca dreptul să depindă de ea [...]. În ceea ce privește guvernarea statului, se poate spune că creștinismul a transformat-o în esența sa, tocmai pentru că nu s-a ocupat de ea."

Nu – pentru că Hristos, chiar dacă a semnalat oamenilor lumea spirituală și prăpastia care se adâncește tot mai mult, prin păcatele omului, între lumea trupului și lumea spiritului – el nu a făcut acest lucru ca pe o simplă constatare a unei realități de neschimbat, a unui destin implacabil. **Hristos nu poate fi conceput ca acceptând ineluctabilul!** El a pornit sublima luptă și operă de implicare **efectivă**, activă, a lumii materiale, a oamenilor („corp social"…) – în **transfigurare,** în conformarea la lumea superioară-spirituală. Altfel, care ar fi șansa acordată omului și lumii, dacă Hristos ar lăsa schizofrenia ontică să-și facă de cap? Hristos implică lumea spirituală în lumea materială, transfigurând-o și invitând-o, totodată, la exercițiul transfigurării, pe aceasta din urmă. Nu poți spune, dacă ești creștin adevărat: „Am și voi avea, de-a pururi, două ființe, pe care nu le voi împăca niciodată: una din ele aparține statului, și va aparține pentru vecie – și alta aparține religiei, și va aparține ei pentru vecie". Nu, Hristos nu întreține schizofrenia, ci o conduce spre ameliorare – promițând o viitoare transfigurare totală a omenirii, întru recuperarea paradisiacă! „Iluminații" și doar ei provoacă perpetuarea și agravarea schizofreniei moral-spirituale și social-ontologice.

Din moment ce relațiile prin legi ale statului implică VIAȚA ȘI MOARTEA OMULUI, îi implică acestuia modificări ale statutului său ontic, ale existenței sale duble și simultane (trupească și sufletească) – înseamnă că Hristos a spus, de fapt, ceva ce trebuie înțeles în spiritul lui Hristos, iar nu în litera falsificată de oamenii-„suverani" (cu dragoste de putere…), care doresc blocarea culoarului dintre om și divinitate, pentru a depărta glasul divin, de urechile „corpului social" – spre a-și face ei jocul intereselor rentabile: „Dați cezarului ceea ce consideră el ACUM, adică înainte de pornirea sfintei mele lucrări în lume, că ar fi al său (dar voi știți bine că nimic nu aparține, în fapt, omului, ci totul aparține lui Dumnezeu Atoatecreatorul) – până când, învățând, prin sfânta mea lucrare în această lume, să dea ȘI EL ce este al lui Dumnezeu, lui Dumnezeu (adică totul, adică să-și descopere spiritul) – va înțelege că ierarhia pământească trebuie să reflecte și să dubleze ierarhia cerească, treptat («precum în cer, așa și pre pământ») – până la suprema revelație a contopirii întru unica realitate REALĂ: SPIRITUL DUMNEZEIESC".

Deci: fundamentele dreptului modern, care sunt falsificate de „iluminați" – trebuie reconsiderate cu toată înțelepciunea și bunăcredința – cu toată hotărârea și vigoarea, regândite, reformulate și reapropiate de ceea ce trebuie să redevină DREPTUL TEOLOGIC, ca întoarcere la originaritatea legală, ca regăsire de sine a ORDINII, în „corpul social", întru măsurile divine. Ca revenire a rădăcinii LEGII la LOGOS-ul DIVIN – la sursa de alimentare spirituală cu Adevăr-Justiție, numită ORDINE DIVINĂ.

* * *

e. Nikolai Berdiaev și Noul Ev Mediu: „Mutația Lăuntrică" și transcenderea istoriei-lege

De partea cealaltă a istoriei, rusul Nikolai Berdiaev, în plin secol XX, afirmă că umanitatea, după rătăcirile spirituale ale veacurilor moderne, se situează într-un moment de criză supremă, care nu se va putea rezolva decât printr-o transfigurare, printr-o nemaivăzută revoluție interioară și exterioară, prin care adevăratele dimensiuni divino-umane vor fi revelate. După experiența falimentară a socialismului și capitalismului, ambele situate în zona Antihristului-Antispiritului (socialismul „divinizând munca materială"[36], în disprețul valorilor calitative, „uitând scopul și sensul vieții", aducând „satanocrația": „un astfel de monstru nu cuprinde un suflet omenesc nou, căci nu-l conține deloc"[37] – capitalismul așa-zis democratic reificând societatea umană, „nivelând individualitatea umană"[38], „atomizând societatea"[39], „ignorând, în realitate, poporul"[40], „născând toate nenorocirile societății"[41] – concluzia: „Sub veșmântul burghez sau socialist se poate adăposti aceeași substanță sau, mai degrabă, aceeași lipsă de substanță"[42]) – lumea, pământul – se cutremură și cedează sub picioarele noastre. Au dispărut „speranța și iluzia, totul este dezgolit și demascat" – omul care s-a împotrivit teocrației Evului Mediu, voind să se echilibreze spiritual – „a trecut la afirmarea de sine și această afirmare

[35] Fustel de Coulange, ***Cetatea antică***, Editura „Meridiane", București, 1984, p. 267

[36] Nikolai Berdiaev, ***Un Nou Ev Mediu***, Editura „Omniscop", Craiova, 1995, p. 126
[37] Idem, p. 127
[38] Idem, p. 116
[39] Idem, p. 117
[40] Idem, p. 118
[41] Idem, p. 132
[42] Idem, p. 127

a sfârșit cu exterminarea omului prin sine însuși, autoexterminarea“[43]. Căci „autonomia nu trebuie să fie decât un drum spre TEONOMIE, spre o stare de suflet superioară, spre libera acceptare a voinței lui Dumnezeu, spre libera subordonare a acesteia“[44].

N. Berdiaev trasează, în cartea sa ***Un Nou Ev Mediu***, drumul Omului, printre obstacole înfiorătoare, pentru A SE LEPĂDA DE ANOMIE ȘI A AJUNGE LA TEONOMIE. În fapt, acesta este și drumul tânărului, care repetă drumul umanității, în propria persoană evolutiv-spirituală – de la ANOMIA copilăriei – la conștientizarea universului normat dublu: prin legi cosmice și prin legi sociale. Când această dublă marcare se va armoniza spiritual, în conștiința adolescentului/maturului (cosmico-divinul și socialul intrând sub același cerc al înțelegerii) – se va ajunge la starea de TEONOMIE. Omul-tânăr trebuie să înțeleagă că-și va rezolva destinul nu prin egoismul copilăriei, nici prin schizofrenia actuală cosmic-social – ci prin solidaritatea socială, conformă cu armonia cosmico-divină. Problema destinului individual este „irezolvabilă în limitele istoriei“ – spune filosoful rus: „În limitele istoriei, este irezolvabil și conflictul tragic al destinului individual cu destinul întregii umanități. De aceea, istoria trebuie să se încheie. Lumea trebuie să intre într-o realitate superioară, într-un timp integral, în care să se rezolve problema destinului individual uman, iar conflictul tragic al acestui destin individual cu destinul universal trebuie să-și găsească o soluție. [...] Istoria nu are o evoluție infinită în timpul nostru, nu are firescul fenomenelor naturale tocmai pentru că istoria este declin. Aceasta este ultima concluzie a metafizicii istoriei [...] Metafizica istoriei ne învață că ceea ce este irezolvabil în limitele istoriei se rezolvă dincolo de limitele ei. Acesta și este cel mai important argument în favoarea faptului că istoria nu este fără sens, că ea are un rost superior. Dacă ar avea numai un sens pământesc imanent, tocmai în acest caz ar fi absurdă, fără sens, pentru că atunci toate dificultățile fundamentale, legate de natura timpului, ar fi irezolvabile, sau toate rezolvările ar fi fictive, aparente și neadevărate. O astfel de metafizică a istoriei relativ pesimistă rupe mreaja iluziilor legate de divizarea viitorului și răstoarnă ideea de progres, dar întărește speranța și năzuința în soluționarea suferinței istoriei din perspectiva eternității, din perspectiva realității veșnice. [...] Trebuie să aibă loc o anumită **mutație lăuntrică** (s.n.), după care istoria universală nu se va mai înfățișa în perspectiva fluxului distrugător al timpului, aruncată parcă în afară din adâncul spiritului – ci în perspectiva eternității, a istoriei celeste. Istoria universală se va întoarce în adâncime, ca un moment din veșnicul mister al Spiritului.“[45]

Dacă această înțelegere profundă a ființei sale istorice și a rezolvării crizelor ei de identitate – întru Normă Cosmico-Divină va putea fi pusă în operă de către EDUCATOR, care-l va transfigura pe tânăr, dintr-o ființă animală, instinctual-oportunistă – într-una armonios-umană, cu ritmuri spiritual-cosmice, cu privirea mereu în sus, spre sursa Binelui Suprem – atunci se va putea vorbi despre victoria deplină a educației **și** prin educatori. Deci, în opera de **educație juridică**, tocmai pentru a-i revela acesteia finalitatea superioară, prin care se transfigurează jungla în paradis, și fiara în ființă cu chipul lui Dumnezeu – este necesară, pe lângă „nunta“ spirituală a **Dreptului** cu **Pedagogia –** devoțiunea amândurora, în zona **RELIGIEI**.

* * *

f. Invariabilul Legii și Autoritatea Divină

Deocamdată, Justiția nu face decât gesturi de concesie trufașă (dar, chiar și acestea, extrem de zgârcite!), de condescendență arogantă, față de Religie. Jurământul conducătorilor sociali pe ***Biblie*** (nici măcar pe crucifix) și prezența crucii în sala de judecată – ar fi singurele câștiguri ale Religiei, după ateismul comunist. Dar aceasta-i prea puțin, atingând un nivel spiritual superficial. Suntem încă extrem de departe de o recunoaștere cinstită și deschisă a planării permanente a DIVINULUI asupra Balanței Justiției umane. Un ocean de neînțelegere mai este de parcurs, până când se va recunoaște că actul justiției trebuie supus normei divine și finalității divine – iar legile să reflecte, clar biblic – INVARIANTUL LEGII DIVINE dublu revelată (veterotestamentar și neotestamentar – complementar!).

Căci, din momentul în care legea nu mai provine din Legea Invariantă Divină, ca variantă adaptată social și spațio-temporal, la o anumită societate, a unei anumite epoci istorice și dintr-un anumit spațiu spiritual (înțelegem prin Lege Invariantă Divină – fie invariabilul Sacral-SINAI, Legile mozaico-iudaice, revolute, ale ***Vechiului Testament*** – fie Invariantul-HRISTOS – ***Fericirile*** din ***Predica de pe Munte***) – legea nu mai are valabilitate de lege, **ci este un text oarecare, fără autoritate reală**. Autoritatea eroică, de care vorbea G. Vico, era consecința tot a apelului la autoritatea divină: brațul care crea spații pentru popoare era subordonat hotărârii Brațului Divin, conștiința ctitorului de state și națiuni era „turnată“ în Potirul Conștiinței și Voinței Divine(a se vedea **mitologia întemeierii**, la toate neamurile-națiuni). Nu același lucru se poate spune despre autoritatea uman-comună, a ultimelor veacuri.

Autoritatea ori este divină sau delegată de către divinitate – ori nu e deloc. (A se vedea crimele bestiale ale Revoluției Franceze – 1789: Dumnezeu n-a delegat „poporul francez“ să ucidă și să comită regicid – ci, cum s-a dovedit ulterior, Revoluția Franceză, ca orice revoluție umană – a fost rezultatul unei conspirații din partea unei minorități luciferizate. De aceea, ea rămâne, ca și războaiele mondiale ale secolului XX, un obiect de studiu pentru medicii patologi – și un motiv de serioasă reflecție pentru Biserică). Legislatorul trebuie să accepte ca autoritatea să-i fie delegată pentru a se împărtăși din lumina divină a ORDONĂRII. Deci, autoritatea divină să fie delegată către Legislatorul terestru, care revelează (nu **opacizează**, nu **ascunde –** cum face azi – trâmbițând fals „umanismul“ legilor – adică **impostura** și **arbitrariul**) Legea Divină – cândva, cea proclamată, **pentru sânge** (**adresată MEMORIEI și FIZICULUI**), pe Muntele Sinai – astăzi, cea proclamată, **DIRECT PENTRU SPIRIT**, pe Muntele Măslinilor.

[43] Idem, p. 129
[44] Idem, p. 129
[45] N. Berdiaev, ***Sensul istoriei***, Editura „Polirom“, Iași, 1996, p. 197

Mircea Radu Iacoban

BOLILE SPIRITULUI CRITIC

Mircea Radu Iacoban cu Mihai Ungheanu și George Bălăiță – Tulcea, 1982. Foto: Ion Cucu

Magda Ursache n-are mamă, n-are tată. Afurisita muiere (substantivul muiere, văzut prin etimologie, n-are nimic peiorativ) trăsnește în dreapta și-n stânga, fără a ține seama de sex, rasă, vârstă, prestigiu, susținere politică, box-office ori eventuală amiciție. În același timp, apără. Apără din răsputeri, potrivit „Listei lui Ursache“, în care-s opisate valori incontestabile, astăzi regretabil maculate. Își poate permite, pentru că nu s-a înregimentat în găști, grupuri de presiune și coterii interesate (pleonasm, da-l las așa). De una singură, având doar susținerea „bătrânului“ (Petru Ursache), s-a instalat într-o postură care, evident, nu-i deloc comodă: „știu că poziția de centru e inconfortabilă“. Rezultatul: „Mereu sunt tăiată de pe vreo listă, șomez de ani buni, dețin patru nominalizări la rând și nici un premiu literar…“ Vorba ei: „asta e!“ Cartea apărută acum (nu și în librării, fiindcă s-a editat la… Ploiești și nimeni nu știe când și unde se va ivi în vreo vitrină) se intitulează, pornind cumva de la Ibrăileanu, ***Bolile spiritului critic***. Urmând sugestia titlului și potrivit unui loc comun, opul ar oferi radiografierea stării literaturii române actuale. Prea puțin spus radiografiere. Mai degrabă tomografie computerizată, fiindcă operează fără cruțare atât în desfășurat plan general, cât și în universul celulei critice, investigată la microfon. Din fosta-i experiență de conducător auto, Magda și-a păstrat reflexul privirii în oglinda retrovizoare: orice pas către înainte este însoțit, obligatoriu, de o „repede ochire“ spre lumea colorată a lui „a fost odată“. Care nu se arată tonică și reconfortantă decât atunci când temeiul neștirbit al valorii coplesește, impunând respect, prețuire și dreaptă judecată. Risipite prin felurite publicații din (și nu de) provincie, eseurile Magdei își arată abia acum, adunate între copertele unei cărți, forța și îndreptățirea. Este utilizat un limbaj critic direct, nesofisticat, întemeiat pe ironic și sarcasm, totdeauna susținut de solidă încărcătură culturală. Spune deschis, argumentat și convingător, lucrurilor pe nume – și mai ales rostește răspicat ceea ce, din varii motive conjuncturale, este ocolit, ocultat, cu vinovăție trecut sub tăcere. Ridică brutal prețul și apare gunoiul adunat în 16 ani de tranziție (literară) contradictorie, bălmăjită, adesea contrafăcută. Mulți gândesc asemeni Magdei, puțin o spun, și mai puțini o scriu. Probabil, din instinct de conservare: încă nu-i momentul! Primul cal de bătaie zdravănă: literatura obsedantului deceniu. Material faptic (sumedenie de amănunte noi) din belșug. Ai zice că se forțează uși deschise – de ce să mai dai un ghiont celor răposați întru dreaptă uitare literară? Nu-i chiar așa. Tirul se focalizează în direcția revopsirii conjuncturale, campioni ai proletcultismului trecând cu arme și bagaje pe baricada adversă, de unde predică nerușinat în numele unei „modernități“ sfeterisite și chiar în acela al libertății de creație! Printre eroi: Dește (naș Eminescu“), Cassian, Ileana Vrancea, Crohmălniceanu & comp. Primesc indulgențe încăpățânații care-și păstrează conduita: barem au ceva caracter și nu s-au răspopit flagrant, după cum bat clopotele vremii. Altă țintă (era să scriu target): pornografia etichetată ilicit ca purtătoare a „noului“. În acest caz, rolul hotărâtor în demonstrația critică revine citatului. Ce să mai comentezi? Este suficient titlul capitolului: ***Infracțiuni etice***. De altfel, simpla lectură a Cuprinsului sugerează atât aria investigației tematice, cât și temperatura receptării critice: ***Unde ni sunt editorii?***, ***La noi e putred mărul***, ***Deculturație sau bliuza lui Matiz***, ***Dihonia***, ***Cărcălicii***, ***Scriitorii de carton***, ***La Uniunea Scriitorilor se vorbește în șoaptă***, ***Etern fascizanta Românie***, ***Sub semnul plagiatului…*** ș.a.m.d. Cu aceeași energie se oferă susținere convingător argumentată (iată că mai este nevoie!) marilor valori (Eminescu, Sadoveanu, Voiculescu ș.a.), devenite subiect de contestare miștocărească al unor exerciții „critice“ nutrite din pură dorință de scandal: „Hermeneuți, eseiști, poeți și cronicari, gazetari și tocșoiști măsoară «mustățile tovarășului Eminescu» și părul de pe piept al aceluiași; poetul național (cu ghilimelele de rigoare) e plasat între crypto-comunism și crypto-fascism. Dăruirea de sine, spiritul de jertfă sună unora proto-legionar; alți soldați ai cauzei demitizării (se înțelege că, în acest context, mit înseamnă făcătură) îl persiflează numindu-l Titi Eminescu ori decid (din lipsă de cultură, în reviste de cultură) că e «geniu fals», «totem al tribului nostru?», bun de păstrat în muzeu, lângă sirena lui Roaită.“ Mare păcat ar fi ca această carte, editată la Ploiești, să poată fi găsită doar prin librăriile (or mai fi existând?) din Plopeni ori Mizil!

Lucia Dărămuș

NOAPTE BUNĂ, DRAGI SECURIȘTI AI USR!

Bolile Spiritului Critic, eseuri atipice, Editura „Libertas“, 2006, autor Magda Ursache. Atipică atât din punct de vedere tematic, dar și în privința stilului, cartea mai sus menționată șochează chiar de la titlu. Prima întrebare care îți împunge mintea se învârte în jurul sferei semantice, sferă semantică ivită din împletirea palierelor interpretative ale celor trei termeni puși în joc: „bolile”, „spiritului”, „critic”. De ce boală a spiritului critic? De ce boală? Că societatea română este bolnavă și încă bolnavă rău de tot, bolnavă de sechelele comunismului de care nu mai scăpăm, acest fapt știam. Că foști securiști, colaboraționiști, turnători sadea, lichele intelectuale care nu citesc nimic, deși se cred critici și scriitori, bântuie societatea culturală, în special uniunea scriitorilor *securizată de securiști* scriitori, care prin anii ’70 semnau hârtii contra lui Paul Goma, ce s-a revoltat pe față împotriva sistemului, actualmente delatorii acestuia râzându-i în față din fotoliile plușate ale uniunii, aflasem și asta. Că în prezent se încearcă o cosmetizare a acestor lichele inculte, zugrăviți pe exterior, în putrefacție pe interior precum *mormintele văruite*, se vede. Că mulți știu și cunosc multe dedesubturi, dar tac pentru că le e mai căldicel așa, gândindu-se, nutrind în hoitul interior la vreun amărât de premiu literar de care nici dracu nu va fi auzit, cunoaștem.

Domnilor muritori, ce nu știți dumneavoastră e că *istoria este fiica timpului*!

Din ce în ce mai multe voci tinere, puternice, capabile să se exprime în toate limbile și toate nuanțele, conștiente că au la îndemână doar cuvântul, critică uniunea scriitorilor.

Cu adevărat salutară este inițiativa unui senior, trecut prin toate furcile caudine ale vechiului și actualului sistem.

Ei bine, ***Bolile spiritului critic,*** un volum cu ținută, deși nu a apărut la o editură în urma căreia se cântă cu surle și alăute, tocmai despre spaimele românilor vorbește, despre ierarhiile de tip comunist, despre centralizare, despre mințile trase la indigo, despre cenzură și cenzorii care astăzi încearcă să ascundă propria mizerie sub preș, omițând că miroase în jur, despre faptul că românii au multe întrebări, dar niciodată răspunsuri, despre falsa libertate a opiniei, că de ai curajul să spui exact cum stau lucrurile o iei cu vârf și îndesat prin diferite modalități; fie marginalizare, fie amenințare pe față, fie ești omis din dicționare, fie ți se pierde din „greșeală” poemul dat să fie expus în vitrina poeților sau intervine *lapsus memoriae* etc.

Cui prodest? Literaturii universale în nici un caz, aceasta va cerne și discerne valoarea *per fas.*

Magda Ursache alege să fie inteligentă, să nu-i pese decât de cuvânt, conștientă că acesta nu te va trăda decît atunci când tu îl trădezi. Autoarea nu mitizează nimic, molfăie realitatea așa cum este ea, fragmentară și dură. Dureroasă nu e tocmai această realitate cât mai degrabă acțiunea omului brut, cel ce o produce.

Revistele literare ne-au obișnuit cu forma elogioasă a cronicilor, puțini lectori știind că acestea se scriu în funcție de prietenii, găști, motivații pecuniare, grade de rudenie etc. Doar criticii isteți, care mai mizează încă pe logos, dar și pe numele lor neterfelit, scriu recenzii reale, lăudând ce este de lăudat, criticând ce este de criticat. Și din acest punct de vedere cartea de față este abruptă, cu un spirit acid, panegiricele, ovațiile, nostalgiile fiind lăsate pe seama lingușitorilor din cultură. Textul face notă distinctivă față de altele prin greutatea tematică, prin franchețe, prin maniera de atac lingvistic. Un citat este tocmai nimerit ca să nu uităm cum putem deveni membri ai Uniunii Scriitorilor sau cum putem accede la o onorantă funcție de profesor în cadrul UMF, că furtul din alte cărți se practică nu doar de scriitorașii second-hand, care mai apoi sînt primiți în Marea Uniune Comunistă, ci și de unii doctori:

„Un colaj aiuritor, că altfel nu-i pot spune, produce Noemi Bomher sub titlul ***Ospăț de cuvinte. Imaginarul hranei în literatură***. După seria de dicționare de vise, repetând aceleași fraze din postfață în prefață și viță-vercea (autoplagiat), ideea autoarei e să constate *lumea oglindită de fundul bine lustruit al unei tigăi*, să sondeze literatura cu furculița și cuțitul, nelăsând la o parte setul de foarfeci din dotare. În SUA, plagiatul se pedepsește cu amendă zdravănă ori cu închisoarea. În Spania, plagiatul se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 2 ani. Francezii îi dau de rușine pe furi [...]. În **Românica**, fapta păcătoasă se trece cu vederea, considerându-se, probabil, că a cita onest, cu ghilimelele de rigoare, e un mod depășit de scriitură. Pe ex-ministrul sănătății, Mircea Beuran, ghidurile medicale franceze și americane plagiate nu l-au exclus din corpul didactic al UMF, București. Pe **Noemi Bomher** cărțile colajate, ca să nu zic plagiate, au făcut-o membru al Uniunii Scriitorilor.”

Plagiați, plagiați, tovarăși securiști-scriitori!

Hi, hi, hi, distinsa scriitoare Noemi Bomher, membră a Uniunii Scriitorilor corupți și comuniști, ar fi stat la închisoare în USA. În Spania... tot „la pârnaie cu tine”, că ai doar *ambiț*, dar îți lipsesc inteligența și creativitatea.

Cine știe, o fi dat ceva pălincă și flori pe la secretară să nu-i scoată plagiatul din dosar, ba să i se facă și reclamă. Se practică – at first hand. Despre găinăriile de acest fel și găinari, dar la alt nivel temporal, se povestește și în cartea mai sus amintită, cu precizarea că Magda Ursache îi numește *cărcălici:* „[...] cărcălicii s-au orientat și s-au limpezit repede. Cum sarcina numărul 1 a factorilor cu propaganda era ridicarea de noi cadre, s-au descoperit și stimulat destui scriitori care dovedeau *adâncă înțelegere pentru realismul socialist.”*

La uniune securiștii sunt aceiași, doar că înțelegerile

Henri Rousseau – ***A Negro Attacked by a Panther***

sunt altele.....materiale, coaliții de familie (Cultura SRL Familia), dacă ai tată profesor la litere în Sibiu și socru profesor la Universitatea din Timișoara sigur capeți un premiu în Cluj. Pentru ce? N-are nici o importanță. Coaliție de naș-socru-nuntaș, etc.

„Cărcălici" ați fost, „cărcălici" rămâneți!

Cartea Magdei Ursache are marele merit de a spune lucrurilor pe nume, nu de a bîjbîi într-o lingvistică sirop de trandafiri, ea nu produce maculatură, cum, de altfel, se cam practică pe la noi. E de înțeles! Învățați să recolteze maculatură în trecut, multora le e greu astăzi să se debaraseze de acest prost obicei. Sechelele comunismului, ce să-i faci!

Cum la noi viața e vis și revarsă de armonie, nu poți visa decât frumos... că ești fiu de securist (colaboraționist, trădător, pârâș, turnător, într-un cuvânt lichea) ca să ți se recunoască materia cenușie din cap, talentul cu care ai venit pe lume:

„*Unde Ni Sînt Securiștii*?, scria pe zidul Universității *Al. I.Cuza*, la vreme de Goloniadă. Un' să fie? În scaune de rectori și de prorectori, de decani și de prodecani, în Senat; răsplătiți cu titluri de docență ori cu palme academice, cu șefii de departamente ori cu călătorii din Seul în Costa Rica, [...]. Amnezie programată. Foștii hăituiți de securitate s-au trezit colegi cu odraslele coloneilor care i-au hăituit, ca Luca Pițu [...]. Școala intră sub zodia impostorii. În holul Universității, studentele sunt invitate la striptease masculin; asta când vreo fătucă-iepuraș nu decretează: *azi, eu sunt deasupra!* Și nu la poziția burta pe carte se referă ea [...]. Fostul ministru al învățământului, Athanasiu, îl recomandă pentru primărie pe Vanghelie, ca să demonstreze că dacă n-ai carte ai parte [...]."

Ce să spun!? Nu pot decât să afirm că Magda Ursache vede bine, poate prea bine, cu sau fără ochelari cu dioptrii. Să mai amintesc de privirea tridimensională a lui Thackeray? Mi-a luat-o înainte Val Gheorghe: „vede monstruos și râde enorm. Magda e un Thackeray cu fustă al deșertăciunilor bahluiene. E un David Lodge al campusului din Copou. Promiscuității opulente a englezului, Magda îi opune una ca atare, calică, de o plasticitate ucigătoare. Magdalizează inimitabil."

Fraza ei nu iartă, nu curtează pe nimeni. Cu talent, cu vervă, cu franchețe, scriitoarea despică, ea nu pariază pe jocurile de culise, pe rezervele intelectuale, nu mimează scrisul apelând la plecăciuni și pupături de mâini. Ea pariază pe estetica scrisului și pe cea a ființei.

Magda Ursache o marginală? Așa ar dori-o unii. Nu, scriitoarea se află în focul cel mai de mijloc al culturii, de această dată descriind *Bolile spiritului critic*. E o carte a anamnezei. Nimic nu este trecut sub tăcere. Descoperi o sete enormă pentru lectură, pentru întrebări la care vrea răspunsuri. Nu e specialistă pe *realizări magistrale*, pentru că a lipsit de la aceste cursuri.

Autoarea cărții, deși strigă cu gură largă demascând realitatea fadă, impostorii culturii, se mulțumește cu pașii mărunți, cu fărâmele, cu bucăți ironice.

Abordând cu aplomb teme de culise dintre cele mai diverse, vânjoasa Magda Ursache nu tace, nu mimează, ci dă pe față bâlciul românesc, apele tulburi în care ne scăldăm. Vorbește despre televiziune și oamenii ei, despre vedete și vedetism, despre manele și maneliști, despre scriitori și, aici, se pare că se simte cel mai acasă. Nu iartă nimic. Nu-i iartă pe cei de ieri, nici pe cei de azi. Cu un spirit polemic, citită, umblată prin toate mediile culturale de aici și aiurea, direct sau indirect prin cărți, autoarea nu cunoaște prudența. Mai mult, pentru ea prudența înseamnă a rosti adevărul, conștientă de miile de fărâme de adevăr. Un subiect des abordat ar mai fi deontologia culturii, unde intră, desigur, și etica ființei. O temă foarte complicată pentru această lume.

Ei bine, Magda Ursache consideră că etica este fundamentală pentru un creator, fie el genial, lipsa acesteia ar putea explica spiritul malițios al culturii române. Fiecare se mănâncă pe fiecare, fiecare se trezește genial în momentul în care privește în oglindă (oglinda, desigur, e deformată) și, cu toate că ne curge genialitatea din toate găurile reale și ireale, ne lipsesc multe... Nobelul și, mai grav, recunoașterea internațională. Cauza nu e limba neapărat, ci putrezeala spiritului românesc, eterna lâncezeală a ortodoxismului gregar de care nu mai scăpăm.

Magda Ursache nu omite nimic, nu cruță nimic, nici chiar pe ea însăși. Fraza cu aplomb taie cangrena din cultură așa cum se întâmplă în cele două capitole foarte sugestiv intitulate ***La USR se vorbește în șoaptă***: „Să zicem că Eugen Uricaru și-a dat demisia în interesul breslei, iar cobreslașii l-au apreciat din același interes. De la o vreme, însă, toleranța democratică nu mai miroase-a bine; confreria devine complicitate când atacul contează mai mult decât cauza atacului. Dacă se dovedește adevărată (chiar și parțial) acuza că a colaborat cu **Securitica** (mulțumesc, Cezar Ivănescu!) ce ne facem? Decât să ne transformăm în paranoizi bănuielnici, cum că X, Y, Z i-au turnat pe repetenții la algebra socială, obținând călătorii în străinătate, în sfidarea legii estice a legării de glie, vile, slujbe bune, burse etc., nu-i mai firească rânduiala de a cere descoperirea șoptilicilor? Sau numai omniscientul Mihai Pelin are acces la inițiere în tainele Securității?"

Arătând tipăritura Magdei Ursache prin Cluj, în stânga și-n dreapta, scriitorii *and* criticii, răsfoind-o cu ale lor *fingere*, mi-au spus cu o voce imperceptibilă, spășită..... *n-am auzit de ea, Magda Ursache*.

Cu siguranță, La USR (unde *securitica* încă trăiește) **se vorbește în șoaptă**.

Noapte bună, dragi securiști!

Constantin Coroiu

UMBRA CUVINTELOR

Octavian Paler la 80 de ani

Anii '40. Un licean, oprindu-se într-o zi în fața unei vitrine a Librăriei „Cartea Românească", din București, vede o fotografie mărită a lui Ionel Teodoreanu în care (prea)frumosul autor al ***Medelenilor*** apărea în cunoscuta-i rubașcă. Adolescentul citise înfrigurat ***La Medeleni*** și, deși rezistent la melancolii, moștenind în ființa sa tăria, încăpățânarea și austeritatea oamenilor din Lisa natală, „o așezare vrednică de lauda unui Hesiod…", plânsese totuși pe pagina unde moare Olguța.

Atunci, având imaginea acelei vitrine, s-a gândit o clipă că i-ar plăcea să devină scriitor.

Cei 44 de lei pe care tatăl îi dăduse fiului la plecarea în capitala țării, pentru a urma cursurile Liceului „Spiru Haret", „plătindu-i, astfel, expulzarea din mitul satului și copilăriei", se epuizaseră demult. Până la 44 de ani când, conform prezicerilor unei „madame Soleil de Făgăraș", trebuia să moară, dar când avea să-și publice prima carte, mai era vreme îndelungată și mai erau vârste (inclusiv ale lecturii) de trăit. Probabil că dacă n-ar fi publicat atunci cartea, chiar ar fi murit.

O moarte nu neapărat biologică, ci, poate, o absență pentru totdeauna dintr-un anumit orizont, o pierdere ireparabilă și incomparabilă cu aceea a unei genți de manuscrise uitată tot de el într-o librărie bucureșteană. Nu toate pierderile sunt triste, ba, uneori, pierderea unor manuscrise poate fi o izbăvire, chiar un câștig, dar aceasta ar fi fost cu siguranță tristă, cu atât mai mult cu cât noi, cititori onești și nesățioși, nici nu am fi fost măcar conștienți de ea… Corida începuse desigur o dată cu încercarea de escaladare a gardului primei copilării.

Călătorind cu mulți ani în urmă în Cuba și vizitând casa lui Hemingway, nu m-au impresionat aproape deloc puștile și trofeele cinegetice, unele râvnite de potentați ai timpului. Nu voi uita însă niciodată sentimentul pe care l-am încercat privind mașina de scris la care lucrase timp de decenii, în picioare, mereu în picioare, de obicei dimineața, marele prozator. În casa de la San Francisco de Paula din apropierea Havanei –, pe ai cărei pereți atârnau enorme afișe ce „anunțau" faimoase coride și pânze transfigurând încordarea teribilă, freamătul și dramatismul luptelor cu tauri –, mașina de scris mi-a apărut ca o mărturie și ca un simbol al unei mari victorii.

Corida ca metaforă a destinului. Nu mă îndoiesc că aceasta explică și seducția pe care corida și toreadorii o exercitau asupra lui Hemingway. Cel mai frumos cuvânt din tauromahie, citesc în ***Viața ca o coridă*** de Octavian Paler, este suerte (șansă). „Spaniolii, scrie el, sunt învinuiți de lipsă de tenacitate, dar nici unui toreador nu i-ar fi iertată o victorie pe jumătate. Și poate că ei sărbătoresc la o coridă nu atât înfrângerea taurului, cât înfrângerea unuia din marile lor defecte". Cu atât mai de neiertat ar fi o victorie neîmplinită pentru cineva care s-a născut și a copilărit într-un spațiu geografic și sufletesc unde oamenii au vocația lucrului temeinic. De la ***Hronicul***… lui Lucian Blaga și ***Viața ca o pradă*** de Marin Preda, nu cred să se fi scris pagini mai tulburătoare despre mitul satului și al copilăriei, despre „lumina cicatrizată a copilăriei", precum cele din ***Viața ca o coridă*** și ***Autoportret într-o oglindă spartă***. Iată rememorat un episod revelator din acea „alt fel de existență", din acel prim paradis pierdut, din acel univers inițiatic: „În noaptea Anului Nou, toți copiii din sat ne duceam în grădini, având, fiecare, un băț în mână, cu care atingeam merii, și strigam, angajându-ne într-un dialog vesel: «U, bă!», «Ce-i, bă?»,«Tai măru-acesta, bă?» «Nu-l tăia, bă, că la vară face mere și-ți dau și ție din ele.» Tot satul răsuna de strigătele noastre, replicile se întretăiau prin noapte, nu se știa cine pe cine întreabă, cine și cui răspunde, dar acea hărmălaie care ne făcea fericiți era un amestec simbolic de libertate și de constrângere. Fiecare era singur în noaptea grădinii sale, dar fiecare depindea de strigătele celorlalți, după cum ceilalți depindeau de strigătul fiecăruia. Bucuria era tânără, ritualul era arhaic și ne dădea, fără să observăm, o anumită idee despre viață".

Nu doar cel mai locvace dintre ai săi, ieșind din „discreția milenară" a stirpei, dar și cel mai sedentar, așa cum se autocaracterizează, Octavian Paler a călătorit totuși mult. Puțini sunt scriitorii care să-și fi valorificat așazicând la un nivel atât de înalt călătoriile și să fi ilustrat mai convingător în practica scrisului, în operă, adevărul că în orice călătorie nu găsești decât ceea ce duci cu tine. „În general, se crede că o călătorie îl ajută pe cel care o întreprinde să se părăsească pe sine. Eu n-am putut călători decât ca să mă regăsesc violent". La autorul ***Jurnalului mexican*** și al ***Mitologiilor subiective*** obsesia memoriei („…pe ulița pe care m-am născut soarele răsare parcă anume deasupra unui cimitir pentru a lumina întâi memoria") se leagă direct de obsesia călătoriei. A călătoriei reale, dar și imaginare. Fără călătoriile imaginare, cele reale ar rămâne niște simple întâmplări, schimbări de decor trecătoare și nesemnificative. A visa, ca Octavian Paler, să mergi în Spania pentru a reface drumul lui Don Quijote e, în fond, aspirația intelectualului și creatorului de a retrăi un mit. Un mit, cum ar spune Eugen Simion, luat din cărți. Și totuși nu itinerariul și nici isprăvile lui Don Quijote, ci corida îi oferă scriitorului parabola destinului. Mult mai „înrudită" cu mașina de scris i se pare sabia toreadorului, decât lancea faimosului cavaler despre care Octavian Paler a compus nu o dată pagini memorabile. Să fie oare mai identificabilă imaginea, „figura" scriitorului cu cea a toreadorului care „se joacă în arenă cu destinul însuși, încercând să-l păcălească, să-i ofere numai umbra sa"? Greu de presupus. Să semene oare mai mult magia coridei cu magia literaturii? Înclin să cred că da. Pentru Octavian Paler mașina de scris, după propria-i mărturisire, e o armă împotriva spaimei în fața trecerii nemiloase a timpului. Un fel de drog, ar putea decreta imediat cineva. Oricum, ea e o iluzie sau o sursă de iluzii în care scriitorul crede, ca și Don Quijote, în iluziile sale. Credința puternică, de care se știe, nu oricine este în stare, transformă uneori iluzia în realitate. Fără credință

și fără o asemenea iluzie n-ar mai exista poate literatura care este o realitate mai adevărată decât realitatea istorică. În fond, iluzie au fost și tărâmurile îndepărtate ale Indiilor pentru Cristofor Columb. Iar regina Isabela a intuit bine că acela care-i cerea consimțământul de a se aventura în căutarea lor era înainte de toate un creator, un imaginativ, un posibil ctitor de mare operă, un poet în ultimă instanță, și nu doar un temerar navigator și explorator: „Du-te și caută-le. Iar dacă acele tărâmuri nu există aievea, cerul va avea grijă să le zămislească, anume, spre a te răsplăti pentru curajul și speranța ta".

Poate că nimeni dintre personajele reale ale istoriei nu se aseamănă mai mult cu Don Quijote decât Cristofor Columb. Acestea sunt miturile spaniole care de secole au dat și dau – alături de altele – noi sensuri și noi legitimări spiritului european, fertilizându-l. Și nu doar celui european, de vreme ce Don Quijote constituie – așa cum remarcă Salvador de Madariaga – unul din cei „doi poli de conduită pentru toți oamenii, doi eroi simbolici ai umanității", celălalt fiind Hamlet. Mi se pare, de altfel, simptomatic că tocmai cineva din America Latină, din acele tărâmuri descoperite de Columb, e vorba de Octavio Paz, a putut scrie aceste propoziții: „Cine a văzut Speranța, nu o mai uită. O caută sub toate cerurile și printre toți oamenii".

Viața ca o coridă de Octavian Paler e un eseu despre destinul creatorului, al scriitorului în primul rând. Un destin care, mai devreme sau mai târziu, te somează să optezi. A opta pentru literatură nu e deloc ușor, fiindcă a opta pentru o iluzie presupune o maximă și adesea tragică luciditate. Nimeni nu e mai lucid ca Don Quijote, prototipul creatorului, a cărui estetică „își conține morala întocmai ca Parthenonul". Și Octavian Paler nu face decât să confirme o dată în plus schițând acest „program" al scriitorului: „puterea de a o lua mereu de la capăt, de a te culca seara convins că ai ratat totul și de a te îndrepta spre masa de scris îndată ce te trezești, inteligența de a fi modest (pentru a nu fi ridicol) și nebunia de a fi orgolios (pentru a nu renunța), curajul de a te înspăimânta când te simți victorios și insolența de a sfida înfrângerile, găsind în ele tăria, tenacitatea, încăpățânarea, pe care nu ți le pot da victoriile".

Am afirmat odată, plecând de la o idee a scriitorului, că toate cărțile lui Octavian Paler sunt victorii, mai mari ori mai mici, asupra Singurătății. Critica a vorbit în repetate rânduri despre ce înseamnă pentru literatura sa memoria, amintirile, care recuperează, căci: „ceea ce nu trăim la timp nu mai trăim niciodată". S-a vorbit chiar despre obsesia memoriei. Și, aș putea adăuga acum, dulcea, fecunda tiranie a amintirilor care devin literatură: „Dacă în timpul trăit al aventurii, Ulise se putea apăra de cântecele sirenelor, fie legându-se de catarg, fie astupându-și urechile cu ceară, de amintiri n-avea cum să se apere. A fost nevoit să le lase să-și depene cântecul. Astfel, acțiunea a devenit poveste, literatura fiind, de ce nu? o consolare a sedentarilor".

Numai proștii aleargă tot timpul; ei nu știu că sunt lucruri care nu pot fi observate decât stând nemișcat, că „***Odiseea*** însăși s-a născut într-o oră de imobilitate"; ei nu cunosc al patrulea punct cardinal de care vorbește Octavian Paler și din scrutarea căruia se naște Arta. Ei nu vor trăi niciodată acea clipă purificatoare când afară plouă ca în copilărie…

CONFRUNTĂRI EPISTOLARE

95 de ani de la moartea lui George Ivașcu

În ***Confruntări literare*** (vol. II, București, 1987) George Ivașcu publică și comentează corespondența sa cu G. Călinescu la care se referise, în treacăt, cu diferite prilejuri, de-a lungul celor peste 22 de ani, câți trecuseră până la această apariție de la moartea autorului ***Istoriei literaturii române de la origini până în prezent***.

Mai mult, George Ivașcu făcea acest gen de restituire după două decenii de la tipărirea primului volum din ***Confruntări literare***, răstimp în care s-a scris atât de mult (și totuși atât de puțin) despre G. Călinescu, inclusiv o foarte bună biografie datorată lui Ion Bălu și o monografie a lui Dumitru Micu. Corespondența dintre G. Călinescu și George Ivașcu ne transmite tensiunea a două perioade importante din viața și activitatea celor doi – a „Jurnalului literar" apărut la Iași în 1939, și a primilor 10 ani ai „Contemporanului", seria Ivașcu – așa cum poate nici o altă reconstituire, nici o altă evocare, oricât de expresivă, n-ar putea-o reda. Este mai întâi o tensiune a faptei, a creației, amplificată însă de împrejurările dramatice ale istoriei însăși. Ni se relevă, apoi, desigur, indirect, prin reacțiile, răspunsurile, atitudinile, pertractările, de altfel mereu constructive în spirit, ale lui George Ivașcu, un Călinescu imprevizibil, neliniștit, niciodată îngenuncheat de adversități, dominator și tandru totodată, aceeași ființă eminamente creatoare, cu energii nebănuite, inepuizabile și, mai ales, aceeași *conștiință*, conștiința caracteristică marilor umaniști și marilor intelectuali patrioți. Parcurgând corespondența, impresionantă mărturie privind atâtea momente de maximă încordare, de teribile frământări și „confruntări", am simțit, ca și în cazul celei dintre G. Călinescu și Al. Rosetti, presiunea unei istorii care se precipita. „Dialogul" epistolar se desfășoară, într-adevăr, așa cum observă George Ivașcu, între un temperament nestăvilit, aprins (al lui Călinescu) și „*unul de pasionat profesionist întru ale jurnalismului*". Simptomatic, dialogul, comunicarea au durat 30 de ani, nici un alt discipol al genialului critic nemanifestând atâta devotament ca George Ivașcu. Și, înclin să cred, nici unul, în afara acestuia, nu s-a bucurat de atâta încredere și de o prietenie atât de îndelungată, practic până în clipa morții marelui om, încât nu există, în esență, nici o diferență de ton și de stare între scrisorile tânărului de 28 de ani, secretar de redacție

la „Jurnalul literar“ („Sunt, deci, și promit solemn că voi fi totdeauna cuminte“; „Vă aștept […] cu nerăbdare (la Iași – n. mea). Mă bucur ca un copil că veniți duminică. Mă voi fortifica, mă voi lămuri asupra multor lucruri, mă voi reconforta. În sfârșit, voi simți prezența căpitanului de corabie…“) și cele ale omului și scriitorului, diriguitor, mai târziu, al celei mai impozante reviste românești postbelice – „Contemporanul“. În treacăt fie zis, numai cu colecția acestei publicații de ținută europeană, George Ivașcu, precum odinioară Iacob Negruzzi, ar fi putut păși, triumfător, sub cupola oricărei mari Academii de Litere. Să sperăm, așa cum scriam la dispariția sa neașteptată, în primăvara anului 1988, că în Câmpiile Elizee va fi existând o asemenea Academie.

Corespondența cu G. Călinescu atestă încă o dată, dacă mai era nevoie, pasiunea și vocația jurnalistului, care, pe lângă stăpânirea autoritară a meseriei („meseria tutelară“, cu propria-i formulă), a tainelor artei publicistice, avea luciditatea, echilibrul și pragmatismul constructorilor temerari și temeinici, tact, intuiție politică excepțională și, nu în ultimul rând, răbdarea și generozitatea de a acționa, atunci când interesele majore ale culturii sau ale publicației pe care o conducea o cereau, așazicând din planul al doilea. Scrisorile ce privesc colaborarea lui G. Călinescu la „Contemporanul“ sunt elocvente pentru puterea de adecvare și pentru știința amortizării șocurilor în condiții social-politice dificile, potrivnice, contradictorii. Trebuie spus deschis: dacă cititorul român a putut lua săptămânal contact, în „obsedantul deceniu“, cu spiritul proteic al lui G. Călinescu, aceasta se datorește în mare măsură lui George Ivașcu. Însăși reintrarea fostului director al „Jurnalului literar“ în publicistică, după 1944, se leagă de activitatea și personalitatea lui George Ivașcu, care a știut să-l mobilizeze pe G. Călinescu în momentele grele și să-l readucă mereu la locul din care acesta nu putea lipsi, decât cu riscul unei mari, irecuperabile pagube în planul culturii noastre. Punând cu precizie accentele, nuanțele, George Ivașcu înlătura indispoziția, rezolva conflictele, risipea norii. Iau la întâmplare un exemplu: scrisoarea din 7 ianuarie 1961: „Mult Stimate și Iubite Maestre! Consternată, redacția îmi semnalează că ați refuzat cronica pentru acest număr, punând un veto colaborării Dv. până la publicarea poeziei pe care ați transmis-o pentru numărul din 30 decembrie 1960. De n-aș fi grav bolnav, v-aș fi cerut îngăduința de a mă primi și a vă expune pe larg dificultățile pe care redacția le întâmpină în publicarea acestor versuri; ele sunt considerate cu totul inaccesibile, dacă nu de-a dreptul ermetice, unele nume proprii evocate părând atât de stranii, încât inserează un «mesaj criptic». Enormitate! veți exclama și, din punctul Dv. de vedere, pe bună dreptate. La o lectură mai puțin superficială, făcută de un cititor avizat, poezia nu este ermetică, și nici măcar «dificultoasă». Vă rog, însă, să vă situați cât de cât în locul (și locurile) Opiniei Publice care vă așteaptă și vă urmărește săptămânal, în paginile noastre, și din care o parte, cel puțin, vă ia drept călăuză în ale artei și literaturii, și atunci veți realiza exact dificultatea – reală pentru redacția noastră – de a publica o poezie într-adevăr originală, valoroasă, însă doar pentru un cerc restrâns, inaccesibilă, deci, marii mase de cititori.“

Nu numai inspirată în retorica ei simpatică, dar și elocventă pentru dragostea neclintită față de Maestru, pentru abilitatea cu care George Ivașcu știa, reușea să-l țină pe un Călinescu „lipit“ de revista pe care o conducea, este această încheiere a unei epistole în care autorului ***Cronicii optimistului*** i se solicită anumite colaborări și i se dă, totodată, deplina libertate de a decide: „Nu e nimeni mai tare ca Dv. la «Contemporanul», nici chiar umilul Dv. supus, G. Ivașcu“.

Scrisorile primite de acesta din urmă de la G. Călinescu sunt din păcate puține și, cu o singură sau două excepții, fără o semnificație deosebită. Mai interesante, cu o marcă de neconfundat, sunt dedicațiile pe diferite cărți; între acestea, cele pe care le citez în continuare îmi apar profund revelatoare în privința relațiilor afectuoase și de fructuoasă colaborare. Pe prima pagină din ***Principii de estetică***, Călinescu scrie: „Lui G. Ivașcu, arcul de ceasornic al „Jurnalului literar“. / Cu mare afecțiune. / G. Călinescu / Iași, ’939“. A doua datează din 1964 (volumul ***Cronicile optimistului***): „Lui G. Ivașcu, umbra sufletului meu fără de care aș fi stingher“.

„Căpitanul secund“ de la „Jurnalul literar“, săptămânal de referință, ce apărea într-un Iași crepuscular, într-un Iași de care își legaseră pentru totdeauna numele și renumele cele mai importante reviste, „Dacia literară“, „Convorbiri literare“, „Contemporanul“, „Viața românească“, el însuși devenit unul dintre cei mai mari jurnaliști și arhitecți de publicații din cultura noastră, a rămas un prieten credincios, mereu îndatorat, iar în unele clipe de cumpănă, apărător discret și eficient, „umbra sufletului“ lui G. Călinescu. Corespondența ne relevă faptul că întâlnirea lui George Ivașcu cu G. Călinescu a fost una providențială. Biografiile lor se intersectează, se împletesc timp de trei decenii – se și despart! – și n-aș putea spune care a avut mai mare nevoie de celălalt…

Paul Gauguin – ***Still Life with Grapefruits***

Mircea Dinutz

MARELE RĂZBOI ÎMPOTRIVA UITĂRII LA MUNTELE LEAOTA ȘI CE S-A MAI PETRECUT DUPĂ ACEEA*

Probabil nu s-a observat de la început și poate chiar poetul Gheorghe Izbășescu să nu fi înțeles asta „ab initio“: că are gustul marilor ansambluri, al construcțiilor atent cumpănite, de suflu epopeic, dar mai ales cizelate și strunite cu răbdarea unui perfecționist. Cărțile sale, acum e evident, se organizează în mari cicluri tematice, cu translări spectaculare între realitate și mit, chiar dacă Penelopa se numește Mirianida, Mona-Ra sau, abia recuperată în prezentul scriiturii, Mica Evă, iar Odiseu este doar rătăcitul pe drumurile lumii, ajuns – în sfârșit – în satul Lăicăi, spațiu inițiatic în care personajul își poate re-dobândi memoria și poate accede spre centrul ființei sale spirituale. ***Cântecele de mântuire*** (într-o ediție, sperăm, definitivă) ar constitui epilogul unei trilogii din care mai fac parte: ***O călărire în nori*** (Editura „Limes“, Cluj-Napoca, 2005), prologul acestei aventuri spirituale, și ***Scările de marmură*** (Ediția a III-a, Ed. „Limes“, Cluj-Napoca, 2004) ce cuprinde itinerariul aproape complet al Sinelui pentru regăsirea propriei identități.

Construcția lirico-epică – una dintre cele mai interesante din peisajul poeziei contemporane – impresionează prin rigoare, ordine, coerență, unitate tematică și stilistică, având ceea ce regretatul Laurențiu Ulici numea în 1984 „anvergura viziunii poetice“. Mărcile culturale, atunci când apar, nu fac decât să ne întărească în convingerea că dimensiunea gravă a existenței are, indiscutabil, și o viguroasă sursă livrescă. Astfel, imaginarul se deschide – dacă mai era nevoie – unui real rafinat de o memorie culturală prodigioasă.

Volumul este constituit, la rându-i, din trei cicluri ce încearcă a surprinde spovedania tulburată (în punctul de pornire) și tulburătoare a celui reîntors, după grele încercări, în orașul de pe malul Trotușului, în Ithaca-Lăicăi, pentru a-și regăsi – teribilă șansă! – puritatea originară. Dacă orașul era, în viziunea sa, o Troie asaltată de toate relele civilizației contemporane, Lăicăi nu poate fi altceva decât un topos cu virtuți purificatoare ce-l va obliga pe „eroul“ revenit acasă să-și înfrunte „străinul“, tot răul și sentimentul de adâncă frustrare cuibărite în interioritatea sa. Căutarea obstinată a ceea ce părea iremediabil pierdut apare în reprezentarea alegorică a unei vânători („Tu: vânătorul. Tu: prada“) ce are ca finalitate declarată „judecata vorbirii esențiale“. Fără a fi congestionate de simboluri, textele sale propun, într-un discurs mnezic alcătuit sub presiunea unor puternice trăiri emoționale, câteva semne ale realului ce-și mențin dualitatea de sens. Astfel, *trupul* este acel loc sacru în care „pâlpâie sângele mamei“, dar și „norocoasa cărare“ spre lumea părinților, *străinul* reprezintă condiția omului alungat din Paradis, dar și acea parte rătăcitoare, neasimilată din noi ce se insinuează în actele noastre, ne dictează – uneori – ce să facem, se răzvrătește, după cum *tipătul* poate fi chemarea vieții („sub muntele Leaota“), dar și nașterea textului.

Într-o atare viziune, *satul* și *copilăria* nu pot fi altceva decât repere stabile de atitudine morală și socială, așa cum *inima* (atât de des invocată) este epicentrul spiritual al ființei, ce tutelează autoritar aspra întoarcere spre sinele profund, procesul de regenerare a acestuia: „mă simt atât de refăcut / atât de refăcut, / când inima își uită nevoile și graiul“. Spațiul amintirii devine astfel un spațiu al reflecției și al întrebărilor fără răspuns: „ce să mă fac cu mine acum?“ Sentimentul de mărturisită dezorientare / rătăcire (vremelnică) a fiului vine din imposibilitatea de a alege tranșant între natură și realitatea textului. Pe de altă parte, el trebuie să asculte porunca tatălui (să nu-și părăsească neamul din care se trage), iar pe de altă parte e nevoit să recunoască că – dinspre mamă – vine fascinanta atracție a cuvintelor: „cuvintele ei verzi mă locuiesc / stăpânindu-mă cu mânia veche / a limbii șuierătoare / din ispisoace, din anaforele“. Oricum, vatra părintească și numele primit de la aceștia îi rămân bunuri supreme, care-i dau puterea de a lupta neabătut împotriva uitării, chiar atunci când amănuntul biografic rememorat provoacă neliniști existențiale: „Frica apelor negre de-atunci / de ce mi-a dat-o-n păstrare?“ (putem citi: „frica de moarte“) sau „Pe mine însă dincolo cine mă trece?“.

Lupta cu memoria (ce are aici, ca altădată leoaica lui Nichita Stănescu, atributul ferocității) capătă aspecte dramatice și dimensiuni mitice tocmai pentru că – spune poetul „la poarta memoriei / cerberii stau și pândesc“, amintiri cenzurate cerându-și aprig „eliberarea din inconștient“. Uneori tandră și nostalgică, alteori lucidă, pătimaș stăpânită, de cele mai multe ori dramatică și interogativă, confesiunea se naște din nevoia noului Odiseu de a se tămădui de rănile căpătate în periplul străinătății, tot așa cum *textul* își are justificarea temeinică în dorința de supraviețuire spirituală (vezi textul ***Revelația contemplației***, p.9). Deloc întâmplător, primul și ultimul ciclu al volumului cumulează cele mai multe interogații, expresie a nevoii disperate de a se re-defini, de a se regăsi în întregul său *minte-inimă-trup*, dincolo de confruntarea firească, nu mai puțin înverșunată, între durabilitate și fragilitate, între eternitate și efemeritate, între care se află „tunelul“ ce unește cele două lumi invizibile.

Oricât ar părea de ciudat, la o primă vedere, Gheorghe Izbășescu, poetul care a suportat etichete dintre cele mai contradictorii, are o sensibilitate romantică dublată de luciditatea unui creator ce și-a asimilat – cât era nece-

* Gheorghe Izbășescu, ***Cântece de mântuire***, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura „Vinea“, București, 2005

sar alcătuirii sale intelectuale și sufletești – lecția postmodernismului. Rezultatul este uimitor – un discurs rafinat, convingător în auto-reprezentările sale, purtând marca nobilă a autenticității, fără însă ca autorul să întoarcă vreun moment spatele sacrului sau să-și refuze dreptul la o imagistică pe măsura combustiei sale sufletești și temperaturii intelectuale pe care o întreține cu înalta competență și protecție a Hestiei (simbol dual al mișcării și statorniciei). Nu e singurul poet la care întâlnim un asemenea aliaj, dar e între puținii care reușesc să acceadă astfel la marea poezie. Întors acasă, în universul cald al bucuriilor simple, fiul se așază față în față cu umbrele trecutului, la judecata fără de părtinire a părinților săi. Evocând moartea tatălui, aflată sub semnul sacrului, acesta se izbăvește prin logosul purificator ce transformă – pe nesimțite – momentul stingerii într-un episod ce ține de zona miraculosului: „Ca lumini de lumânări scânteiau vorbele lui / pe pereți mișcând în șir galbene frunți / cât ninsoarea de-afară / venea pe căi paralele din neteda utopie / cu alaiul de clopote / ca-n peștera unde s-a născut pruncul Iisus“. Cimitirul satului, „un ospăț / cu torțe albastre“ suportă asaltul *uitării* și al nepăsării celor vii. Doar acum se pot vedea binefacerile *memoriei*, întrucât doar astfel trecerea timpului e mai ușor de îndurat. Instrument providențial, *foaia de hârtie* mediază, esențializează această ultimă întâlnire pe partea profană a existenței noastre. Alunecarea spre moarte a tatălui se face pe o „scară de fum între două lumi“, o trecere prin „tunelul portocaliu“, până când acesta „își va găsi morții dragi / în alba singurătate“. Cu orbitele „secate de lacrimi“ în fața părintelui „întins pe masă“, poetul revenit acasă de pe drumurile lumii păstrează privirea interioară întoarsă spre acest moment-limită pentru a re-găsi „cheia rătăcită a vechilor semnificații“. În acea zi vrăjmașă, când și-a pierdut tatăl, a primit moștenire de la acesta „pulsul de-a înainta“ într-o luptă neostenită cu timpul și uitarea.

Confruntarea cu moartea, ultima limită, popasul în cimitirul satului („pajiștea asta cu morți și cu vii“) îl întărește în această luptă cu timpul, unde nici măcar poezia („mașinăria de imagini“) nu ajută prea mult, ci doar un prelungit și pios exercițiu de umilință. De acolo, din lumea nevăzutelor, tatăl (arhetipul) își supraveghează fiul (avatarul supus eroziunii) să nu se abată de la ținuta morală impusă de tradiție și bun simț, în fața unor primejdii de neocolit: desferecarea simțurilor într-o „bucurie înfricoșată“ (oximoron întru totul lămuritor), precum și pericolul asfixierii (morale) în această „ciumă carbonică“ abia îmblânzită prin puterea magică a poeziei.

Amintirea se dovedește a fi mai puternică decât realitatea și în cazul mamei, reper spiritual regăsit prin întoarcerea obstinată a fiului spre momentul în care aceasta, răpită lumii vii, chemată de soțul îngropat în cimitir, se abandonează întunericului, drumului fără întoarcere, acolo „unde lumânările sufletului pâlpâie pe coridoarele umede“, deschizând „în inimă porți / către origini din viitor“. La început se aud voci, „o forfotă de cuvinte alunecoase“, apoi o singură voce ce avertizează: „poezia nu te vindecă doar te pune la pat / ca să poți crește după ce mori“ și – treptat – trecutul se lasă prins în prezentul scriiturii. Lumina fiecărei lumânări se deschide lacom spre mirificul tărâm al copilăriei, cu inerentele momente de intertextualitate, atât de confortabile: „După care li se furișează prin păr / împletindu-le în joacă eresuri / de verzi și mișcătoare șesuri“. O afectivitate delicată învăluie cele două portrete-efigie, călăuze de neocolit în această aventură a spiritului ce-și propune nu numai să treacă de zidurile memoriei, dar și să refacă – pe cât posibil – o structură arhetipală prin puterea magică a cuvintelor. Fiecare text are o structură proprie, cu o alternanță surprinzătoare a persoanelor gramaticale / perspectivelor, a secvențelor grave, ludice, nostalgice și vizionare, a momentelor de oralitate și severă expresie poetică, de ton constatativ, interogativ sau reflexiv; fiecare text se subsumează unui ansamblu, ca o piesă importantă și eficientă; în final, tripticul propus (I ***Întoarcerea la părinți***; II ***Cântece de mântuire***; III ***În ograda familiei***) sugerează un aspru și decisiv drum al regăsirii de Sine, eul liric trăgându-și puterile – în egală măsură – din natura primordială, cât și din realitatea textului.

„Chiar dă roade viața pe care / singur ți-o inventezi?“ O întrebare la care răspunsul se află implicit în fiecare text care se scrie pe sine cu o dureroasă luciditate și prin care autorul se re-inventează la fiecare pas. Locul nașterii (al eului biografic / al celui ficțional) coincide cu locul *renașterii*. Textul astfel întemeiat (un monolog adresat micii Eve) este mai mult decât o iluzie, o șansă de regenerare, un veritabil remediu al ființei.

Odiseu se identifică cu Orfeu, Eva cu Euridice și întâlnirea între cele două lumi poate avea loc. Marea satisfacție, ce apare în finalul unui text, este că *Eva-Euridice* și-a păstrat puritatea, și-a păstrat neatinsă aura sacralității: „Dar mi-a dovedit fața ta luminoasă și pură / că nu te-ai întors cu mâna goală din aventură“. În fond, eul livresc, aflat mereu în luptă cu „adversitățile memoriei“, este rodul imaginației și al nevoii de puritate, consecință nemediată a unei „rupturi“ între trup materie (pe de o parte) și suflet, spirit (pe de altă parte), între viață și moarte: „a venit […] / schimbul dintre morți și vii, / dintre părinți și copii“.

Dacă *lucrurile* au capacitatea de a reflecta / conserva chipul poetului, asta înseamnă că memoria lucrurilor păstrează o multitudine de chipuri, tot așa cum *oglinzile-texte* au un adevăr al lor (camuflat) ce nu se revelează oricui: „Iar de-ncerc să scot masca / textelor, / să le contemplu fața adevărată, / un pur limbaj se-nfiripă“. Între planul biografic și cel mitic se produce un permanent schimb de substanță, ceea ce transferă semnele realului într-un spațiu inițiatic, performant în datele mitologiei moderne. Aici, sub semnul unei „stele stângace“ (paznicul inimii sale) și al unui timp „blând și iertător“, noul Odiseu, reîntors doar vremelnic în Ithaca-Lăicăi se va întoarce la Onești, purtând în sine „proiectul unor stări sufletești, / palid așternut pe foi pe întinsul privirii“.

În totul, ***Cântecele de mântuire***, apărute la sfârșitul anului 2005, la editura bucureșteană „Vinea“, sunt o pledoarie patetic-cenzurată pentru o întoarcere firească spre centrul spiritual al ființei, unde amintirea spațiului natal, chipurile părinților, natura virginală, locuința și numele, lacul din grădină, muntele Leaota sunt tot atâtea „arme“ împotriva uitării, *întru mântuirea* celui reîntors de pe meleaguri străine în poeme a căror tensiune formală alternează cu ironia și calamburul, aluzia livrescă și zâmbetul amar, iar tonul profetic-vizionar se lasă abia ghicit.

Andrei Milca

GEORGE ENESCU – OMAGIAT ÎN STRĂINĂTATE

Moto: „El va reprezenta întotdeauna Absolutul, în raport cu care-i voi judeca pe alții."
(Jehudi Menuhin)

Astfel îl caracteriza pe Maestrul său (pe care-l considera cel mai important compozitor al secolului trecut!) unul dintre cei mai mari violoniști din toate timpurile. Nu doar Menuhin a luptat pentru promovarea lui Enescu în lume. Recent, ambasadoarea muzicii românești, Diva Mariana Nicolesco, a prezentat în premieră mondială integrala liedurilor enesciene, mai întâi în țară, apoi la Praga, Roma, Paris, New York și în Japonia. Enescu este recunoscut din nou pe scară universală – alături de Eliade, Cioran, Ionesco, Brâncuși sau Tzara – drept o personalitate de prim rang, un deschizător de drumuri pentru toți interpreții și compozitorii de după el, de la Darclée și Maria Cebotari la Ileana Cotrubaș și Angela Gheorghiu, de la Dinu Lipatti și Sergiu Celibidache la Radu Lupu și Lawrence Foster. De curând, datorită ecoului turneului tinerilor români – elevi ai Marianei Nicolesco – prestigioasa revistă italiană „Amadeus" i-a dedicat lui Enescu un amplu articol (în luna mai), semnat de Guy Cherpiu. Să nu uităm că 2005 a fost proclamat de UNESCO Anul Internațional „George Enescu", eveniment marcat cum se cuvine de excepționalul turneu al Divei și al „școlii" ei, pe trei continente, pentru a face cunoscute liedurile gândite de compozitorul român cel mai reprezentativ înainte de Primul Război Mondial, dar prea puțin promovate până acum. Prin Enescu și celelalte nume amintite mai sus România devine cunoscută în lume *nu* doar pentru Hagi, Ilie Năstase, Nadia Comăneci (și ei cu rezultate în domeniul lor, trebuie să recunoaștem!) ori Dracula, ci și pentru un barometru al muzicii clasice europene. Enescu a fost mai întâi recunoscut ca virtuoz violonist, dar *compozitorul* nu e cu nimic mai prejos, și el se dezvăluie publicului astăzi, cu o nouă fațetă. Românul *universal*, născut în 1881 în Moldova, a fost admis la numai 12 ani la Conservatorul vienez, la recomandarea expresă a lui Eduard Caudella, directorul Conservatorului ieșean. Brahms însuși este profund impresionat când copilul îi va interpreta câteva dintre compoziții. Dar Enescu nu este înregimentat de marea tradiție austriacă, pentru că în acea vreme ora exactă în muzică se dădea la Paris. Este locul pe care-l va alege – recomandat lui Mossenet pentru următorii… 50 de ani, Franța devenind, ca și pentru Cioran ori Ionescu, o a doua sa patrie, de „adopție".

Studiază cu Fauré, este considerat „noul Mozart", lucrările sale vor fi dirijate de celebrii Mahler și Mengelbert. Compune ***Simfonia I***, ***Suitele II și III pentru orchestră, Oedipe***, sonate pentru pian și mai ales ***Rapsodia Română***, poate chiar „peste" cea a lui Gershwin, ***Rapsody in Blue***. Totuși, este receptat mai mult ca un genial interpret decât ca un mare compozitor – creațiile sale, foarte elaborate, îi pun de multe ori în dificultate pe cei care îl abordau. *Stilul Enescu* nu era pentru toată lumea, ci pentru elite. Obligat, prin instaurarea comunismului, să aleagă definitiv exilul francez, devine profesor pentru Lipatti și Menuhin, după ce anterior se luptase pentru impunerea unor embleme românești, ca Ionel Perlea ori C. Silvestri. Moare în 1955, rămânând, cum îl vede Guy Cherpiu în articolul său din „Amadeus" – ***Vocile României*** – „un simbol al permanenței țării sale natale" în centrul vieții muzicale europene". Emigrată și ea din motive politice în anii '70, diva Nicolesco, alături de Jehudi Menuhin, vor purta mai departe mesajul Maestrului violonist, pianist, dirijor și un deloc de neglijat compozitor. Recent, la Paris, la Palatul Béhague (unde se află în prezent sediul Ambasadei României în Franța), Mariana Nicolesco și elevii săi au oferit un concert, de excepție, cu scopul de a reda publicului pagini mai puțin cunoscute din Enescu, recuperând astfel „istoric" anii săi „parizieni" și deschizând *sensul* operei sale spre Viitor. De reținut că George Enescu a compus 42 de lieduri, pentru pian, cor și orchestră (***Aurora***, de exemplu), în franceză, germană și română, unele pe versurile lui Carmen Sylva, nimeni alta decât Regina Elisabeta a României (se știe „apartenența" monarhistă a compozitorului, un motiv clar pentru care nu a putut fi „reciclat" de comuniști). Liedurile au fost compuse până în 1916, revizuite în anii '30, adăugându-li-se și altele, pe versuri de Sully Prudhonme sau Laconte de Lisle. Cel mai reușit dintre ele este ***Languir me fais***, din ***7 Cântece pe versuri de Clément Marot op. 15*** (1907). Urmează ca aceste inedite compoziții enesciene să ajungă și la Ierusalim, ca apoi Mariana Nicolesco să revină la New York, unde George Enescu a fost mai întâi recunoscut ca mare compozitor.

Andrei Milca

DISTIHURI – O ALTĂ „FAȚĂ“ A UNUI „PERSONAJ“...

Moto: „Snobii gustă arta doar când dă rateu. Rupeți cartea asta. Nici n-am scris-o eu.“

Corneliu Vadim Tudor lasă zgomotul politicii din când în când deoparte și se întoarce la armele sale de început, care l-au consacrat – versurile –, chiar dacă ele nu produc atâtea valuri precum intervențiile sale de orator în Parlament. ***Distihuri*** este cel mai recent volum liric al celui care, indiferent că stârnește reacții de dușmănie ori aplauze, trezește mereu atenția prin ceea ce face și spune. Mai nou, pe lângă… ridicarea unei „pușcării“ pentru „mafioți“ (e și o formă de *entertainment politic* în ironiile pe care le aruncă la fileu celor care cad în capcana aparențelor), Vadim Tudor mai are timp și pentru poezie. Una socială ori religioasă, dar obligatoriu *implicată*, cu versuri foarte bune uneori, dar și cu plictiseli prozaice, o poezie inegală, ca și reacțiile extreme ale celui alintat de admiratori „tribunul“. Grafica volumului, apărut în 2006 la Editura Fundației „România Mare“, îi aparține lui Eugen Mihăescu, iar prefața este semnată de maestrul Fănuș Neagu. Interesant portretul lui Vadim surprins exclusiv metaforic – caracteristic – de acesta din urmă: „***Distihurile*** lui Vadim: fuga vântului din zorii zilei cu o luntre plăsmuită de zugravii de subțire; în luntre, sprijinit de bradul catargului, *Poetul*; la lopeți: *Visătorul*; la cârmă: *Pamfletarul*“.

Practic, descoperim cele trei „compartimente“ ale cărții: 1. ars poetica / vocația liricului (unul de obicei mistic!); 2. utopia – oniricul, ludicul; 3. mesajul subversiv, polemic. Sunt trei aspecte care se întrepătrund la fel ca elementele discursive ale „tribunului“, când amestecă în monologurile sale vehemente versuri, istorie în date, argou și filosofie, diatribă și emoție. *Personajul,* pe care conștient autorul îl vinde pe tarabă, e unul complex: nu ni-l putem închipui altfel pe Vadim Tudor Liricul decât confundându-se cu mesagerul socio-diplomatic, ori cu virulentul pamfletar Alcibiade, cu penița viforoasă, având un model ilustru: Eugen Barbu, care și el se „inflama“ și apoi redevenea „sensibil“.

Încerc să mă detașez în a privi Omul, care stârnește scandaluri, și vreau să-i urmăresc Creația de aici, neamestecând – deși e greu – eul liric de cel biografic. Deși își putea limpezi distihurile, așezându-le tematic, după cum sugera și Fănuș Neagu, pe cel puțin trei secțiuni, Vadim preferă un conglomerat, o mixtură cu suișuri și coborâșuri din care putem extrage perlele sau rocile mai puțin reușite, florile sau lichenii. Un critic nu trebuie să respingă de la bun început Cartea din cauza celui care a „comis-o“. Ar însemna, subiectiv, să-l ștergem pe autor definitiv din Istorii. Opera sa, atât cât e, de pluton sau cu unele revelații, merită și ea citită, ca și a celorlalți confrați, pentru a arunca nu cu săgeți, ci doar cu judecăți de valoare. Repet, nu ne interesează ce face Vadim Tudor la Tv, când îi parcurgem ***Distihurile***, care nu au culoare politică – după cum Poezia nu e de „stânga“ ori de „dreapta“, ci e *pur și simplu*. Putem considera acest volum și un jurnal de creație sau o confesiune în versuri (grupate câte două, deși puteau fi lipite în catren sau ca poezii mai lungi, de sine stătătoare). Autorul a ales o variantă laconică, mergând pe versul scurt / provocare: e greu să sintetizezi lumea în două rânduri, e dificil să prinzi în câteva cuvinte o idee-fulger. Un distih e o metaforă în sine, iar cele de față pot fi simțite și ca haiku-uri, dar și un lung poem cu secvențe de *viață în sânge*. Metoda e cioraniană („Zi de zi mă scufund și îmi e tot mai greu / Parcă nu mai sunt eu, parcă nu mai sunt eu…“), punerea în practică e blagiană („Isus cânta la pian pe o colină / Torențială ploaie de lumină“), efectul e devastator celinian („cât mai rabzi Doamne specia umană / nu vezi cât e de rea și de vicleană“) ori nostalgic („copilărie, tu nu poți să mori / mai stărui în *parfumuri* și *culori*“…). E un Vadim erotic („la sărutarea ta, femeie-lyră / icoanele pe sticlă se topiră“), unul anecdotic – à la Anton Pann („nu-mi plac pe lume și îi iau la rost / femeia curvă și bărbatul prost“), altul sensibil în fața bolii și a morții („ca o lămâie veche te-ai făcut / tu, om răpus de cancer / te sărut“), altul iar demolator („eu știu că întărât Leviathanul“) și tot așa. Poetul dă și rateuri, cu versuri prea simple ori manieriste („Mă-ntind în pat ca în coșciug / În zori voi arde ca un rug“), dar are și momente de sclipire, dovada unui talent ușor risipit, când ar putea să fie mai echilibrat folosit: „eu sunt cel mai rău dușman al meu / nimeni nu îmi face ce-mi fac eu“; „mă uit cum câinii, rând pe rând, îmi pier / haite de îngeri mă așteaptă-n cer“. Cu vagi inflexiuni din Nichita și Sorescu, Vadim vrea să (ne) demonstreze că e o zi *vulcan*, alta *aisberg* și trăiește voluptuos, sadic și masochist simultan, cu o resemnare: „nu pot nici măcar să mă pierd în mulțime / azi numele meu e mai mare ca mine“. Popularitatea Omului pune în umbră harul Poetului…

Raol Dufy – ***Bunch of Flowers with Self-Portrait***

Florentin Popescu

ȘI CREANGĂ ARE DESCENDENȚI!...*

Se știe: Ion Creangă n-a prea avut descendenți literari. Farmecul, umorul, stilul lui inconfundabil n-aveau cum să „producă“ epigoni (deși, în treacăt fie vorba, au existat autori pe care binevoitoarea critică a timpului / timpurilor i-a apropiat de numele marelui humulesțean.

Și totuși… Și totuși o carte precum cea semnată de cunoscutul pictor Dan Hatmanu ne-a trimis numaidecât cu gândul la autorul ***Amintirilor din copilărie***. Și asta fiindcă între cei doi am descoperit nenumărate asemănări – mai ales în ce privește umorul. Și la Dan Hatmanu, ca și la Creangă, cititorul descoperă, în plus, o adevărată voluptate a povestirii. Cartea despre care este vorba sparge tiparele cu care ne-au obișnuit îndeobște volumele de memorii, atât cele mai vechi cât și cele de dată ceva mai recentă. De această dată lectura, pigmentată aproape la tot pasul cu întâmplări pline de haz, trăite de autor, devine agreabilă de la prima pagină. Căci de la prima pagină atenția cititorului este atrasă de buna dispoziție și de harul autorului. „În cercurile restrânse ale cunoscuților și prietenilor – mărturisește Dan Hatmanu –, povesteam lucruri și fapte din viață, mai puțin obișnuite, dar adevărate, care-i amuzau grozav. M-au îndemnat cu toții să le pun pe hârtie. Am ajuns să scriu din necesitate și nu din orgoliu“.

„Partener jovial de cerc intim, eminentul plastician Dan Hatmanu – nota undeva Constantin Ciopraga – posedă scriptic virtuți naratoriale de veche tradiție ieșeană. Memorialistul se situează dezinvolt în fragment, excelând în discursul concis, de nuanță anecdotică. Își joacă rolul de evocator bonom, construind cu vioiciune și umor; surâde comprehensiv, se amuză și se desfată. Atașant, familiar și necârtitor, îi stă bine o căldură ademenitoare. Tipologic, Dan Hatmanu se întâlnește cu G. Topârceanu, Gh. Brăescu, dar și cu Jerome K. Jerome ori cu Marcel Duchamp. Discipolul lui Corneliu Baba concurează cu maestrul său în nota unui anecdotism tandru“.

Ajuns la senectute, autorul Dan Hatmanu are, între multe alte merite, înțelepciunea de a concepe o carte întocmai cum a intuit că place posibililor lui cititori; fără date și informații aride, fără detalii care sfârșesc prin a obosi ori chiar a plictisi, chiar și atunci când e vorba de o mare personalitate, fără acel arsenal documentar care, la urma urmei, poate fi aflat din diverse dicționare ori istorii ale artelor. Nu, dimpotrivă; fără să facă în nici un fel paradă de statutul său de artist, autorul mizează aici pe altceva: pe anecdotă, pe întâmplarea cu haz, pe poantă. Și, Slavă Domnului! De-a lungul unei vieți d-sa a acumulat nenumărate amintiri a căror relatare, dacă este făcută cu talent, poate destinde cititorul.

Dan Hatmanu nu se pretinde scriitor și scrisul său „din necesitate“ l-a condus către elaborarea unui volum cu totul remarcabil.

Astfel, este amuzant să aflăm că la vârsta de numai două luni o mătușă a confundat sticluța de medicamente cu una de rom și i-a dat copilului acea băutură alcoolică, iar mai apoi acesta rodea muchiile de la pereți, pe când mai târziu, la liceu, fiind foarte fricos, intra întotdeauna în clasă al 13-lea, împins de colegi ca să nu le meargă lor prost. În facultate, viitorul artist și-a pierdut din timiditate și nu s-a dat înapoi de la chefurile puse la cale de colegi. Căsătorit, mărturisește Dan Hatmanu, „am hotărât să beau numai acasă, de două ori pe săptămână. Mă aprovizionam din timp cu băutură. Soția mea era bucuroasă că măcar beam acasă. În acele zile, puneam ceasul să sune mai devreme, pentru a fi ziua mai lungă“.

Anii de liceu sunt „marcați“ prin evocarea unor momente și figuri memorabile, între care și aceea a unui profesor de educație fizică, dur și exigent, care, din motive de chiul, i-a pus naratorului nota 2, spre stupefacția familiei. Dascălul cu pricina avea o idee fixă: pentru a promova, fiecare elev trebuia să execute „bolta“ și așa se face că Hatmanu începe repetițiile cu tatăl lui și după mai multe

Vicent van Gogh – ***Trandafiri roz în vază***

* Dan Hatmanu, ***Amintiri în timp***, Editura „Pallas“, Focșani, 2006

zile de chin reușește să execute și el nu prea simplul exercițiu sportiv. Peste ani, însă, elevul chinuit de atunci se va răzbuna într-un chip original: speriindu-l pe profesor cu motocicleta și determinându-l să se refugieze pe un gard („– Educația fizică, domnule profesor, zisei eu, ambalând motorul și trecând săgeată pe lângă el, într-un nor de fum.“)

Peripețiile continuă și în anii maturității și cu aceeași dezinvoltură și degajare, cu același umor autorul relatează fel de fel de întâmplări: cum a fost vindecat de o pareză parțială a feței de către un medic din Leningrad printr-o metodă cu totul originală: injecții în vene cu un fel de zer, cum s-a amuzat în Cehoslovacia când unei colege de excursie i-a fost adusă dulceață în loc de creier pané, după ce se chinuise îndelung să-i explice chelnerului ce dorește; cum ani în șir a trăit cu spaima că ar fi putut contracta microbul turbării (după ce a adus în casă un cățeluș și ulterior s-a dovedit că acela era bolnav, iar când artistul și soția s-au dus să se vaccineze, li s-a spus că e prea târziu; după câțiva ani, când credeau că au scăpat și se bucurau de asta, întâlnind pe cineva într-un tren, acela i-a spus senin și rece: „– N-aș vrea să te sperii, dar am cunoscut o persoană care a turbat după cincisprezece ani și acum e oale și ulcele“), o întâmplare de la Paris unde, ca să fie „în ton“ cu moda artiștilor francezi, cum îl rugase ambasadorul nostru de acolo, „a aterizat“ în primul magazin, de unde și-a cumpărat „un pardesiu subțire, croială modernă franțuzească, deși era încă iarnă, și-o pălărie cu boruri înguste și cu carouri deschise“, dar fericirea n-a ținut mult, fiindcă după două zile a făcut o febră de 40 de grade. Etc. etc.

Cartea lui Dan Hatmanu mai cuprinde și emoționante și calde evocări ale întâlnirii autorului cu scriitori și pictori din toate generațiile (Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Constantin Baciu, Constantin Piliuță, Magdalena Rădulescu și alții).

Dar poate că cele mai amuzante rămân paginile în care, cu o ironie (care până la urmă e amară) citim: „Stăteam întins pe balcon într-o după-masă frumoasă de vară […] Mă gândeam la «poezie» și la poeții de altădată, care descriau în poeziile lor momente de încântare ale naturii, azi considerate depășite și înlocuite de multe ori cu o poezie fără «poezie», având alte sensuri, însă filosofice etc.

Am încercat și eu o astfel de poezie, doar din curiozitate și amuzament, plecând de la enigmele existenței noastre, cu multe semne de întrebare, ca în poezia ***Être***: «Unde ești? / În creier? / Sau în inimă? / În inima creierului? / Sau în creierul inimii? / În inima inimii? / Sau în creierul creierului? / Sau ești cumva în afara lor?»

A, dar mi-am zis, cred că nu-s suficient de îndrăzneț, trebuie să forțez și să șterg legile firești ale naturii. Și atunci am încercat câteva poezii unde-am răsturnat rolul lucrurilor și al obiectelor, ca în ***Anxietate***: «M-am îmbătat / felinaru-mi intră-n burtă / mi-a rămas ochiul pe masă. / Stau invers cu capul sprijinit în pământ / și cu picioarele spânzurate în univers / și mă balansez cu fiecare clătinare a pământului. / Ce dracu mă fac? A început să mă doară și pământul / Iar mașina de călcat pe care-am mâncat-o cu lăcomie / Îmi devine antipatică. / Poate totuși e un vis / Și m-oi trezi printr-o tresărire albastră în patul echilibrat!»

Când i-am citit-o soției, a făcut un gest nedefinit și-am mai scris una: ***Zăpada oilor***. […]

– Hai la masă și spală-te pe mâini – spuse soția mea, care bănuia ce scriam în continuare.

– Imediat… s-o termin și pe-asta, care-i mai realistă:

«M-am priponit în câmp / Zburând și mă zbengui în spirală / Știind că nu pot face / Prostii mai mari decât funia. / Mai văd și alții priponiți de ei / Singura teamă mi-i / Să nu ne-ncurcăm funiile.»

– Vezi să nu-ncurci tu borcanele! Hai la masă!“

Orice alte comentarii sunt de prisos…

LUSTRAȚIA, CA TEMĂ LITERARĂ

O noutate: înaintea unei „legi a lustrației“, de care se face atâta caz de câțiva ani prin Parlamentul țării și prin mai toată presa românească, avem și un roman pe această temă. Surpriza ne-a fost procurată de curând de Ion Puiu Stoicescu, dramaturg și prozator nu tocmai necunoscut cititorilor, fiind autorul mai multor volume de proză, al mai multor piese (jucate pe scene din țară, din Iugoslavia, Polonia, Bulgaria, Cehia, Ungaria) și în viața de toate zilele un foarte apreciat reporter de televiziune.

Condei cu o bogată experiență a scrisului (***Copiii și literatura***, 1965; ***Taina Crinilor de piatră***, 1982; ***Anotimpurile eternei iubiri***, 1984; ***Cât costă un om***, 1988; ***Dimensiunile infinitului***, 1991; ***Clipa fără umbră***, 1997; ***Închisoarea de pe insula Artsinis***, 1999), Ion Puiu Stoicescu revine acum pe piața literară cu romanul ***Vâslaș pe Rubicon*** (Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 2005), inspirat, cum am amintit deja, de mult dezbătuta problemă a existenței sau non-existenței, a necesității unei legi a lustrației, care ar fi menită să pună capăt, o dată pentru totdeauna, controverselor privind trecutul unor demnitari chemați să „construiască“ destinul unei Românii democratice, eliberată de orice posibile „umbre“ pe care anumite personalități politice le-ar putea arunca asupra viitorului apropiat al țării.

Fără să acuze ori să caute scuze, fără a se situa pe o poziție sau alta în menționata dezbatere, Ion Puiu Stoicescu a realizat o construcție romanescă sugerată lui de datele realității („Precizez din capul locului – scrie domnia sa într-o notă de la începutul romanului –, pentru a elimina unele posibile speculații, că personajele acestui roman sunt absolut imaginare, dar situațiile sunt absolut autentice“.) și cred că, înainte de toate, acesta este un

atu pentru ca volumul să aibă o audiență largă, mai ales azi, când lectorul se interesează de mai toate mișcările și schimbările din plan politic.

Vâslaș pe Rubicon este, cum lesne se poate deduce, un titlul simbolic (să ne reamintim că Rubiconul, micul râu din estul Italiei, dintre Rimini și Cesena, e hotarul dintre Italia și Galia Cisalpină și că trecerea lui în anul 49 î.e.n. de către Cezar a marcat începutul războiului civil care a dus la prăbușirea regimului republican de la Roma), voind să sugereze că tranziția noastră de la comunism la capitalism ar fi un altfel de Rubicon, modern, pe care alți „cezari" ar fi chemați să-l treacă spre a se pune capăt disputelor și „războaielor" politice din Parlamentul țării și din presă.

Autorul ne propune ca personaj principal al cărții lui un senator (nici nu se putea altfel!) din generația mai vârstnică de politicieni, fost deținut în anii '50, încarcerat atunci și condamnat printr-o înscenare judiciară, cum au fost în epoca aceea cu miile în toată țara, ajuns acum, ca reprezentant al partidului din care face parte, pe prima scenă a țării, cu un cuvânt important de spus în ce privește destinele acesteia.

De profesie medic, de notorietate în domeniu (cum aflăm pe parcursul romanului), Arthur Oprescu a fost arestat în urma unor învinuiri „fabricate" de Securitate și apoi condamnat potrivit articolului 209, de tristă amintire, din Codul Penal („uneltire împotriva orânduirii de stat și dușman al poporului"), îndurând supliciile închisorilor comuniste sub aspectele lor cele mai dure și mai tenebroase. Acest trecut trăiește obsesiv în memoria lui și astăzi când se bucură de toate privilegiile poziției sale politice. Un accident de automobil datorat nechibzuinței, îl duce pe Arthur Oprescu pe patul spitalului – nefericită întâmplare care determină un întreg șir de alte întâmplări în viața apropiaților săi și o răsturnare de situație și în ceea ce-l privește: colegii din propriul partid încep mașinațiunile pentru a-l înlătura din Senat; dușmanii își iau ca asociat în demersurile lor presa pentru a se da la iveală trecutul senatorului (care ar fi făcut poliție politică și în timpul detenției și-ar fi turnat colegii la Securitate. Ba, mai mult, în timpul unei emisiuni difuzate pe postul național de televiziune, un fost coleg de securitate intervine telefonic și demonstrează că printr-o abilă punere în scenă (doctorul semnase niște hârtii crezând că sunt simple tabele de evidență a persoanelor care intrau și ieșeau din minister, dar, în realitate, erau state de plată), senatorul de azi a fost remunerat de către Securitate pentru serviciile aduse (înaintea arestării a redactat note de informare asupra călătoriilor lui de documentare științifică în străinătate) și, deci, nu mai există dubii în legătură cu prestația lui față de organul represiv amintit. Emisiunea respectivă determină, în plan mai restrictiv, ruperea definitivă a relațiilor senatorului cu Maria, marea lui iubire din tinerețe și care, printr-un nefericit concurs de împrejurări, a ajuns să locuiască în aceeași clădire cu el. Și pentru ca lucrurile să se complice și mai mult, într-una din zile, după ieșirea senatorului din spital, la poarta importantului om politic sună doi indivizi din lumea interlopă și – cu ajutorul unor scrisori dintr-o corespondență pe care Arthur Oprescu a purtat-o în tinerețe cu o tânără, epistole atestând că doctorul a avut un copil cu aceea, nerecunoscut oficial – încearcă să-l șantajeze, pretinzând o mare sumă de bani, dar nereușind, într-o primă fază, să obțină decât jumătate din ea. Rămas singur, cu multe mustrări de conștiință și hărțuit din toate părțile eșichierului politic (și nu numai) Arthur Oprescu moare și ultima filă despre destinul lui e „scrisă" de un muncitor pietrar care îi consemnează numele pe o piatră funerară în cimitirul Bellu.

Firește, dincolo de firul narativ propriu-zis, poate întrucâtva simplu la prima vedere, ne interesează în ce măsură romanul este împlinit artistic și reușește să convingă sau nu, apoi care sunt notele lui distinctive în contextul literaturii inspirată de imediata noastră realitate.

Trebuie spus că volumul e scris într-un stil alert, plăcut cursiv și pe lângă alte virtuți pe care cititorul i le descoperă pe măsură ce înaintează în lectură, se remarcă, între altele, și prin forța și talentul cu care autorul urmărește mișcările sufletești ale personajelor, pe de o parte, iar pe de alta știe să descrie anume medii prin care își poartă eroii. Bunăoară, scenele terifiante din închisoare, torturile și metodele de intimidare și înspăimântare a arestaților, ori, în alte locuri, viața de zi cu zi a Bucureștiului ascuns privirilor (avem, astfel, o mini-panoramă a traiului hingherilor și aurolacilor) sunt cutremurătoare și rămân pentru multă vreme în memoria lectorului. Ar mai fi, apoi, de adăugat, ca un adjuvant al tuturor acestora, ironia și umorul amar cu care Ion Puiu Stoicescu amintește, în treacăt, unele efecte ale degradării vieții economice și sociale din România postdecembristă: un profesor universitar ajunge să cerșească și dacă o întâmplare fericită nu l-ar fi adus aproape de senatorul Arthur Oprescu, ar fi rămas la cheremul unui șef de clan al cerșetorilor, un fost muncitor dintr-o fabrică ajunge șofer, un miner a fost disponibilizat și trăiește în sărăcie într-o mahala etc.

Așa cum apare în carte, senatorul Arthur Oprescu nu este vindicativ și nici rob al unor patimi înnăscute ori dobândite de-a lungul zbuciumatei lui vieți.

Ajuns la senectute, el e mai degrabă indiferent față de învolburările și luptele politice – de unde și pasivitatea în Parlament și întoarcerea către clipa în care trebuie să-și evalueze propriul trecut, împlinirile și neîmplinirile. Îl caracterizează un soi de blazare și pentru el contează, mai mult decât viața politică, eventualele reparații pe care le mai poate aduce în relațiile interumane (Mariei, fosta iubită, îi asigură o locuință și un trai decent în apropierea lui, pe Nedelcu, decăzut de la condiția de profesor universitar la aceea de cerșetor pe străzile Bucureștiului, îl angajează administrator).

El însuși înstrăinat într-o lume evoluând pe alte coordonate și cu alte principii decât acelea în care și-a trăit tinerețea, Arthur Oprescu este condamnat (nu de un tribunal, ca odinioară, ci de istorie) să dispară odată cu trecutul din care vine, trecut care pentru noile generații nu mai are nici o relevanță. Alte reguli, alte căi și alte idealuri are de urmat lumea de azi, iar senatorul nu-și mai poate afla locul în ea…

„Rubiconul" lui Ion Puiu Stoicescu este mult mai mare, mai tulburător și mai vijelios decât cel pe care l-a trecut Cezar în antichitate. Și, în plus, deși este și rămâne unul simbolic, nimeni nu știe câți dintre cei mulți care „vâslesc" pe apele lui vor putea ajunge la țărm. Și nici când…

Adrian Popescu

UN GEST CULTURAL DE ADMIRAT

Traducerea în românește a operei teologului Augustin (considerat sfânt în Biserica Catolică și fericit în Biserica Ortodoxă) marchează un moment de maturitate a culturii noastre. Fără îndoială că tălmăciri au mai existat, în special a mult cititelor ***Confesiuni*** care cunosc numeroase ediții, sau a monumentalei lucrări de filosofie a istoriei, ***De civitate Dei***, dar acum asistăm la o valorificare sistematică a lucrărilor dogmatice considerate mai importante Traducerile lui Vasile Sav, un proiect ambițios, urmăresc să ne ofere în românește, din moștenirea augustiniană, un capitol esențial, cel al dogmaticii, parte integrantă, de neocolit, a mirificei simfonii creștine". Pitagoreismul și platonismul (neoplatonismul), Aristotel și alți gânditori antici sunt asimilați creator de gândirea episcopului Hipponei. Nu mai puțin speculația occidentală, gândirea „tare" a Apusului creștin se nutrește din scrierile lui Augustin. Redutabil polemist, combate erezia arienilor și apoi pelasgianismul, definește grația, *gratia gratis data*, predestinarea și Trinitatea ca unică Ființă în trei ipostaze, în mult citata ***De Trinitate***, tradusă și la noi parțial, din 1907, vezi seria „Părinți și scriitori bisericești", Fericitul Augustin, ***Scrieri alese, Confesiuni***, traducere de Nicolae Barbu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1985. Acum este vorba despre ***De libero arbitrio*** și despre Enchiridon (***Manual despre credință, speranță și iubire***), despre lucrarea ***Despre credință și crez*** ori ***De musica***, ori apreciatele ***Solilocvii*** ori ***De natura boni*** (***Despre natura binelui***) Și în aceste scrieri dogmatice, teologul și filosoful creștin al veacului al patrulea, cel care întrunește în persoana sa lumea veche, romană și pe cea nouă, a creștinilor, stă la temelia reflexiei europene creștine. Sfântul Augustin devine un „ctitor al culturii moderne", fie și numai pentru definițiile și distincțiile sale geniale asupra sufletului, nemuririi, subiectivității, persoanei, Binelui, Adevărului și Frumosului Creatorului și a creației, cunoașterii tripartite (matutine, divine, vesperale), Ființei, înțelepciunii, filosofiei (amor sapientiae), Trinității. Un izvor de viguroase ape latine, țâșnind inspirat, fertilizând veacuri de meditație răbdătoare și credință înaripată. Stilul Sfântului Augustin, retor la Segesta natală, în nordul Africii, retor în Mediolanum, unde se convertește sub influența Sfântului Ambrozie, episcopul Milanului, al unei intervenții binecunoscute, apoi, decisive se spune, din 398, a vocii de copil, care îl îndemna la aceasta, are calitățile intelectuale ale dialecticii antice. E profund și suplu totodată, cum s-a observat, găsim în el „suplețea spiritului lui Origene și grația și elocvența unor Vasile cel Mare și Ioan Chrisostomul".

Chiar dacă mulți traducători s-au învrednicit să ne dea echivalențele românești ale gândirii lui Augustin, efortul lui Vasile Sav, prezent cu volumele ***Enchiridion***, ***Despre credință și crez***, ***Despre crez și catehumeni*** și ***Liberul arbitru*** – 2002 – în ediție bilingvă, sunt un semn lăudabil de refacere a unui decalaj față de culturile care, tot pe baza celebrei ***Patrologii*** a lui J. P. Migne, au avut traduceri ale lucrărilor dogmatice cu câteva secole mai devreme. Așa cum studiile despre Augustin nu au lipsit cu totul nici la noi, M. Popescu – 1897, Teodor Racovițean – 1945, Ioan I. Ică – 1961 etc.

Henri Matisse – ***Corner of the Workshop***

Parte importantă a gândirii moderne, anticul și contemporanul nostru Augustin ne întâmpină la început de an din deja bine începutul mileniu al treilea, cu înțelepciunea credinței devenită faptă de cultură, îndrumare morală, practică.

Dumitru Matală

ASCENSIUNE CĂTRE NICĂIERI

Zece mii de cititori au și cumpărat cartea, chiar în prima sa zi de apariție. Cel puțin așa ne asigură „Financial Times“, într-o scurtă notă de prezentare, și n-am avea motive să citim informația cu suspiciune, câtă vreme ne-o și pune la dispoziție o publicație financiară. În 1989, când i-a apărut, Amos Oz era deja considerat unul dintre marii scriitori din Israel, așa că romanul acesta, ***Să cunoști o femeie***, a trecut rapid în fruntea topurilor de vânzări. Acum, când apare și în românește, la editura „Polirom“, Amos Oz este de mult o celebritate, autor al unor numeroase volume de proză și eseuri, tradus în vreo treizeci de limbi, câștigător al unor prestigioase distincții și nominalizat la premiul Nobel. O carte de vizită care, desigur, atârnă greu în existența literară a unui scriitor și care, fără îndoială, și-a spus în cele din urmă cuvântul și în eforturile desfășurate mai ales în ultimii ani pentru a-l face cunoscut și în țara noastră.

Pe de o parte, firește, se poate presupune și că foarte mulți dintre cei zece mii de cititori care și-au procurat cu atâta grabă volumul au făcut-o nu neapărat pentru notorietatea scriitorului, cât pentru titlu: ***Să cunoști o femeie*** se poate traduce, cu puțină bunăvoință, și prin expresia „Să iubești o femeie“, ceea ce te duce repede cu gândul și la un roman de dragoste, dintre cele duioase – și lacrimogene – și sfâșietoare. Dacă or fi existat asemenea cumpărători, cu siguranță lectura cărții le-a pricinuit o cruntă dezamăgire. Pentru personajul central al romanului, nimic de zis, „Ivria Lublin fusese singura lui dragoste, dar asta se întâmplase cu multă vreme în urmă“ – după cum ține să ne avertizeze, cu orice risc, autorul. Așa că romanul începe, destul de abrupt, aș zice, după moartea Ivriei, care se petrecuse într-o împrejurare ce putea fi tot atât de bine un accident ori o sinucidere – n-o să știm însă niciodată ce anume a fost. Iar cele câteva rememorări ale soțului ei despre anii petrecuți împreună sunt și puține, și zgârcite în efuziuni, ca un argument în plus că se consumaseră, chiar așa, „cu multă vreme în urmă“.

Pe de altă parte, până și profesia personajului principal ar putea fi tot un argument în favoarea marelui număr de cititori care s-au înghesuit să cumpere cartea lui Amos Oz. Într-adevăr, Yoel Raviv este sau, mă rog, a fost, până să înceapă romanul, agent al serviciilor secrete israeliene, lucru care poate servi drept aviz imperativ pentru amatorii de literatură palpitantă – și spectaculoasă – și senzațională. Numai că și de data aceasta și tot așa, cu orice risc, autorul informează, neutru, că Yoel este un alt gen de agent: „El niciodată nu a percheziționat și nu a cotrobăit prin locuința cuiva, nu a filat pe cineva printr-un labirint de străduțe, nu s-a încăierat cu «băieții duri», n-a plantat microfoane. Treburile astea le făceau alții.“ Mai mult decât atât, Yoel nu fusese niciodată atras de filmele sau cărțile de suspans: „Nu vedea ce rost are să citești romane de spionaj ori thriller-uri. Numai când colegii de la birou vorbeau despre o nouă carte, a lui John le Carré, să spunem, catadicsea și el să răsfoiască romanul“. Așadar un alt motiv, încă unul, de a-și dezamăgi pentru totdeauna posibilii cititori de o anumită categorie.

Și totuși, ce ne mai poate spune romanul ăsta, care nu ne propune nici o nouă versiune a lui James Bond și nici măcar o altă ***Love story***? De aici mai departe lucrurile încep să se complice, simțitor aș adăuga, și, pe măsură ce parcurgi cartea, nici nu ți se oferă vreo soluție; pentru că nici personajul ei nu găsește vreuna. De căutat, însă, caută, toată cartea nu este decât o căutare a unei soluții. Că n-o găsește, până la sfârșitul ei, se pare că nu el este de vină și nimeni altcineva nu-i. Oricum, Yoel încearcă, măcar atâta lucru trebuie să facă, mai cu seamă că nici nu poate ști, dinainte, dacă va găsi ceva sau nu. După moartea soției sale se hotărăște să-și schimbe radical modul de viață. Nu ca să se refugieze de sine însuși, fiindcă de tine nu poți scăpa nicăieri, ci pentru a-și croi, pe cât posibil, un nou început. Așa că se pensionează înainte de termen, își părăsește și locuința de la Ierusalim, închiriază alta într-o localitate din apropiere, le ia cu el și pe mama, pe soacra și pe fiica lui și se pregătesc, împreună, să ducă o nouă existență. Tot el își expune pe larg intențiile, noile proiecte, într-o discuție deschisă cu fiica sa: „Am chef să stau acasă, fără să fac nimic, alte câteva luni de zile. Sau chiar ani. Sau pe vecie. Până o să reușesc să descopăr ce se petrece. Sau despre ce e vorba în propozițiune. Sau până ce o să mă conving, prin propria-mi experiență, că e

Jacques van Coppenole – ***Giroflées in a Vase***

cu neputință să descoperi, să înțelegi ceva“. Cât se poate de limpede, nu?

Numai că, pe drumul ăsta de la proiecte la realitate, lucrurile nu sunt întotdeauna tot așa de limpezi. Pline de toată bunăvoința, dinspre partea lui, tentativele sale de a deveni un autentic gospodar-pensionar-provincial se izbesc întruna de tot felul de piedici. Niște piedici pe care se pare că și le pune în primul rând el – iar aici trebuie neapărat intercalat un citat ceva mai lung, e drept, însă pe deplin edificator: „Nimic nu fremăta în el, decât o vagă dar constantă senzație că nu era treaz: că se mișca de colo-colo, gândea, se ocupa de casă și de grădină și de mașină, făcea dragoste cu Annemarie, făcea naveta între pepiniere și locuință, între casă și centrul comercial, curăța geamurile pentru Pești, terminase aproape de citit biografia șefului Statului Major Elazar – dar totul în somn. Și, dacă mai încerca o vagă speranță de a descifra ceva, de a decoda și a înțelege ceva sau măcar de a formula o întrebare clară, atunci trebuia să se scuture de pâcla aceasta deasă. Trebuia, cu orice preț, să se trezească din toropeală. Chiar cu prețul unui dezastru.“

Plini și ei de solicitudine, dar și vizibil îngrijorați, noii săi vecini și prieteni, ca și familia lui, sunt întotdeauna gata să-i sară în ajutor. Fostul șef îi propune să-l trimită într-o nouă misiune sau chiar să-l angajeze din nou, cu jumătate de normă, la vechile lui îndeletniciri. Prietenul Arik îl îndeamnă să-l întovărășească, de două ori pe săptămână, la spitalul unde lucra și el, în schimburi de noapte, ca asistent voluntar. Un altul, Ralph, i-o împinge, pur și simplu, în brațe pe sora lui, Annemarie, cu credința nestrămutată că altă soluție mai bună nici n-ar fi existat. Iar mama lui îi face morală, de-a dreptul și părintește: „De ce nu faci toată ziua nimic? Cât e ziua de lungă prinzi muște. Mai bine ai intra în afaceri [...] Așa încât cumpără ceva. Vinde. Întâlnește-te cu oameni de afaceri. Dacă o ții tot așa înainte, în curând ai să-ți pierzi mințile sau ai să cazi în manie religioasă“. Dar nu. Nu lipsa de ocupație era ceea ce îl obseda pe el, așa cum își închipuiau cei din jur, alarmați și sufletiști. Nu sentimentul inutilității de acum îl urmărea pretutindeni, ci cu totul altceva, numai că era ceva ce nici el nu știa ce-i.

După cum am mai văzut deja, din citatul anterior, își dădea și el seama că, până la urmă, trebuia să se trezească din toropeală. În sprijinul acelui citat apare încă unul, aproape identic, aș zice chiar inutil, însă cu atât mai tulburător în înțelesurile lui, rememorate: „Dacă mai nutrea vreo urmă de speranță de a descifra ceva, de a decoda sau măcar de a formula o întrebare scormonitoare, trebuia, cu orice preț, să se trezească. Chiar cu prețul unui dezastru.“ Da, numai că asta nu s-ar fi putut întâmpla sub imperiul unor principii durabile, cele care îl călăuziseră până atunci. Lui îi plăcea, din contră, să creadă că „mai e și mâine o zi“ sau că „marea nu se mută de la locul ei“ – devize solide și de necombătut, inoperante însă când ai de gând să zdruncini inerțiile din tine însuți și dimprejur. În primul rând cu ele, cu propriile principii trebuia început. Asta, firește, „dacă mai nutrea vreo urmă de speranță“...

Singura cale, după cum iarăși își dă seama, treptat, este nu să-și alunge propriile amintiri, nu să le ocolească de la distanță, ci să le cheme în ajutor. Însă să le convoace nu ca pe niște alți vecini săritori, ci sub formă de întrebări incomode. De pildă: „Ce voia să spună Ivria, când îi șoptea, în repetate rânduri, întotdeauna cu glasul ei cel mai intim și cel mai lăuntric: «Te înțeleg»?“. Sau, tot Ivria și tot așa, cu semnul întrebării: de ce uneori, „când se găseau în societate, în prezența unor prieteni sau cunoștințe, soția lui îi spunea jucăuș, râzând, «te iubesc», în limba engleză?“. Și numai foarte rar, „când erau în intimitate, în clipe de mare seriozitate, rostea aceleași cuvinte în ebraică“. Da, chiar așa, de ce? Ca să nu mai vorbim de celelalte *de ce*-uri, cele provocate de meserie, care sunt întotdeauna mai numeroase și mai agresive: „Ce anume m-a împins, vreme de 23 de ani, să colind din parc în parc, din hotel în hotel, din gară în gară, în trenuri de noapte uruind prin păduri și tunele, măturând cu lumina ochilor lor galbeni câmpiile beznei? Ce m-a împins să alerg?“. Încă o dată, chiar așa, de ce? Sau să încerci să răspunzi la toate, sau să scapi de ele, tentativa este tot așa de zadarnică. Și constatarea o face acum un om care n-avusese timp, înainte, nici să se gândească la zădărnicie.

Din întrebare în întrebare, Yoel ajunge totuși la un rezultat. Adică dacă se poate spune că rezultat este concluzia pe care o trage, mai cu seamă că tot o întrebare este, și ea: „Oare există vreun mijloc de apărare, ca să nu mai vorbim de vreo sursă de iertare sau de milă? Sau poate că nu un mijloc de a te proteja, ci, pur și simplu, de a fugi din calea lui?“ Până la urmă, firește, răspunsul, unicul răspuns, este, inevitabil, acela că nu. Ca să ajungi la el, însă, trebuie să-ți parcurgi propria existență, cea pe care tot el, Yoel, o pomenea și până atunci. S-o parcurgi, depășind-o, treaptă cu treaptă, ca într-o ascensiune către nicăieri, până ce tot tu, singur, îți vei da seama că „e cu neputință să descoperi ceva.“ Sau să-ți închei mai devreme călătoria, dezarmat dinainte de zădărnicia pe care știi deja că o vei regăsi la celălalt capăt al drumului. Și o asemenea posibilă opțiune îmi este sugerată de romanul lui Amos Oz. Într-o noapte, Yoel urcă în mașină, se duce până la țărmul mării și rămâne câteva ceasuri la volan, „extrem de aproape de muchia stâncii“. Nu mi se spune nicăieri ce intenție are sau dacă are vreo intenție anume, însă felul în care se uită, ca pentru ultima dată, la mare – la noapte – la propria viață poate fi dovada că se gândește și la o asemenea soluție. De făcut, însă, n-o face, prin urmare și de data asta răspunsul este nu.

Dar atunci, chiar așa, să nu existe nicăieri nici o scăpare, nici măcar un refugiu? Să fii condamnat dinainte la zădărnicie – la neputință – la resemnare și să nu te poți niciodată împotrivi propriei tale nimicnicii? O portiță pare să se afle, totuși, întredeschisă, undeva, pentru că nu degeaba sună titlul romanului așa. Mi se și spune, în treacăt, adică foarte discret, de data asta, cum anume stătuseră lucrurile între Ivria și Yoel și cum interpreta el, acum, cuvintele scrise în ***Cartea Genezei***: „Și bărbatul și-a cunoscut femeia.“ Legătura dintre ei fusese cunoaștere – sună și concluzia la care ajunge Yoel. Ea îl ajutase să treacă peste propria-i viață ca peste o prăpastie și tot ea îl înălțase, mereu, deasupra propriilor umilințe, cu toate că ascensiunea lui nu ducea nicăieri. Slabă consolare, și asta, câtă vreme nici nu dobândești vreo victorie împotriva cuiva, ci cel mult împotriva ta însuți. Și câtă vreme, către final, „în afară de înălțare și umilință“, mai aflăm o poveste, una cu micul Igor căruia îi creștea un gheb în spate: „Și prostuțul de Igor a început să fugă, ca să scape de cocoașa care-i creștea în spinare, și uite-așa, fuge întruna“. ***Cocoașa***. Și așa s-ar fi putut intitula romanul ăsta grav – și dramatic – și dureros. Atunci însă, cu siguranță, mulți dintre cei zece mii de cititori n-ar mai fi cumpărat cartea. Și mai mulți dintre ei poate nici n-ar mai fi citit-o vreodată.

Dumitru Matală

MAI MULTE PORTRETE ȘI O DUBLĂ CETĂȚENIE

După ce, cu vreo doi ani în urmă, publica o carte de dialoguri, de *convorbiri*, cu Irina Mavrodin, astăzi revine cu o alta, de aceleași gen, al cărei personaj central este Irina Petraș. O a treia putea fi răsfoită, până de curând, în paginile revistei „Pro Saeculum“, unde număr de număr apăreau alte dialoguri, cu poetul Gheorghe Istrate – ceea ce ar însemna că și asta e gata să iasă de sub tipar. Aș putea spune, deci, că autorul acestor trei cărți, Alexandru Deșliu, are de-acum un program, o deviză-de-lucru, acelea de a ne face cunoscuți, *mai cunoscuți*, sub forma unor adevărate confesiuni reciproce, scriitori de pe treptele de sus ale literaturii noastre. N-ar fi, totuși, el cel dintâi care descoperă, ca pe o lume nouă, modalitatea, fie și numai dacă mă raportez la puținele mele cunoștințe în materie: un Florin Mugur (convorbirile sale cu Marin Preda și Paul Georgescu) sau Andrei Grigor (convorbirile cu Eugen Simion). Dar este, în orice caz, unul care are ambiția de a o relansa, după ce a cam fost abandonată în ultima vreme. Și, mai ales, încearcă s-o facă, după cum am mai spus, cu un anume program, prin urmare s-o redescopere sub articulațiile sale sis-te-ma-ti-ce.

Lucru cu atât mai pândit de riscuri, cu cât nici procedeul însuși, în esența lui, nu-i doar o înșiruire lejeră de întrebări și răspunsuri, un *interviu* de mai mari dimensiuni, după cum ar apărea la prima vedere. Ca să devină cu adevărat o carte, trebuie realmente să preschimbe suita într-un dialog, iar dialogul într-o con-vor-bi-re; cu alte cuvinte, să fie susținut, în egală măsură, de ambele părți. Cu încă un alt cuvânt, ar urma să fie ceea ce Irina Mavrodin, în cartea dedicată ei, definește drept *entretien*, o noțiune pentru care n-avem, încă, în limba română, corespondent întru totul fidel. Or asta înseamnă că, pur și simplu, ceea ce își propune sau ar trebui să-și propună un asemenea dialog este să contureze, și din întrebări ca și din răspunsuri, portretul complex, integral al scriitorului, pe trăsăturile sale din afară și dinăuntru; cu lumea care-l înconjoară, deci, dar și cu cea care-l populează.

Din unghiul acesta de vedere, n-aș crede că întrebările mai pot avea un caracter aleatoriu sau conjunctural, câtă vreme se nasc, obligatoriu, din acea ștachetă calitativă pe care și-au ridicat-o singure, de la bun început. Ele vor trebui să fie, din contră, mereu la obiect, într-o deplină cunoștință de cauză, tocmai pentru a-și putea realiza proiectul și cu atât mai mult cu cât este unul ambițios. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, tot aceleași întrebări se cer aranjate într-o suită gradată, e-vo-lu-ti-vă, nu numai pentru a menține treaz interesul meu, ci și pentru a-mi stârni curiozitatea. Se cere deci să fie nu complezente, nu protocolare, ci chiar incitante, pro-vo-ca-toa-re. Nici incomode, firește, fiindcă nu ne aflăm în ograda politicii, ca să ne compromitem unii pe alții. Vrem numai să ne descoperim, așa că ne și pretindem o cunoaștere detaliată. Doar indiscreția neobosită a reporterului poate cizela portretul unui scriitor în toată complexitatea sa, așadar atât în suprafață cât și în adâncime. Mi-aduc aminte cum Alexandru Deșliu mi se plângea odată de perfidia colegială a unuia dintre cronicari la prima sa carte. Toate bune, se insinua candid într-un articol, elogiile noastre pentru considerațiile interlocutoarei, numai că întrebările ar fi putut lipsi. Ca unul care am citit din scoarță în scoarță ambele cărți de convorbiri, ca și pe cea de a treia, în curs de apariție, mă pot acum pronunța, și eu, în cunoștință de cauză, despre fiecare, exact întocmai cum au fost ele scrise și cum, fără îndoială, și le-au dorit autorii, toți trei.

Sar însă peste paginile introductive, cu întrebările lor obișnuite, referitoare la naștere – părinți – familie – școală, numai că din alte motive decât s-ar putea bănui. Au și astea, desigur, un rost al lor, acela de a-mi face cunoscut interlocutorul *din afară*, dinspre mediul în care s-a format ori cel în care își poartă existența de toate zilele. Fără nicio șovăire, ambele scriitoare îi subliniază și rostul, și însemnătatea: „Casa, grădina, școala, biblioteca, părinții înșiși sunt *locuri* în funcție de care am crescut și prin care mă definesc“ (Irina Petraș); scriitorul „este *om* și totodată *autor*, un eu aparent, cotidian, social și socializabil și chiar, adeseori, socializat, și un eu profund, creator, eul care face opera“ (Irina Mavrodin). Și totuși, voi sări peste aceste pagini, oricât ar fi ele de pitorești, pentru a poposi mai degrabă în eul interior; în acel *eu profund, creator* și, din această cauză, ceva mai promițător.

De cum intrăm aici, pe tărâmul celălalt, are loc o sensibilă modificare de ton – de registru – de nuanță. Firească, și ea, necesară, câtă vreme se trece de la evocarea, duios-nostalgică, a copilăriei, la maturitatea creatoare și, prin urmare plină de responsabilități. Cele două distinse doamne au devenit între timp, amândouă, profesoare, traducătoare, eseiste, plus, una, poetă, cealaltă critic literar. Așadar, într-un cuvânt, scriitoare și, cu încă un cuvânt, intelectuale, ceea ce le dă dreptul să formuleze judecăți de valoare atât asupra lumii lor interioare, cât și asupra celei din jur. O și fac, amândouă, cu exact aceeași luciditate – și pertinență – și gravitate, câtă le și pretinde dubla lor cetățenie. Mai mult decât atât. O fac în așa fel încât încheagă, pagină după pagină, dincolo de convorbirile pe care le au cu Alexandru Deșliu, dincolo de dialogul pe care, la urma urmelor, amândouă îl poartă cu mine, cititorul, încă unul, între ele înseși. Dintre numeroasele exemple pe care le-aș putea transcrie, mă rezum în continuare la numai câteva.

„Din fericire pentru mine, eu i-am conștientizat foarte puțin idealurile. Am mers pas cu pas, construind ceva, nerenunțând, trudind cu cea mai mare răbdare. Am sperat mereu că pasul următor este posibil. Ideea de ideal s-ar traduce în cazul meu prin credința în posibilitatea pasului următor“ (Irina Mavrodin). „Ideea că am o bucată de trăit și gata m-a făcut să nu fiu cu adevărat în stare de planuri de lungă durată, dar să am, în schimb, un ritm susținut și o putere de muncă mai puțin obișnuite […] Nu las niciodată pe mâine ce pot face azi, în ideea anecdotei românești că, poate, nu mai trebuie făcut“

(Irina Petraș). „Pentru a gândi și a acționa politic trebuie să ai o anumită structură, pe care puțini intelectuali o au, după părerea mea […] Cultura și politica se înscriu în două planuri diferite, atât de diferite, se pare, încât mulți le opun una alteia“ (Irina Mavrodin). „Arta și politica se pot înrudi doar prin apelul la cuvântul care minte frumos. Cu diferența, uriașă, că scriitorul minte pentru a tenta fețe mai bune ale lumii, iar politicianul minte ca să câștige alegerile și să se poată chivernisi“ (Irina Petraș). „Ca scriitor, eu nu-mi simt vârsta, eu mă simt și acum așa cum m-am simțit întotdeauna“ (Irina Mavrodin). „Să fii deplin și asumat ceea ce ești mi s-a părut mereu mai greu și mai lăudabil decât să te prefaci că ești ceea ce n-ai fost și nu vei fi niciodată“ (Irina Petraș).

Din păcate, o lipsă de spațiu pe care nu mi-o impune nimeni mă împiedică să continuu șirul exemplelor. Ar însemna, de altfel, să reconstruiesc, acum, o a treia carte, din amândouă – lucru care nu-mi stă nicidecum în intenții. Ceea ce vreau să subliniez cu tot dinadinsul este că aceste veritabile profesiuni de credință, ca și celelalte, nepomenite aici, n-ar fi fost cu siguranță posibile dacă nu le-ar fi stimulat un dirijor, un re-gizor. Acel interlocutor, al treilea, care, din penumbra lui modestă, se pricepe să conducă discuțiile și să declanșeze, prin întrebări potrivite la momentele potrivite, mecanismele spovedaniei. Las'că, pentru asta, trebuie să cunoască și el opera celui cu care stă de vorbă, tocmai pentru a putea sta de vorbă, într-un autentic *entretien*. Ăsta nu-i decât începutul, însă, greul abia urmează, după ce a lăsat în urmă cititul. Or, dacă eu, cititorul, am ținut în mână două cărți de care nu m-am putut despărți deloc ușor, înseamnă că Alexandru Deșliu și-a înțeles exact atât condiția de regizor, cât și misiunea de a manevra sforile din umbră.

Ca dovadă, conlocutoarele sale se declară, nu o dată, surprinse de povârnișul unor întrebări și par nepregătite să răspundă. „Îmi puneți o întrebare extrem de interesantă“, mărturisește, de pildă, Irina Mavrodin, când aude ce vrea să afle reporterul: „V-ați simțit vreodată exilată din viață, drept pedeapsă că nu ați dus până la capăt ceea ce v-ați propus?“ „Asemenea întrebare ar trebui să ne-o punem mereu, și totuși cred că cei mai mulți dintre noi nu și-o pun“, adaugă, dezarmată, parcă, scriitoarea, pentru ca pe urmă să detalieze totuși răspunsul. Iar Irina Petraș, la rândul ei, când e chestionată, de-a dreptul, *ex abrupto*, „ce condiții se cer îndeplinite, ce calități trebuie să aibă un comentator“, exclamă mai întâi: „Așa, sobru și grav, habar n-am“. E doar o reacție de surprindere, poate și o doză de cochetărie, căci după aceea știe foarte bine să-și prezinte, metodic, argumentele, ba chiar într-o manieră polemică.

De pe același suport, al unor întrebări discret-indiscrete, sunt abordate și raporturile celor două scriitoare cu mediul – cu lumea – cu viața; cu *preajma*, cum le alintă Irina Petraș. Adică cu acea parte de lume din afară, dar tot a lor, în perimetrul aceleiași duble cetățenii. Prin întrebări repetate mi-au fost aduse dinainte figurile lui Mircea Eliade și Emil Cioran, oameni care și pentru mine sunt nume sacre și venerate – dar nume. De acum înainte, prin evocările Irinei Mavrodin, îi voi vedea și eu, pe unul „trăgând calm din eterna lui pipă“, pe celălalt „cu părul fermecător de răvășit“. Tot ea și-i amintește, cu aceeași înfrigurare reținută, pe Dan Laurențiu, pe Modest Morariu, pe Nichita Stănescu, pe Mircea Ivănescu, pe Maria Luiza Cristescu, adică pe cei care i-au fost și i-au rămas „prieteni întru literatură“. Dincolo, la Cluj, unde atâtea alte nume mari fac astăzi fala literaturii noastre, mi se perindă pe dinainte, de-a lungul multor pagini, portretele lui Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Liviu Petrescu, Ioana Em. Petrescu, Mircea Muthu, Eugen Uricaru – să mai continui? Prefer să le numesc, așa cum ea însăși le socotește, *vârstele traversate* – „pentru a atinge fără de vârsta“. Greu de crezut că aceste admirabile pagini ar mai fi fost scrise vreodată, dacă n-ar fi avut ocazia de a se risipi într-o carte.

Dar astea sunt, în definitiv, amintiri personale, ne-trans-mi-si-bi-le, pe care cele două Irine și le pot împărtăși, fără să le și poată comenta. De cele mai multe ori, însă, paginile celor două cărți declanșează realmente dezbateri de idei, cu puncte de vedere ce se continuă – se confruntă – se completează; se și ciocnesc uneori. Numai că până și pe terenul unde, la prima vedere, s-ar părea că nu se regăsesc, întrebările puse dau la iveală nebănuite tulpini comune. „Sunt atee – declară sus și tare Irina Petraș – de un ateism care n-are nimic, dar nimic cu era comunistă“. „Cum definim adevărul? În absolut, el este Dumnezeu […] pentru că eu cred în Dumnezeu“ – se spovedește Irina Mavrodin, dar adaugă, tot ea, de îndată: „deși nu sunt ceea ce se numește o «practicantă» a credinței, cineva care se duce regulat la biserică“. După cum și Irina Petraș întărește, la rândul ei: „Există reguli de bun simț elementar, de conviețuire pașnică – libertatea mea se străduiește mereu să nu incomodeze / inoportuneze libertatea celorlalți“. Posibilul antagonism este doar aparent. De fapt, amândouă se revendică de la aceeași străveche lege morală care ne călăuzește pe toți muritorii, cu dubla sau simpla noastră cetățenie.

Așa că, încet-încet, din întrebare în răspuns și din răspuns în întrebare, la sfârșit îmi dau seama că, pe parcursul acestor două cărți, în întregime, mișună gânduri – și crezuri – și cugetări, mereu la cotele sincerității totale. Dar, atunci, ce-l determină totuși pe scriitor să se descheie, chiar așa, la toți nasturii sufletului, dinaintea unei curiozități ce poate fi câteodată stânjenitoare? N-o mai pune reporterul, întrebarea, de data asta, ci mi-o pun eu, cititorul. O pot însă pune fără nicio rezervă, căci îi voi găsi și ei răspunsul, în oricare dintre cele două mărturisiri. Ba voi găsi chiar două răspunsuri, ca și cum aș fi îndemnat să aleg ce-mi convine. „Interviurile sunt mai interesante, azi decât altădată, fiindcă țin locul scrisorilor. Spun mai deschis, în halat și papuci, ceea ce nu poate fi spus în textul sobru, la patru ace, al textului-carte. De la o anumită vârstă, omul iubește întrebătorii fiindcă i-au rămas nespuse, căzute pe de lături, lăsate pe marginea drumului Operei“. (Irina Petraș) „Vremurile au fost în trecutul imediat, și sunt încă, foarte tulburi. Poate nu mai tulburi totuși, cred, decât în trecutul mai îndepărtat al omenirii. De fiecare dată în asemenea momente ale istoriei omul a simțit nevoia să se mărturisească […] Oamenii simt nevoia să depună mărturie, să se instituie ca martori ai unei epoci și ca martori ai propriei lor vieți“. (Irina Mavrodin)

Dintre cele două răspunsuri ce mi se oferă cu generozitate, eu l-aș alege, totuși, pe cel de al treilea. O fac, acum, în numele lui Alexandru Deșliu, mai cu seamă pentru că sunt încredințat că el, unul, nu-l va rosti nici în sinea lui măcar. Există și asemenea cărți, scrise din întrebare în răspuns și din răspuns în întrebare, pentru simplul motiv că altminteri n-ar exista niciodată. Cu atât mai mare devine câștigul că le avem așa cum sunt.

Cornel Galben

POVESTE EVADATĂ DIN MAHALAUA FIINȚEI UMANE

După trei volume de poeme, o cercetare monografică și o carte de eseuri, profesorul de filosofie și gazetarul Ion Fercu a simțit nevoia să-și depene și altfel gândurile, trimițând spre tipar un roman * pus sub semnul tranziției perpetue pe care o parcurge românul, supus mai mult ca oricând vremurilor.

Alegând ca moto un citat din ***Democrația în vremuri întunecate*** de Jefrey C. Isaac („Patetismul libertății moderne constă în faptul că suntem supuși forțelor create chiar de noi, în timp ce resursele pe care le avem la îndemână pentru a anihila aceste forțe sunt jalnic de limitate, fragile, incomplete, nesatisfăcătoare și frustrante"), prozatorul ne avertizează încă din start că încrengătura de fapte și situații pe care o țese are rădăcinile înfipte în realitățile contemporane și că oricât am încerca să ne detașăm de ele, metehnele moștenite de-a lungul generațiilor și cele recente ne afundă zi de zi într-o cloacă din care nu se știe când ne vom putea desprinde.

Personajul care declanșează sarabanda localizată în Obârșeni e Leru Hatmanu, titularul cursului de ***Psihologia violenței*** la Oklahoma Christian University of Science and Arts, evadat din realitatea socialistă în urmă cu două decenii și revenit pe meleagurile natale nu doar pentru a se reculege la mormântul părinților, ci îndeosebi pentru a justifica gestul său de „fiu rătăcitor neînțeles", ce a pus ființa obârșenilor în primejdie prin comentariile acide rostite la microfonul ***Vocii Americii***.

Sosit în Obârșeni plin de speranță și de emoții, nu-i trebuie prea mult pentru a constata că a nimerit nu la o „iubită pe care n-a vrut s-o părăsească", ci într-o „lume căreia i-au fost jefuite orizonturile", cu un „prezent nebun", în care „arta manipulării a ajuns la o perfecțiune pe care cu greu ai crede-o că este reală dacă i-ai afla ticăloasele mecanisme dintr-un tratat de specialitate". Deși la intrarea în cătunul cufundat în uitare nu-l recunoaște decât Culai, credinciosul câine al tinereții sale, cel ce dorea să taie „nodul gordian al întrebărilor fără răspuns", se vede dintr-o dată manipulat, neînțelegând „nici în ruptul capului cum de se poate ca un om să se simtă prizonier hăituit chiar acasă la el".

Sentimentul de greață ce-l năpădește la fel de repede îi scurtează vizita, însă cele câteva zile în care a fost asediat de întâmplări și amintiri s-au dovedit suficiente pentru a reface „în spirit, istoria celor douăzeci de ani în care a lipsit din țară". Încă de la intrarea în spațiul aerian al României, prima imagine ivită în memorie a fost cea a tatălui, Mitu Hatmanu, „singura ființă din istorie pentru care viața fusese un triumf", deși datorită verticalității lui în confruntarea cu milițienii, securiștii, politrucii, hoții și tâlharii de avere și de suflet, a avut numai de pătimit. Târât prin lagăre și închisori pentru că a îndrăznit să-și apere pământul și demnitatea, iar apoi pentru fuga fiului, Mitu și-a păstrat echilibrul, bucuros de râsul sănătos al acestuia, și s-a considerat tot timpul mai câștigat decât cei ce și-au înclinat șira spinării și au stat ca „fraierii la coada vacii, la coarnele plugului și sub fustele muierilor". Alături de el, Ana, înnegurată mamă și soție, a îndurat cu stoicism privațiunile la care a fost supusă, sperând până la ultima suflare că Leru se va întoarce și că nu va lăsa de izbeliște o gospodărie alcătuită cu trudă și cu dragoste de Dumnezeu.

Spre deosebire de ei, obârșenii care nu știau altceva decât să stea pe „șanț, ca niște moromeți încremeniți în clipă", depănând „amintiri din gloria lor de colectiviști", vorbind în șoaptă, „cu mare fereală, despre cei care tot fură și spun că nu au", tăind firul în patru și sucind „noua mizerie pe toate părțile", deveniseră pentru Leru un fel de „apendice al cimitirului", iar satul un „anonim colectiv", cu o „genă obârșească de tejghea".

Fugind de prea multă mizerie și de prea multă tăcere – „care nu voia să mai fie tăcere" – spre lumea liberă, justițiarul ce credea că va „izbăvi infernul" cât ai zice hocus-pocus se vede transplantat în fața unei mizerii noi, guvernată și manipulată de ipochimene de genul grobienilor hăitași ai sătenilor, Mișu Miorchiță, ajuns primar postdecembrist, și Prună, cel ce-i bătea, chipurile, cu milă, dornici acum nu numai de îmbogățire rapidă, ci și de înfrățiri cu americanii. În acest scop ei pun la cale o „conspirație" la crâșma „Don Pedro", devenită „centrul nervos al așezării, creierul comunității, locul unde se fac și se desfac toate", încercând să-l momească pe Leru

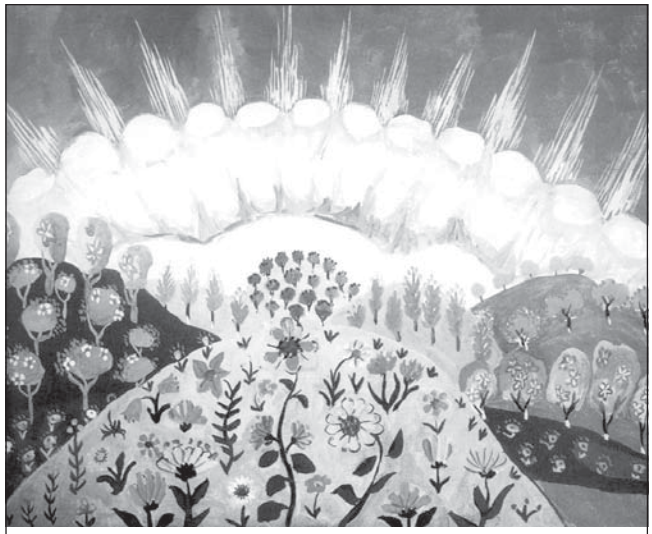

Unknown artist – ***Romanian Painting***

*Ion Fercu, ***Oaspetele***, Editura „Cartea Românească", București, 2004

cu un titlu de „american de onoare cu diplomă și spectacol de bucurie“ și oferindu-i ca nadă „serviciile“ domnișoarei Vicky, „garantată, verificată, cu prezervative de cauciuc omologat, cu discreție de firmă, fără fasoane, naturel mioritic…“

Libidinoasa intenție îi creează oaspetelui un coșmar descris cu voluptate de autor, ale cărui unelte nu par nici pe departe ale unui debutant, ci mai degrabă ale unui fin mânuitor al cuvântului, care știe să-și dozeze efectele și să intersecteze cu abilitate destine și stări, situații și complicități, vise și trăiri pe măsura evenimentelor derulate aproape cinematografic. Memoria lui Leru lucrează astfel cu febrilitate, iar cei din jur n-o lasă nici ei să lâncezească, aducând în prim-plan întâmplări de demult sau recente și personaje ce se perindă pe ecranul cititorului cu nonșalanță și naturalețe, afișându-și pățaniile și numele cel mai adesea ascuns de porecle încetățenite: Ghiță Pol, Petrache Nodurosu FP, Nae Scafament, Săviță Calapod, Sache Palagiu, Costache Plocon, Niță Custură, Vasile Strigare, Micu Dormult, Mihai Groza, Vasile Freamătă, Filip Postolache, Vicu Poalelungi, Picu Aiamică etc.

Memorabile rămân, bunăoară, secvențele consacrate descrierii muzeului „inamicului și prietenului“, al „soldatului-muzeograf“ Ghiță Pol; cele aferente poveștii tragice a lui Petrache Nodurosu FP și a isteriei ce a condus mai apoi la omorârea sa și, prin ricoșeu, la sinuciderea lui Nae Scafament, cel ce a iubit-o în taină pe Safta, soția acestuia, dar care i-a rămas fidelă și după moarte, în pofida infirmității știute doar de cei trei; cele dedicate rememorărilor mamei din preajma morții și gândurilor membrilor familiei reprimate în scrisorile neexpediate; cele aferente ciudatului destin al lui Zicu Pumnul ori „Învierii“ lui Picu Aiamică; cele legate de dramele groparului Vasile Freamătă, zis Crucemultă, și Costache Plocon, care s-a trezit din gelozia oarbă abia după ce a aflat că l-a omorât pe Faraon fără ca acesta să aibă vreo vină și înșiruirea ar putea continua.

Reîntâlnirea cu Mara, iubita din tinerețe, și judecata acesteia dau o notă aparte întregii narațiuni, sporindu-i tragismul și făcându-ne să medităm la raportul dintre imaginație, vis și crunta realitate. Comparând scenariile revederii nu doar cu cea ce l-a acuzat că nici măcar nu a fost stare să o defloreze înainte de plecare, Leru constată că este un „mare utopic, o ființă ruptă de această realitate care, sfidând orice imaginație, parcă a luat-o razna de tot. Nimic nu se potrivește cu plămădirea din visele lui. Totul este altfel, neașteptat, ca un complot pe care niște profesioniști ai suspansului l-au ticluit a sfidare.“ Dorea să fie un „vizitator, un fel de actor principal, dar lovit de perplexitate“, a constatat că nu poate fi decât un „spectator mirat, mereu mirat, un spectator care vrea să formuleze interogații imperative“, dar care vede cu stupoare că în jurul său nu se ridică decât „ziduri de tăcere“.

Nimerit în această lume ciudată, în care toți întreabă, iar cei care ar trebui să răspundă se „bălăcesc în hohote apocaliptice de râs“, Leru se decide să evadeze încă o dată, făcându-i-se dor de cimpanzeii care l-au adoptat la venirea sa pe pământul făgăduinței, de studenții pentru care își va îmbogăți cursul cu cele sesizate în noua societate românească și de vraful de scrisori ce-l așteptau

Henri Matisse – ***Pale Blue Vase with Flowers on a Dark Blue Tablecloth***

pentru a fi comentate de la microfonul postului american de radio.

La trei luni de la întoarcerea în Oklahoma încă nu putuse „evada din coșmarul acelei anormalități zămislite în numele libertății“ pe care o trăise la Obârșeni, deși i se spovedise prietenului său John Fox, istorisindu-i inclusiv moartea emblematică a lui Culai după ce-l așteptase amarul de ani, deși astâmpărase „curiozitatea studenților care voiau să știe ce vânt mai bate prin cenușa fierbinte a totalitarismului“ și era mai mult ca oricând prezent la radio și în diverse publicații.

Încercând să uite și să-și „aducă puțină liniște în sufletul său plin de vânătăi“, o scrisoare de la Mara l-a readus, fie și cu gândul, pe plaiul mioritic, imperiul despre care crezuse că a început să-i locuiască spiritul, prăbușindu-se ca un castel de nisip la aflarea veștii că va fi tată, chiar dacă viitorul fiu va purta numele de Vicu al XIV-lea și nu pe cel al ființei ce l-a zămislit. Va putea, la rându-i, să trăiască bucuria Marei, cea ce i se dăruise într-o seară hilară? Va reuși să scape de acuza că este un „super-rațional, un robot sofisticat care ruginește greu, un justițiar în care, nici măcar din întâmplare, nu s-a rătăcit nici un pic de sentiment“?

E de datoria lui Ion Fercu să lămurească aceste dileme, iar felul cum își încheie ***Oaspetele*** lasă o portiță către „soluția umană a evadării din impas“, așa că nu ne rămâne decât să așteptăm continuarea poveștii, ce poate deveni un ciclu românesc demn de interesul cu care a fost întâmpinat romanul de față, distins deja cu premiul Filialei Bacău a Uniunii Scriitorilor.

Grigore Codrescu

O MONOGRAFIE TEMEINICĂ DESPRE PERSONALITATEA FEBRILĂ ȘI POSTERITATEA VITREGĂ A SCRIITORULUI ION LUCA

Monografia* cercetătorului și publicistului literar Nicolae Cârlan, privindu-l pe dramaturgul Ion Luca, excelează prin rigoarea discursului și diversitatea resurselor de istorie literară (arhive, publicații, corespondență, mărturii) pe care sagacele autor le pune în valoare cu inteligență și detașare. Cititorul care ajunge la ultima pagină a acestei cărți constată, cu destulă sensibilitate, că prin cele peste 50 de piese de teatru create, chiar dacă inegale ca valoare, Ion Luca trebuie să fie situat în mitologia urbei de pe Bistrița. În plan compozițional amplu, singurul regret al cititorului poate fi faptul că autorul cărții ***Ion Luca sau viața ca o dramă***, (apărută cu susținerea Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bacău, nu și-a propus și cuprinderea unei analize a operei scriitorului băcăuan, limitându-se să citeze, doar sporadic, aprecierile unor cronicari dramatici sau publiciști. Poate în viitor, căci secvențele existente, de comentare din unghi estetic și de teorie teatrală, trădează din plin competența sa.

Laboratorul de cercetare al biografului, amplu și semnificativ, se conturează limpede prin cele vreo zece pagini de note, printr-o bogată iconografie, precum și prin lista bibliografică de vreo paisprezece pagini, care, ea însăși, reflectă prezența insistentă a dramaturgului în viața literară. O listă a manuscriselor aflate la Complexul Muzeal Bucovina, precum și un tabel cu piesele reprezentate la diferite teatre din țară completează imaginea unui dramaturg „dârz, viguros și fecund, cu o operă destul de întinsă".

La început, Nicolae Cârlan constată că are de înfruntat „o sumă de dificultăți documentare nu dintre cele mai lesne de escaladat, unele rămânând […] deocamdată insurmontabile". Treptat însă, din multitudinea de informații, e reconstituit procesul de formare a unei personalități, care frapează prin setea de cunoaștere, vitalitate și aprigă voință, încât profesorul său Iorgu Iordan de la Seminarul „Veniamin Costachi" din Iași vedea în elevul său Luca Ion un Julien Sorel. De altfel, subiectul monografiei, complex prin el însuși, conferă dificultăți elaborării și redactării: Ion Luca, fiul maistrului croitor Emanoil Luca de la Regimentul de Artilerie din Roman și nepot de sătean din Poduri-Bacău, s-a născut în orașul de la confluența Bistriței cu Siretul, unde va urma și primele două clase primare, după care, familia venind la Bacău, copilul ajunge la Școala nr. 2 și apoi la Liceul „Ferdinand I"; la dorința tatălui, se pare, trece la Seminarul Teologic „Veniamin Costachi" din Iași; între profesorii de aici, ne atrag atenția Iorgu Iordan și Constantin Stere. Capacitatea intelectuală a tânărului este impresionantă: după studii de drept și teologie, obține titlul de Doctor în ambele domenii, încât, peste un timp, îl regăsim, pe rând, în ipostazele de profesor, preot și magistrat; la Liceul „Ferdinand I" predă latina, iar la Școala Normală de Băieți și apoi la cea de Fete este profesor de religie; aici va fi, o perioadă scurtă, și director. Elevele îl admiră, privindu-l cu teamă și respect; iată cum și-l amintește o institutoare pensionară, care trăiește acum în Canada: „părintele Luca, profesorul de religie. Un bărbat înalt, bine legat, zvelt, nu, nu deloc gras, înalt, drept, într-adevăr drept ca lumânarea. Capul sus, privirea înainte, dar ochii în jos… Era mereu îmbrăcat – așa cum l-am cunoscut – îmbrăcat într-o tunică neagră… Lecțiile părintelui Luca! Ne captiva cu totul. Vorbea așa de frumos! Explica așa de clar. Avea o vorbire…, un vocabular frumos, colorat. Ne fermeca pur și simplu. Îl ascultam cu nesaț… Avea un obicei: se plimba prin clasă cu mâinile la spate. Mâinile acelea cu degete lungi, albe, cu vârfurile ascuțite. Le ținea prinse la spate. Îmi venea uneori să le mângâi".

Cariera ecleziastică nu i-a adus mari satisfacții; dimpotrivă, deși soția sa era fiica preotului Alexandru Apostol de la Catedrala „Sf. Nicolae". Nici Baroul Avocaților din Bacău nu-i este prielnic; n-a făcut carieră avocățească lucrativă, deși, în tradiție, a rămas drept un pledant original și expresiv, unele intervenții ale sale fiind preluate de „gura târgului" pentru forma lor actoricească și efectele imprevizibile. Cu asemenea pagini evocatoare, autorul monografiei obține efecte deosebite, reușind astfel să provoace – vorba lui Eugen Simion – „întoarcerea autorului", iar raportul operă-autor câștigând în semnificații, chiar dacă nici reversul nu este neglijat; sobru și marcat, mai ales, de registru denotativ, limbajul folosit de Nicolae Cârlan în investigațiile sale de istorie literară și de sociologia spectacolului dramatic, câștigă mult în evocarea vieții literare, atunci când abandonează stilul documentaristic și permite cititorului să respire aerul epocii.

După o scurtă perioadă de implicare în viața politică – secretar al Organizației Județene Bacău a Partidului Poporului, condus de generalul Averescu, deputat în Parlamentul României Mari, Ion Luca se va dedica în întregime, până la sfârșitul vieții, dramaturgiei, vieții teatrale din România. Începând cu anul 1933, pe scene de prestigiu din țară – Teatrul Național din București, Teatrul Național din Cluj, Teatrul Național din Iași, ori pe scenele teatrelor din alte localități, sunt reprezentate piesele ***Iuda, Morișca, Femeia cezarului, Icarii de pe Argeș, Rachierița, Năframa iubitei, Ciocanul ferm***ecat și altele.

Adevăratul Ion Luca ni se dezvăluie în ipostaza de dramaturg, mai ales începând cu anul 1932. Biograful său, Nicolae Cârlan, inspirat și competent, îl surprinde trimițându-și piesele la diverse teatre din țară, inclusiv la Teatrul Național din București, transmițând scrisori cu mesaje explicative insistente, asaltând pe neașteptate secretarii literari, participând la întrunirile unor con-

* Nicolae Cârlan, ***Ion Luca sau viața ca o dramă***, Editura „Corgal Press", Bacău, 2004

silii artistice, solicitând sprijinul unor demnitari, inclusiv al lui Lucreţiu Pătrăşcanu (care, din fericire, era un intelectual de clasă), revenind cu solicitări de „concedii de creaţie“, căutând prietenia unor mari actori precum George Vraca, Radu Beligan şi alţii, şi chiar făcând efortul de a se integra în corul propagandiştilor noului regim – ce-i drept alături de un Sadoveanu, Arghezi sau Camil Petrescu. Aşadar, nimic ieşit din comun.

Ceea ce constituie încă o notă bună a autorului monografiei este că, deşi se vede că a lucrat cu dăruire, el nu se abandonează subiectului său de cercetare în aşa măsură încât să-şi piardă perspectiva critică; îşi păstrează puterea de detaşare, evidenţiind atât umbrele, cât şi luminile din existenţa unui scriitor, despre care un Victor Papilian, directorul Naţionalului din Cluj, spunea: „Luca e un mare talent, dar, ca om, e imposibil“. Cărturarul Valeriu Anania are, de asemenea, cuvinte de laudă în cunoscuta sa carte ***Rotonda plopilor aprinşi***. Spectacolul cu ***Rachieriţa***, mărturiseşte Miluţă Gheorghiu, l-ar fi entuziasmat pe însuşi G. Călinescu, ce ar fi exclamat: „Dl Ion Luca nu trebuie să fie şi Caragiale. Stă în picioare singur“.

Poate că dramaturgul băcăuan a procedat bine trimiţând piesa ***Iuda din Cariot*** drept la Naţionalul bucureştean; în comitetul de lectură de acolo s-au făcut observaţii de substanţă: „total lipsită de concentrarea necesară operei dramatice, cuprinzând discursuri prea abundente, stil grandilocvent, suferind mai ales din lipsa unităţii şi a tehnicii“. Da, parcă îl recunoaştem pe Ion Luca din piesele mai slabe, ieşite repede din repertoriul teatrelor. Piesa de mai sus însă, la sugestia lui Octavian Goga, este refăcută de Ion Luca împreună cu G. Ciprian (cel din urmă impunându-şi punctele de vedere), în aşa fel încât, cu o remarcabilă distribuţie (George Calboreanu şi G. Ciprian, Marioara Voiculescu, Sorana Ţopa, Ion Finteşteanu şi alţii), piesa este încununată cu Marele Premiu al Teatrului Naţional în valoare de 100.000 lei, sumă considerabilă pe atunci; era în martie 1934. Piesa, cu „material preţios“, a putut să ajungă într-o asemenea formă, credem, datorită lui G. Ciprian – om de teatru, actor de valoare şi, cum se ştie, dramaturg de mare talent (***Omul cu mârţoaga***, ***Capul de răţoi***). Piesa va fi retrasă la cererea lui Ion Luca, „spirit irascibil şi megaloman“. De mare succes s-a bucurat şi piesa ***Morişca***, cea mai jucată dintre scrierile dramaturgului, elogiată de presă înainte şi după război.

Spirit agitat, febril, orgolios şi impulsiv, Ion Luca era deosebit de încrezător în forţele sale creatoare; dar care om al literelor nu este sensibil şi gata de ripostă la un atac? Oricare scriitor îşi apără paginile sale, precum o cloşcă aprigă, puii săi; sintagmele „jertfă creatoare“, „viaţa ca o dramă“ supralicitează, credem, un anumit mod al scriitorului de a compensa intermitenţa legăturilor cu viaţa teatrală din marile centre ale ţării şi converteşte dorinţa dramaturgului de a intra mai des în dialog cu cititorii, într-o ipostază existenţială care este a oricărui scriitor autentic; şi-apoi, peste dramaturgia lui Ion Luca, au trecut etape istorice atât de diverse. Tradiţionalismul şi modernismul în interbelic, excesele legionare în anii războiului, abandonarea criteriilor esteticului în proletcultism etc.; aceasta în condiţiile în care, piesele sale, tematic vorbind, izvorăsc din istoria Bizanţului, din miturile biblice sau din istoria medievală a Principatelor Române, dar şi din alte spaţii, care nu au fost agreate, fie de unii, fie de alţii, dintre puternicii zilei. Scriitorul nostru şi-a situat atât de sus crezul său de a scrie, încât a voit să treacă peste orice bariere, încercând să ajungă la ambasadorul sovietic din România, sau evocând construcţia Hidrocentralei de la Bicaz în piesa ***Apele-n jug***, ori viaţa minerilor în ***Ghiftarii***.

Ce-i drept, a avut din când în când şi satisfacţii, chiar mari; în 1961, la Editura pentru Literatură, îi va apărea volumul ***Teatru***, cu o prefaţă semnată de Valeriu Râpeanu. Era a doua oară, după studiul lui Petru Comarnescu din 1944, ***Drama vitalistă a lui Ion Luca***, apărut în revista „Viaţa românească“, când un text de amploare, semnat de un autor de prestigiu, realiza o sinteză a dramaturgiei sale. Din acest volum făceau parte şi ***Şcoala din Humuleşti, Cuza Vodă, Chiajna, Amon-Ra, Rachieriţa*** şi ***Morişca***. O singură cronică, mai vizibilă, a lui George Muntean în „Contemporanul“ semnala această apariţie editorială, căutând şi explicaţii pentru caracterul cvasinecunoscut al scrierilor lui Ion Luca. Era totuşi o izbândă.

Desigur, dincolo de motivele invocate – valoarea inegală a pieselor, factura tematicii, anumite prejudecăţi şi incoerenţa punerii în scenă –, trebuie adăugat şi un alt fapt esenţial: textul dramatic cunoaşte o singură formă optimă de a se face cunoscut publicului – reprezentarea scenică; or, realizarea acesteia depinde de mai mulţi factori; psihologia receptării are pentru teatru imponderabilele sale; totodată textul dramatic, faţă de cel epic sau liric, trebuie să se supună mai multor exigenţe tehnice; Ion Luca trebuie să fi învăţat multe din colaborarea cu G. Ciprian.

Autorul biografiei lui Ion Luca, Nicolae Cârlan, înregistrează cu satisfacţie succesele dramaturgului pe scenele teatrelor sau în presa literară, iar uneori chiar polemizează cu diverşi publicişti, fără a încerca să proiecteze, în tabloul dramaturgiei momentului, opera autorului studiat; notează doar reacţii, ecouri, atitudini şi prezenţe, dar prea arareori şi în fugă,aflăm opiniile sale despre valoarea cutării sau cutării piese; şi ar fi putut-o face.

Teatrul din Bacău a reprezentat ***Morişca*** în 1992 - 1993, ***Femeia cezarului*** în 1997 - 1998, ***Cele patru Marii*** în 1968 - 1969 şi ***Javra pământului*** în 1994 - 1995. Biograful notează asta şi bine face, pentru a se vedea cum îşi iubeşte Bacăul fiii; spre comparaţie: şapte teatre din Bucureşti i-au jucat piesele dramaturgului băcăuan.

Nicolae Cârlan a realizat o monografie temeinică, pentru unul din scriitorii prea puţin cunoscuţi din aceste locuri. O lucrare echilibrată, bazată pe o cercetare minuţioasă şi pe un efort intens, în care s-au conjugat sobrietatea muzeografului cu vibraţia omului de litere şi cu spiritul cumpănit al celui care este legat de toposul unde a vieţuit Ion Luca.

Othon Friesz – ***Tulips and Daisies***

Gheorghe Istrate

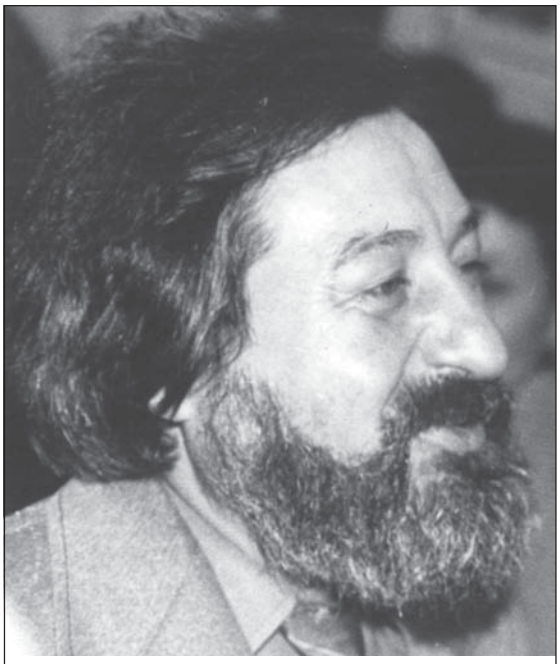

Gheorghe Istrate (1997). Foto: Ion Cucu

Ritual (gravitație)

mi-am cântărit lacrima
pe-o aripă de fluture greu
amândoi sfidam gravitatea
dar nu și gravitatea visului meu
(11 febr. 2004)

Sonet imperfect (nisip)

m-am instalat în hram – în conținut
în duhul care-n veci mă prelucrează –
cel care mă petrece în extază
din care m-am extras în absolut

din pruncul ei femeia învia
am martori c-am murit și m-am durut
îmbătrânesc în cer necunoscut
priveliștile-mi scurg nectaru-n rază

stau vechi și trist în lacrima magmară
am umărul surpat și pesimist
mi-e sângele umbros și-n el rezist
sunt botul pur care înoată-n fiară
la miezul veșniciei mă treziți!
voi fi nisip mărunt și antraciți…!
(5 ian. 2003)

Ritual (micul prohod)

odihnește-l Doamne
așează-L în șanțul de creuzet
lângă pârga pădurii și a păioaselor
lângă fierăstrăul tremurător al amurgului

e vrednic oare să mori
în cocoașa Împăratului? –
zis-am
și pruncii au explodat
în vitralii totale în amănunte ascunse
în asfințitul incifrat
(9 mart. 2004)

Ritual (umbra)

dă-mi Doamne umbletul Tău
de-a lumina lumina
dă-mi umbra Ta s-o recunosc
miros a viață și a moarte
a geniu putred și a mosc

pe dedesubt sunt cariile mirării
pe dedesubt pământul pute-n veci
sămânța cade-n ură și-n captură –
amiaza lumii s-a-ntrerupt în greci…
(3 ian. 2003)

Ritual (urma)

mi se închid papilele-n nimic
miriapodele călătoresc larvare
am patrafirul Regelui de sare
prin care fabric morți și-i interzic

eu tac altarul alb și îl desfac
tot eu adun odoarele și turma
acestui alter ego putrefact:
eu singur îmi transcriu arhaic Urma…
(26 ian. 2003)

Catren

sună în mine mitraliera
sunt sclavul precis din Cuvânt
mi-așez discret lavaliera
să deschidem Sfântul Mormânt
(30 dec. 2002)

Ritual (numele de gheață)

mă voi lovi de moarte – de mireasă
pitită dulce-n creier și în nervi
nu vine singură ea are servi
pe care îi desjugă dur în rasă
când vrei să vin să te privesc în față
îmi cheamă Doamne numele de gheață!
(5 ian. 2003)

Ritual (irișii)

îmi șterg din memorie cuvintele vinovate
haruri aspre întâmpinate în pori –
criminal de nimic ucigaș de viori
țesăl alfabetul, pe dedesubt și pe spate
bântuiesc timpul plin de tumori
și irișii lui cu pleoapele mate
(12 febr. 2003)

Ritual (firmament încuiat)

am intrat într-o abisală abstinență
lumea se subțiază sub tâmpla mea rea
aptă să urle ceasul – întâiul
prin sângele prelins pe prăsea

trei preotese plâng. Omul ce zice:
crenelul șarpelui s-a destupat
el ne aruncă în poală poveri de noroi și de spice
pe firmamentul cerului încuiat.
(21 ian. 2003)

Ritual (ochii)

distribui tichetele poeziei
gratis și sincer – numerii mei sunt ratați
dăruiesc îngeri la pachet și nuferi
prelinși din ochii Ofeliei înecați

sufletul meu nu mai are centru
magneții lui s-au sfărâmat
și totuși icoana ascunsă pornește
ritualul luminii din ochiul meu mat
(24 febr. 2003)

Mari ritualuri

vai crede-mă-i târziu! sub ape
grăbiți ca-ntotdeauna pruncii nasc
fecioarele se-acoperă cu pleoape
lumina lumii ne strecoară-n teasc

Noi suntem lacrimile albe-graiul
prelins al cărnii rupte din văzduh
noi suntem spada-n care-și sparge straiul
mireasa-nchisă pururea în duh

din stupii ultimii se descarcă mierea
amurgu-și soarbe stelele-napoi
ne înrudim cu clipa și tăcerea
cu maicile înmărmurite-n noi

ce reci grăunțe zuruie etherul –
mari ritualuri traversează cerul

Georges Jeannin – ***Peonies in a Pot out of Glass***

Valeriu Bârgău

O VIAȚĂ DĂRUITĂ LITERATURII

„Toată viața am trăit printre nescriitori, aș putea spune – chiar între oameni care au urât scrisul, l-au considerat ca fiind superfluu omului normal. Treaba asta ar putea să înceapă de la bunica (ființa care m-a crescut), neștiutoare de carte și ar putea continua cu profesoara de română din clasa a V-a, care, atunci când i-am dat un caiet de dictando ce cuprindea o proprie descriere a Moldovei, mi-a înapoiat caietul și m-a trimis să culeg frunze de dud pentru viermii de mătase…“, mărturisea Valeriu Bârgău într-un interviu în 1980, publicat de Mariana Pândaru în numărul omagial al revistei „Ardealul literar“ (nr. 1/2006), consacrat ctitorului publicației, plecat în eternitate la 3 ianuarie a.c.

Confesiunea citată mi se pare sugestivă și grăitoare pentru întreaga biografie a unui om care s-a născut și trăit pentru literatură prin toate fibrele ființei lui. Căci Valeriu Bârgău (1950 – 2006) rămâne în memoria unei mari părți a Ardealului prietenilor și cunoscuților lui (și, prin extrapolare, în conștiința literară națională) ca o figură de literat (poet, prozator, eseist, ctitor de reviste și editor de carte) cu vocație enciclopedică, dăruindu-se cu egală generozitate pe toate planurile și ajungând la rezultate remarcabile pretutindeni unde și-a pus la lucru condeiul și spiritul. El a făcut parte din specia din ce în ce mai rară a creatorilor care, trecând peste orgolii, dispute și controverse, a știut să aprecieze cum se cuvine scriitorul, izvoditorul de frumuseți, oriunde și pe oricare din palierele culturii s-ar fi manifestat acesta. Opera lui de mentor, de ins cu charismă, care adună în jurul său oamenii de talent și-i ajută să se afirme literar poate fi considerată exemplară, Valeriu Bârgău identificându-se (ca să folosim o expresie des întâlnită într-o carte de interviuri pe care însuși a semnat-o) cu un veritabil „director de conștiințe“ la Deva și pe Valea Jiului: a înființat și a condus un ziar și o revistă „cu răspândire națională“ – „Ardealul literar și artistic“, a întemeiat o Asociație a scriitorilor din această parte de țară, apoi a pus bazele unei edituri și unei tipografii – „Călăuza v.b.“, de sub teascurile căreia a dat la iveală peste 350 de cărți de poezie, proză, critică literară, teatru, istorie, manuale școlare, cursuri universitare etc.

Pe de altă parte, recunoscându-i meritele de scriitor încă din 1975, reviste importante în epocă („Luceafărul“) ori edituri de elită („Cartea Românească“) îi publică și-i premiază poezia. „Într-o descendență oarecare din Witman, cu atât mai convingător cu cât relevă artificiile, dar nici înclinarea aceasta nu-i de transformat în program, fără complexe – scria Ion Caraion în ***Jurnal, I*** – Valeriu Bârgău comentează, descrie, divide în nuanțele ei destule, ascultă și psihanalizează materia. Pe cea înghețată, pe cea uscată ca pulberea, pe cea ursuză (a muntelui), pe cea din poem, pe cea neobosită, pe cea plină de băsici de rezervă, de motoare, de guri, care dă junghiuri în coaste, care stă în genunchi pe albiile fluviilor noi, care – umplută excedentar – se scutură… «prin orașe / până scapă de primejdia lunilor octombrie, noiembrie…»“.

Volumele care au urmat acestei neîntâmplătoare aprecieri au confirmat și ele din plin spusele lui Ion Caraion, ori speranțele pe care și le-a pus în acest poet un alt mare scriitor, Ion Gheorghe. ***Floarea soarelui sau Mâna de lucru*** (1978), ***Alfabetul straniu în care vă vorbesc*** (1980), ***Tulburarea naturii*** (1982), ***Steaua de pământ*** (1985), ***Noima de aur*** (1986), ***Poezii în zori*** (1988), ***Apocalipsa după Valeriu*** (1996), ***Alfabetul straniu*** (2005, antologie de autor), ca să nu citâm decât o parte dintre titlurile ce poartă semnătura lui Valeriu Bârgău, sunt cărți ce dau seamă contemporanilor, dar mai ales urmașilor despre efigia unui poet original, de o nebănuită forță, propunând un univers liric cu mare și puternic impact la cititor.

Rămâne ca soția lui, delicata poetă Mariana Pândaru, și fiul poetului să valorifice moștenirea culturală (care nu este deloc puțină și merită să fie tipărită, eventual în câteva volume de ***Scrieri***) a lui Valeriu Bârgău și tot ei, împreună cu prietenii și colegii de la revista „Ardealul literar“ și de la Editura „Călăuza v.b.“ să ducă mai departe opera de editor și de mecenat a scriitorului.

Versurile alăturate, inedite, ne-au fost încredințate pentru tipar de către Mariana Pândaru. Îi mulțumim și pe această cale. (***Florentin Popescu***)

Cântec despre substanță (ghinionul)

Murmurul sării întâlnind pământul
Carapacea sub care e ascuns alizeul viu
În trecere pe deasupra Canalului Mânecii.

Marea Neagră umplând groapa meteoritului
Tungus
Pluta de corali unduită ușor de vânt
Degetele insului surprinzând pulsul universal
Tresărim cu emoție când pasta subțire
A sângelui
Se îngroașă.

Dincolo, din viitor percep sunete stranii
E ca și cum ar cădea ploaia
Pe acoperișul fierbinte al Constantinopolului.

Cântec despre substanță (călușarul)

În oceanul din sine. Pe firul subțire
Ființa e strivită de buza roșie a cerului
Și muchia aspră de pământ.

Femei cu brațele dezgolite
Năvălind din trupul mătăhălos al extazului
În spațiul alb
Un călușar se agită.

I se vede nebunia jocului pe chip
Are dinții galbeni, strânși încleștați
Iubește scena precum o fâșie de gheață
Spartă de proiectilele fierbinți ale creierului.

În oceanul din sine orice explozie e un semn
De echilibru și detașare.

Cântec despre substanță (unde începe somnul)

Un colț în aparență asemănător unei culturi de tutun
Înflorite și dezmierdate de vânt
Un mal de apă de la care pornește cerul
Să fluture zdrențuit de îngeri.

O ieșire la mal sau o intrare în apă
De subsiori ridicat la înălțimea Alpilor
Să priveghezi șirul de elefanți.

O glazură albă de nori prin care deslușesc
Popoare mici de sonde cu dinții înfipți
În inima oceanului.

Eu și pasărea invizibilă. Eu și cerul
Developat pe aripile ei.

Cântec despre substanță (o prințesă)

Frumusețea lumii sporind lumea
Cu brize venind dinspre ocean
În carele de nisip de la Techirghiol
O prințesă își transformă părul în argint roșu.
Prin sârmele subțiri, electricitatea
Fotografiază comportamentul lumii în arșiță
Numai în ocolul de ape și nămol
Evoluția speciilor se reia precum
Respirația bătrânilor în camerele
De reanimare…

Cântec despre substanță (inimaginabil ocean)

Când în capul oaselor iscodesc ființa
O întreb despre fire și cosmos
Basmaua albă pe care o poartă mi se pare a acoperi
Jumătate din cer.

Ea ascultă cu ochii aplecați
Semănând cu doina la trup și frumusețe
Lăsându-mă în cea mai albicioasă dilemă
Din care nu ies timp de patruspărăzece zile
Și tot atâtea nopți cât plutesc
Într-un inimaginabil ocean.

Cântec despre substanță (ochii faraonilor)

Vizitat în grădină de prietenul meu Pompiliu
Am scăpat printre degete sporii unor ciuperci de bălegar
Care au fost duși de vânt, au huzurit o vreme
În cer. Soarele mai avea o suliță până intra în ocean
De cealaltă parte a lumii.

Sporii albi precum gumele de aur
Întinși de planete și apoi retrași în ei
Citeau în ochii faraonilor cum se cucerește
Un trup stabil într-un univers
capricios.

Mikhail Larionov – ***Stil Life with a Portrait***

*Victoria Milescu**

Cu stăpânire de sine

Mergi printre cei buni, printre cei răi
părul are mai mult argint
decât aur
trandafirul gurii se scutură
iar trupul tău are din ce în ce mai
mulți ghimpi
ai vrea să nu rănești
când treci prin mulțime
ghimpii din ce în ce mai puternici
se înfig în pieptul celui îmbrățișat
la întâmplare
poate că acesta
de lângă tine, rănit, căzut pe asfalt
era cel așteptat…

Dezastrul cel bun

Nu-mi plac zilele frumoase
sunt ca biciul fericirii
lăsând în urmă răni
chemând alte răni
zilele frumoase au gustul și mirosul
vârstei de aur a durerii
luptând pentru orice fleac
m-am obișnuit cu aerul ei tare
fluturându-și drapelele la porți păzite
uneori mă alungă
alteori mă strânge la piept
cei ce se întâlnesc s-au mai întâlnit
cei ce se iubesc se vor mai iubi
cei înțelepți sunt pedepsiți pentru înțelepciune
nu-mi plac zilele în care mă vindec
ușor și repede…

Să știu că ai trecut pe aici

Lovește-mă, ploaie,
pietre, zdrobiți-mi oasele
capului mândru
iarbă, trage-mi trupul crud înapoi
în valvele de fier ale pământului
astăzi el pleacă
devenind durere
cu pulberi de stele pe față
cu șoimul de aur pe umăr
din care picură sângele negru
însemnând calea…

Când năvălește necuprinsul

Aș sparge fereastra
dar nu există ferestre
aș deschide larg ușa
dar ea nu mai e a mea
aș arunca în obrazul cuvintelor
vitriolantele lor paradigme
e din ce în ce mai strâmt
mai adânc, mai întunecat
în încăperea din mine
i-am jertfit ce primisem
ca jertfă
ce vrea viața, la urma urmei
când ne încuie
în chilia de sânge și carne și nervi
cu ultimile puteri fac aceleași greșeli
în fața marelui vierme…

---

* Victoria Milescu (n. 18.12.1952, în municipiul Brăila). Licențiată a Universității din București, Facultatea de Filologie, secția română-engleză. Membră a Uniunii Scriitorilor din România, din 1995, membră a Asociației UNESCO „Iulia Hasdeu". Debut literar în „Luceafărul", 1978, cu versuri. Debut editorial prin concurs, concomitent la Editura „Cartea Românească" și Editura „Facla", Timișoara, 1988, în vol. ***Prier*** și ***Argonauții***. Lucrări publicate: ***Welcome December*** (ediție bilingvă română-engleză, versiunea engleză aparținând autoarei, Editura „Fiat Lux", 1994), ***Șlefuitorul de lacrimi*** (Editura „Eminescu", 1995), ***Izbânda furată*** (Editura „Albatros", 1995), ***Inimă de iepure*** (Casa Editorială Odeon, 1998), ***Arleziana*** (Editura „Eminescu", 2000), ***Zâmbet de tigru*** (Casa Editorială Odeon, 2001), ***Ecoul clipei*** (haiku, Casa Editorială Odeon, 2003). Cărți pentru copii: ***Cartea cu surprize***; ***Cine l-a salvat pe Murdărel?*** (Editura „Scripta", 1995), ***Abecedar-ghicitoare***; ***Dicționar-ghicitoare*** (Editura „Teora", 1998), ***Lacrima de cristal***; ***Găsește rima*** (Casa Editorială Odeon, 2000). Traduceri: ***Bandiți, gangsteri și Mafia*** (Editura „All", 2005), ***Vrăjitorul din Oz*** (Editura „Flamingo GD", 2006), ***Povestiri de Crăciun; Iepurele cel lăudăros*** (Editura „Flamingo GD", 2004).

Cenestezie

Poemul
ca un cal de rasă
trece prin paradisuri pierdute
sau recuperate instantaneu
abandonându-și autorul
traversând golurile eternității
se rostogolește printre
tramvaie, prin piețe
se regăsește în ziare, în reviste
jucându-se de-a primejdia
secondat de câini vagabonzi
are parte de partea nevăzută a gloriei
uneori vântul
îl buzunărește furându-i
nimicurile care-i alcătuiesc măreția.

Forfecând timpul

Nimic nu este al meu
văzându-vă, văzul
este al vostru
poemul despre lăcuste
devine lăcustă
mâna mea mângâindu-te
devine mâna poemului
sfârtecat de
frații mei, lupii
din pădurile albe
spaima lor e a mea
și iarăși a lor
în cădere, îngerul aerului
împrăștie sângele
dintr-un pom înflorit.

Crucea cuvântului

L-am zărit și l-am pierdut
într-o tăcere neiertătoare
un pian printre nori
pentru inocenți
pentru sufletul revenind
din călătoria prin lumea durerilor
târând aroganța rațiunii
vânturile rostogolesc pământul
cine se va arunca primul
în valul negru
purtând pe trup stigmatul fericirii
pe chip crucea cuvântului…

Exil de bunăvoie

Spăl apa
de moleculele singurătății
prin odaie trece râul
cu resturi de echipaj stelar
dincolo de marginea patului
prăpastia viului
vaierul cristalin bate la ușă
tu, eu sau aerul
cu mâinile ude își desface haina
încinsă de focul de oase
de sub dușumele
a greșit mult ca să mă învețe mult
mă cufund în apa care spală lumea
ea se cufundă în mine
aerul se modelează după strigătul
pedepsei
să-și ducă viața până la capăt.

Seninul singur

Ninge
și ninsoarea îmi intră în sânge
nu pot să strig
nici să plâng
nu e nimeni pe scară
și în nici o dugheană
nu găsesc elixir
din candelabre
chipul tău se desface de ceață
ninge
peste cheia uitată pe masă
pentru lente miraje
din care nici cei mai virtuoși
nu se mai reîntorc
cu o liniște mai înspăimântătoare
decât toate războaiele
ninge
mă vei ucide din prea multă iubire
căci spre mine privești
cu atâta ardoare…

Jean-Louis Sénatus – ***Haitian***

Ioan Mazilu-Crângașu

Biblică

E supărat și vântul și noaptea e mahmură,
Se-adună și cresc norii ca zidul chinezesc,
Canalele vomită mizerii și scursură
Iar tunete-nvrăjbite smerenii poruncesc.

În valuri, infanterii de ploaie-ncercuiesc,
Din urias, orașul e-o tragică palustră.
La sânul mamei tremur copiii și scâncesc,
Bătrânii, de păcate pe cei mai tineri mustră.

În fălcile de ape, ca o fragilă crustă,
Palate în cuirase de fier și aur pier…
Se-nalță iarăși mâini în rugăciunea frustă,
Nădejdea mântuirii de-adâncul temnicer.

Prin noaptea grea de nopți, cereasca urlătoare,
Sugrumă orice geamăt implorator de soare.

Blestem

Moto: „Sătenii – străinii așa numitei culturi – țin una și bună: nu se iau după toată umbra“
Ion Codru DRĂGUȘANU

În miezul lunii sau pe la extreme,
Răzleți, dar sub ascunsă ocrotire,
Groși, sumbrii, de aluat subțire,
Trăiesc și arbori ce rodesc blesteme.

Iar printre semeni de aceeași fire,
După alt rod plăcându-le să-i cheme,
Aceștia, mai târziu sau mai devreme,
Iveau otrăvicioasa lor menire.

Furând lumina, hrana altor, omul,
Rărunchilor țărânii smulse pomul
Și-l bucății de iarna ce-o să vie…

Dar cenușarul blestemă și focul –
Avanului, găsindu-i-se locul,
Îi zise omul: du-te pe pustie!…

Blestem II

Iubim bolnav spitalul nevăzut
Cu doctori nevăzuți, atotputernici,
Și, sănătoși, îngenunchem la sfetnici
Cunoscători la boli ce n-am avut.

Ei spun că noi bolnavi ne-am și născut,
Astfel, să-i ascultăm umili, cucernici;
Chiar umbra veche nu poți s-o revendici
Fiind semnul unui morb necunoscut.

Ei, generoși în leacuri absolute –
Noi, capete-ndărătnice și brute
Cu răni prin care-n veacuri am trecut…

Noi, doar un biet popor de oi pierdute
Și orbi la-naltul bine ce ne-au vrut,
Vom plânge bunătatea de temut.

Civilizația șenilei

Melancolii cu laser mă străpung,
Computerul celule-mi masacrează;
Un satelit inoculează stază
Din practicele doctorului Jung.

Mi-e smulsă limba, aruncată-n strung,
Creierul forțat mi-l rabotează –
Sunt pregătit pentru o nouă fază:
La semi-automate să ajung.

De-un calendar ocult sunt programat
Sub sonde spațiale cu X-ray;
Plafon permis, orizontalizat,
Cu orice asperitate să închei.

Progresul nu îngăduie rabat –
Salut Civilizația Șenilei!

Inscripție pe un tablou de Manet

Purtam melon, surtuc și jambiere,
Flanam prin Montparnasse și prin Montmartre
(pantoful stâng în burtă era spart)
Lăsând în voie mațele să zbiere.

Nu mă plimbam în mână cu Descartes
Și nici nu alergam să fac avere –
Adulmecam absintul prin unghere
Și-nchiriam amor pe Pont des Arts.

Ciupeam un ban pozând pentru desene
La diletanți, pe malul recii Sene
Pe când iubeam o bască, pe Dolòres,

Aveam, pe-atunci, o masă fiecare,
Din Butte întreg Parisul la picioare,
Iar noi visam.. O tempora, o mores!

Vae victis!

Sunteți atât de singure, Femei!
Ați devenit doar frumuseți urâte
Când spânzurați de gâtul unei brute
C-o mână prinsă-n buzunarul ei.

Din porii de pe trup vă sar scântei,
Mimați extaz, dar sunteți surdomute;
Pe paricopitate și cornute
Le faceți să se simtă mândrii zei.

Așa cădeți din ce în ce mai jos
Și trupul vostru tânăr și frumos
Ca o mașină lux la vremea ei…

Va scoate fum din ce în ce mai gros
Și-ați vrea s-o dați acum pe câțiva lei,
Dar, sunteți tot mai singure, femei!

Quasi una fantasia III

Figura ta suavă, pală, blondă,
Sorbind orice lucru cu plăcere –
Când de-o spumoasă, veselă facondă,
Când de-o întomnatică tăcere…

Sub pleoapa ta, minusculă rotondă,
E-un rapt de lume-n clocot, incitantă,
Spre care-ndrepți incognito o sondă
Cu falsă sfiiciune debutantă…

Cuvântul fasonat de gura rondă
E pernă, hidromel; e cult și vargă
Vibrând torid în senzuală frondă
Și oarbe căutări… Avid aleargă

Frisoane de fecioară pudibondă
Prin carnea ta – perpetuu vagabondă.

Mecanica iubirii

Un scârțâit, o frână, o piesă s-a stricat
Iubirii noastre vechi, motorul e bătrân;
Icnea, noi l-am simțit, dar nici nu l-am cruțat,
Urcând, gemea agonic și ne-neca în fum.

Târât, împins și tras prin gropi și prin noroaie
L-am ambalat la maxim sleindu-l de puteri;
Viteza-i din trecut a obosit, se-nmoaie
Și nu cred că e-n stare de noi re-învieri.

Lichidul combustibil pe cale de-a seca
L-am diluat, și unul și altul, în secret;
Nervuri șerpuitoare și ticăloase ca
Un neoplasm, rugina înaintează-ncet…

Îi ascultăm răsuflu, se stinge lent, ușor,
Și-un ultim zvâcnet parcă imploră: „Ajutor!“.

Bătrânii

Puțini, cum suntem azi, doar biete cioturi,
Atrași de gropi, de șanțuri și canale,
Sortite cu gunoiul să le mături
Când drumul lor este, fatal, la vale…

Mergem căznit, ca-n uriașe-omături,
Plumbi de dispreț lovindu-ne-n rafale;
Din patru zări se-aud porunci: „În lături!“
Și-un râs de iad din spate ne prăvale.

Suntem ca niște saci umpluți cu oase
Chircite, -nfrigurate și bolnave,
Cu picături de sânge-abea rămase
În dulci-amare ultime zăbave.

Suntem doar apariții păguboase
În plin azurul tinerești brave.

Cimitirul

Străbat oceanele, Uralii, Anzii,
Sahare strâng sub aripile mici –
Aici se-ntorc să moară rândunici,
Aici se-ntorc să moară goelanzii.

Rechinii vin și ei să moară aici,
Senili și cerșetori se-ntorc briganzii;
Neurastenici triști, ca și bastarzii
Sau uriașii deveniți pitici.

Și tineri se întorc, îmbătrâniți,
Ce-au vrut să-nghită lumea-ntr-o sorbire,
Și racle cu eroi și troglodiți
Se-ntorc la cea din urmă ispășire.

În lutu-acestei țări adăpostiți,
Ca-n cel mai mare dintre cimitire.

Ioan Sandu *

Colind ermetic

Atâta întrupare echivocă
Zădărnicește fapta spre a fi –
Noi nu mai rumegăm, întrezărind prin copca minții
O boare de cuvânt cu insomnii.

Pecetluiți sub stema neputinței
Astâmpărul năvalnic se surpă-n umbra noastră
Și, limpezindu-și struna, ne zvârle-n jos, dorinței.

Călindu-ne simțirea cu freamătele stinse
Ne înrobim în sus, zvâcnind spre bolțile aprinse.

Adulmecă, simțire, cuvântul de-nălțare
Silindu-și preamărirea să coboare.

---

* Înzestrat cu un simpatic simț al scenei, ironic / autoironic cu măsură, elegant și dezinvolt, Ioan Sandu este elev al Școlii „Duiliu Zamfirescu“ și membru activ al unui ***Cenaclu de toate zilele***, coordonat de profesoara Anișoara Pițu; un adolescent care – la numai 14 ani – se lasă răvășit precoce de nesmintite curiozități intelectuale și neliniști creatoare, ducându-și cu tenacitate și aplomb războiul (său) cu „normalul“, cum numește el realitatea imediată, resimțită ca ingrată, agresivă și indigestă.

Dacă e să ne luăm după textele avute la dispoziție, aș spune că rareori am întâlnit, la o asemenea vârstă, o alcătuire sufletească și intelectuală atât de echilibrată, punând într-o cumpănă fericită momentele de inspirație cu o conștiință estetică surprinzător de matură, ceea ce-l ține departe de ezitările și stângăciile obișnuite (și firești) ale începătorilor. Bănuim în spatele acestei alcătuiri o (deja) respectabilă experiență de lectură, precum și un sever exercițiu al scrisului.

Ioan Sandu lasă impresia că stăpânește materialul lexical, controlează bine scenariul poetic, având mai întotdeauna *ceva important de transmis*, fără să-și refuze plăcerea „jocului“ și a experimentului. Când ai asemenea calități și un mentor de talia Anișoarei Pițu, o eseistă redutabilă, poți spera într-o ascensiune pe deplin motivată. (***Mircea Dinutz***)

Doina

Foaie verde foi de nuc
Paște calul cânt-un cuc,
Cânt-un cuc și paște calul
Sudoarea mă ia cu valul,
Dară valul e lumesc
Cântă cucul bătrânesc;
Nu-i răspunde nimenea
Că doar cântă vinerea –
Vinerea e zi de post
Cântul n-are niciun rost;
Numai eu mă rostuiesc
Cântă cucul tineresc.
Poimâine-i Duminică
Lumea mi se vindecă.
Foaie verde de dudău
Sudoarea mă ia cu rău;
Numai răul nu-i lumesc
Uite-așa îmbătrânesc.
Foaie verde de stejar
Cântă cucul tot mai rar,
Dădu-i-aș calului jar
Pune-i-aș potcoave noi
Să zburăm prin vânt, prin ploi
Pân'la paltinii-ndesiți
La ortacii obosiți –
Cântă cucul, paște calul
Și mă ia cântul cu valul!

Rupere abruptă

Cinci minute de la impact
De când s-au tamponat
Scuza-revolta, bucuria-tristețea,
mai apoi totul – netotul
* * *
Și-au format mirarea;
S-a trezit buimăcita secundă și, din păcate,
S-a format normalul, câtă singurătate!
* * *
Clipa viitoare uitată-ntre stihuri
De un veac plecată
Rămâi ferecată.
* * *
Sinod de dorințe s-așterne pe pământ dar
Iarăși plâng cu lacrimi trecute;
De ce nu sunt oare tot cale de jar
Pentru muzele mute?
* * *
Ah! jumătate fugară
Încolțită de veacuri lugubre!

Numai fum

Lume din stânga, lume din dreapta,
Scări care duc în sus sau în jos –
A foame, a sete miros,
E numai fum 'necăcios.
„Dați drumul la un geam,
Miroase a lume normală!!!"
Aste cuvinte îndrugam – chiar eu –
Când respirație gură la gură
Morții făceam.

Nocturnă

La zborul lor încet
Privirilor deșarte
Li se usucă poala
Iar cerul li-i departe.
* * *
Descurcă-te genună,
Descurcă-te lumină –
Din veci adusă parcă
Și parcă prea puțină!
* * *
Rămânem spectatorii
Unui turnir divin,
Iar eu sunt teutonul
Petalelor de crin.
* * *
De-am memora o luptă
(Scântei și cai răniți),
Ne-ar încolți în suflet
Altare de dorinți.

Ploaia lui iulie

„precipitații abundente
în mai toate zonele țării"

Ne-a răspândit năvalnic un început de viitură
Un tropot de lumină ascunsă printre nori
Ți-a dat și ție șansă subtila încercare
La malul dintre stropi să nu cobori.

Ne-a tras la sorți izbânda ploii
Ne-a răsucit spre jertfa cerului de sub pământ
Și a udat lumina ca să steargă
De pe icoană, aura de sfânt

Confetti

1. dulce lipit de buza acestui poem
zace trupul meu
împrejmuit de liane
stropit cu agheasmă și roșu
să nu mă deoache poezia

2. și am hotărât
să comprim realitatea,
fără aer deci rămasă,
să moară în trupu-ți.

3. germinal miorița
realitatea încolțită,
între Carpați
romanul

4. romanul –
a exclamat realitatea –
aducându-și aminte de
fostul ei amant

5. m-am hotărât deci
să exist,
iată acum moartea
fără principii întorcându-se
acasă cu garanția mea de naștere
valabilă
numai pentru poezie

Epistola enigmatică

Acum,
când poezia inflamabilă (crispată ca o
piele de bivol de pe o tobă africană)
se înecă în lirismul comercial
al celor sugrumați în hârtia de ziar;

Acum,
ne e frică să ne uităm la
ciripitul monoton de pe fundalul nepăsării.

Când cu ochii dumneavoastră veți
sculpta frumusețea condamnată la ghilotina criticii,

Atunci,
(și numai atunci)
vă voi da voie să mă reconstruiți
de la fundație până la
ultimul ornament cu iz oriental.

Maria Nițu

LANSARE „SUI GENERIS" ÎN PREMIERĂ ABSOLUTĂ*

Anual au fost consacrate Târgurile de Carte, Târgul din vară, Bookarest, de la Teatrul Național, și Târgul din toamnă, Gaudeamus, localizat în pavilionul Romexpo, târguri care vor să concureze cu târgurile internaționale pe la care au mai voiajat scriitorii noștri, cum ar fi Târgul de carte de la Frankfurt. În anul de grație 2006, Bookarest a fost rebotezat, Salonul de Carte – Bookfest, acum sub auspiciile foarte cu tam-tam ale AER-ului - Asociația Editorilor Români (fără nici o similitudine sperăm, cu caragialesca aurora societate „cioclopedică" a lui Cațavencu, AER – Aurora Economică Română). Un Bookfest prin care n-am prea văzut din stafful ICR-ului (Institutul Cultural Român), care să ia pulsul culturii române pe viu, nu din cabinet ori din lecturi de filosofi neoplatonicieni. Las' pe „negri mititei" să transpire singuri, și la propriu și la figurat, cu tot AER-ul condiționat, în prestigioasa locație de la Romexpo „halele 13-15", (pen'că la pavilionul central era salonul „Țiriac Auto"!)

Târgurile de Carte sunt locul cel mai propice pentru lansări de carte de anvergură națională, dincolo de tutela Uniunii Scriitorilor din București & Co., prin Filialele aferente.

Un eveniment în premieră absolută, început la Gaudeamus – 2005 și continuat la Bookfest, a fost lansarea pe piața editorială de către editura Allfa a unui proiect singular, prima serie de „Opere complete" ale unui scriitor român… „clasic în viață".

Și deschizătorul de drum, cel care a tăiat panglica la inaugurare, care a spart sticla de șampanie de prora crucișătorului lansat la apă, a fost Bujor Nedelcovici.

La Târgul de Carte Gaudeamus 2005, Bujor Nedelcovici a lansat primul volum din proiectatul set de „Opere complete", în șapte volume, într-o colaborare mai veche cu redactorul Augustin Frățilă, (proiect care n-a fost sponsorizat de Ministerul Culturii, pentru că… ar fi fost o serie fără precedent, de „Opere complete" ale unui autor… în viață!).

Surprinzător, evenimentul nu a fost mediatizat cât ar fi trebuit, nici masa scriitorilor nu s-a mobilizat pe măsura apartenenței la breasla scriitoricească (și când te gândești ce solidaritate de breaslă aveau meșteșugarii breslelor istorice, cu drapele și blazoane și tradiții înnobilate de învățăcei și maeștri!)

Și nu era căldură mare, mon cher!

* * *

Laudatio (așa cum se rostește pentru un nou membru al Academiei), redacției Editurii Allfa, directorului Mihai Penescu și redactorului șef Augustin Frățilă, pentru ambițiosul proiect, conceput și într-o ținută grafică de asemenea de excepție, prin finețe și eleganță, cartea ca un obiect fiind o bijuterie pe care o ții cu delicatețe și voluptate în mână.

Augustin Frățilă (care mai e și poet și cântăreț, cu o alură de D'Artagnan) a explicat miza editurii: „Mizăm pe o literatură română care are mulți alți mari autori care ar merita o astfel de serie, pe o medie culturală bună, care să ne scoată din nișa europeană de literatură provincială. De câte ori am întrebat dacă a plăcut cartea, răspunsul a fost tipic românesc: „Mda! Dar de ce Bujor Nedelcovici?". Am replicat: „De ce nu?!". Să clarificăm: nu propunem un clasament, și nici să atragem în mod deosebit atenția asupra unei opțiuni a noastre. Ne-am propus să luăm un autor și să-l punem integral, în complexitatea sa, la dispoziția criticii, a istoriei și a bibliografiei românești, și abia aștept studii critice serioase, dacă se mai practică azi cumva astfel de demersuri delicate. Vom continua și cu alți autori, fără ca aceasta să însemne că Editura Allfa vrea să impună o anumită ordine în această dezordine literară românească."

Poate în subsidiarul obiecțiilor e faptul că Bujor Nedelcovici a înlocuit exilul involuntar cu exilul voluntar, rămânând la Paris, reținere care dovedește cât de ipocrită e așa zisa politică de recuperare a exilului românesc, deși tot o remarcă a lui Bujor Nedelcovici, ca a unui Socrate-cetățean universal, ar trebui să fie valabilă pentru… „tăt" românul imparțial: „Sunt scriitor și patria mea este literatura".

Din trențeele istoriei literare, mulțumiri și admirație editurii, care-și asumă această responsabilitate, printr-o muncă asemenea celei a Editurii Fundației Culturale dinainte de război, sub conducerea lui Al. Rosetti, care oferea astfel de serii acelor autori care meritau cu adevărat să fie judecați retrospectiv. Se practică sintagme similare, Ediții definitive", sau premii pentru „Opera Omnia", dar aceasta e o ediție cu totul specială.

Percepția tradițională a sintagmei „opere complete", fiind aplicată de regulă postum, aici și-n străinătate, induce, aparent firesc, conotația de operă încheiată, un rotund care nu mai poate fi modificat.

De data aceasta, ***Opere Complete*** nu e o „piatră tombală", este un concept deschis, scriitorul având autostrada liberă spre completarea lor, cu alte scrieri posibile.

E de asemenea un proiect interactiv, oferind și autorului șansa de a fi propriul constructor al structurării prezentării operei, și de a deveni cititor al propriilor sale producții, într-o panoramare retrospectivă.

Obiecția vedetă, că autorul… e încă în viață, e cam hilară. Ar fi trebuit poate să facă puțin pe mortu', așa, ca într-o moarte clinică, din care să fie resuscitat apoi la terapie intensivă, glorios, prin tipărirea volumelor dorite.

Bineînțeles că eticheta ***Opere complete*** suscită la decodarea imediată și conotații explicative. Decodată ad litteram, înseamnă totuși o operă încheiată?! Scriitorul în cauză își simte epuizate forțele creatoare, a predat sabia de Cavaler al Mesei Rotunde, credincios regatului Camelot al literelor?! Nu mai e valabilă întrebarea șablon din interviurile cu scriitori: „Ce aveți, maestre, pe masa de lucru? Care sunt secretele laboratorului de creație?".

Bujor Nedelcovici (care în 1990 primea distincția *Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres)* a explicat cavalerește contextul acestui proiect: *„De ce **Opere complete**? Pentru că m-am condus totdeauna după ideea să nu las nimic întâmplător.* Posteritatea o facem aici, acum! Pentru că eu nu cred de fapt în

* Bujor Nedelcovici, ***Opere complete***, vol.1-2, Editura „Allfa", 2005-2006

posteritatea propriu-zisă, ci mai degrabă în trecut, și-n prezentul cu asumarea critică a trecutului. Nu contez pe nimic întâmplător, doar pe cărțile mele și pe puținii și adevărații prieteni. Apoi, vreau ca în viață să văd ce am făcut, unde, cum și ce linie trag pe răboj la ora bilanțului".

Conform dorinței autorului, repartizarea operelor în volume iese la fel din tipic, contrar criteriului clasicizat, de includere cronologică, în ordinea aparițiilor, de la primul volum publicat, la ultimul.

Criteriul folosit a fost adecvarea la orizontul de așteptare al cititorului modern, în vederea unei mai firești cooperări cititor/scriitor, căutarea unei punți de legătură, prin actul lecturii, între generația actuală, formată literar după '89 și generația anilor '70 -'80, criteriu explicitat de autor la lansare: „Nu pot să introduc pe cititorul modern într-o vastă operă cu romanul de debut „Ultimii", la care trebuie răbdare, înțelegere, când ritmul de astăzi necesită un roman de acțiune".

Volumul I cuprinde trei romane: ***Zile de nisip***, ***Dimineața unui miracol*** și ***Al doilea mesager***, romane alese după un element comun, posibil mai convingător: scriitura pretabilă unei lecturi și versiuni cinematografice, mai adecvată publicului de astăzi, dominat de expansiunea vizualului, și mai ales de ecranul imperator.

Nota comună ar fi valența cinematografică, prin varianta regizată. Și mai este o notă comună, subiectivă, toate cele trei romane i-au marcat tutelar destinul, au fost borne ale unor momente decisive din viața sa, plecarea în exil și salvarea de exil.

Lansarea primului volum a fost făcută de Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor, cel care l-a însoțit la gară în ziua plecării definitive la Paris, într-o zi friguroasă - din frigul persecuției spre frigul exilului –, era ianuarie 1987, și cel care l-a întâmpinat de la început, la debutul ca romancier, cu aprecieri în „Contemporanul". Și acum, la 35 de ani de la debutul cu romanul ***Ultimii*** în 1970, e un nou „debut", în seria ***Opere complete***.

Zile de nisip a fost ecranizat în 1983, cu titlul ***Faleze de nisip***, în regia lui Dan Pița, și, chiar dacă viața sa cinematografică a durat 4 zile, interzis atunci imediat după premieră, filmul a fost reluat cu succes pe ecrane după Revoluție. E unul dintre puținele cazuri în care e un film excepțional, pe măsura romanului.

Filmul l-a scandalizat pe Nicolae Ceaușescu, indignat de modul sumbru în care se prezenta realitatea românească. Astfel că, după o glumă făcută de Alex Ștefănescu, B. Nedelcovici e unul dintre puținii scriitori despre care a scris nu numai Nicolae Manolescu, ci și Nicolae Ceaușescu, în funestele Teze de la Mangalia, care l-au transformat ad-hoc din dictator, în „avizat critic literar".

Zile de nisip e un roman cu o intrigă de factură polițistă, cu victime nevinovate și urmăritori cruzi. Tânărul tâmplar Vasile Mihăilescu, învinuit pe nedrept că ar fi furat niște lucruri de pe plajă, urmărit insistent, chiar și după ce iese din închisoare, de Theodor Cristea, acuzatorul inflexibil, sfârșește prin a-l ucide pe acuzatorul nedrept, care reprezenta simbolic puterea.

Decorul e simbolic-premonitoriu, la Mamaia, în apropierea „Hanului Piraților", unde era un drapel cu cap de mort, căci se poate muri la fel de simplu la Mamaia, ca și la Veneția.

Scenariul are în subtext parabola cu porumbelul, cobra și vânătorul: porumbelul amenințat de cobră, nu se putea mișca, paralizat de ea, vânătorul ucide cobra, dar porumbelul cade mort, de frică. Cine sunt porumbelul, vânătorul, cobra?!

Romanul ***Al doilea mesager*** (cu titlul inițial ***Ereticul îmblânzit***) interzis în România și publicat în Franța, (***Le second messager***), un fel de cuiul lui Pepelea care i-a precipitat hotărârea de a pleca definitiv din țară**,** a fost baza scenariului pentru filmul ***Somnul insulei***, în regia regretatului Mircea Veroiu, în 1994, când a luat premiul *Makhila de argint* la „Festival du Cinéma des Mondes Latines" de la Arcachon-Franța. Eroul, Danyel Raynal ilustrează mankurtizarea intelectualului într-o țară izolată ca o insulă, numele insulei, de o ironie grotescă e „Belle-Ile-Insula Victoriei", dominată de un Guvernator absolut. Romanul a fost publicat la editura Albin Michel, Paris 1985, și în România, la Editura „Eminescu", în 1991. Definit drept o „utopie negativă", după afirmația autorului, e un mozaic, „o alchimie de ficțiune, realitate, metafizică și sacru".

Dimineața unui miracol apare la Editura „Actes Sud" – Franța, în 1991, și la Editura „Univers", în1993. Ecranizarea romanului ***Dimineața unui miracol***, un roman început în țară și continuat la Paris, e în pregătire, scenariul fiind deja scris, în continuarea colaborării cu regizorul Dan Pița. „Regizorul Nicolae Mărgineanu, după ce l-a citit, a propus un film, am scris scenariul, prezentat la Concursul organizat de Centrul Național al Cinematografiei, 2004, care aproba subvențiile, am căzut la examen […] câștigătorul absolut a fost Sergiu Nicolaescu […] pentru ***Trenul morții*** după Eugen Barbu ***Câinii păzitori și-au făcut datoria".***

A fost un roman cu valoare terapeutică, într-o perioadă critică, ca un ultim „colac de salvare": „*scris sub tejghea, când eram portar de noapte, m-a salvat de proba dură a exilului".*

Sunt trei romane premiate, ***Zile de nisip*** primește Premiul Uniunii Scriitorilor, 1979, ***Dimineața unui miracol*** e premiat în 1993, iar romanul ***Al doilea mesager*** primește în 1986 Premiul Libertății, acordat de Pen Club Français, și în 1992 Premiul Academiei Româno-Americane de Artă și Știință.

Opțiunea pentru romanele adaptate la filme a vizat și un public care, dacă a trecut mai întâi prin sala de cinematograf, va fi atras în cunoștință de cauză și de romane, tentat să ia cartea și să o citească.

Ca o sintetizare, Nicolae Manolescu a arătat că însumarea întregii opere între copertele elegante „Opere complete" reprezintă o mărturie impresionantă a generației care a trăit acele vremuri, de care nu te poți despărți decât pe jumătate, pentru că, deși nu ți le amintești cu plăcere, au rămas într-un subconștient colectiv imediat, o generație care a trăit două vieți, una înainte de '89, când nu puteai scrie realist, ci parabolic, și una după '89.

Nostalgiază apartenența la o generație care nu mai e citită cu entuziasmul de altădată de către generația de azi, una care nu e interesată de un timp în care nu a fost implicată, și care e în vertijul trăirii și valorificării clipei prezente. E poate consolarea că a fost o vreme când și despre Shakespeare s-a decretat că nu merită să fie citit, sentință dată chiar de un Voltaire, fin cititor de altfel, și că în măsurarea pagubelor, e o pagubă și a cititorului, nu numai a scriitorului, care rămâne oricum scriitor, chiar dacă e citit mai puțin, într-un anumit moment.

* * *

Volumul 2 a fost lansat de Alex Ștefănescu, în termeni care subliniază și atitudinea civică a autorului, exemplaritatea sa ca om de atitudine, pornind de la o fotografie de învingător, alături de un teanc de cărți, coloana vertebrată de cărți, pe care a construit-o cu sacrificiu și curaj: „Bujor Nedelcovici este un învingător, un scriitor care a luptat aproape solitar cu forțe mai

mari decât el și a învins". „E nu numai un scriitor complet, dar și un om complet, un om de atitudine care reacționează sensibil la tot ce se-ntâmplă în jur, își folosește talentul, cuvântul scris în luări de atitudine care ar vrea să schimbe ce-i în jur, nefiind un simplu autor de triluri care doar să-l încânte pe cititor."

Dualitatea în complementaritate e sugerată vizual de către autor și printr-o imagine metaforizantă, cărțile fiindu-i armele cu care își apără credința în adevărul său: „ Țin în mâna dreaptă primul volum din ***Opere complete*** și-n mâna stângă al doilea volum, cum călugării iezuiți țineau în mâna dreaptă sabia și-n mâna stângă ***Biblia***."

Volumul 2 cuprinde primul și ultimul roman publicate de Bujor Nedelcovici, din nou în ordine schimbată: ***Provocatorul*** și ***Ultimii.***

Inversare cu eficacitate estetică, motivată de autor, la fel adecvată disponibilității de receptare a publicului modern (ca o strategie de cucerire prin învăluire, „captatio benevolentiae.") ***Provocatorul*** e „*un roman modern, cu o problematică și o scriitură modernă",* care mai repede incită la lectură, prin imaginea unui prezent trăit, cunoscut, ceea ce se-ntâmplă acum. După lectura sa, pare mai ușoară stârnirea interesului și pentru ceea ce s-a întâmplat cândva, glisarea spre volumul ***Ultimii***, „un roman de atmosferă, al ultimilor burghezi din regimul comunist, care trebuiau „lichidați" – cuvânt preferat de Lenin, Stalin, și de vajnici români ai comunismului, care cereau imperios lichidarea burghezo-moșierimii…"

„Primul roman l-am scris cu mâna dreaptă, dar și cu mâna stângă îndreptată spre Dumnezeu. E romanul care m-a lansat în arena cu lei a scriitorilor."

„Prin 1970, era la modă nuvela, eu însă am vrut să debutez cu un roman ***Ultimii*** mărturisește autorul. Romanul descrie „lumea de dinaintea comunismului, o lume ce-și găsea refugiul prin subsoluri întunecoase, luând ca pe o Arcă a lui Noe, vestigii ale existenței anterioare", scria Alex Stefanescu. Și tot Alex Ștefănescu mărturisea la lansare: „Am rămas uimit de farmecul și melancolia cărții, parcă citeam ***Ghepardul*** lui Lampedusa, era o dramă sfâșietoare, o melancolică epopee a protipendadei românești".

Personajul central e o fostă mare actriță doamna Rujinski, misterioasă pentru ceilalți, și care comunică rar doar cu Petran, poștașul, grație misiunii acestuia de „mesager". Un personaj simbol e Omul cu Lavalieră, emblemă a destinului nobleței în decadență. Romanul e „un requiem pentru lumea de altădată, un requiem de o tulburătoare muzicalitate, vaporoasă și crepusculară " (Alex Ștefănescu)

Romanul e republicat la editura Universalia, în 1999.

* * *

Provocatorul a fost tradus în limba franceză și a apărut în 2000 la editura Euro Culture.

După zece ani la Paris, Bujor Nedelcovici abordează mediul parizian, cu eroi parizieni, reflectare a concepțiilor de viață și a percepțiilor culturale proprii mediului actual. Din perspectiva lui Guy, fostul jurnalist de război din Algeria, care a fost mereu pe linia frontului, nu a ascultat doar la radio știrile, se fac analize ale marasmului politic, cu războiul din Golf, din Ruanda, din Bosnia, de la Sarajevo.

Cum o baladă are de obicei ca titlu numele eroului civilizator care în final moare, la fel, „provocatorul" e Guy, actor de teatru și pianist de jazz, personajul principal care în final moare, primul personaj care râde homeric.

În plus, romanul abordează erotismul, fără inhibiții, temă prohibită în literatura română predecembristă, prin prezentarea în tandem, ca întregire a cuplului, a partenerei în tandra poveste de dragoste, Céline, o tânără cu studii de cinematografie, dorind să scrie scenarii de film, și care e o altă soluție iubirii și morții, e alternativa supraviețuirii, a victoriei. În momentul morții lui Guy, constată că e însărcinată, și „cronica unei nașteri anunțate", prin copilul lui Guy, se lasă finalul deschis.

Romanul e văzut ca „un love story și un roman al eșecului", pentru că, după ce provoacă viața, arta, morala, personajul cărții ratează și ultima confruntare, cu moartea. Moare stupid, independent de scenariile sale, în urma unui hematom pe creier, cauzat de o lovitură cu o sticlă de șampanie, aplicată de Pierre, bărbatul complexat că fusese refuzat de Céline. În filosofia de viață a lui Guy era o mereu amânată mântuire prin experiment erotic și artistic, pregătită zilnic prin bucuria de a trăi clipa.

Autorul mărturisește că a vrut să atace aceste două teme în complementaritate, Eros și Thanatos. „În literatura română nu aveam voie să scriem cuvântul „sex" (cum de altfel și cuvântul „biserică" trebuia înlocuit cu „construcție religioasă", „monument istoric"), astfel că m-a interesat erosul concret, iubirea carnală, senzuală, și am folosit multe cuvinte franțuzești, pentru că descrierea corpului uman în cuvinte românești trimite mai repede la pornografie.

Literatura erotică în Occident are o mare tradiție, Molière, marchizul de Sade, Mme de Sévigné au făcut ca în literatura franceză erosul să nu mai fie în dezacord cu iubirea rațională. Iar în India e și mai elocvent, Kamasutra e un întreg poem închinat iubirii, și dacă priviți fotografiile statuilor și templelor, veți sesiza o modernitate absolută, dar și un plus insinuant de senzualitate.

Am avut ambiția să atac această temă și pentru că, după cum zicea Freud, în Eros se ascunde „la petite morte". De câte ori iubim cu adevărat, murim puțin, dar murim cu atâta frumusețe, că nu ne dăm seama de adevărata moarte, iubim și murim în plăcere […]. Personajul meu, Guy, e un actor care-și joacă viața în mod cinstit, luând lucrurile cu sentimentul ludic și tragic în același timp".

Nu întâmplător eroul e talentat cântăreț de jazz. Muzica e suprema modalitate de comunicare întru iubire sacră între două ființe, și prin muzică „Bach i-a făcut cel mai mare serviciu lui Dumnezeu".

Lansarea a fost pe fondul muzical al muzicii lui Ray Charles, nume amintit încă din primul roman ***Ultimii***, și reluat și acum, dovadă că autorul a rămas fidel primei iubiri: „Când sunteți triști, când sunteți bolnavi, ascultați muzică de jazz, e un pansament sufletesc care alungă toate durerile fizice și morale. Când asculți muzică de jazz nu poți să mori, poate înainte sau după, dar în timpul acela niciodată *".*

Indiferent de tematica aleasă, de trama epică, romanele lui Bujor Nedelcovici au o osatură eseistică, în subsidiar sunt romane de idei, orice pasional trăit e trecut prin filtrul reflexivității, al abstractizării impersonalizante, dintr-o pasiune a cunoașterii dincolo de imediat, implantată în coordonate metafizice. Intelectualizare, parabolă și interogație problematizantă sunt articulațiile de bază ale romanelor sale.

Deși e continuu un acuzator intransigent al timpului mistificator, Bujor Nedelcovici nu e un disident vulcanic ca Paul Goma, un zgomotos apostol-martir al diasporei, chiar dacă Vestul e atras mai ales de crocodilii ori șopârlele politice din scrierile estice, ci rămâne un fel de Soljeniț în care alege formula lui Orwell, într-un scris parabolic, alegoric, prin distopii tensionate, decamuflate din cotidian.

Florentin Popescu

„MĂ CONSIDER UN ROMANTIC, DEȘI VIAȚA MĂ OBLIGĂ, SĂ FIU, ADESEA, PRAGMATIC“* (III)

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

– Care au fost împrejurările debutului dvs.? Care vă sunt mentorii literari?

– În reviste am debutat cu versuri în „Luceafărul“, în toamna lui 1963 (dacă nu pun la socoteală cele câteva poezii tipărite în vechea, foarte vechea ediție a „Vieții Buzăului“ cu un an - doi mai înainte). Treceam în clasa a XI-a la „Hasdeu“ și am apărut într-o pagină consacrată elevilor, la 14 septembrie, alături de Dumitru M. Ion și Gabriela Vasilache (devenită ulterior Gabriela Negreanu). Ne prezenta Mihai Negulescu. Editorial, am debutat cu ***Obsesia păsărilor*** la începutul lui 1970, în prestigioasa colecție „Luceafărul“, la Editura Tineretului. Era o colecție foarte frumoasă, în care apăruseră aproape toți autorii din așa-zisa „Generație ‘70“, de la Nichita Stănescu, Ioan Alexandru și Ana Blandiana și până la Gh. Pituț, Constanța Buzea și Ileana Mălăncioiu. Nu știu de ce și e păcat că după 1990 n-a mai reluat-o nimeni. Manuscrisul meu stătuse cam vreo trei ani prin sertarele editurii, la regretatul poet Nicolae Ioana. Aproape că nici nu mai speram să apară când, fiind eu redactor la „Viața Buzăului“, am dat într-o doară telefon să mă interesez de el și mi-a răspuns directorul Mircea Sântimbreanu: „Ce faci, dom’le, pe dumneata nu te mai interesează cartea? Vino să vezi corectura!...“ Am luat numaidecât trenul și am „zburat“ acolo, unde am dat peste un buzoian, tehnoredactor, Cornel Cristescu, care m-a ținut în București două zile, până mi-a pus în mâini semnalul volumului. Viața a făcut ca mai târziu, la unele intervale de timp și pe rând, să ajung coleg de redacție cu toți editorii pe care i-am amintit...

Un mentor literar? Greu de spus. Mentori îmi sunt în primul rând câțiva din marii noștri poeți moderni: V. Voiculescu, Ion Pillat, Lucian Blaga. De la primul am învățat marea lecție a iubirii față de semeni și de locurile natale, de la cel de al doilea, muzica și parfumul vremurilor trecute, iar de la cel de al treilea, dorința de a descoperi „Corola de minuni a lumii“ în ființe, în natură, în lucruri.

– Vă amintiți de cărțile care v-au format în tinerețe sau la maturitate? De care vă amintiți obsesiv? Din care v-ați hrănit cel mai mult?

– Dacă stau să mă gândesc și să judec drept, nu pot să vă dau un răspuns exact: scriitorul cutare sau cutare, cartea X sau cartea Y. Eu cred că, mai ales la tinerețe, te formează toate cărțile, fiindcă dacă le citești cu atenție, din toate ai de învățat câte ceva. Nu discut *acum* și *aici* dacă ai de învățat de bine sau de rău. Asta depinde de fiecare om care ia o carte în mână și o parcurge cu ochii și cu gândul din copertă în copertă. Bunăoară, în copilărie, citeam foarte mult Jules Verne (asta și pentru că se edita masiv și ajungea și la mine în sat), cărți de aventuri, dar și de SF. Într-o vreme, revista „Știință și tehnică“ edita o colecție – „Povestiri științifico-fantastice“. Când eram prin clasele a V-a și a VI-a pur și simplu le devoram. Odată m-a prins un profesor că le citesc pe sub bancă și mi-a dat o pedeapsă originală: să stau în picioare, toată pauza mare, la ușa cancelariei. Toți profesorii care treceau pe lângă mine mă întrebau ce caut acolo și trebuia să le spun adevărul. Era destul de rușinos pentru mine. Ceva mai târziu, când am ajuns la Liceul „B.P. Hasdeu“ din Buzău, mi-am diversificat lecturile. Și mi le-am îmbogățit totodată. Am început să citesc din marii romancieri ai lumii: Dostoievski, Hemingwai, Charles Dickens, Victor Hugo, fără o ordine anume, mai degrabă cum îmi cădeau în mână sau cum îi găseam în biblioteca școlii și în aceea a orașului. Tot atunci am parcurs și câte ceva (cât se edita la noi) din opera marilor poeți ai lumii, de la Dante, Ovidiu și Petrarca și până la Ungaretti, Pablo Neruda, Esenin, Rafael Alberti și mulți alții, într-o succesiune aleatorie, dar poate tocmai de aceea mai interesantă. Mai ales că la școală abia dacă ni se preda câte un mic fragment din operele unora dintre ei, la orele de latină sau de limbi moderne. În ce privește literatura română, îi citeam pe Eminescu și Creangă, pe Coșbuc, Alecsandri și Octavian Goga, cel mai mult și mai mult fiind atras de Bacovia (mai pe potriva gusturilor romantice din adolescență). Pe Blaga, V. Voiculescu și chiar pe total „inofensivul“ Ion Pillat aveam să-i descopăr mai târziu, la facultate, fiindcă, se știe, încă se mai aflau „sub obroc“ la biblioteci și în programele școlare.

Din care „m-am hrănit cel mai mult“ ? Greu de răspuns. Mi-au plăcut desfășurările poematice, de mari dimensiuni, din opera lui Walt Witman, de pildă, dar am admirat și concizia bacoviană, îmi plac romanele tip *saga* (și mai am încă nostalgia unor foarte bune filme englezești realizate după ele), dar nu disprețuiesc nici nuvelele de genul celor scrise de Al. Odobescu, V. Voiculescu sau Ștefan Bănulescu.

În reportajele mele am fost tentat să practic eseul odobescian sau să adopt maniera lui N. Iorga, cel din scrierile de călătorie. Cât și de unde m-am „hrănit“, dacă voi fi făcut-o, rămâne să spună, să analizeze și să stabilească alții. Adică cei care sunt detașați de text și pot să se obiectiveze. Eu sunt prea legat sentimental de fiecare text ca să mă pot judeca imparțial.

– Câte cărți poartă semnătura dvs.? Pe care le

* Fragment dintr-o carte de interviuri în lucru.

consideraţi fundamentale pentru literatura română?

– Am să vă răspund în termenii exacți ai întrebării: cărți care poartă semnătura mea pe copertă sunt 36, dar lor li se adaugă încă vreo 20 care îmi poartă numele pe pagina de gardă: antologii, prefețe și cuvinte introductive la operele altora, ediții din scrierile unor scriitori mai mult sau mai puțin cunoscuți publicului larg.

Pe mine, vreau să cred, m-a caracterizat întotdeauna o anume decență și nu mi-a plăcut să mă împăunez cu cine știe ce merite literare, ori să-mi consider cărțile „fundamentale“, cum ziceți. Cât de „fundamentale“ sunt unele cărți, nu numai ale mele, ci și ale altora, rămâne să se vadă în timp, peste zece-douăzeci de ani, dacă nu cumva și mai târziu, când istoria literară va fi făcut deja cernerea necesară. Ce spunem noi azi, ori ce spun criticii contemporani cu noi rămâne (ca și rezultatele unor „sondaje“ partizane) sub semnul relativului, al subiectivului. Un critic, de pildă, poate publica o istorie a literaturii contemporane (și s-a întâmplat recent, avem un exemplu, dar nu vreau să-l numesc fiindcă se cunoaște) și să irite multă lume sau, dimpotrivă, să-i mulțumească pe unii, dar asta nu înseamnă că gata, istoria literară a „bătut“ în cuie valorile, le-a etichetat odată pentru totdeauna. Nu, pentru că după acest critic poate veni oricând un altul, de pe alte poziții și care, normal, poate avea alte opinii. Și așa mai departe. Valorile se fixează și se omologhează în timp, după multe criterii (unele poate neobservabile azi).

Revenind la volumele mele, nu am pretenția că am dat lucrări „fundamentale“ pentru literatura română, dar – totuși! – cred că am tipărit cel puțin câteva cărți pe care criticii și istoricii viitorului nu le vor putea ignora: ***Viața lui V. Voiculescu*** (și celelalte șase cărți consacrate aceluiași autor), ***O istorie anecdotică a literaturii române***, ***Cafeneaua literară și boemii ei***, ***Romanul vieții și operei lui Alexandru Odobescu***, ***Divinități, simboluri și mistere orientale*** (5 volume). Lor aș vrea să le mai adaug (dar rămâne de văzut dacă le vor mai adăuga și comentatorii de mâine) două antologii pe care eu le consider importante: ***Antologia poeziei religioase românești de la începuturi până azi*** și ***Cafeneaua literară și boema din România de la începuturi până în prezent*** (ambele însoțite de aparatul critic corespunzător; antologie de texte, Cuvânt înainte și note bio-bibliografice; ambele sunt premiere editoriale, după 1990). Dintr-o rapidă ochire asupra bibliografiei personale m-aș opri numai la aceste titluri. Sigur, aș putea lărgi aria și la poezie și la proză, dar îi las pe alții s-o facă...

– Ce înseamnă ziaristica în destinul unui scriitor?

– Din punctul meu de vedere ziaristica îi asigură unui scriitor două câștiguri indiscutabile: acumularea unei experiențe de viață (importantă pentru elaborarea operei personale) și exersarea condeiului pe mai multe „claviaturi“, lucru esențial pentru un om care se consacră literaturii.

Pentru mine, ziaristica a fost un fel de antecameră a literaturii și nu-mi pare rău că am practicat-o ani în șir, începând de prin anul al doilea de facultate și până prin 1996. Sigur, o mai practic și azi, sporadic, e drept. *Efectiv*, cu salariul și carte de muncă adică, am lucrat în diverse redacții cam vreo zece ani.

Începuturile mele în ziaristică s-au petrecut în ambianța unor redacții, la „Viața studențească“ și la „Amfiteatru“, de unde am o mulțime de amintiri (pe unele dintre ele le-am și publicat, în urmă cu doi ani, în revista „Sud“) și unde am cunoscut o mulțime de scriitori, de la Fănuș Neagu și Ion Băiețu, până la Ana Blandiana, Daniel Turcea, Gheorghe Pituț, Gheorghe Suciu și mulți alții.

Colaborarea mea la „Viața studențească“ avea, în felul ei, un mare romantism. Poate că el ținea și de vârstă și de pasiunea pentru presă și de dragostea față de cuvântul tipărit, poate și de dorința de a cunoaște mereu și mereu locuri și oameni noi. Sau poate de toate laolaltă. Într-un anume fel eram un fericit: călătoream foarte mult prin țară, fără să mă coste nici transportul și nici cazarea. O dată beneficiam de multele delegații de la revistă și altă dată de biletele pentru excursii în circuit, ori pentru tabere studențești, pe care Centrul universitar, Casa studenților sau Universitatea le trimiteau cu generozitate publicației, iar în redacție nu prea era bătaie pe ele. Redactorii angajați aveau, vara mai ales, altele în programul lor și se arătau prea puțin interesați de „gratuitățile“ amintite, așa că de acele „favoruri“ beneficiam eu și alți câțiva studenți, ca și mine colaboratori statornici și fideli ai săptămânalului destinat amfiteatrelor românești. Așa se face că în răstimpul a doar doi sau trei ani am văzut aproape toată țara, din Maramureș și până în Banat, din Oltenia și până în Moldova sau Transilvania. Aproape că n-a existat loc, monument al naturii, istoric, de artă etc. mai important la care să nu fi ajuns într-una din vacanțele studențești. Nu ratam nici o ocazie de a vedea locuri și oameni noi. Și pentru că n-am fost nicicând un pretențios în ce privește confortul călătoriilor, m-am simțit bine aproape peste tot; și când locuiam în condiții de hotel dotat cu toate cele trebuincioase unui turist, dar și atunci când, de nevoie, trebuia să dorm pe un polog de fân, pe bancheta unui tren personal sau, pur și simplu, pe pământul gol. Starea de spirit nu mi se schimba nici când dispuneam de confortul unei băi de hotel, nici când trebuia să mă spăl cu apa dintr-un lac sau dintr-un râu. Nici când prin simpla rotire a unui robinet primeam apă caldă, nici când îmi înghețau degetele sub șuvoiul rece al unei ape pe care eram nevoit să mi-o torn singur dintr-o cană într-un motel sau camping de la o margine de drum.

De prin anul al treilea de facultate conducerea „Vieții studențești“ mi-a încredințat postul de șef al subredacției București a revistei. Asta însemna încadrare la Casa de cultură a studenților, din strada Plevnei, cu o jumătate de normă, remunerată cu jumătate de salariu din leafa unui activist al instituției cu pricina. Era o situație oarecum ciudată și în bună măsură anormală. Mă plătea Casa de cultură, dar sarcinile și răspunderile le primeam din partea revistei. În plus, față de ce făcusem până atunci (adică să scriu materiale de tot felul) mai trebuia să caut colaboratori, să-i „instruiesc“, să-i atrag să scrie și ei, să-i conving că nu trebuie să le scape nimic din ceea ce ar fi putut însemna un „subiect“, o „temă“ de reportaj sau de știre demne să apară în „Viața studențească“. Firește, gândul meu de a recruta noi și noi colaboratori pentru revistă s-a îndreptat către colegii de la Filologie. Și au

fost câțiva care s-au bucurat să le apară numele tipărit acolo. Așa și-au făcut debutul în presă, între alții, Ioan Adam și Jana Gheorghiu, Sebastian Sarcă, Alexandru Ronai și alți câțiva care aveau să se afirme în presă mai târziu – fie în paginile unor publicații, fie la Radio și Televiziune. Nu pot spune că acestora le-am „pus eu condeiul în mână“, cum se zice îndeobște, însă oarece merit în cultivarea apetitului lor pentru scris tot am avut...

Un climat ca acela din redacțiile „Vieții studențești“ și „Amfiteatru“-lui n-am mai întâlnit nici până atunci și nici după aceea. Mai ales după aceea, când mi-a fost dat să cunosc zeci de ziariști, fiind prezent în ziare și reviste nu numai în postură de colaborator, ci și în aceea de redactor angajat, deci coleg zi de zi cu alți reporteri cu care am împărțit deopotrivă bucuriile și mizeriile meseriei. Spun că n-am mai întâlnit o atmosferă ca acolo fiindcă nicăieri n-au mai existat o democrație totală, un spirit deschis și receptiv, confruntări de idei și de opinii și poate nu în ultimul rând o așa de mare loialitate și un fair play în concurența nedeclarată dintre mânuitorii pixurilor și ai mașinilor de dactilografiat.

Experiența mea gazetărească (de la „Viața studențească“, de la „Amfiteatru“, „Scânteia tineretului“ și alte publicații) s-a concretizat mai târziu în câteva cărți de reportaje: ***Reîntâlnire cu cetatea adolescenței***, ***Țara fântânilor***, ***Rapsodii la Vatra Mioriței***, ***Contemporan cu visul*** – ceea ce n-a fost puțin.

– Cât de important este să fii scriitor?

– Depinde din ce unghi privim problema. Din perspectiva timpului și a scriitorului, ea este foarte importantă. Din perspectiva timpului, a fi scriitor înseamnă a „da samă“, vorba cronicarului, de toate ale tale câte faci și mai ales *câte scrii* și a eterniza pe hârtie, pentru urmași, ceva din frământările vremii tale, din preocupările și mentalitatea societății și a indivizilor de lângă tine. Din perspectiva scriitorului, această meserie nu are și nici nu poate avea rival sau termen de comparație. În fond, ce poate fi mai frumos și mai important decât să încerci, după talentul și puterile tale, să descoperi meandrele sufletului omenesc, să-l înțelegi și să așterni pe hârtie ecourile vieții, plină de bucurii și întrebări, de necazuri și aspirații, de înțelegere a naturii și a omului, a cosmosului la ritmurile căruia vibrezi cu fiecare clipă, cu fiecare zi, cu fiecare anotimp pe care ți le dă Dumnezeu? Să te bucuri de lumină și de noapte, de flori, de ape, de cântecul păsărilor și farmecul locurilor, într-un cuvânt de miliardele de înfățișări ale lumii, e o virtute care i-a fost dată doar omului. Să încerci să „prinzi“ o fărâmă din toate acestea, să le poți întruchipa într-un gând, într-un vers sau într-o pagină de proză, de teatru etc. e o virtute ce i-a fost dată de Dumnezeu *numai* creatorului de artă, fie el scriitor, pictor, sculptor, compozitor. Dacă sorții au vrut să fii scriitor e musai să conștientizezi pentru ce ai venit pe lume și cât de important e să trăiești *întru* și *pentru* arta cuvântului.

– Câte satisfacții și câte insatisfacții v-a adus profesia de scriitor?

– Imposibil de cuantificat. Viața însăși, nu numai profesia de scriitor, este plină de satisfacții și de insatisfacții, altfel existența noastră întreagă ar fi de o monotonie și de un plictis îngrozitoare. Nu se poate închipui o viață și o profesie pline, aidoma unui cireș doldora de cireșe în luna iunie, *numai* de bucurii sau numai de nemulțumiri.

Satisfacțiile scriitorului? Când îi reușește un vers, când îi vine inspirația și scrie o pagină plină de viață, originală și frumoasă de la primul și până la ultimul cuvânt, când simte lângă umărul lui aripa îngerului păzitor, când îi apare o nouă carte la care doar el știe *cât și cum a trudit*. Dar mai presus de tot și de toate, când vede și simte că cititorii sunt interesați de opera lui, i-o cunosc și i-o iubesc, interesându-se de proiectele și planurile, de activitatea lui.

Insatisfacții? Sunt și ele destule. De pildă când vede că o cronică la cartea lui este scrisă cu patimă, cu răutate și câteodată chiar fără să-i fi fost citit volumul, când constată (pentru a câta oară?) că unii confrați se constituie în grupuri (ca să nu le spun găști) și vor să monopolizeze viața literară și instituțiile culturale (de la reviste și edituri și până la privilegiile oferite de Uniunea Scriitorilor), negând tot ce a fost (și este) în afară de ei, considerând că lumea (citește: literatura adevărată) începe și se termină cu „echipa“ lor. Apoi, mai sunt și insatisfacțiile legate de necazurile materiale: imposibilitatea publicării unei cărți fără sponsori, difuzarea defectuoasă, inaccesibilitatea în paginile unor reviste aflate sub tutela câtorva inși care duc o politică literară partizană etc. etc.

– Interesul pentru poezie scade. Cine e de vină? Publicul? Poezia?

– Aveți dreptate. Așa este. Cred că vina, dacă vrem neapărat s-o căutăm, se află peste tot și la toți, dar în nici un caz la public. În primul rând este vina mass-media, care prea repede și prea ușor s-a luat după modele străine, de succes rapid și facil la public, acordând spații largi evenimentelor și faptelor șocante: furturi, crime, violuri și altele. Eu nu cred că-n țara asta nu sunt încă foarte mulți amatori de literatură și implicit de poezie. Un coleg al meu spunea cândva, mai în glumă mai în serios: „Poți să fii mare și valoros cât Coșbuc, dacă n-apari la televizor rămâi un nimeni!“. Avea perfectă dreptate. Ia să dea televiziunile, zilnic, cinci minute, nu mai mult, de poezie bună, să vedeți cum ar crește apetitul pentru acest gen de creație. Nu susțin că publicul trebuie manevrat, dar trebuie informat. Trebuie educat. Și cum îl putem educa altfel decât cultivându-i gustul pentru artă, pentru frumos? E adevărat, cei mai mulți tineri (și nu numai tineri) de azi preferă să navigheze pe Internet decât să deschidă o carte și să citească o poezie, dar mă întreb și întreb așa, în dorul lelii, ce am făcut, ce facem noi pentru a-l atrage pe cititor spre poezie?

Spuneam că scăderea interesului pentru poezie se datorează mass-media în primul rând, însă nu numai ei. Se mai datorează, în bună măsură, și scriitorilor, care au lăsat ca prestigiul lor să scadă de la un an la altul. Și l-au lăsat poate și prin lipsa de exigență când este vorba de publicarea unor texte lirice sau pseudo-lirice prin reviste. Licențiozitatea, scabrosul, lipsa oricărei bariere de decență și de pudoare în elaborarea unor așa-zise poeme sau poezii cu pretenție de valoare și originalitate, de „nou val în poezie“, de „poezia începutului de mileniu“ și așa mai departe îndepărtează cititorul de poezie. Și mai este

un aspect, legat de aceasta: revistele nu mai tipăresc (sau tipăresc sporadic) cronici de orientare a publicului, de întâmpinare a scriitorilor care tipăresc o nouă carte, dar și care să dea o direcție, să impună niște principii, într-un cuvânt să ofere cititorului niște repere, bine definite, în alegerea autorilor și cărților de poezie. Mă opresc aici fiindcă discuția s-ar putea prelungi la infinit și nu cred că este cazul...

– Care este postura în care vă simțiți cel mai bine: poet, prozator, istoric literar?

– Aceea în care ajung la rezultatele scontate. Mai exact spus atunci când la finele elaborării unui text, sunt mulțumit de el. Departajare nu cred că se poate face. Sau, în orice caz, nu se poate face o delimitare foarte, foarte exactă. Scriitorul pune suflet în tot ce face, ori așa ar fi de dorit, așa încât eu unul mă simt bine în oricare dintre posturile de care vorbiți.

– Ce înseamnă demnitatea scrisului? Dar a scriitorului?

– Să fii propriul tău judecător, mai ales atunci când te așezi în fața colii albe de scris. Să nu-ți fie rușine de nici una din paginile tipărite, fie că le-ai scris acum două zile, acum zece, douăzeci sau treizeci de ani. Să nu-ți renegi nici scrisele și nici faptele. Să fii tu însuți, același și în fața colii de scris și în fața lumii și în fața viitorului. Să te lupți ca un leu și până la ultima picătură de cerneală pentru apărarea unei idei, a unui principiu, a unui ideal în care crezi cu convingere. Să nu accepți compromisurile, fie ele literare sau de altă natură.

– Vedeți în cartea electronică un prieten sau un dușman?

– Nici prieten și nici dușman. Cartea electronică e în spiritul vremii, dar nu cred că poate fi definită ca un dușman al cărții tradiționale și al scriitorului. Firește, prin cartea electronică te poți iniția în anume domenii literare, mai mici ca dimensiuni, dar nu cred că va exista cineva vreodată în lume care să prefere lectura unor romane precum ***Crimă și pedeapsă***, ***Război și pace*** sau ***Mizerabilii*** pe micul ecran și nu pe suport de hârtie. Sigur, calculatorul este deosebit de util. De pildă, atunci când îți alcătuiești o bibliografie pentru o carte, când ai nevoie să ajungi la fișiere tematice și altele, dar mai puțin când e vorba de lectura sau analiza unui text beletristic propriu-zis.

– Cum vedeți soarta revistelor de cultură azi, dar mai ales mâine?

– Nu prea roz. Știu cum și cât se luptă colegii noștri să le țină în viață, să le asigure cât de cât o finanțare prin care să poată supraviețui și în viitorul apropiat. Teoretic, cred că în editarea lor ar trebui cointeresate marile firme. Altfel nu văd cum ar putea rezista. Câtă vreme nu vom avea o lege a sponsorizării așa cum trebuie, care să-i avantajeze și pe sponsori și revistele (primii să beneficieze de importante reduceri de impozite, iar ceilalți de sumele necesare tipăririi și difuzării) nu văd un viitor fericit pentru publicațiile culturale. Sunt, însă, optimist și sper ca legea cu pricina să nu mai întârzie mult.

– Ce poate face un scriitor pentru a rezista la această „învrăjbire" a lumii din care faceți, totuși, parte?

– În ce mă privește am rezolvat problema: nu m-am afiliat la nici un grup de interese. Și de aceea nu prea am dușmani. Dar nici prieteni mulți. Învrăjbirea este un fenomen nociv pentru viața literară. Și asta se vede aproape la tot pasul. La Galați, la Focșani, la Pitești sau Iași, pretutindeni există rivalități, crize de orgoliu, manifestări de „importanță" ale unora sau ale altora. Peste tot literații (poeți, prozatori) îți lasă impresia că au ceva de împărțit, că merg în direcții divergente. E păcat că se întâmplă așa. Și e și foarte trist. În loc să treacă peste orgolii (în fond numai *opera* va conta la judecata de mâine a istoriei literare!), să-și unească forțele pentru o cauză comună (editarea unei reviste, funcționarea unei edituri, de pildă), să facă un front unic în lupta pentru drepturi și revendicări profesionale, oamenii condeiului se înjură, se urăsc, se „sapă" unii pe alții, se vorbesc de rău, se atacă prin publicații de parcă a intrat zâzania peste tot, de parcă celebritatea și atestarea pe un anume, iluzoriu, podium, s-ar asigura peste noapte în orașul sau județul cu pricina.

Eu nu cred că nu se poate ajunge la o „dezvrăjbire" a tagmei noastre. Se poate. Eu militez pentru ea de câte ori am ocazia și peste tot pe unde mă duc, dar uneori am impresia că eu vorbesc, eu aud și că am un dialog al surzilor. Cu un minimum de înțelegere și de inteligență (de care colegii mei nu duc lipsă) se poate ajunge la un consens. Totul trebuie să plece însă de la nivelul individului, prin concesii și oarecare diplomație, altfel orice tentativă e sortită eșecului.

– Lipsa de circulație a limbii române poate fi un argument că nu pătrundem în cultura universală? Cum vă explicați că opere scrise în limbi de mică circulație (norvegiana, maghiara, japoneza) au fost încununate cu mari premii internaționale și sunt cunoscute în lume?

– Aici lucrurile sunt foarte simple și mi le-am explicat de mult. Circulația limbii este o premisă falsă în discuția pe această temă. Fără îndoială că un Ion Creangă, un Alexandru Odobescu sau un Caragiale, ca să mă opresc numai la două exemple, nu pot fi traduși (sau pot fi traduși, dar pierzându-și farmecul stilistic), însă Eminescu, Blaga, V. Voiculescu, Ion Pillat și mulți alții pot foarte bine să circule și în alte limbi decât în română. De ce nu se întâmplă asta? Simplu, fiindcă în vreme ce alte popoare (prin diaspora, dar nu numai) știu să facă lobby pentru literatura și cultura lor, noi, românii, ne punem unii altora bețe în roate peste tot și la orice nivel. Exemplul lui Blaga a devenit aproape clasic. De ce n-a luat Premiul Nobel, deși a fost foarte aproape de el? Pentru că l-au „lucrat" românii și nu alții. De ce n-am avut noi, ani în șir, nominalizări la același mare premiu sau la altele? Simplu: pentru că zâzania dintre scriitorii români, cei de-aici, din țară, a fost și a rămas mereu aceeași: „De ce să fie premiat X și nu Y?". Și așa mai departe. Nu știu, n-am auzit să se mai fi întâmplat sau să se întâmple așa ceva nici la unguri, nici la norvegieni, nici la japonezi. La ei se pare că interesul național este mult mai important decât cel individual și că se află deasupra tuturor orgoliilor și vanităților. Nu vreau să fiu luat drept un fariseu, sau nu mai știu cum alt fel, dar pe mine, ca român, toate astea mă întristează. Mă întreb și ce se va întâmpla după ce vom intra în Uniunea Europeană. Oare tot așa de dezbinați și de „învrăjbiți" vom rămâne?

Ion Roșioru

COBAI PENTRU NEBUNI ȘI BESTII*

Nu i-am înțeles și n-o să-i înțeleg probabil până la finele zilelor mele pe acei oameni (oameni, pe dracu'!) ce vor cu orice preț să le confirmi, și fac în acest sens presiuni frizând absurdul, asupra ta, ipoteză ce i-ar pune într-o lumină favorabilă, de infailibili ce-și îndeplinesc mai mult decât exemplar misiunea ce le-a fost încredințată. Ei nu se îndoiesc de nimic, altfel ar fi obligați, conform aforismului cartezian, să cugete, caz în care adevărul absolut, pe care sunt convinși că-l dețin, s-ar clătina.

M-am trezit mult mai devreme, așa cum se întâmplă atunci când seara Bacchus te-a ales ca reprezentant al jertfei de sine. Și dacă n-ai la îndemână cina ratată la timpul ei, spre a trece mintenaș la recuperări abulice, te perpelești în pat (în cazul fericit în care n-ai dormit rimbaldian sub Ursa Mare și n-ai fost trezit de roua prinzând să se aburească a brumă neleapcă) și-ncerci să refaci filmul serii trecute, zbătându-te zadarnic și înfuriindu-te pe degetele care nu te mai ascultă să-i lipești cu acetonă pelicula de celuloid de proastă calitate. Căpitanul Cosor își are avatarii lui. El e departe de a fi apărut pe un teren viran prin excelență. Memoria mea n-o să-l expulzeze niciodată în uitare și iertare pe Ghiță Coșconea, paznicul de noapte al unei sonde care de câțiva ani prospecta petrolul din adâncurile satului meu natal. Eram pe atunci elev întârziat la gimnaziul proaspăt reînființat în localitate și dădeam, la rându-mi, gratuit, lecții particulare celor obligați, dar dornici, să-și completeze studiile. Printre ciracii mei, oameni în toată firea, se număra perceptorul, agentul agricol, ajutorul șefului de post și nevasta fostului secretar al Sfatului Popular, zic fostului pentru că acesta, care îmi fusese învățător, suplinitor, se înțelege de la sine, în clasa a IV-a, cu șase-șapte ani în urmă, devenise student al Facultății de Agronomie din capitală, la zi, încurcându-se cu o colegă cu care ulterior s-a și căsătorit, deși gurile rele ziceau că era urâtă ca porcul. Lucram cu discipolii mei când la primărie, în sala care mirosea veșnic a motorină și a tutun, când acasă la pomicica abandonată, o săreneancă frumoasă de să-i bei apa din buric când ploua și care, după ce isprăveam lecțiile, mă oprea uneori la masă și facilita pe furiș divorțul nasturilor de butonierele capotului albastru mirosind ametitor a săpunuri fine și a Eau de Cologne (căreia ea-i zicea odicolon, luând-o mai pe arătură, dar nu la etimologii și adaptări de vocabule îmi stătea gândul pe atunci, asta era treaba lui Alexandru Graur, pe care-l ascultam uneori la difuzor, și nici de zvonurile care începuseră să circule prin cătun nu-mi păsa, mândru că-i pot retroceda familiei dascălului meu aleatoriu bunurile culturale pe care, ca fost școlar, mi le însușisem în mod abuziv de la acesta). Ulterior, alumnilor de la primărie li s-a adăugat și electricianul de la sonda care ne văduvise de terenul de fotbal al comunei și mai ales al școlii, Titi Dobrotă, frate al proaspătului și unicului meu cumnat la acea dată. Cuscrul meu visa să facă nu doar șapte clase, precum ceilalți, ci chiar liceul, ceea ce i-ar fi creat posibilitatea să predea fizica pe undeva, tare fiind nu doar în probleme de curent și instalații electrice, ci și în confecționarea de galene sau de aparate de radio obținute prin simpla plantare a unui tranzistor și a unei diode într-o carcasă de difuzor pe care-l puteai cumpăra din orice magazin sătesc, și folosind drept antenă sârma de întins rufele la uscat. Mă preocupa și pe mine radiofonia și chiar am avut satisfacții în acest sens, contribuind mai mult decât efectiv la culturalizarea familiei care, astfel, îmi tolera nocturnele escapade profesorale (oare numai atât?) pe unde vrei și pe unde nu vrei. În meditațiile date electricianului radiofonist m-am implicat cel mai mult, la motivul rudeniei și al pasiunii comune de a întinde, spre disperarea factorului poștal, sârme de cupru sau de aluminiu prin copacii înalți care-și asumaseră rolul de a ne ocroti casele și fără a fi cerut în prealabil îngăduința proprietarilor arboricoli, adăugându-se și unul de ordin ambiental în dormitorul enorm, cât staulul C.A.P.-ului în devenire, al sondorilor, singura clădire luminată electric, chiar dacă grupul electrogen de peste drum, dovadă că iluminarea cerea sacrificii, ne umplea urechile de sforăitul lui de tigru apocaliptic și ne obliga să vorbim mai tare decât de obicei, inducându-mi, în ceea ce mă privește, o stare de nervozitate latentă și predispunându-mă la o prematură surzenie. Către seară, *à la vesprée*, cum ar spune poetul belgian, venea omul de la serviciu și aprindea focul în sobele de fontă – era câte una în fiecare colț al barăcii care ocupase cam un sfert din stadionul nostru comunal, și, doar cu puțin înainte de căderea întunericului, apărea și paznicul de noapte, însoțit de dulăul său ciobănesc, pătrunși și unul ca și celălalt, de gravitatea misiunii care le incumba responsabilitate. Pufniturile lui de stăpân nemulțumit de cum miroase, încă de pe foc, mâncarea care ar fi trebuit să se afle pe masă, pe lângă faptul că le făcea mai fățișe și pe ale lui Tiboacă, fochistul, măturătorul și apagiul hardughiei de tablă creponată și căptușită cu vată de sticlă, era și pentru mine semnalul că trebuie să pun capăt activității didactice și să-l însoțesc, în direcție opusă, pe sârguinciosul discipol. Zăboveam uneori ore în șir pe o bancă din stația de autobuz de la Grunz. Stabileam planul de bătaie pentru a doua zi și ne luam la revedere, el pierzându-se în tenebrele văii, spre Sireni, satul în care toți boii sunt obosiți și toate femeile sunt curve, eu urmând să intru în conul de lumină siameză cu zgomotul motorului care o producea și care fusese alimentat să funcționeze până la ziuă. Ei bine, într-o seară

* Fragment din romanul ***Ține-mă de vorbă să nu mor!***, aflat în lucru.

mai aveam doar un pas până să ajung în dreptul stâlpului al cărui bec mă lăsa completamente fără umbră și eu mă amuzam de fiecare dată s-o văd descrescând, când am auzit un glas ca de fiară încolțită în junglă: „Stai, că trag! Mâinile sus!“. O vreme cred că am rămas pietrificat și mi-am ascultat bătăile inimii sărite din firava-i cutie toracică, dar urletul s-a repetat parcă și mai sinistru și-a trebuit să-mi înalț carabele, care tremurau ca niște vrejuri uitate pe arac, deasupra capului, așa cum văzusem prin filmele de război sovietice aduse de caravană, din an în Paște, la căminul cultural. Urlătorul s-a apropiat prin spate, m-a dislocat din drumul până atunci al tuturor, și m-a împins spre baracă. „Cine ești dumneata și de ce ești pe drumuri la ora asta?“ și-a început Ghiță Coșconea interogatoriul preliminar, de parcă nu m-ar fi văzut în viața lui. „Păi l-am petrecut pe nea Titi, electricianul de la sondă“… „N-ai petrecut pe nimeni! Recunoaște ce-ați furat! Zi-mi ce-avea în servietă nenorocitul ăla de vrea să se facă învățător, că petrolul nostru a început să-i pută a slănină râncedă de brontozaur. Răspunde-mi la întrebare și nimic mai mult!“ „Sculele lui, câteva cărți și caiete, cred“! „Cărți și caiete, zici? Că de aia ne plătește pe noi Trustul, mă, să plimbăm sarsanaua cu terfeloage, fir’ar mama voastră a dracu’ de intelectuali! Te întreb pentru ultima dată: ce-ați furat și ce-ați discutat voi, două pușlamale borâte, până la ora asta? Și află, mă, sfrijitule, de-ți zici elev sau *studient*, că pe mine nu mă interesează meseria ta și nu dau o ceapă degerată pe ea, și că am voie să trag fără somație ori fără foc de avertisment în oricine intră în raza obiectivului de interes național la mai puțin de o sută de metri, auzi?“ Nu știam ce-i drept, și nici din umeri nu m-am învrednicit să ridic, cu umilința și ignoranța de rigoare, așa că torționarul s-a pornit să-și joace și mai abitir rolul lui de înalt funcționar investit cu apărarea secretelor de stat ale economiei naționale, cu autoritate și maximă responsabilitate supremă și se adresă subalternului docil, ultimul în această ierarhie care cobora spre ei dintr-o autoritate înaltă, un fel de piramidă cât Muntele Kilimanjaro: „Ce zici, to’arșu’Tiboacă, dacă-l împușc eu p-acesta pentru că l-am prins în obiectiv sustrăgând bunuri care periclitează economia grea și de război a României Socialiste, or să mă cheme în fața Marii Adunări Naționale să mă felicite într-un cadru festiv și să-mi atârne de gât o decorație de erou și de fiu devotat al poporului?“ „Așa-i, to’arșu’ Coșconea! Erați în eczercițu’ funcțiunii când i-ați făcut de petrecanie. Corect! Eu, ca și câinele dumneavoastră, putem depune mărturie că n-ați făcut altceva decât să împiedicați explozia, adică aruncarea samavolnică în aer a obiectivului pe care trebuie să-l ocrotim ca pe lumina ochilor“. Mândru de intervenția colaboratorului său, Coșconea luase de pe o etajeră un registru gros, cu coperțile de carton roșu dungat, îl răsfoise cu degetele lui boante de țăran căpătuit, se oprise la prima pagină imaculată și mi-l vârâse sub ochi: „O să scrii aici declarația pe care am să ți-o dictez eu!“ Dar eu n-am făcut nimic din tot ce-mi puneți în cârcă!“ „Gura, dobitocule! Și să nu mă-nveți tu pe mine ce-ai făcut și ce n-ai făcut! Te-am prins la furat? Te-am prins. Altfel de ce mama naibii te-ai afla aici, acum, că doar nu te-am pescuit cu harponul din țoalele lu’tac’tu! Pe băiatu’ meu, dacă și-a văzut de treaba lui, l-au trimis să studieze în China. Partidu’ l-a trimis, să știi! Păi nu l-aș fi omorât eu cu mâna mea dacă aș fi aflat că umblă brambura-n miez de noapte, ca ultimu’ bagabont pe meleaguri petrolifere? Ia scrie tu și nu mai rânji la mine: Eu, subsemnatu’, cum te vei fi numind, declar că în noaptea zilei de, luna și anul calendaristic, am fost surprins de paza militarizată furând într-un sac de gară următoarele lucruri din baraca unde au fost cazați pe termen nelimitat lucrătorii Secției de montaj cum ne numim noi. Și acum pune două puncte“. Făcând o pauză, se adresă omului de serviciu, singurul său subaltern în această formație unde angajații ceilalți se aflau la vreo băută sau pe la muieri, în cazul că nu erau de prin zonă, ori evitau să facă naveta cu camionul cunoscut sub numele de Personalu. „Ia adă, mă tov Tiboacă, săcoteiul acela de la ușă să inventariem prada hoțului sub acoperire de-și zice student sau profesor și care e bun să plătească toate pagubele, că lipsesc cam multe de când îi curg dumnealui mucii pe aici, de nu mai poate angajatul trustului să tragă un vânt la locul lui de muncă cinstită“. Jerpelitul se executase întocmai și la timp pusese pe masă o traistă murdară, din foaie de cort, în care găseai tot ce vroiai: patenturi, chei, șuruburi, bucăți de cablu, un borcan care după ce fusese golit de tocana de legume sau de fasolea cu costiță fusese umplut cu vaselină, o șufă încolăcită, mai multe fasunguri ciobite, un cric de camion, o pereche de mănuși jegoase din pânză cauciucată, niște ochelari de sudor sau de motociclist, o tabacheră galbenă de aluminiu încrustat, un baros fără coadă, o tigaie afumată, un sufertaș și o mână de piroane de douăzeci (paznicul zicea *chiroane* și eu am scris așa cum am auzit. Și am mai și semnat, la cerere, de parcă Dumnezeu îmi luase mințile pe măsură ce mă convinsesem că nu era deloc vorba de-o glumă a unor bătrâni sadici care n-au găsit altceva mai bun de a-și omorî timpul decât să-mi arunce în cap năpasta care se învârtoșa cum nu se poate mai urât. Nu înțelegeam de ce satrapul, după ce scosese de la mine adevărul pe care și-l dorea, nu-mi dădea drumul acasă și continua să facă spume la gură și să-mi țină lecții de învățământ ideologic, vorbindu-mi pentru a nu știu câta oară de fiul lui care se spetea studiind în patria lui Mao, ori despre cum o să fiu pozat a doua zi, cu traista de gât, și cum o să apar în ziarul județean și în cel regional, inclusiv la Gazeta de perete a Miliției, ca individ care, certat cu morala socialistă, îngroașă rândul nemernicilor sociali și al sabotorilor de jalnică speță burgheză, urmând ca binemeritata pușcărie și canalul transdobrogean să-mi scoată gărgăunii din cap și melicul din sânge, păduche nenorocit ce eram și care trebuia să-i fiu recunoscător toată viața mea de proxim pușcăriaș că nu m-a executat pe loc, doar îmi explicase că avea acest drept. Se plimba enervant între masă și ușă. Bocancii lui cu blacheuri noi mușcau sacadat din pardoseala de ciment a barăcii în care se făcuse cald ca într-o seră. Purta pantaloni bufanți de dimie, ciorapi albi de lână cu dungă neagră, trași pe glezne. Mai sus nu-ndrăzneam să-mi ridic privirea de câine plouat; ar fi considerat, mai mult ca sigur, că-l sfidez, și-n pandaliile lui n-ar fi fost deloc exclus să se repeadă cu ghearele lui cioampe în ficatul care la ora respectivă era pe punctul

de a da în icter. M-am gândit că-i așteaptă pe muncitori. Unii se întorceau, dacă se mai întorceau, către ziuă. Alții veneau doar să-și schimbe hainele cu salopetele îmbâcsite de lichidul în căutarea căruia scormoneau măruntaile pământului. Văzându-l pe cel care le vămuia lucrușoarele, era de la sine înțeles că ar fi tăbărât pe el să-și facă singuri dreptate înainte de venirea inginerului șef, a procurorului criminalist și a reporterului de la Faptul divers, redactor căruia până atunci îi furnizasem eu însumi subiecte interesante, dus de ața nefastă a destinului să devin și eu subiect și încă unul dintre cele mai grase pentru o astfel de rubrică, singura pe care o citeau cei mai mulți dintre abonații cu forța la publicațiile respective. Mă ajunsese, neîndoielnic, blestemul celor pe care-i dădusem în vileag doar spre a-mi vedea numele tipărit în fițuicile ordinare, deși din toate materialele trimise mi se publicau doar cele mai nevinovate, adică acelea care n-aduceau nici un fel de atingere activității pururi și exclusiv exemplare a notabilităților cu funcții de răspundere ce reclamau calitatea de membru al partidului unic și infailibil. Marele meu noroc, poate chiar un semn discret de la Dumnezeu, sau, de ce nu, efectul rugii din fiecare seară a bunicii mele care-mi prevedea un viitor strălucit, de nu cumva toate acestea la un loc, a fost ca, în clipa în care îmi pierdusem orice speranță, să treacă pe la baracă, văzând, pesemne, lumină și sperând tainic să fie invitați la un pahar de băutură, ajutorul șefului de post, Bețivoiu, și perceptorul Știrbu, elevii mei particulari. N-a apucat bietul om în uniformă să răsufle bine, că paznicul care mă terorizase până atunci s-a și apucat să-i turuie ceea ce se întâmplase și probabil continua să se întâmple în mintea lui bolnavă. Adjunctul s-a prefăcut că-i dă dreptate și i-a replicat înverșunatului năpăstuitor ajutat la tușă prin mârâituri confirmative de nenorocitul de Tiboacă, măturătorul pirpiriu, că de acum cazul intra în competența

Alexis Kreyder – ***Roses in a Pitcher***

lui și a șefului său, Robu. M-a preluat, prin urmare, să mă ducă la post, dar în dreptul casei mele mi-a întins mâna, prietenește, eu urmând să devin martor al acuzării dacă-i ieșeau lui niște pasențe în legătură cu paznicul de noapte de la sondă, vicleanul lup tocmit la oi pe post de câine mioritic. Mi-a mai venit inima la loc, dar nu să mă culc m-am dus, așa cum mi se recomandase, ci, ocolind sonda pe o cărare de dincolo de râu, am alergat tot într-un suflet până la Sireni și, trezindu-l pe electrician, i-am relatat despre cum căzusem în ambuscadă de îndată ce mă despărțisem de el și despre sinistrul interogatoriu la care paznicul înfometat de putere și în mod cert derutat din punct de vedere social, adică nici țăran, nici muncitor, umilit la rându-i și de unii ca și de ceilalți, mă supusese, închipuindu-și că se răzbună simultan pe toată lumea și-și jucase pistolul pe deget așa cum probabil văzuse în vreun film ori cum făcuseră alții cu el în timpul războiului pe care de bună seamă îl făcuse în cea mai mare parte ca dezertor sau ca rândaș pe la cai, că nu degeaba i se spunea în zeflemea „comandantul oiștilor din Crimeea". Prin urmare, când Titi a venit a doua zi la serviciu, prima lui grijă a fost să rupă energic declarația-bumerang pe care-o așternusem de frică în registrul de procese-verbale stereotipe prin care paznicul de noapte lua în primire de la nimeni baraca o dată cu căderea serii și-o preda nimănui la ivirea zorilor când pleca acasă să se odihnească. Frica a rămas însă cuibărită în mine unde, împachetată în umilire, poate lucrează și acum, aidoma viermelui sub coaja roșie a mărului ce creează falsa impresie că plesnește de robustețe.

O altă mare întâlnire cu năpasta căzută din același senin absurd pe capul meu a fost în ultima vacanță studențească: un activist de partid, feciorul Floarei lui Constantin Draghia, chitrofonit fiind și neavând pe cine lua la refec, la ora aia, s-a năpustit cu toate principiile moralei lui comuniste asupra mea, eu simbolizând, în contextul respectiv, răul universal pe care virtual îl reprezentau cei intrați în facultăți profitând de toleranța celor care abdicaseră, fie și temporar, de la misiunea lor de a tria tinerii în funcție de origine. După părerea lui (adus aici dintr-o comună vecină, unde își petrecuse copilăria cerșind în fața bisericii, căci nu prea aveau după ce bea apă), arborele meu genealogic era putred și deci trebuia extirpat de urgență spre a nu infecta toată pădurea din jur și, nici una nici două, a scos o forfecuță din buzunarul pantalonilor a căror circumferință la brâu era de cel puțin o sută patruzeci de centimetri, fusesem croitor și aveam pretenția că la atâta lucru mă pricep și eu și puteam paria cu oricine că dacă i-ar tăia cineva bretelele clănțăului la vreo înghesuială, nădragii lui partinici n-ar mai sta o clipă pe corpu-i scălâmb, și s-a repezit să-mi defrișeze podoaba capilară care nu cadra cu morala lor, și dacă Nilă a Mustacliului, încă în euforia bahică a liberării din armată, nu i-ar fi dat peste mână, probabil că vajnicul slujitor al eticii și „echității" socialiste și-ar fi dus la îndeplinire, în chip magistral, diabolicu-i plan ce m-ar fi țintuit la domiciliul meu de progenitură a unui țăran mijlocaș cu vădite tendințe de închiaburire chiar și în momentul în care procesul colectivizării agriculturii românești triumfase definitiv la orașe și sate, ori m-aș fi tuns chilug și i-aș fi dat deplină

satisfacție sărăntocului parvenit în a cărui față de muncitor cu gura și de Figaro voluntar omenirea întreagă ar fi trebuit să se prosterneze și să-l aduleze necondiționat. Cu ce-o fi fost „mai superioară“ originea lui decât a mea numai Dumnezeu știe. Ai mei munceau pe brânci cât îi ziua de mare și se chiverniseau cum puteau. E drept că și maică-sa cădea la datorie și o bâzâiau muștele pe marginea drumului, dar numai după ce se îmbăta cu spirt medicinal sau cu secărică, de la MAT, în compania concubinului, un tâmplar ageamiu despre care circula vorba că-și omorâse, cu tesla, prima soție doar pentru că biata femeie prematur menopauzată nu mai suporta să se lase coțăită de patru-cinci ori pe noapte de buricheașul priapic și alcoolic. Nopți în șir, în somn și, uneori ziua în amiaza mare, cu ochii deschiși și gonflați de ură, am visat cum îl întâlnesc pe nemernic la loc dosit și cum îi atârn măruntaiele prin copaci sau prin gardurile satului, eventual pe cel de ghidră lângă care el atentase la poeticele mele plete sub care s-ar fi prăsit nu păduchi, cum s-ar putea crede la o evaluare sumară, ci gărgăuni anticeaușiști. Destinul, și nu știu dacă să-i mulțumesc sau să-l urăsc și pe el, m-a scutit însă de o asemenea vendetă și de toate consecințele ei nefaste greu, de ce nu ușor, de imaginat: când am venit în vacanța de Crăciun, am aflat că netrebnicul vierme murise în urma unei comoții cerebrale, dar visele în care îi făceam de petrecanie cu cuțitul cu care tata înjunghia porcii pe la vecinii care-l solicitau au continuat să mă bântuie multă vreme. Iar acum, când stau cu mâinile sub cap, într-un dispensar rural, mă întreb dacă nu cumva gândul meu e cel care l-a urmărit și i-a venit de hac tocmai când îi mulțumea, zice-se, din inimă partidului că-l culesese de pe drumuri, îl făcuse nemuritor și-l înzestrase a priori cu cea mai sănătoasă origine din câte există pe această binecuvântată planetă natală în veșnica tânjire după un ombilic superepocal. Brrr! Mă scutur ca și cum diavolul ar vrea să-mi pună căpăstrul: dacă s-ar auzi că pot să-mi ucid dușmanii folosindu-mă doar de gând, cu siguranță că mi s-ar pune în cârcă toate infracturile, comoțiile cerebrale, accidentele rutiere și chiar sinuciderile avându-i ca protagoniști pe toți mahării pe care partidul scump și drag i-a făcut oameni la apelul de seară. Iar preoții n-ar mai pridid cu îngropăciunile, deși decedații de care e vorba în propoziție nu prea au nevoie de așa ceva: un citat din taica Marx, scrijelit pe ușa cavoului de marmură roz le e de ajuns. Și va cădea unul și un șir întreg îi va lua locul, parcă așa glăsuiește nu știu ce poezioară stupidă de curte ideologică! Ultima pătăranie de acest fel mi s-a întâmplat nu mai departe decât spre sfârșitul acestei ierni, într-o duminică spre seară când ieșisem să-mi plimb pe Corso – strada ce taie Colarovca în două felii egale și se proțăpește perpendicular în Dunăre, la capătul pontonului – câinii singurătății, eventual să rumeg până mi se topește-n gură paiul vreunui vers, când, ca un făcut, prin dreptul internatului de fete, mi s-a alătura poetașul Cornel. N-am putut să-l reped. Poate că și-a adus și el solitudinea lui adolescentină și veșnic revoltată să tragă în jug cu a mea. Și ne-am pornim să turuim, mai mult el, mie revenindu-mi misiunea ceva mai ingrată de a-l corecta cât mai puțin ostentativ, când, ieșit și acesta din pământ, în fața noastră s-a proptit răschirat, o namilă de om (om? Era suficient namilă, însă ar fi trebuit să adaug un „ă“ la adjectivul, aici pe post adverbial, răschirat, și mărturisesc sincer că mi-a fost lene s-o mai fac) cu un topor pe brat așa cum în sat la mine îl poartă cei care se duc la pădure. „Bă, deșucheaților – l-am auzit – voi nu știți să vorbiți românește?“ „Qu'est-ce qu'il dit?“ a întrebat Cornel, făcând vădit pe prostul, deși în această naivitate jucată era și ceva din starea lui naturală. „Je ne comprends pas moi non plus!“ Am plusat eu în speranța că elefantul cu obraji stacojii și halenă bahică, încotoșmănat ca pentru o expediție la unul dintre cei doi poli, mai greu de spus dacă venea sau se ducea într-acolo. Ți-ai găsit! A trecut între noi și ne-a luat de brațe, ca și cum am fi fost cei mai buni prieteni din lume. Cornel a dat să se smuncească, dar n-a avut nici un spor. Adică tot prestigiul profesoral, atâta cât mai scăpase de la intemperiile sociale și politice pe care le traversasem, s-ar fi năruit definitiv în clipa în care aș fi fost văzut de elevii mei, și erau destui pe stradă, tocmai se terminase primul spectacol la cinema, rula „Love story“, pare-mi-se, alergând urmărit de o pachidermă cu secure de război abia dezgropată și am preferat să rămân calm, mimând iradierea de fericire că tocmai mi s-a revelat etimologia cuvântului *securist*, ca-n bancul în care Bulă a fost întrebat de învățătoarea lui cine l-a decapitat pe Mihai Viteazul. Fascinația jocului n-a ținut însă mult. Intrusul stradal o ținea pe-a lui, ca un robot programat să se limiteze la o singură frază naționalistă: „Eu nu admit ca în orașul meu să se vorbească altfel decât românește, limba lui Eminescu care știe el ce știe atunci când spune *De la Nistru pân' la Tisa / Tot românul plânsu-mi-s-a / Că nu mai poate străbate / De-atâta străinătate*. Și vă găsiți voi, niște mârlani împuțiți să bozcorodiți ca bozgurii în orașul *mieu!* Bă, liftelor spurcate, dacă sunteți boangheri scot șuriul și vă dau cep la burdihanuri și vă înșir momițele pe soclul statuii soldatului necunoscut care a murit pentru întregirea neamului“. Matahala, în timp ce perora, a trecut cu noi, ținându-ne de toarte cu carabele lui menghinoase, prin fața Miliției unde sperasem că se va opri să ne predea. Cine ne va fi văzut a crezut că suntem amici la cataramă și că dăm curs, astfel atelați, cine știe cărei tandreți dubioase. Îi simțeam degetele ca niște clești de crustaceu antediluvian strângându-mi mușchii de deasupra cotului mâinii drepte, ca și leafa toporiștii în coastele pe care-mi jirloia sudoarea fierbinte. În formația asta ce mă avea drept hăisar, cum spunea tata când vorbea admirativ despre plăvanii săi, am intrat în restaurantul din centru și de aici într-un separeu minuscul. Ne-a așezat la unica masă, el rezervându-și, precum căpcăunul dintr-un basm ce-mi înfiorase multe din serile copilăriei, scaunul dinspre ușă. Chelnerul, un om între două vârste și cu un foarte pronunțat început de chelie academică, nu s-a lăsat mult așteptat. Stăpânul orașului, așa cum începeam să-l percepem pe cel care ne remorcase cu forța din zona portuară a urbei, a ridicat trei degete în sus și ospătarul s-a conformat servil: „Gata, Nea Mitele, imediat!“ Răpitorul nostru avea, deci, un prenume și m-am bucurat că nu era nici tovarăș, nici domn, ci pur și simplu un „nea“ care poate doar aparent făcuse să ne înghețe sângele-n vine.

Am trecut în compania lui prin toate fazele unei cine copioase, ca la nuntă, de parcă ne pescuise special spre a ne ghiftui cu orice preț. După vreo trei ore, când calviție-sul a venit să debaraseze masa, căpcăunul cu secure l-a întrebat râgâind: „La cât se ridică *întristarea?*“ „La nimic, Nea mitele, pentru dumneavoastră nu se ridică la nimic! Mai poftiți și altădată! Vă așteptăm!“ Și s-a făcut nevăzut cu brațele pline de farfurii murdare. „Ați auzit, bă, nehaliților? Când a zis *nimic* și *niciodată*, ospătarul s-a referit la mine, nu și la voi. Aveți o cât de mică idee la cât se ridică distracția, că doar nu la parastasul mamei v-am poftit! Nu știți, că domniile voastre n-aveți treabă, vă pricepeți doar să trăncăniți străinește în orașul meu istoric și plurivalent!“ Și a rostit o cifră care depășea cu un procent de 50 % umilul meu salariu de dascăl stagiar. „Nu plecați de-aici până nu vă achitați consumația!“ Cornel și-a revenit primul și-a uitat complet de limba lui Villon. „Ia, ascultă, domnule, nu te-am văzut de când sunt, mă iei de pe stradă tam-nisam cu toporișca dumitale și te dai drept garda de coastă, mă obligi să mănânc și să beau peste puterile mele stomacale și-acum, poftim, mă pui să-ți plătesc o sumă fabuloasă pentru că așa ți-a cășunat dumitale! Cine te crezi sau cine ești de fapt?“ Interpelatul și-a mișcat toporișca pe masă, ca și cum aceasta ar fi dat semne că vrea să plece de una singură prin oraș, sau poate doar voia s-o aibă mai la îndemână. „Aha, care va să zică, ți-a venit piuitul românesc, pișpirică?“ A rânjit el și-a dat să-l lovească pe băiat sub bărbie. Cornel s-a ferit și profitând de faptul că eu m-am interpus între ei peste masă, gata să vărsăm sticla de vin franțuzesc la trei sferturi, tichie de mărgăritar adusă de chelnerul chelbos și slugarnic, a reușit s-o zbughească afară. M-am bucurat crezând c-o să revină aducând cu el pe vreunul din sectoriștii cărora cam prin preajma restaurantului le curgeau mucii, la o asemenea oră, dar ori că nu l-a găsit, ori că acela n-a vrut să dea crezare poveștii puțin credibile a unui copil cu limbă împleticită, dar puștiul nu s-a mai întors, eu rămânând singurul ostatic, întorcându-mi zadarnic pe dos toate buzunarele cu mult mai goale decât tigvele unor strigoi din vremea războiului troian. Nea Mitel, superlativul și roșcovanul terorist de Colarovca, o ținea pe-a lui: „Scoate banii, gagiule, c-altfel o mierlești!“ A dat peste cap încă un pahar de șampanie, mitocănește, și-a șters cu mâneca buzele groase și unsuroase, tipice neamului prost prin excelență și a adăugat: „E musai să mergem la toaletă, că eu unul n-am nici un chef să dau în prostată de dragul tău, un tercheaberchea fără nici un Dumnezeu în orașul *mieu*!“ „Cine vă oprește?“ „Tu!“ „Eu?“ „Da, și nu te mai holba la mine ca la felul zece! Ce crezi că nu știu că abia aștepți s-o ștergi englezește cum a făcut maimuțoiul celălalt?“ M-am mulțumit să ridic din umeri a lehamite, hotărât să nu mai scot nici un cuvânt. N-avea decât să-mi scoată organele interne, așa cum se lăudase și să le vândă vreunui spital pentru transplant sau chiar să le traficheze în străinătate. Am rămas înmărmurit de-a binelea când am văzut cum ia sticla de pe masă și cum începe să se urineze în ea. Momentul, judecând după plăcerea pe care i-o citeam pe față, putea fi, dacă nu unul de amnistiere la cerere din parte-mi, cel puțin unul al evadării de sub nasul roșu al călăului ce-și râvnea cu obstinație simbria pe care și-o fixase singur, fără nici o negociere. Din doi pași am fost la ușă, dar salonul l-am străbătut în ritm normal, și asta tot din teama de a nu intra în gura târgului ca un escroc care consumă băuturi și mâncăruri rafinate, iar când s-apropie onorarea notei de plată, el își ia picioarele la spinare și fuge ca hăituit de Rusalii. Calcul prostesc și inutil: când să dau colțul spre cofetărie, Diavolul îmi taie calea și m-apucă de braț. Ieșise pe la bucătărie, dovadă că știa bine localul, o hardughie stând să se năruiască la prima zgâlțâire seismică, cât de cât serioasă, cum de altfel s-a și întâmplat ceva mai târziu. „Așa nenicule, care va să zică ne cărăbănim! Spălăm putina pe neve! Lovelele, gelatule, că vine ploaia de la Cluj și n-am umbrela la mine!“ N-am zis nimic și poate că m-am simțit vinovat de evadarea din experiența pe care n-avusesem tăria s-o trăiesc până la capăt, dar haidamanul bălăuros m-a împins spre parcul Casei de Cultură. S-a oprit lângă un arțar găunos și m-a obligat să ridic mâinile și să le sprijin de trunchiul rece, să mă îndepărtez și să nu ating pământul decât cu vârful unui picior, ca și cum și-ar fi propus să mă transforme peste noapte în balerin de elită. Chinul părea să nu se mai isprăvească și oricât de mult aș fi vrut să-mi trăiesc ori să-mi testez limitele răbdării într-un spectacol în care intrasem dintr-o curiozitate pe undeva masochistă, convins în adâncul meu subconștient că de fapt eu sunt cel care măsoară dimensiunile răului și-i ia pulsul, și nu el pe ale mele, și m-am hotărât să-i pun capăt înainte de-a mă transforma, asemeni Dochiei, într-un sloi de gheață, în ciuda alcoolului pe care-l vor elimina din mine la autopsie: m-am îndreptat și am rupt-o la fugă, picioarele mele înghețate dându-mi senzația că înaintez ca într-un coșmar, pe niște catalige deja intrate în putrefacție. Candriul tropotea în urma mea cu cizmele lui îmblănite și nu mi-l puteam închipui decât rotindu-și securea deasupra capului său congestionat. La colțul blocului în care-mi aveam sălașul, am evitat cu greu o ciocnire violentă. Profesorul de sport venise, probabil după ce se ciorovăise cu nevastă-sa, să doarmă la mine, în ciozvârta de noapte care ne mai rămăsese amândurora. A fost salvatorul meu, trimis probabil de bunul Dumnezeu. Am dedus, de îndată, că toporișcarul îi cam știa de frică. Și așa, contra unei găzduiri de câteva ore, căci aveam cursuri a doua zi, mai bine spus chiar în aceeași dimineață, am aflat că-mi petrecusem seara garnisită cu spaime în compania unui nebun de legat, lăsat în libertate și având cont deschis la toate localurile din oraș numai și numai pentru că era fratele geamăn – la fel de bine putea fi și unul siamez – al unui mahăr fălcos care în curând avea să se proțăpească în fotoliul soios al inofensivului Clăpăugea. Dacă aș fi avut la mine o bancnotă cât de neînsemnată și i-aș fi dat-o, aș fi scăpat ieftin. În deplină necunoștință de cauză a trebuit însă să mă implic până aproape de capăt în experimentul nebunului care, ca toți cei săriți de pe fix, își avea fixațiile lui. O mai pățiseră și alții care, de bună seamă, acum jubilau la gândul că urbea e mai bogată cu încă un fraier, și nu unul oarecare, ci unul dintre cei mai școliți, așa cum îmi plăcea să mă mint că trec în ochii târgului adoptiv supurându-și propriu-i folclor hilariant…

Un liric și albumul său de „poze poetice“

Moto: „Dacă ninge, Șeherezada scapă cu viață“

Gelu Nicolae Ionescu a debutat reușit cu ***Ai călătorit vreodată cu tăcerea***, obținând Premiul Opera Prima la Festivalul de Poezie „Nichita Stănescu“. La aproape un an după, liricul e gata de a reveni cu un volum – aflat încă în „manuscris“ – care o să apară curând sub titlul ***5 ploi personale*** (Album de poze poetice). Inițial, această nouă carte a ploieșteanului ar fi purtat titlul din moto – și eu bucuros atât să o prefațez, cât și să scriu primul despre un volum realmente senzațional (mult mai matur decât precedentul) în care autorul nu doar se recimentează, ci reușește să reconfigureze două „teme“ poetice aparent de multă vreme uzate, redundante: iarna (ninsoarea) și toamna (ploaia „bacoviană“). Este o încercare curajoasă să revii la motive ce par să nu mai spună nimic, încarcerate în versurile lui Alecsandri sau Coșbuc, ori ale simboliștilor, ori ale șaizeciștilor, ori... Și totuși Ionescu vine cu ceva inedit, demonstrând că este cea mai promițătoare voce poetică masculină din orașul lui Nichita și al recent dispărutului Nino Stratan (despre vocea feminină cea mai reprezentativa, Ariadna Petri, de doar 20 de ani, am mai scris). Cartea, trecând firesc de la secțiunea zăpezilor la cea mai puțin urmărită, a iluziilor, nu este doar un anotimp al tinereții revenind la paradigma romantică, dar și o suită de tehnici care redefinesc haiku-ul, folosindu-se de „pseudo“ astfel de forme poetice, în „fantezii“ verbale scurte, de 4-5 versuri, la limita dintre catrenul în vers alb și modul aparte de versificare asiatică, și el atât de uzitat (un alt poet tânăr, foarte talentat, Marius Marian Solea, are o întreagă plachetă în care reușește și el să reinventeze noțiunea de haiku). Dar „obsesia“ principală din primul volum se păstrează și aici, deja făcând parte din universul de „ars poeticae“ al autorului: *cuvintele*, nebunia lor, dar și frumusețea, conturând un *crez artistic*. Moto-ul cărții unde poetului e o Șeherezadă care încearcă să supraviețuiască până în zori, prin panseuri și crochete originale despre iarnă, este de fapt chiar țelul poetului de a fi singular, de a spune cu vorbe în haine noi ceea ce pare că deja s-a mai spus: „singurii actori articulați care nu se supără sunt cuvintele“. Ceea ce vrea aici Gelu Nicolae Ionescu e simplu: iubirea de oameni a poetului să se transforme în iubirea de poet a oamenilor. Credo-ul său umanist vine dintr-o sensibilitate aparentă și dintr-un sentimentalism deloc desuet, dar ciudat într-o epocă violentă a pornografilor fracturiști. Dacă motoarele se măsoară în cai-putere, „cuvintele se măsoară în suflete-putere“. Puterea cuvântului este cea a creației, implicând condiția de învingător a povestitorului doar prin arta sa: doar „dacă ninge“ (adică dacă există un timp predestinat liric!) „Șeherezada va scăpa vie“. Unele poeme par niște simple jocuri textuale, semne-copilărești a la Minulescu: „Cine a strănutat? Primăvara!“; altele aduc imagini vii, insolite: „Când ninge în Bărăgan/ cerul și pământul fac / schimb de locuri“; uneori poetul atinge inefabilul clipei eterne dintr-o răsuflare: „ninsoarea este / praful / de pe lucrurile / din rai“; alteori devine postmodern ironic, într-un fel de Geo Dumitrescu în 2006: „câinii / tăcerii lui Nae / o mușcă / pe doamna Grațiela Gavrilescu / de pulpele / gândirii“ (referințele numelor sunt ale stării de grație, respectiv căutare eliadescă). Definiții superbe, revelatorii „noapte / parc-am fi în spatele / unor ochi închiși / de copil / care visează“ – dar și simplitatea lucrurilor are un efect anume în textele sale care nu plictisesc, ci adaugă ardoare filigranelor discrepante (trecerile par uneori bruște, revenirile bombastice, dar, per total, autorului îi iese experimentul): „cel mai frumos film văzut de mine / ninsoarea“, „când ninge / toate sufletele / să ia poziția de / drepți“. Dincolo de melancoliile sale aproape de Bacovia – dar unul mizantrop de-a dreptul, în care se dau bătălii complexe, un contradictoriu, însă iubind oamenii și dragostea – poetul își păstrează umorul: „ninge / plouă / să mai ziceți / că / nu vă pică / nimic din cer“. Ionescu este un poet adevărat, asta e sigur, în ciuda inerentelor scăpări lirice de pe parcurs – nu poți cere perfecțiune de la un poet la altul, unele sunt bune, altele foarte bune – cele mai slabe sunt chiar puține, semn că autorul a lucrat minuțios pentru selecția sa la sânge. Rămânând fidel unor „caracteristici“: tăcerea, spiritul, copilăria, femeia, redescoperirea naturii etc., poetul, *sărutându-se cu realitatea*, folosește aici metamorfoza ca esență divină, trecând toate nimicurile ori înălțimile prin prisma personal-solitară și afirmând balcanic, aproape stănescian : „NU MĂ JOC CU VORBELE, CI CU SENSURILE LOR!“ (***Andrei Milca***)

Talentul înainte de toate

O vajnică reprezentantă a „noului“ val în critica și jurnalistica literară românească, care practică o critică de întâmpinare nervoasă, incisivă, arogantă, făcea recent, în „Suplimentul de cultură“, o observație pertinentă. Și anume că, dacă vrem să ținem cât de cât treaz interesul pentru lectură, atunci când scriem despre o carte la gazetă trebuie să exprimăm direct, clar, ceea ce am simțit citind-o, impresia pe care ne-a lăsat-o, eventual, adaug eu, turburarea pe care ne-a picurat-o în suflet. Nu e nimic nou aici. În mass media occidentale se practică de multă vreme o asemenea așa numită critică de întâmpinare. Și la noi, se pare, a trecut epoca sofisticăriilor „savante“ și inadecvate, a „grilelor“ de lectură procustiene și anchilozante, a așa-zicând recursului la „metode critice moderne“ menite, nu o dată, a masca precaritatea gustului și lipsa talentului. Cine și-a imaginat că critica impresionistă, privită de unii cel puțin cu condescendență, dacă nu cântându-i-se chiar prohodul de către cei extaziați atunci, cu vreo trei decenii în urmă, de metode și formule la modă, va triumfa, dovedind că are viitor, cu atât mai mult cu cât este mai compatibilă cu noile tehnologii de comunicare? Consecvența unui critic impresionist ca Nicolae Manolescu, exemplară, ne apare nu doar ca o demonstrație de fidelitate față de propria vocație, ci și un pariu pe care Criticul (cu majusculă) ce debuta, de fapt – după ***Literatura română de azi*** scrisă în colaborare cu Dumitru Micu cu un volum intitulat ***Lecturi infidele*** (1965), l-a câștigat. În dialogul cu Daniel Cristea-Enache, din volumul ***Sertarul Scriitorului Român*** (îmi place să ortografiez cu majuscule, poate și pentru că, abreviind, ele mă duc cu gândul la Societatea Scriitorilor Români – SSR), apărut la „Polirom“, cel care a făcut din cronica literară o adevărată instituție, o „Curte de Casație“, întrunită săptămânal, mărturisește: „Rămân ce-am fost: un impresionist. Metodele în critică vin și trec, impresiile noastre subiective se dovedesc autentice și vii. Greșite, uneori, dar adevărate. Naive, alteori, dar oneste. Prefer să „ratez“ într-o critică fără metodă decât să „câștig“ într-o metodă fără critică. Asta nu înseamnă că n-am fost ispitit și eu de teorii, de metode și chiar de mode. Există un progres al instrumentarului critic, al tehnologiei, cum se zice astăzi, pe care nu-l putem refuza. Dar, dincolo de instrumente, sunt totdeauna talentul, harul, geniul (când e!). Nathalie Sarraute deplângea faptul că Dostoievski nu poseda, în analiza psihologică, sculele „noului

roman“ francez (din anii ’50-’60). Ce ridicol! Îl cred capabil pe Marin Mincu să scrie un lucru asemănător despre Thibaudet ori despre Edmund Wilson: nu tu structuralism, nu tu deconstructivism. Pe ce se bazau ei în Istoria literaturii franceze de la 1789 până în zilele noastre ori în Castelul lui Axel? Unde le era metoda?“

Față cu mutațiile de sensibilitate, sintagmă inspirată (parafrazând lovinesciana *mutația valorilor*) pe care o folosea Gabriel Dimisianu în amplul comentariu consacrat primelor trei romane din tetralogia lui Nicolae Breban, aflată încă în plină elaborare, critica impresionistă, de gust și, implicit, de impact imediat, este mult mai suplă. Împreună cu cititorul ea modifică sau, după caz, perpetuează „canonul“ subliniind (și consolidând) totodată caracterul democratic al acestuia. Inteligența și creativitatea cititorului de literatură se întâlnesc și sunt stimulate de inteligența și talentul de scriitor al criticului: „Scriu despre cărți așa cum altul scrie despre amor sau despre ambiție“, îmi mărturisea, într-un interviu, regretatul Alexandru Paleologu. (***Constantin Coroiu***)

Bovarismul în opera lui Caragiale – tată și fiu*

Studiul ***Bovarismul celor doi Caragiale*** de Anișoara Pițu, apărut la Editura „ALFA“, Iași, pornește de la afinitatea autoarei pentru Jules de Gaultier, al cărui studiu, ***Bovarismul***, l-a tradus în 1993.

Cartea își propune să ilustreze conceptul de bovarism ca fiind „puterea dată omului de a se concepe altul decât este”, fapt mărturisit de autoare în capitolul ***Filosofia bovarismului***.

Concepută eseistic, lucrarea privește opera celor doi Caragiale, tatăl și fiul, sub aspecte diverse: al indivizilor, al personajelor, al copilăriei, al snobismului, al eroticii și al ființei psihologice, al politicului, al intelectualismului și al ființei sociale.

Demersul teoretic se sprijină pe exemple fericit alese din opera lui Ion Luca și Mateiu Caragiale, precum și pe cele cincisprezece texte cuprinse în ***Addenda***, texte semnate de nume autoritare: Matei Călinescu, Vasile Lovinescu, Eugen Lovinescu, Eugen Ionescu; Renè Girard, Jules de Gaultier, Marthe Robert, Gabriel Tarde, W.M. Thackeray, Claude B. Levenson.

Cauzele bovarismului sunt considerate a-și avea rădăcinile în cunoașterea anticipată a realității, mediul social, interesul pentru o anume realitate, instinctul de conservare; bovarismul este identificat în viața reală a celor doi Caragiale (tatăl se declară rentier, nefiind; fiul este snob, preocupat de podoabe și de heraldică), în personajele pe care le concep (Cațavencu este un bovaric politic, Conu Leonida este o victimă – și câți nu-i sunt asemenea astăzi?! – a bovarismului prin credința în textul scris, în presă), în limbajul personajelor, în identificarea autorilor cu personajele create și cu virtualele personaje (cititorii).

Lucrurile acestea par, nu-i așa, cunoscute și necunoscute nouă! Cunoscute pentru că opera lui Caragiale –tatăl, mai ales, dar și a lui Caragiale –fiul, se constituie ca un soi de reper al existenței noastre spirituale de care nu putem scăpa. Necunoscute, pentru că lucrurile sunt privite din perspectiva bovarismului, perspectivă nouă. Căci, fie că e vorba de categorii umane, de femei și bărbați, de categorii sociale transfigurate artistic, de stilul scriitoricesc, filosofia bovarismului e un mod de a le explica.

De exemplu: alter-ego-ul bovaric al lui Mateiu stă sub semnul unei întrebări deschise lansate de autoare: „Nu cumva acel Aubrey de Vere este și el, la rândul lui, o ființă bovarică?” (pag. 46); personajele feminine ale lui Ion Luca Caragiale suferă de un bovarism erotic, neavând, cu excepția Ancăi din ***Năpasta***, pasiuni care să declanșeze tragedii; ele greșesc, dar sunt menajate de autor, ca de altfel și personajele masculine; în cazul acestora din urmă și idealurile sunt bovarice, așa cum este „onoarea de familist” a lui Dumitrache – Titircă-Inimă-Rea.

Autor, personaj, bovarism, texte în limba franceză… Cartea se adresează deci unui public specializat!

Cartea are caracter declarat didactic, fiind informație, punct de vedere, punct de plecare și de ispitire.

Profesorii și elevii se regăsesc, bovaric, în demersul autoarei, ea însăși profesor. Astfel elevii sunt victime (!!!) ale manifestărilor unor suflete bovarice – profesorii: Marius Chicoș Rostogan își imaginează școlarii acoperiți de flori, iar pe el se vede răsplătit cu o „distincțiune” sau „decorățiune”, întocmai cum a fost apreciat și Costescu, dascălul care se vrea a fi și Rostogan.

Pentru elevii și studenții studioși (!), curioși sau iubitori de literatură și speculație intelectuală, de amestec fin francezo-balcanic, cartea ***Bovarismul celor doi Caragiale*** va fi o plăcută zăbavă.

Poate fi o lectură de sărbătoare a spiritului deci, dar și o lectură de toată ziua, de șuetă, prin punerea sub lupă a unor aspecte picante, anecdotice, lumești legate de viața și relația tată-fiu a celor doi scriitori și prin ideea că, până la urmă, actele noastre de fiecare zi sunt… bovarice.

Răspunzând orizontului de așteptare al cititorului, cartea ilustrează aspecte ale bovarismului ca filozofie aplicabilă și la noi și bovarismul autoarei care, dacă-mi este permis să spun, demontează indirect afirmația lui Mario Vargas Llosa referitoare la faptul că Jules de Gaultier *a fabricat* termenul de bovarism pornind de la Flaubert și ***Doamna Bovary***. (***Maricica Babiș***)

Sensul este Armonia*

Fiecare dintre noi a avut cândva sentimentul că se află într-un labirint. Labirintul acesta poate fi însăși viața, ale cărei sensuri nu se revelează întotdeauna. Ne căutăm doar pe noi și, regăsindu-ne, regăsim ceva, poate, din tainele lumii. Omul e un univers care trage sisific un alt univers: un univers ne poartă, pe altul îl purtăm cu noi. „Desenul din covor“, acela care transformă o viață într-un destin, are nevoie de timp pentru a putea fi stabilit, pentru a se clarifica. Putem da un sens sau altul rătăcirii noastre prin labirint, căutării noastre. Pentru unii, sensul vieții este aflarea fericirii, pentru alții lumina, iubirea, adevărul, cunoașterea, plăcerea, absolutul.

Pentru Ioan Gyuri Pascu, sensul este **Armonia**, ceea ce-mi cheamă în minte, reflex al memoriei mele intelectuale, credința orientală în echilibrul realizat prin armonizarea principiului *yin și yang*. Armonia este, desigur, o condiție a păstrării paradisului terestru, marcat de degradare, așa cum au clamat poeții și filosofii secolului al XX-lea, dar, mai ales, o condiție a păstrării propriului paradis – lumea sufletului nostru.

Descopăr în Ioan Gyuri Pascu o ipostază necunoscută, virtuală, oarecum de presupus la un filolog – cea a poetului, și descoperirea produce o bucurie comparabilă cu aceea resimțită, poate, de descoperitorii unui nou teritoriu. Este

* Anișoara Pițu, ***Bovaristul celor doi Caragiale***, Editura „Alfa“, Iași, 2005

* Ioan Gyuri Pascu, ***În căutarea armoniei***, Editura „Cartea Daath“, Publishing House, București, 2005

mereu o bucurie să descoperi frumusețea. Cartea nu te face deloc să trăiești cu sentimentul greu că ți-ai pierdut timpul. L-ai câștigat, oferind sufletului bucuria unei revelații.

Scrisul păstrează, reține ceea ce este esențial într-o ființă. Darurile poetului se adresează inimii, înțelegerii, spiritualității noastre: „Dăruind vei învăța să mulțumești,// Mulțumind vei învăța să primești.// Generozitatea nu se măsoară în bunuri, ci în fapte. Nu alege ținta generozității tale, căci atunci se cheamă că acționezi din interes.// Generozitatea aduce bogăție spirituală. Bogăția materială întunecă mintea și barează drumul spre inimă, care este cetatea generozității. Dăruiește din inimă și vei primi din inimă".

Definițiile sunt probe personale nu de a clarifica, de a elucida un adevăr, o situație, o întâmplare, ci de *a se clarifica*, de a proiecta în necunoscutul ce ne înconjoară un înțeles, înțelesul *meu*, acel înțeles care să-mi aproprie lumea, care să mi-o asume prin consonanță și empatie: „Inima este un depozit al iubirii infinite./ Trupul e risipitorul ei./ Nu căuta iubirea în afara ta, căci nu vei afla decât deșertul arzător al amăgirilor și al dorințelor".

Lecția iubirii echivalează cu revelația libertății. Nu există o formă de libertate mai personală și mai productivă pentru spirit decât iubirea, acea iubire care dezmărginește și dă omului sentimentul plenar al înălțării, al plenitudinii, al unei bucurii existențiale care vindecă de neîmpliniri și obsesii, de angoase, de spaime: „Îndrăgostirea apare și dispare. Iubirea este./ Îndrăgostirea înseamnă robie. Iubirea înseamnă libertate". Nuanțările de finețe ale poetului-cugetător Pascu pun iubirea în lumina revelației spirituale, prin sugestia dihotomiei lui Ortega y Gasset între *iubirea curtenească* și *iubirea corporalistă*. El este adevăratul alchimist care „transformă plumbul greu al dorințelor și argintul viu al minții în aurul înțelepciunii, trecându-le prin focul purificator al iubirii", convins de supremația, în ordine ontologică și afectivă, a iubirii, sentiment greu a cărui descoperire poate echivala cu o descoperire a universului propriu.

Aforismele în ritmuri lirice pot fi grupate tematic, unele într-o bipolaritate ce poartă și imaginația, și spiritul în labirintul metaforelor, relevând înclinația poetului spre reflexivitate, spre descifrări ale runelor încifrate ale lumii: iubire-ură, vis-realitate, trufie-umilință, meschinărie-generozitate, cinste, sinceritate, singurătate, spațiu și timp, adevăr-minciună, cuvânt-necuvânt, formă-fond, om-Dumnezeu, credință-necredință, spirit-materie, spiritualitate-nonspiritualitate: „Dacă mintea ta a tăcut o azi o secundă mai mult decât ieri, poți spune că ai evoluat enorm" sau „Mintea separă, inima unește" sau „Iluzia este materialul didactic pe care Dumnezeu ni l-a dat pentru a învăța ce este adevărul".

Obiectul reflecției poetului este chiar lumea în multiplicitatea aspectelor sale contradictorii sau line, acceptate sau neacceptate, admise sau neadmise, întrevăzute sau neîntrevăzute. Rod al experienței, al sensibilității, aforismele cu lirismul lor inefabil sunt un fel de *îndreptar,* de călăuză, nu a poetului pentru alții, ci a poetului pentru sine în efortul de *a se descoperi*, de a se regăsi în dimensiuni abia bănuite. Necunoscutul propriei ființe este o continuă provocare.

Ioan Gyuri Pascu știe să stoarcă de sensuri un cuvânt, repetarea nu este supărătoare, nu devine banal truism, pentru că, de fiecare dată, cuvântul capătă un alt sens sau și-l accentuează pe acela abia mijit anterior: „Adevărul adevărat se află la capătul tuturor lucrurilor adevărate".

Cu ritm și cadențe de poezie, un amplu aforism despre singurătate – „Ce paradox! Deși singurătatea nu există cu adevărat, cu toții ne plângem de ea sau, în funcție de stare, o căutăm.// În singurătate omul se descoperă pe sine și îi descoperă pe ceilalți.// În singurătate auzi și vezi tot ceea ce altfel nu poți auzi și vedea.// În singurătate înveți rugăciunea și meditația care îți arată că ea, singurătatea, nu există.// În lume nu există singurătatea. Doar separarea care șoptește acest cuvânt. Adevărata singurătate e apanajul lui Dumnezeu" – revelează paradoxal, o șansă – șansa omului de a fi omologul lui Dumnezeu și de a avea dreptul la creație. Predispoziția spiritului nu e spre lamentație, spre tristețe jălalnică, eul nu-și plânge de milă, căci singurătatea provoacă întoarcerea sinelui spre sine, spre profunzimile sau abisurile ființei sale.

Urmărind să evidențieze paradoxurile lumii, poetul ajunge, în acorduri nichitastănesciene, la revelația propriilor paradoxuri – acela de a proiecta ilimitatul aspirațiilor în limitele condiției umane: „Spațiul și timpul sunt elementele ce definesc forma. Fondul e în spirit, care, din generozitate, cuprinde și forma.// Omul nu are niciodată suficient spațiu și suficient timp pentru că, în esență, el este de dincolo de spațiu și timp.// Spațiul și timpul sunt locul geometric de odihnă a infinitului.// Ce paradox! Omul vrea să urce într-un spațiu în care, de fapt, a coborât!" sau „Spațiul și timpul sunt elementele care deosebesc micul infinit, care este omul, de marele infinit, care este Dumnezeu. Fără ele, micul infinit ar fi una cu marele infinit, care, oricum cuprinde mica infinitate a sumei micilor infinități manifestate și încă totalitatea infinităților nemanifestate, și chiar mai mult decât atât".

Lumea, așa cum se revelează în această carte, este lumea așa cum o vede poetul Ioan Gyuri Pascu – o lume labirintică, în care omul e obligat să-și afle rostul și să dea un sens rătăcirii sale, o rătăcire *înainte*, soresciană, o rătăcire eliadescă *în trecut*:

„– Care-i calea cea mai bună către iluminare? întrebă discipolul.

– Asta pe care te afli, îi răspunse Maestrul.

– Dar eu nu fac altceva decât să dau dintr-o neîmplinire în alta.

– Foarte bine.

– Păi, atunci, cum voi afla iluminarea?

– Iubindu-ți neîmplinirile.

– Cum să-mi iubesc neîmplinirile?

– Cu inima, fiule.

– Și cu mintea, ce să fac?

– Cu mintea caută-ți inima".

sau: „Căutându-te pe tine cel adevărat, vei păși pe Calea Străjuită de Îngeri. Cel ce a găsit adevărata libertate, a devenit, la rându-i, Înger".

Marile teme sunt iubirea, creația, familia, sentimentele și din ele Ioan Gyuri Pascu face spectacolul inteligenței, al sensibilității și al talentului său. Așa cum se definește în această carte, „floare a sufletului său", cum ar spune Nicolae Iorga, poetul este *omul-orchestră*, acel om care supraviețuiește, „vrem, nu vrem, știm, nu știm", în fiecare. Proiectând propriul sens în neînțelesul, în necunoscutul lumii celei aievea, lumea devine mai frumoasă și mai bogată cu un sens – sensul artistului Ioan Gyuri Pascu. Astfel, cartea sa devine *anamnesis*, o rememorare a unui necunoscut al ființei revelat în propriul câmp de referință și de sensibilitate. (***Ana Dobre)***

În lumina eternă a frumuseții*

A te obișnui în existență cu minime ignorări și ignoranțe poate echivala cu un deziderat și cu un ideal. Între aceste extreme, deziderat și ideal, pe care aspirația spre perfecțiune

* Daniela Marin, ***Eternul exercițiu***, Editura „Cartea Daath", București, 2004

le clamează, încap îndoielile, incertitudinile, angoasele, căutările, regăsirile sinelui cu sine. Permanent, ceva se pierde pentru a fi regăsit sub o altă formă, într-o altă *întâmplare* – a ființei, a aventurii, a inițierii. Niciodată, cum spune Picasso, nu încetezi să cauți, pentru că niciodată nu găsești ceea ce cauți.

Repetăm prin noi înșine o aventură a conștiinței, o aventură a cunoașterii, repetăm prin noi înșine și pe cont propriu povestea umanității. Un *exercițiu etern* ne poartă pe drumurile vieții și același *etern exercițiu* ne familiarizează ca să ne integreze în ritmurile cosmosului, ale *tinereții fără bătrânețe și ale vieții fără de moarte*.

Structurile imaginarului sunt asimilate și integrate structurii individualității omenești printr-o repetiție permanentă care apropie omul de marile taine. A observa viața din perspectiva acestei repetiții eterne, ciclice înseamnă a privi viața din perspectiva permanenței. Hegelian, ciclurile existenței presupun o îndepărtare, apoi o întoarcere în acel *punctum saliens* din care începe aventura ființei. Nimic nou nu e sub soare; toți repetăm o poveste petrecută cândva, reluată cu alți actori, cu alți regizori. Refacem această lume prin cuvânt, prin propriile noastre experiențe, prin propriile noastre dureri. În fiecare clipă, ceva moare, ceva renaște în ființa noastră. Sensul vieții e căutarea sinelui: „Îți trebuie un exercițiu,/ o repetiție în toate,/ dar mai ales în suferință,/ în nașterea prin mâini,/ în existența cuvintelor în vârful degetelor/ sau a sentimentelor în mijlocul palmelor./ Îți trebuie o repetiție/ pentru-a muri/ și-a învia“ (***Eternul exercițiu***).

Poezia căutării are în lirica Danielei Marin din volumul ***Eternul execiţiu,*** apărut în 2004 la Editura „Cartea Daarth“, un dramatism sugerat, nu clamat până la umilință, nu exhibat cu plăcerea indiscretă a cabotinului care se joacă pe sine închipuindu-și/atribuindu-și roluri pe care n-ar putea niciodată să le poarte. Sensul acestei căutări include, deopotrivă, văzutul și nevăzutul, ființa și neființa, perceptibilul și imperceptibilul, extreme și alternative între care evoluează spiritul însetat de completitudine. Iubirea intră în plămădirea acestor aspirații ca ordonator, un *axis mundi* în ordine spirituală, în jurul căruia se poate clădi o *existență*, care să includă transcendentul și contingentul: „Mi-au trebuit multe clipe de neființă lângă tine/ ca să ajung acolo/ unde te pot avea/ fără să fii“.

Relația cu timpul nu este, neapărat, privilegiată. Eul se fixează în timp, condiția umană e limitată de timp, dar drama sau tragedia nu e dată de timp, ci de modul fraudulos, meschin sau nedemn de a-l pe-trece, de a-l consuma, de a-l anihila printr-o trăire de bolovan: „Ai trăit vreodată senzația de bolovan în mijlocul drumului?/ Peste toate a coborât întunericul, numai peste strălucirea ta pentru ceilalți, nu./ Pe mine mă ține deoparte,/ Eu stau sub noaptea neagră în care m-ai înconjurat/ sperând ca măcar luna să răsară din pieptul meu,/ spre tine, plină să lucească/ trezindu-te din somn“ (***Bolovan***).

Revelația frumuseților, a înțelesurilor lumii răsplătește eul de nesansă sau de suferință. Nimic nu poate concura această descoperire, singura capabilă să redea omului măreția pierdută: „Dar înainte de asta/ rupe-te,/ sfărâmă-te,/ zdrobește-te/ din chin,/ din durere,/ tristețe/ și-amar/ iar trăiește-te./ Și-apoi,/ împăcat,/ cere-ți iertare și zboară“.

Poezia feminității nu trăiește doar din cântarea cântărilor, căutarea iubirii, a masculinității, a vitalității. Uneori, lirismul, rănit de dizarmonii, degradări, de degenerescențe, tinde spre satiră și persiflare. Modernitatea a ucis feminitatea. Permanentele exhibiții ale trupului au spulberat și neantizat frumusețile sufletului: „Și zici că te-ai săturat/ că vrei nou/ visceral/ împrăștiat pe pereți/ țipând prin radiouri/ zbătându-se-n ecrane/ femeia modernă călare pe cai/ sub streașină așteptând/ cu gura deschisă/ picătura de ploaie/ femeia puternică și singură/ izbăvitoare printre toate buzunarele tale/ femeia afiș, / reportaj,/ femeia scândură,/ femeia plastifiată/ care nu te-ntreabă niciodată/ ce s-a întâmplat cu iubirea voastră./ Cred c-am văzut una mai încolo,/ uită-te mai bine,/ mai departe,/ mai departe...“ (***Ce vrei tu***).

Femeie și bărbat alcătuiesc un cuplu, care în armonie și iubire, refac lumea, închizând și deschizând un ciclu al vieții, consumând toate cantitățile de energie ale ființei: „Mă locuiam plăcut impresionată chiar și de trupul meu ciumpăvit/ pe deasupra căruia pielea întinsă/-până când praf s-a făcut-/ acoperea copilul nostru“ (***Cumva din pasiune***) sau: „Iubirea mea clipește, știai?/ Îmi face semne discrete,/ și-apoi,/ deodată/ dă năvală/ făcându-mi inima să se dea de toți pereții trupului“ (***Ochiul inimii***).

Comunicarea prin empatie și iubire e o cale de regăsire a armoniei, de refacere a unității pierdute a cuplului primordial: „Dacă-mi dai zâmbetul tău înapoi,/ dacă-mi dai strălucirea aceea a ochilor tăi/ în ochii mei oglindindu-se,/ am să-ți scriu poeme/ pe care tu să le-nrămezi/ și să le agăți pe pereții sufletului tău“. Într-o regresiune, refăcând un mit personal, bărbatul și femeia pot, prin iubire, să redimensioneze lumea, proiectând și dând vieții sensul lor, semnificațiile lor: „Am refăcut drumul până în grădina Edenului/ ținându-ne de mână în fața copacului plin de mere aurii/ și ne-am oprit o clipă./ Apoi am luat-o la dreapta întorcându-ne în iluzia izvorâtă din păcat“ (***Regăsire***). Nunta capătă conotații mitice: „Ne-am cununat în bisericuța din ceruri“ (***Regăsire***).

Canalele de transmisie a sentimentelor nu se epuizează niciodată. Trebuie doar să luăm seamă unul de celălalt: „Cum să nu simți nimic/ când tocmai am tăiat cordonul ombilical/ prin care puteam să râdem,/ să ne pese,/ să ne doară/ unul de altul?“. Așteptarea clipei de grație, a împlinirii prin armonizarea contrariilor într-o mare iubire izbăvește și înveșnicește sufletul. Iubirea este, cum o spune tulburător V. Voiculescu, „singura vecie dată nouă“. O așteptăm într-un trecut al ființei pentru a o transforma într-un prezent al spiritului: „te-am așteptat la pândă/ ca o vulpe cu ochii sticlind spre puiul de găină/ ascultând fiecare zgomot al străzii/ doar-doar îți voi auzi pașii// te-am înnobilat...//cu grijă ți-am așteptat glasul,/ ca o mamă pierdută prin mine, femeie căutându-și tatăl// și, când ai venit, ai călcat direct pe aorta mea,/ apoi pe inima mea toată,/ împroșcând totul în jur/ cu sângele meu prea mult“ (***te-am așteptat***). Regăsirea apropie de absolut, de Dumnezeu. Căutarea a avut sens: „Când s-au întâlnit gândurile noastre/ rotitoare în infinit/ coloană de lumină s-a-ntrupat/ țâșnind înspre înaltul cerului/ și Dumnezeu a zâmbit“ (***Regăsire***).

Reluând și repetând o istorie, un mit, o legendă – existența se revelează. Strigătul eului e un fel de *Evrika!*, semn al bucuriei și al revelației: „Din nou// Descendentul drum/ Din arbori/ Din flori/ Din mame și surori/ Din nou, / din nou// Eu strig“ (***Din nou***). Risipirea în lume este victoria eului: „ar fi trebuit să fiu peste tot și niciunde/ în preajma ta și mai departe/ în tine plimbându-mă agale/ ori doar înnebunită de pasiunea de a fi aici,/ în afara ta,/ în jungla bezmetică a nimicului“.

Pierzând *ceva,* regăsim *altceva* care să ne definească și să dea sens existenței noastre celei de toate zilele, eul poate accede la structuri mentale superioare care să-l absolve de nimicnicie și neîmplinire: „Câtă boală se adună în jurul sentimentului!/ Și câtă lumină se ridică din sfârtecarea sufletului/ pentru ca,/ apoi,/ să se pogoare peste trup!“

Asociind imaginile plastice ale pictoriței Uca Maria Iov, poezia se explicitează printr-un suport al imaginii plastice. Cuvântul întemeietor are, însă, forță pentru a străpunge

înțelesurile, chiar și atunci când, ludic, poeta se joacă, reinventând, nichitastănescian, gramatica: „Nu pot să mă întorc fără să nu mă întorc pe dos/ fără să durere împart,/ fără să zâmbete sparg,/ fără să degete smulg,/ fără să trupuri căzând în hăuri de sentimente“ (***Nu pot***).

În ciuda unor neizbânzi, a unor versuri inegale, poeta Daniela Marin încântă prin modul în care redescoperă lirismul și, înnobilând imagini, sentimente, gânduri, dându-le forma *cuvintelor potrivite*, reașază poezia în lumina eternă a exercițiului frumuseții. (***Ana Dobre***)

Premiile Societății Umoristice „Păcală“ și ale revistei „Harababura“ – 2005

Ca în fiecare an, sub deviza „Ridendo castigat mores“ (***Îndreaptă moravurile râzând***), societatea și revista gândite de maestrul comediei cinematografice românești, Geo Saizescu, și-au ales premianții pentru anul care a trecut. Menționând că „Harababura“ este o revistă de haz „interNAȚIONAL“ lunară, editată de Societatea Umoristică „Păcală“, în care apar semnături prestigioase (Călin Căliman, Eusebiu Ștefănescu, Nicolae Corbeanu, Al. G. Croitoru), să notăm câțiva dintre ultimii premianți recunoscuți de regizorul Saizescu (inițiatorul acestei Gale), care a revenit la rându-i, după un deceniu de tăcere, cu un ***Păcală se întoarce***, în care apare și „primul“ erou popular, Sebastian Papaiani. Romulus Vulpescu a primit trofeul „Tudor Arghezi“ pentru întreaga sa carieră, de înaltă ținută culturală, pe lângă poezie, teatru, proză el fiind și unul dintre cei mai importanți traducători ai noștri, tălmăcind și din spiritul umoristic universal.

Grigore Vieru, poetul din Republica Moldova, prozatorul Marius Tupan, dramaturgul Horia Gârbea, poetul George Stanca sau caricaturistul Ștefan Popa Popa's sunt alți laureați pentru 2005.

Octavian Sava, Dan Mihăescu și G. Grigore Pop au fost premiați la 50 de ani de existență a Televiziunii Naționale. Milan Coșoveanu (Bulgaria) și Pavel Gătăianțu (Serbia) sunt alți temerari care au impus o punte între țări vecine și prietene cu România. Marius Tucă a fost recompensat pentru al său „Show“, Viorel Cacoveanu pentru „bonomia ardelenească“, iar Temistocle Popa pentru inconfundabilele sale compoziții de muzică ușoară. Nimeni nu a uitat că există și menestrelul Tudor Gheorghe – spiritul Olteniei prin excelență.

Dacă „intratul“ în Guiness Book Popa's a obținut Premiul „Neagu Rădulescu“, Ernest Maftei l-a câștigat, pentru longeviva sa carieră dedicată filmului, pe cel intitulat – după cel mai important comic român – „Grigore Vasiliu Birlic“, Premiul „In Memoriam“ i-a fost acordat graficianului Pompiliu Dumitrescu. Actorii Jean Constantin, Gheorghe Dinică sau Emilia Popescu au primit alte distincții din partea organizatorilor, ce au propus un spectacol sub semnul lui Păcală (adică al *umorului*, pentru că, pe lângă diplome, participanții au fost și remunerați – deci n-a fost chiar o… păcăleală!).

Este important că uneori ne recunoaștem și apreciem valorile după cum merită și îi amintim *nu* doar în Marea Trecere, cum s-a întâmplat cu Gică Petrescu sau Laura Stoica și alții, ci ne bucurăm de ei și în timpul efemerei lor existențe de artiști. Într-o lume ridicolă și invidioasă, e necesar să avem și astfel de momente de prețuire pentru modelele noastre contemporane. Și poate prin hazul de bună calitate (nu cel kitchos – vulgar promovat în mass media) vom reuși, dacă nu să îndreptăm tarele tranziției, măcar să o facem să pară mai ușoară… (***Andrei Milca***)

Ionel Brandrabur

VOLUPTATEA DE A SCRIE

Celebrul fizician Isaac Newton a descoperit principiile matematice ale filosofiei naturale gândindu-se zi și noapte la ele. Întrebat cum de nu s-a căsătorit până la șaizeci de ani, a răspuns simplu: „N-am avut timp să mă gândesc și la asta“. În literatură, șirul scriitorilor care n-au avut timp să se gândească „și la asta“ este lung: Horațiu, Leopardi, Gogol, Hölderlin, Flaubert, Baudelaire, Eminescu. Și încă mulți alții cărora nu le-a fost sortit să cunoască fericirea călduță a vieții conjugale.

* * *

Dacă ești talentat, ambițios și vrei să pătrunzi cât mai departe în lume, căznește-te să dai o carte mare: este imposibil să străbați oceanul într-o firavă coajă de nucă.

* * *

Pentru scriitorul în viață pledează șarmul său, eleganța, dinamismul, tactul social, prieteniile conjuncturale, uneori și cumsecădenia; dar pentru scriitorul plecat în altă lume, toate acestea s-au stins și nu mai pledează decât valoarea cărților pe care le-a lăsat în urmă.

* * *

De mii de ani scriitorii, filosofii și sacerdoții împrăștie înțelepciune, dar instinctele gloatei nu s-au schimbat, căci răutatea și cruzimea au rămas aceleași ca în preistorie. De ce ne-am mira? De miliarde de ani stelele revarsă necontenit lumină și, cu toate astea, în cosmos bezna este atotstăpânitoare.

* * *

Fără un interes real pentru cultură, un om este o gură și un colon, nu și un creier.

* * *

Nu e de ajuns să fii scriitor de geniu și să îmbătrânești celebru, binecunoscut pe toate meridianele, pentru a exulta: îți mai trebuie sănătate și, la fel de mult, înțelepciunea de a te bucura de toate câte ți-au fost hărăzite de destin. În plină glorie, Tolstoi era nefericit, Balzac bolnav de inimă, Beckett decrepit, Nichita Stănescu alcoolic, iar Hemingway și Kawabata doi laureați ai premiului Nobel, s-au sinucis.

* * *

Totul, cu un mic efort, poate fi spus clar. Obscuritatea la un autor nu face decât să trădeze lenea de gândire și de execuție.

* * *

Inima insațiabilă a omului tânjește mereu după alte și alte bucurii și plăceri. Numai sihastrul se mulțumește cu extazul din orele de rugăciune. Cât privește pe scriitor, poet în versuri sau în proză, el nu cunoaște o voluptate mai mare decât scrisul, forma lui proprie de a-și înălța sufletul și a se ruga.

* * *

Scriem dintr-o nevoie care ne depășește, dintr-un impuls care vine de foarte departe, de la strămoși. Talentul este o moștenire, o înzestrare, o robie. În esență, nu ne aparținem: națiunea trăiește și se exprimă prin noi.